

STENOGRAFSKE BELEŠKE
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 6

BEOGRAD 1937 GODINE

KNJIGA 2

XXXII REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 4 MARTA 1937 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

STEVAN ĆIRIĆ

i

POTPRETSEDNICI:

FRANJO MARKIĆ i GOJKO ČVRKIĆ

SEKRETAR

Dr. ANDREJ VEBLE

Prisutni g. g. Ministri: Pretsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova **dr. Milan M. Stojadinović**; Ministar unutrašnjih poslova **dr. Anton Korošec**; Ministar saobraćaja **dr. Mehmed Spaho**; Ministar bez portfelja **dr. Šefkija Behmen**; Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**; Ministar pravde **dr. Nikola Subotić**; Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvetković**; Ministar trgovine i industrije **dr. Milan Vrbanić**; Ministar građevina **dr. Marko Kožul**; Ministar prosvete **Dobrivoje Stošović**; Ministar finansija **Dušan Lešica**; Ministar bez portfelja **dr. Miho Krek**; Ministar vojske i mornarice, armijski deneral **Ljubomir Marić**; Ministar bez portfelja **Vojislav V. Đorđević**; Ministar fizičkog vaspitanja naroda **dr. Josip Rogić**.

POČETAK U 11,10 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika XXXI redovnog sastanka;

2 — Saopštenje Ministra saobraćaja da će na interpelacije narodnih poslanika: Rajka Turka — o prilikama na teretnoj železničkoj stanici u Ljubljani i Jakše Božića i drugova — o obustavi radova na gradnji tunela Bela Reka i Saranovo, odgovoriti kad prikupi potrebne podatke;

3 — Saopštenje interpelacije dr. Milenka Markovića, narodnog poslanika, na Ministra unutrašnjih poslova i Ministra šuma i rudnika o necelishodnosti odluke Sreskog načelstva u Pakracu, da se šumskom preduzeću „Slaveks“ a. d. dozvoli prinudan put Pakrac—Vučjak, shodno Zakonu o šumama, i o postupku policijskih organa prilikom uvođenja u posed pomenutog društva za ovaj put i usvajanje prvenstva;

4 — Saopštenje pretstavke Stanka Lenarčića, narodnog poslanika, o odustajanju od interpelacije o radu carinskog kontrolora u Planici Dragomira

Moše Jovanovića, koju je bio uputio na Ministra finansija;

5 — Molbe i žalbe.

Govornici: Ministar unutrašnjih poslova dr. Anton Korošec; Vojislav Lazić (o povredi Poslovnika); Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić.

Dnevni red: Nastavak pretresa u pojedinostima izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1937/38 godinu:

1 — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — VI razdeo — Ministarstvo inostranih poslova.

Govornici: Pretsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova dr. Milan M. Stojadinović, Luka Kostrenčić (u ime grupe Narodnog seljačkog kluba), dr. Kosta Kumanudi (u ime grupe JNS kluba), dr. Anton Novačan (u ime grupe Jugoslovenskog kluba), Mita Dimitrijević (u ime grupe Jugoslovenskog radikalnog kluba), Vojislav Lazić (u ime grupe Nezavisnog kluba), dr. Vasilije Jovanović (u ime grupe JNS kluba), Miloš Rašović (u ime grupe Jugoslovenskog kluba), Karel Doberšek (u ime grupe Narodnog radnog kluba), Ljubomir Jovanović, Milan Banić, Miloje Sokić, izve-

stilać većine dr. Časlav Nikitović, Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (pet puta).

2 — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — VIII razdeo — Ministarstvo finansija.

Govornici: Ministar finansija Dušan Letica, izvestilac manjine Ivan Mohorič, Borisav Živadinović, dr. Milovan Pintarović, Milivoje Isaković, Todor Živković, Vojislav Lazić (u ime grupe Nezavisnog kluba), Radisa Vučetić, dr. Dragoljub Jevremović, dr. Muhamed Ridanović, Rastko Petković, Đura Mikašinić, izvestilac većine dr. Jure Koce, Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić, Potpresednik Narodne skupštine Franjo Markić (tri puta), Potpresednik Narodne skupštine Vojko Čvrkić (četiri puta).

(Prilikom ulaska u dvoranu Pretsedništva Narodne skupštine, na čelu sa Pretsednikom g. Stevanom Ćirićem, kao i prilikom ulaska članova Kraljevske vlade na čelu sa Pretsednikom Ministarskog saveta i Ministrom inostranih poslova g. dr. Milanom Stojadinovićem, poslanici skupštinske većine i centruma živo i dugotrajno pljeskaju.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, čast mi je otvoriti XXXII redovni sastanak Narodne skupštine. Molim gospodina sekretara da izvoli pročitati zapisnik prethodnog sastanka.

Sekretar dr. Andrej Veble pročita zapisnik XXXI redovnog sastanka Narodne skupštine.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima li ko od gospode narodnih poslanika da učini kakvu primedbu na zapisnik? (Nema.) Primedaba nema, zapisnik je primljen.

Izvolite čuti izveštaje g. g. Ministara.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): G. Ministar saobraćaja izveštava, da će na interpelaciju g. Turka Rajka — o prilikama na teretnoj željezničkoj stanici u Ljubljani, i na interpelaciju g. Božića Jakše i drugova — o obustavi radova na gradnji tunela Bela Reka i Saranovo — odgovoriti kad se budu prikupili svi potrebni podatci.

Pretsednik Stevan Ćirić: Pročitani izveštaj g. Ministra uzima se na znanje.

Izvolite čuti jednu interpelaciju za koju se traži prvenstvo.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): G. dr. Marković Milenko, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra unutrašnjih poslova i na g. Ministra šuma i rudnika — o neelishodnosti odluke sreskog načelstva u Pakracu, da se šumskom preduzeću „Slaveksu“ a. d. dozvoli prinudan put Pakrac—Vučjak, shodno Zakonu o šumama, i o postupku policijskih organa prilikom uvođenja u posed pomenutog društva za ovaj put i traži da joj se prizna prvenstvo. (Vidi prilog).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč Ministar unutrašnjih poslova g. dr. Anton Korošec da se izjasni u svoje ime i u ime g. Ministra šuma i rudnika da li priznaje prvenstvo za ovu interpelaciju.

Ministar unutrašnjih poslova dr. Anton Korošec: U ime gospodina Ministra šuma i rudnika, koji je bolestan, i u ime svoje izjavljujem da primam prvenstvo za ovu interpelaciju.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština traženo prvenstvo? (Prima.) Objavljujem da je za ovu interpelaciju prvenstvo primljeno.

Izvolite čuti jednu pretstavku.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): G. Lenarčić Stanko, narodni poslanik, izveštava Narodnu skupštinu da odustaje od interpelacije o radu carin-

skog kontrolora u Planini, Dragomira Moše Jovanovića, koju je bio uputio na g. Ministra finansija.

Pretsednik Stevan Ćirić: Pročitana pretstavka uzima se na znanje.

Izvolite čuti molbe i žalbe.

Sekretar dr. Andrej Veble (saopštava): Narodnoj skupštini uputili su molbe i žalbe sledeća lica: Božičević Marija, Budak Ivan i drugovi, Kulić Marija i Osman Muratbašić.

Pretsednik Stevan Ćirić: Pročitane molbe i žalbe biće upućene Odboru za molbe i žalbe.

Gospodo narodni poslanici, prelazimo na dnevni red. (*Vojislav Lazić:* Molim za reč o povredi Poslovnika.) Izvolite, gospodine Laziću.

Vojislav Lazić: Gospodo narodni poslanici, ja sam juče uputio jedno pitanje na G. Pretsednika Narodne skupštine: Zašto se Verifikacioni odbor nije sastao da izvrši verifikaciju mandata naših poslaničkih drugova, koji su svoja punomoćija predali na verifikaciju, i to g. Jovan Zdravković i g. Radivoje Nikolić. Gospodin Pretsednik, kad nam je saopštio pre dva dana, da su oni podneli svoja punomoćija na verifikaciju, on je zaželeo da se odmah sastane Verifikacioni odbor i da te mandate verificira, odnosno da po njima donese svoju odluku. Međutim Verifikacioni odbor već tri dana nije mogao da se sastane i ako je Narodna skupština na okupu, i ako su gospoda članovi Verifikacionog odbora ovde, oni nisu našli za potrebno za tri dana da se sastanu i da donesu odluku po tome. Stoga sam ja uputio pitanje na g. Pretsednika: Šta on misli učiniti, da natera Verifikacioni odbor da vrši svoju dužnost. Ali gospodin Pretsednik Narodne skupštine nije mi jutros odgovorio pre prelaza na dnevni red na to moje pitanje, i smatram da je time povredio Poslovnik i konstatujem povredu Poslovnika. (Pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, žalim, ali g. narodni poslanik Vojislav Lazić opet nema pravo. (Smeh). Povrede Poslovnika nema. Jer, gospodo narodni poslanici, taj običaj, da ja na kratka pitanja odgovaram odmah, čim su upućena, uveo sam ja po svojoj dobroj volji. Zakon o Poslovnom redu ima u tome jasan propis, da Pretsednik mora na kratka pitanja odgovoriti u istom sazivu. Dakle, gospodo, upravo da čekam vreme do 19 oktobra, pa da odgovorim na ovo pitanje..., (Pljeskanje kod većine)... tu povrede Poslovnika nema. Ali, gospodo, imam i drugih razloga, zbog čega tu ne može biti govora o povredi Poslovnika. Ja sam načinio sporazum sa g. g. pretsednicima Klubova da za vreme budžetske debate ne odgovaram na kratka pitanja. (Glasovi iz većine: Tako je!) Gospoda pretsednici su to uzeli na znanje, i to je jedan razlog više, zašto sam danas odstupio od svoga običaja da odgovaram odmah na kratka pitanja.

A, naposletku, i treći razlog: To pitanje već danas, posle podne, biće bespredmetno, kad Verifikacioni odbor bude verificirao mandate. (Pljeskanje).

Gospodo narodni poslanici, prelazimo na dnevni red: Nastavak pretresa u pojednostima izveštaja Finansiskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom finansiskog zakona za 1937/38 godinu. Na redu je budžet rashoda VI — razdeo — Ministarstvo inostranih poslova.

Reč ima Pretsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova g. dr. Milan Stojadinović. (Burno i dugotrajno pljeskanje kod većine i uzvici: Živeo!).

Pretsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova dr. Milan M. Stojadinović (Burno i dugotrajno pljeskanje i oduševljeni povici kod većine: Živeo!):

Gospodo narodni poslanici, predlog budžeta rashoda Ministarstva inostranih poslova neznatno je povećan prema prošlogodišnjem i ja se stoga nadam da ćete ga usvojiti onako, kako vam je upućen od strane Finansijskog odbora.

Pretres budžeta Ministarstva inostranih poslova međutim nalaže mi dužnost, da vam izložim bilans naše inostrane politike za minulu godinu i da vas upoznam sa glavnim tendencijama i direktivama, kojima se Kraljevska vlada rukovodi i kojima će se rukovoditi u svojoj spoljno-političkoj aktivnosti.

Opšte smernice naše spoljne politike mogu se lako i jasno rezimirati u nekoliko reči. Mi smo, pre svega, za održavanje međunarodnog mira i za održanje današnjih skupo plaćenih granica Jugoslavije. (Opšte burno pljeskanje i povici: Živeo!) Mi smo za jačanje ideje međunarodne solidarnosti i za efektivnu primenu načela opšte bezbednosti. Mi smo za prijateljsku saradnju sa svima narodina Evrope.

U svetskoj zajednici mi dolazimo u one narode, koji su najiskrenije i najodanije privrženi velikoj ideji mira. Ali, međunarodni mir nije jedan poklon providenja, darovan za večita vremena. Za njegovo održavanje mora se voditi svakodnevna diplomatska borba i ništa nije pogrešnije, nego misliti da se miroljubiva politika identifikuje sa politikom skrštenih ruku. Kraljevska Vlada je ponosna da je Jugoslavija u toj borbi na frontu međunarodnog mira jedna od skromnih, ali sigurnih i nepokolebljivih boraca. (Burno pljeskanje).

Održanje opšteg mira u Evropi zavisi u prvooj liniji od odnosa i od sporazuma velikih država, čiji se interesi prostiru, harmoniziraju ili sukobljavaju ne samo u Evropi, nego i van nje. Srednje i male države mogu biti dragoceni saradnici na tome velikom delu mira u koliko u svojim ograničenim intresnim sferama uspeju da eliminišu sve moguće uzroke međunarodnih sukoba i zapleta. Po našem mišljenju ta saradnja i koordinacija napora svih naroda na delu održanja mira idealno je ostvarena u okviru Društva Naroda. Nažalost, ne mogu se izgubiti iz vida izvesni simptomi prema kojima izgleda da je Ženevska institucija izgubila dosta od svog značaja i autoriteta, koji su joj potrebni kao regulatoru međunarodnog života. Ali pri svem tom, mi produžujemo da verujemo u potrebu njenog postojanja i želimo, da iz ovih teških proba ona izade ojačana i još više osposobljena za vršenje međunarodnih zadataka. Do danas narodi nisu izmislili, ni stvorili ništa bolje ni savršenije od Društva Naroda u Ženevi i zato tu ustanovu treba podržati. (Povici: Tako je!) Stoga će i naša država ostati verna paktu Društva Naroda. (Burno i dugotrajno pljeskanje).

Protekla godina bila je puna vrlo važnih događaja u Evropi i u celom svetu, koje je Kraljevska vlada budnim okom pratila. Razvoj opšte međunarodne situacije bio je na momente vrlo uzbudljiv i izazivao je veliku zabrinutost kod merodavnih političkih faktora u svetu. Evropa je preživela jednu dosta tešku međunarodnu krizu iz koje je, srećom, izašla bez težih i dubljih posledica.

Početak ove godine doneo je izvesno razvedranje u opštoj političkoj atmosferi, mada se ne može prećutati, da današnja situacija u Evropi nije ona-

kva, kakva bi se mogla poželeti. Današnji mir u Evropi mnogo liči na jedan oružani mir.

Nemam nameru da se sa ovoga mesta upuštam u ispitivanje ove situacije, jer bi svaka njena ocena u današnjem trenutku, kada se pojedina važna pitanja još nalaze u toku rešavanja, bila i delikatna i preuranjena. Zadržaću se samo na dva pitanja od opštega značaja, u čijem je rešavanju naša država bila pozvana da uzme direktnog učešća. Prvo je likvidacija talijansko-abisinskog sukoba. Naša je država uzela učešća u kolektivnoj primeni sankcija, kao što su to uradile bez malo i sve ostale države članice Društva naroda. Mislim da nije potrebno isticati da smo mi to učinili iz čisto načelnih razloga, da bi se afirmirao sistem kolektivne bezbednosti, bez i jedne trunke političke animoznosti, bez ikakve koristi po naše posebne interese. (Povici: Tako je). Naprotiv, primenjivanje sankcija nanelo je našoj privredi teške gubitke (Povici: Tako je), koje smo podneli isključivo kao žrtvu učinjenu u interesu međunarodne solidarnosti, kao dokaz naše vernosti datome potpisu (Burno i dugotrajno pljeskanje). Dosledna u svome stavu, čim je Društvo naroda pristupilo ukidanju pomenutih mera kao bezpredmetnih, i Kraljevska vlada stavila je van snage sve svoje odluke donesene u vezi sa sankcijama.

Rat u Istočnoj Africi, kao i primena sankcija, postavili su izvesne važne međunarodne probleme u basenu Sredozemnog mora, gde i naša Kraljevina ima neposrednih i životnih interesa. Ti problemi, čija je ozbiljnost privlačila najveću pažnju svih zainteresovanih država, pa i Kraljevine Jugoslavije, našli su jedno srećno rešenje zaključenjem englesko-italijanskog džentlmenskog sporazuma od 2 januara ove godine. Kraljevska vlada pozdravila je sa velikom i iskrenom radošću zaključenje ovog sporazuma. Ovim sporazumom Engleska i Italija su donele važne odluke u pogledu održanja postojećeg teritorijalnog status kvo-a u Sredozemnom moru. One su izjavile, da ne žele da izmene taj status kvo, a ne žele, u koliko se njih tiče, ni da u tom pravcu budu učinjene uopšte ma kakve izmene. Iz izjave ovih dveju velikih zainteresovanih sila u Sredozemnom moru izlazi za sve manje države Sredozemnog basena jedna indirektna politička garantija, da se današnji teritorijalni status kvo neće menjati. Ista ta garantija proizlazi prema tome i za nas, jer i mi dolazimo u red država Sredozemnog basena.

Ali dok se kriza izazvana sukobom u Istočnoj Africi sve više primiće svome kraju, na jugozapadu Evrope vodi se jedna teška bratoubilačka borba. Španija, nekada jedan od centara evropske civilizacije, poprište je danas krvavih sukoba. Po svojoj idejnoj podvojenosti, ovi sukobi su pretili da se izrode u jedan međunarodni sukob od vrlo teških posledica po odnose u samoj Evropi. Srećom, bojazan od te katastrofe, izgleda da je izbegnuta.

Između zainteresovanih zemalja zaključen je jedan međunarodni sporazum o nemešanju u španske stvari a s njime i zabrana izvoza i provoza oružja i ratnog materijala za Španiju. Istovremeno je u Londonu obrazovan jedan specijalan komitet čija je dužnost da se stara o sprovođenju postignutog sporazuma. Sa obzirom na razvoj situacije londonski komitet predložio je zainteresovanim vladama i druge shodne mere. Među njima od naročitog značaja su one o uspostavljanju međunarodne kontrole i o proširenju sporazuma na zabranu vrbovanja i

odašljanja dobrovoljaca za Španiju i na zabranu o ukazyvanju finansiske pomoći.

Ukoliko se specijalno nas tiče, Kraljevska vlada je još od početka sukoba stala na gleđište, da su događaji u Španiji jedno čisto unutrašnje pitanje španskog naroda, u koje ona ne treba i neće da se meša. (Odobranje.) U teškoj borbi koju preživljuje plemeniti španski narod, Jugoslavija je imala samo jednu želju: da se što pre uspostavi red i mir u Španiji. (Živo odobranje i pljeskanje.)

Naš stav ostao je od početka pa do danas nepromenjen. Kao uvek, aktivni i lojalni saradnici svake međunarodne akcije, koja ide za uklanjanjem rata i nereda, mi smo i Odboru za nemešanje, koji zasedava u Londonu, pružili svoju nezainteresovanu i aktivnu saradnju.

Pregled našeg opšteg međunarodnog položaja ne bi bio potpun, ako u najkraćim potezima ne bih ocrtao naše odnose sa raznim državama, a na prvom mestu sa velikim evropskim silama. Ti odnosi razvijali su se prošle godine u jednom sasvim prijateljskom duhu.

Mislim da je nepotrebno da insistiram na tradicionalnom prijateljstvu, koje vezuje Jugoslaviju sa Francuskom Republikom. (Opšte burno i dugotrajno pljeskanje i povici: Živela Francuska!). To prijateljstvo ne može se meriti formalnim diplomatskim merilima i njemu nisu potrebne ni česte, ni naročite diplomatske izjave. (Povici: Tako je!). Ono ima dubokog korena u srcima naša dva naroda. (Opšte burno pljeskanje i povici: Tako je!). Nedavno smo u saglasnosti sa Francuskom vladom odlučili, da se produži pakt o prijateljstvu između Francuske i naše Kraljevine od 12 novembra 1927 godine. Isto tako zaključen je u Beogradu, u prisustvu francuskog Ministra trgovine i jedan trgovinski sporazum, koji ima za cilj da naše veze sa Francuskom upotpuni življim trgovinskim i ekonomskim razmenama. (Burno odobranje.). Jugoslavija ostaje veran prijatelj Francuske Republike kao što je to uvek i bila. (Opšte burno pljeskanje i jednodušni povici: Tako je!)

Sa Velikom Britanijom naši odnosi su takode odnosi iskrenog prijateljstva. (Opšte burno pljeskanje.) Jugoslavija gleda u Britanskoj Imperiji snažnog branioca mira u Evropi. (Opšte burno odobranje i povici: Tako je!). Kraljevska vlada sa puno poverenja prati mudre napore britanskih vodećih faktora u rešavanju velikih međunarodnih problema. Sa svoje strane pak, Velika Britanija je dala prema Jugoslaviji vidne dokaze svoga prijateljstva i meni je neobično zadovoljstvo što mogu da konstatujem, da politički i ekonomski odnosi među nama nikada do sada nisu bili tako dobri, kao što su danas. (Dugotrajno pljeskanje i odobranje.).

Između Jugoslavije i Nemačkog Rajha ne postoje danas nikakve suprotnosti, ni nesuglasice. (Burno odobranje.) Mi sa Nemačkom imamo mnogo dodirnih tačaka, naročito na ekonomskom polju. Naše trgovinske razmene sa Nemačkom su vrlo intenzivne i mi se trudimo da ih sporazumima sa Nemačkom vladom regulišemo u obostrano dobro shvaćenom interesu. Kraljevska vlada će i dalje ulagati svoje napore, da se ova prijateljska atmosfera u odnosima između dve zemlje i dalje razvija. (Burno i dugotrajno pljeskanje i odobranje.).

Sa Kraljevinom Italijom naši odnosi proširuju se sve više u pravcu vrlo dobrih susednih odnosa. Kao što je poznato, ranije, između naše velike su-

setke na zapadu i nas, postojali su izvesni nesporazumi i razmimoilaženja. Ali danas, sudeći po izvesnim činjenicama, vreme tih nesuglasica pripada prošlosti. Izgleda da se horizont na Jadranu razbistrava i pojavljuju se, reklo bi se, značajni nagoveštaji, da će nastupiti epoha srdačnijih odnosa između Kraljevine Italije i Kraljevine Jugoslavije. (Opšte burno odobranje i pljeskanje.).

U koliko se pak tiče naše srednjeevropske i balkanske situacije, mi imamo tu jedan izuzetno povoljan položaj, jer se nalazimo u sklopu dveju organizacija, čiji su ciljevi poznati, a njihove osnove i sistemi već više godina utvrđeni i potpuno konsolidovani.

Mala Antanta, jedan od prvih evropskih regionalnih sporazuma, živi već šesnaest godina. Za to vreme ona je prolazila kroz teške događaje, ali je iz njih izlazila samo očeličena. Stvorena radi održanja poratnog statusa u srednjo-istočnoj Evropi, Mala Antanta je korisno poslužila, a i danas služi legitimnim i važnim interesima njenih članova; povrh toga i samoj ideji mira uopšte. (Opšte burno pljeskanje i povici: Živela Mala Antanta!). Pored toga, ona pomaže ostvarenju i drugih ciljeva njenih saveznih naroda, ciljeva: ekonomskih, kulturnih i socijalnih. Njena kohezija manifestuje se vidno i često. Prošle godine šefovi tri saveznička naroda činili su uzajamne posete. Isto tako ministri inostran poslova triju država održavali su stalni kontakt i sastajali se na konferencijama i godišnjim sastancima. Harmoničan rad i postignuti rezultati pokazali su da Rumunija, Čehoslovačka i Jugoslavija nastavljaju uspešno svoju delatnost u okviru organizacionog statuta Male Antante. (Opšte dugotrajno pljeskanje i jednodušni povici: Živeli saveznicima!).

Na samom Balkanu stvari su dobile i dobijaju sve više karakter postojanosti i definitivnog srednjanja. Balkanski sporazum, zaključen pre tri godine između nas i naših saveznika: Grčke, Rumunije i Turske, pokazao se efikasan i pun vitalnosti. (Opšte burno pljeskanje i oduševljeni povici: Živeli!) Od njegovog zaključivanja Balkan je postao redak primer solidarnosti i sloge među narodima. (Burno pljeskanje). Nekadašnje poprište borbi, bezprekidnih razmirica, političkih sukoba i ratova, on je danas najizrazitiji element reda i međunarodne stabilnosti. (Burno i dugotrajno pljeskanje). Trajna snaga i moćna miroljubiva misija ovog Pakta manifestuje se stalno i bez prekida. Sastanci, koje sam imao prošle jeseni sa odgovornim faktorima prijateljske i savezničke Rumunije, tako isto i moja poseta oktobra prošle godine Ankari, kao i skorašnji sastanak u Atini, učvrstili su me u uverenju, da je Balkanski Pakt jedna jaka i solidna međunarodna zajednica. (Burno i dugotrajno pljeskanje i povici: Tako je!).

Naša susedka na istoku, Kraljevina Bugarska, (Opšte dugotrajno pljeskanje i jednodušni povici: Živela Bugarska!) učinila je jedan veliki korak ka zbliženju sa ostalim balkanskim narodima. Pakt o večnom prijateljstvu i nenarušivom miru između Jugoslavije i Bugarske, koji je potpisan u Beogradu 24 januara ove godine, samo je dao diplomatsku formu dubokim i iskrenim težnjama oba bratska naroda. (Opšte jednodušno burno odobranje). Tim paktom utvrđena je želja, da se održi trajni mir, na bazi postojećeg stanja, između nas i Bugara. Po sebi se razume da smo ovaj diplomatski dokument zaključili po prethodnom sporazumu sa našim saveznicima iz Balkanskog sporazuma i Male Antante.

(Burno pljeskanje). On ne vredi ničije pravo, on nije isključiv. On je potpuno u skladu sa principima i ciljevima Balkanskog pakta i po tome može imati samo blagotvorno dejstvo na opšte prilike na Balkanu. (Burno pljeskanje i povici: Tako je!)

I odnosi sa ostalim susednim državama, koje ne spadaju u okvir Male Antante i Balkanskog sporazuma, razvijali su se u glavnom u jednoj povoljnoj atmosferi.

Sa Austrijskom Republikom mi smo se trudili da naši odnosi ostanu korektni i nepomućeni, i pored toga što je Austrijska vlada smatrala za potrebno da prošle godine jednostrano otkáže vojne klauzule Sen-Žermenskog ugovora o miru, što mi, kao ni druge dve države Male Antante, nismo mogli primiti znanju. (Povici: Tako je!) I ako izvesni krugovi u Austriji i dalje vrše propagandu za povratak Habzburga (Burni protesti protiv Habsburga.), mi se nadamo da odgovorni faktori Austrije neće učiniti u ovom pogledu nešto, što bi moglo izazvati teške zaplete u Srednjoj Evropi. I u prvom i u drugom slučaju naše držanje ostaje dosledno i nepromenljivo: jednostrani otkaz ugovora ne odobravamo, a prema restauraciji Habzburga stav Kraljevske vlade je odlučno negativan, kakav je od uvek bio. (Opšte jednostrano odobravanje i povici: Tako je!)

Sa Madarskom naši su se odnosi u toku protekle godine primetno poboljšali u duhu jednog korektnog i dobrog susedstva. Naši odnosi sa susednom Kraljevinom Albanijom su dobri.

Prema drugim državama, sa kojima nismo u neposrednom kontaktu medusobnih granica, naša Kraljevina se uvek inspirisala duhom srdačne medunarodne saradnje na terenu opštih evropskih interesa. Prijatno mi je da spomenem, da su naši odnosi sa Poljskom Republikom, koji se uvek razvijaju u duhu uzajamnog shvatanja i srdačnih simpatija, našli novog izraza u poseti poljskog Ministra inostranih poslova učinjenoj Beogradu krajem maja prošle godine. (Burno pljeskanje i povici: Živela Poljska!)

U istom duhu, a u granicama naših finansijskih mogućnosti, mi smo otvaranjem novog Poslanstva u Štokholmu učinili jedan važan korak da diplomatske, privredne i kulturne veze sa naprednim skandinavskim državama proširimo i učvrstimo. Istovremeno Kraljevska vlada će pristupiti otvaranju i izvesnog broja Konsulata u onim privrednim centrima, gde je odsustvo našeg Pretstavništva značilo štetu za naše ekonomske interese i naš medunarodni ugled. U svojoj diplomatskoj aktivnosti moja je težnja bila, da ekonomski momenat te aktivnosti bude naročito podvučen otvarajući za našu izvoznu trgovinu nova tržišta i nove puteve. (Burno odobravanje i povici: Vrlo dobro!)

Iz ovog ekspozea vi ste, gospodo narodni poslanici, videli u glavnom celokupnu spoljnu situaciju Kraljevine Jugoslavije. S obzirom na elemente koji dominiraju u današnjim medunarodnim odnosima, smatram da mogu reći, da je sadašnji položaj Kraljevine Jugoslavije veoma povoljan. (Burno odobravanje i pljeskanje u centru i na desnici.) Kraljevska vlada može sa zadovoljstvom gledati na bilans svog prošlogodišnjeg rada. Vodeći uvek računa o životnim i legitimnim pravima i interesima našeg naroda, Kraljevska vlada se starala, da u naše medunarodne odnose unese svoju duboku miroljubivost i potrebnu širinu shvatanja pri rešavanju važnih medunarodnih problema. Iz jedne teške i mutne periode medunarodnog života, Jugoslavija je uspela da izade ne samo neoslabljena, već sa pojačanim

medunarodnim prestižom. (Živo odobravanje i pljeskanje.) Naša zemlja se danas sa pravom smatra kao jedan od glavnih faktora mira i postojećeg reda na Balkanu i celoj jugo-istočnoj Evropi.

Mi smo ostali verni svima postojećim savezima i svima svojim starim prijateljima, ali smo uspeali da taj broj prijatelja još proširimo i uvećamo. (Burno i dugotrajno pljeskanje u centru i na desnici.)

Smatram za svoju dužnost, da i ovom prilikom istaknem stalne napore Kraljevske vlade upućene na pojačavanje naše sopstvene snage. (Opšte burno pljeskanje.) Mi moramo imati materijalno i moralno dobro opremljenu i snažnu vojsku, ... (Opšte burno pljeskanje i gromki jednodušni povici: Živela vojska! — *Ministar vojske i mornarice armijski general Ljubomir Marić* ustaje iz Ministarske klupe i poklonom blagodari Narodnoj skupštini na manifestacijama. — U dvorani ponavljaju se frenetični i gromki povici: Živela vojska!) ... koja će uvek biti na visini svoga zadatka da odgovori dužnosti prema otadžbini sa onim istim visokim patriotizmom, kakvim se odlikovala i u prošlosti. Ona je jedan od stubova naše nacionalne egzistencije i ona to mora ostati i u budućnosti. (Gromki povici: Tako je!) Uzdajući se u našu vojsku i moralnu snagu našeg naroda, oslanjajući se isto tako na naše saveze i prijateljstva, ja mislim da mi možemo sa mnogo spokojstva očekivati dalji razvoj medunarodnih događaja. (Burno pljeskanje.)

Sa ovakvom svojom politikom Kraljevska vlada veruje, da je učinila sve za dobro Kralja, za napredak Jugoslavije i za sreću celog našeg naroda. (Burno i dugotrajno pljeskanje kod većine i gromki povici: Živeo! Živeo!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo, pre no što dam reč prvom govorniku, dopustite da pročitam listu govornika, koju ću dati razdeliti po svima klubovima. Pročitaću listu po onom redu kako će gospoda govornici govoriti. (Pročita listu govornika.)

Reč ima narodni poslanik g. Luka Kostrenčić u ime grupe Narodnog seljačkog kluba.

Luka Kostrenčić: Narodna skupštino! U oči svake konferencije Male Antante ili Balkanskog sporazuma sa izvesnih strana lansiraju se vesti, kako se te formacije nalaze u raspadanju i kako pojedine članice nameravaju da se izdvoje i podu svojim zasebnim putem. Pored toga daju se i sugestije, kojim putem treba da se pode, a za vreme nedavne konferencije u Atini izvesna štampa otvoreno je savetovala Maloj Antanti i Balkanskom Sporazumu da napuste „sklop francuskog vojnog sistema u Evropi” i pridu jednom drugom vojnom sistemu.

Kako je Jugoslavija po svom geografskom položaju ugaoni kamen te dve medunarodne političke zajednice, to se Jugoslaviji posvećuje posebna pažnja. U poslednje vreme mnogo se je pisalo o preorijentaciji naše spoljne politike, a naročito u vezi sa sklopljenim Paktom večnog prijateljstva sa Bugarskom.

I ako događaji uvek te verzije, kombinacije i tendenciozne sugestije demantuju, ipak se prvom prilikom sve to opet ponavlja. Zainteresovana strana je neumorna u svojoj kampanji, koju već godina sistematski vodi sa jednim planom i namerom, koja je veoma providna.

Medutim, i Jugoslavija, i Mala Antanta, i Balkanski Sporazum, idu svojim određenim i utvrđenim putem, i sa tog puta nedaju se skrenuti nikakvim

sugestijama i nikakvim intrigama. (Burno odobravanje kod većine).

Mala Antanta i Balkanski Sporazum uopšte nisu neke efemerne i artificijelne diplomatske tvorevine, koje bi zavisile o momentanim političkim situacijama i konstelacijama. Naprotiv, ove su dve grupe država dve definitivne međunarodne formacije, koje su uvek spremne, da po svaku cenu zajednički brane svoju političku nezavisnost i teritorijalni integritet. (Živo odobravanje kod većine).

Ove su dve Antante nepokolebivi garant mira i reda u Podunavlju, na Balkanu i u Maloj Aziji. Znači da baš ova najizloženija pozicija, na kojoj su se vekovima vodile borbe između dva kontinenta, postaje danas glavni stub novoga reda i opšteg mira.

A pakt večnoga prijateljstva i mira između Jugoslavije i Bugarske ne samo da nije u suprotnosti sa tom politikom, već na protiv tu politiku kompletira i potencira. (Povici kod većine: Tako jel!) Jer, dogod su unutar Slovenskog Balkana postojali antagonizmi i rivaliteti, dotle su se u interne stvari celoga Balkana mešale vanbalkanske sile u svoje zavojevačke i eksploatorske svrhe.

Za nas dvadeset miliona balkanskih Slovena nema vraćanja natrag u krvavu prošlost, i mi moramo biti svesni svoje snage i svoje odgovornosti za dalju sudbinu Balkana. Poučeni teškim iskustvom nedavne prošlosti, mi treba da znamo, da se na Balkanu sme voditi samo jedna slovenska politika i samo jedna balkanska politika. (Burno pljeskanje kod većine).

Sada je konačno stvorena mogućnost da svi balkanski narodi udruženim silama, bez ičijeg tutorstva izvana, uzmu u svoje ruke dalju sudbinu Balkana, i da sami definitivno provedu u delo načelo: Balkan balkanskim narodima. A svima onima, koji su nas stalno optuživali da smo mi krivci za balkaniziranje Srednje Evrope, odgovaramo da mi iskreno želimo da se u ovome smislu zaista balkanizuje cela Evropa, i da se po uzoru opšteg balkanskog pakta mira stvori i jedan opšti evropski pakt mira. (Živo odobravanje).

Gospodo narodni poslanici, u pogledu naših odnosa sa Francuskom u poslednje vreme ponovno se je lansirala vest kako Jugoslavija napušta Francusku i kako se s jedne strane orijentiše prema Velikoj Britaniji, a s druge strane prema nekim državama, sa kojima do sada nije stajala u intimnim prijateljskim odnosima.

Medutim, opšte je poznata stvar da odnosi između Pariza i Londona nisu nikada od posle rata bili tako srdačni kao u poslednje vreme. I prema tome sama je po sebi apsurdna verzija o opredeljivanju Jugoslavije za London, a protiv Pariza.

No, nezavisno od tih proizvoljnih kombinacija zna se da su odnosi Jugoslavije i Francuske tako duboko fundirani, da uopšte ne podležu efemernim oscilacijama međunarodnih odnosa.

Nacionalne revolucije svih slovenskih naroda od Jadrana do Baltika organski su povezane sa Francuskom revolucijom. Nezavisne države tih naroda organski su vezane sa Francuskom, a ne samo diplomatski. I nije nikakva slučajnost što su se posle rata našle na istoj političkoj liniji Francuska, Jugoslavija, Čehoslovačka i Poljska.

Dogod su Francuzi, Jugosloveni, Čehoslovaci i Poljaci jedinstveni i solidarni u odbrani novoga poretka dotle će biti sprečen svaki pokušaj da se

Evropa vrati u stanje pre svetske revolucije. (Uzvici: Tako jel!)

O odnosima između Jugoslavije i Francuske imamo najlepše svedočanstvo od strane jednog od vodećih ljudi savremene Francuske.

G. Eduard Erio, vođa građanske leveice, čovek nauke i politike, Francuz i Evropejac, potpuno je svestan važnosti uloge, koja je namenjena Jugoslaviji u novoj Evropi. On je posle svoje posete Jugoslaviji u svojim člancima i predavanjima otvoreno i jasno izrazio svoje prijateljske osećaje prema jugoslovenskom narodu i svoju nepokolebljivu veru u Jugoslaviju. Evo, kako Eduard Erio gleda na Jugoslaviju i na njene odnose prema Francuskoj. (Živo odobravanje, pljeskanje i uzvici: Živeo Erio!)

Erio kaže: „Francuska je ponosna ne samo zato, što je Solunski front doneo pobjedu u Svetskom ratu, koja je značila, da je u čovečanstvu uvek jače pravo od sile i nasilja, nego i zato, što je taj Solunski front doneo i veličanstvenu tvorevinu sadašnje Jugoslavije. Ta država ima da izvrši veliku i važnu ulogu u istočnoj Evropi. Na Jugoslaviju možemo računati kao na samu sebe. Jugoslavija i Francuska su danas upućene jedna na drugu da čuvaju mir u Evropi. Medutim, dok mi hoćemo mir, ima i takvih, koji hoće rat. Ali neka znadu svi, koji bi hteli udariti na Jugoslaviju da će jugoslovenski narod umeti da sačuva svoju nezavisnost. (Živo odobravanje). Ni francuski narod ne bi ostao pri tom skrštenih ruku, jer je Jugoslavija stvorena i francuskom krvi.” (Živo odobravanje).

Eto, to je prava i merodavna reč o odnosima između Jugoslavije i Francuske.

Jugoslavija je danas važan faktor u ovome sistemu odbrane mira na bazi stanja stvorenog ugovorima o miru.

Jugoslavija igra vidnu ulogu u međunarodnom životu savremene Evrope, i njen stav po svima pitanjima međunarodne politike je jasan, određen i konsekventan. Taj stav je diktovan najvišim interesima našega naroda i države, koji su identični sa najvišim i ispravno shvaćenim interesima Evrope i celog čovečanstva.

I baš zato je Jugoslavija, koja graniči sa sedam država, prvenstveno pozvana da, u ime Male Antante i Balkanskog sporazuma, poradi na proširenju kruga svojih prijatelja i pruži mogućnosti bližih odnosa i saradnje i sa svim ostalim našim susedima. Jer Jugoslavija niti ima nameru, niti joj je u interesu da kultivira neko večno neprijateljstvo na severnoj i zapadnoj strani svoje državne teritorije. (Pljeskanje kod većine).

Danas je fakat da u Srednjoj Evropi stoje jedan prema drugome dva trougla država: jedan rimski, a drugi, ako smem da ga tako nazovem beogradski. Podunavlje je opet u centru interesa međunarodne politike, a centralno pitanje Podunavlja jeste problem Austrije. Zainteresovane velike sile deluju u raznim pravcima pri rešavanju tog problema, no najfatalnije rešenje bilo bi kada bi nas Evropa u pitanju Austrije stavila pred dilemu: ili anšlus, ili restauracija.

Jer problem Srednje Evrope može se ispravno i definitivno rešiti jedino primenom principa: Podunavlje podunavskim narodima. A primena tog principa traži, da Austrija ne sme da bude eksponent ni jedne velike sile, ne sme da bude „aufmarsgebit“ ničijeg ekspanzivitizma. Za život i nezavisnost može biti sposobna samo ona Austrija, koja će poći putem

demokratije i saradnje sa svima ostalim narodima Podunavlja i Društva Naroda. (Pljeskanje na levi):

Pošto Jugoslavija apsolutno nema nikakvih ekspanzivnih pretenzija, a naš narod apsolutno ne gaji nikakvu mržnju ni prema narodu Austrije, ni prema mađarskom narodu, to sa naše strane uvek postoji mogućnost jednog sporazuma i lojalne saradnje ali samo pod jednim uslovom.

U Beču i Pešti treba da su načisto s time, da je pad Habsburga i raspad Habsburške Monarhije bio istorijski determinizovan. I kao što su se italijanski, nemački i mađarski nacionalizmi afirmirali u ratovima i revolucijama protiv tiranije Habsburga, tako su se nacionalizmi jugoslovenski, čehoslovački i rumunski mogli afirmirati samo na ruševinama Habsburške Monarhije. (Pljeskanje kod većine).

S toga je neostupno stanovište cele Male Antante: nema revizije, nema restauracije! (Pljeskanje kod većine).

A organizovano i solidarno Podunavlje omogućilo bi normalne i zdrave odnose i sa Trećim Rajhom. Jer, težnja da se sve manje i srednje države Srednje Evrope grupišu oko osovine Berlin—Rim, protivi se osnovnim životnim interesima tih država, a osim toga ta osovina ima svoj opasan i nepopravljiv defekat na Breneru, gde uvek može da prsne.

Nesporazum između Italije i Jugoslavije bazira se na jednom fatalnom propustu Italije, koja nije poslušala savef duhovnog vođe svog Ujedinjenja, koji je još pre sto godina pozvao Italijane da „potpomognu jugoslovensko ujedinjenje u svom vlastitom interesu i u interesu opšteg mira i pravde”, jer će se zbog nas Jugosloveni jednoga dana „izmeniti politička karta Evrope”.

Đuzepe Madzini je duboko verovao da će „italijanska revolucija ako bude dobro vođena jugoslovenskom narodu omogućiti da se razvije i dođe do slobode”, a stalno je propovedao da „budućnost italijanskog naroda leži u bratstvu i savezu s velikom i moćnom slovenskom porodicom”.

Nažalost, umesto koncepcije Đuzepe Madzinija preovladala je koncepcija Sindeja Sonina.

Međutim g. Benito Musolini čak i ne treba da se vraća na svoju vlastitu liniju iz početka Svetskog rata, kad je od internacionalnog socijaliste postao nacionalni intervencionista, i kada se je kao ratnik i političar suprostavio oficijelnoj Italiji i odlučno založio za borbu protiv Austrije, a za oslobođenje potlačenih naroda pod parolom: *Austriam esse delendam*.

Za jedan italo-jugoslovenski politički sporazum i za jednu intenzivnu kulturno-privrednu saradnju između Italije i Jugoslavije postoje svi uslovi, ali samo uz jedan preduslov, da rimski trougao napusti ideju revizije i restauracije i pomiri se sa istoriskom činjenicom da na Jadranu, na Dunavu i na Vardaru postoji jedna jedinstvena i velika Jugoslovenska država, (Burno pljesanje i uzvici: Tako je!) država koja je ugaoni kamen jedne Balkanske i jedne Srednje Evropske međunarodne zajednice. U tom slučaju postoji mogućnost pune likvidacije vekovnog antagonizma između Balkanskog i Apeninskog poluostrva.

To je jedini put koji vodi do večnoga mira i prijateljstva na Dunavu i Jadranu, a Jugoslavija postaje ono za šta je već po svojoj geopolitičkoj poziciji predistinirana, da bude veza Mediteraneja, Podunavlja i Balkana. (Uzvici kod većine: Tako je!) A cela Evropa treba da zna da bez mira i bezbednosti na Jadranu, na Dunavu, na Labi i na Visli nema ni mira na Rajni,

na Kanal-la-manšu i na Mediteraneju. Evropa je jedna, i mir je jedan i nedeljiv.

Mi smo ovde mirni i uvek spremni na odbranu mira, a naš mir je sastavni deo opšteg svetskog mira. Budni čuvari tog svetskog mira jesu prvenstveno tri velike demokratije na obalama Atlantika, koje su i omogućile pobjedu svetske demokracije nad feudalnom autokratijom koje su omogućile političko-socialnu transformaciju Evrope na bazi nacionalnog principa.

Te tri demokratije i danas predstavljaju ogromnu superiornost moralnu, političku i materijalnu, a osovina njihove demokratske i pacifističke politike ide od Londona preko Pariza do Ženeve. (Burno pljeskanje kod većine).

Gospodo narodni poslanici, kad se radi o našem stavu prema inostranstvu, onda smo svi jedno, jer spoljna politika Kraljevine Jugoslavije nije politika jednog režima ili jedne diplomatije, već je to spoljna politika jugoslovenske države.

Danas, kada se cela Evropa nalazi u previranju i traženju novih političkih i društvenih formi, neophodno je potrebno da damo punu podršku svima onim faktorima, koji sa puno istorijske odgovornosti vode spoljnu politiku Kraljevine Jugoslavije. Ovaj period, u kome stoji na čelu Ministarstva inostranih dela g. dr. Milan Stojadinović, (Burno pljeskanje i oduševljeni dugotrajni uzvici: Živeo!) ...u stvari je najkritičniji period međunarodne politike poratne Evrope. U tome periodu bili su stavljeni u pitanje svi principi i sve obaveze na kojima je sazidana nova Evropa, a stalno je pretila opasnost da cela Evropa utone u haos opšteg krvavog obračunavanja.

Ja lojalno priznajem i sa radošću konstatujem da je g. dr. Stojadinović kroz sve te peripetije međunarodne politike vodio spretno i uspešno našu spoljnu politiku (Oduševljeno pljeskanje i uzvici: Tako je!), i apsolutno pojačao i učvrstio naš položaj u međunarodnom životu. (Burno pljeskanje).

U ovih po celu Evropu sudbonosnih godina i dana g. dr. Stojadinović sačuvalao nam je stare saveze i prijateljstva i ublažio naše odnose sa državama prema kojima smo do sada održavali rezervisan stav. Mi smo ostali verni našim prijateljima demokratskog Zapada, ostali smo verni Društvu Naroda, Maloj Antanti i Balkanskom sporazumu, a stvorili smo mogućnost bližih odnosa i saradnje sa svima našim susedima i ostalim državama Evrope. (Povici kod većine: Tako je!)

G. dr. Stojadinović ne skreće, niti može da skrene sa osnovne linije naše spoljne politike, koja je diktat geopolitičke, istoriske tradicije našega naroda i geneze naše države. Danas, kada međunarodni život nemirne savremene Evrope neprestano stvara nove situacije, danas kad se Evropa podelila na demokratski zapad, fašistički centar i boljševički istok, g. Stojadinović ide očigledno zatim, da sačuva Jugoslaviju i jugoistok Evrope od opasnosti da budu povučeni u vrtlog sukoba i ideologija i interesa velikih sila.

Osim toga ide za tim da nam osigura privredni prosperiteta, a u saradnji sa našom narodnom vojskom radi svima silama na tome da nas u pitanju narodne odbrane i naoružanja što više emancipuje od inostranstva.

U današnjoj teškoj i mutnoj međunarodnoj situaciji, mi moramo trezno i jasno gledati stvari, i u pitanju spoljne politike ne smemo biti zaslepljeni partizanstvom. I mi svi treba da želimo da g. dr. Stojadinović u svojim nastojanjima uspe potpuno, ne za

volju slave i ličnog prestiža g. dr. Stojadinovića, već za volju prestiža i najviših interesa Kraljevine Jugoslavije.

Gospodo narodni poslanici, na kraju moram naglasiti i to da g. dr. Stojadinović ne vodi našu spoljnu politiku na svoju ruku. Tu su i drugi faktori, a u prvome redu Knez Namesnik, (Opšte burno odobravanje i povici: Živeo Knez Namesnik!) koji, po Svojoj visokoj inteligenciji i visokim vezama, kao i evropskim horizontom u rasmatranju svih međunarodnih pitanja, dostojno i uspešno zastupa visoke i svetle tradicije dinastije Karadorđevića. (Burno i jednodušno odobravanje i povici: Živeo Dom Karadorđevića!)

Pošto odobravam našu spoljnu politiku i imam puno poverenje u sve one koji njome upravljaju, ja izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva inostranih poslova. (Živo odobravanje i pljesanje).

Pretsednik. Stevan Ćirić: Ima reč narodni poslanik g. dr. Kosta Kumanudi.

Др. Коста Кумануди: Пријавио сам се, господо, за реч у специјалној дебати код буџета Министарства иностраних послова, и ако материја о којој желим да говорим није непосредно везана за саму администрацију овога ресора и финансијске кредите њему намењене у буџету тога Министарства, па би, према томе, више спадала у генералну буџетску дебату. То сам због тога учинио што сам сматрао да вођење спољне политике Краљевине Југославије захтева нарочиту пажњу, да се рељефно издваја из низа опаски које се могу учинити у општој политици ове Владе. Вођење спољне политике наше земље мора се посебно испитивати, без везивања за питања друге природе, којих је данас тако велики број стављен на дневни ред нашег унутрашњег политичког живота.

Не треба, господо, ипак никако с ума сметнути да се спољна политика може успешно водити, нити да би могла своје циљеве постићи без здравих, сређених и учвршћених прилика и односа у свима правцима народног живота у самој земљи. Једна држава задобија онолико поштовања и ужива онолико угледа у међународном поретку, колико је сама собом јака, свесна своје моћи и уме да је покаже. Спољна политика је одблесак и пројекција унутрашње политике, у којој налази не само наслона и потстрека него и видна обележја којим правцима има да се креће. Свака неодређеност, нејасност и неодлучност унутра добија свој одјек и показује свој траг споља. (Бурно добравање на левици и повици: Тако је!)

Не бих овом приликом хтео да нарочито говорим ни о хрватском питању, ни о унутрашњој политици шестојануарског режима, главним темама овогодишње генералне буџетске дебате.

Расправљање о хрватском питању у овоме Дому завитлало је читаве бујице реторике и обилне изливе најразноврснијих, али најалост и најпротивречнијих теорија и идеја. Пружили смо једном више доказа колико се мора лутати и удаљавати од стварности, чим се напусти једини и прави и здрави пут отвореног гледања истини у очи. По неким говорницима у овој буџетској расправи могло би изгледати да Југославије нема још или да је нема више. А истина јесте: да Југославија постоји и да мора постојати, јер је постала и свешћу најбољих и првих међу њеним људима, у даљој и ближој прошлости, и крвљу на бојном пољу у рату, и слободно израженом вољом народа у миру првог децембра 1918. (Бурно одобра-

вање и плескање на левици). Ако поред заједнице порекла и језика то нису сви они елементи који сачињавају један народ, онда у свету нема народа, нити може бити државне заједнице.

Историјски акт од шестог јануара 1929, акт политичке мудрости, промишљеног плана, проишлого патриотизма и личне храбрости једног Великог Краља, каквих повесница света не броји много, захтева за правилну и непристрасну оцену двоје. Поред доброг и савесног познавања свих чињеница које су том далекосежном догађају претходиле, потребно је још: да се стишају и ишчезну страсти и мржње, заслепљености, заблуде и тесногрудости партизана и политикана, демагошких пигмеја и ковача намештених фраза у славу једне извештачене демократије. (Одобравање на левици) Ти празни декламатори демократије највећи су непријатељи њени. Никад они демократију неће оживотворити. Највећи међу савременим демократима, претседник Масарик, у својој књизи „Светска револуција“, каже ову велику истину: „Нису довољне саме институције, демократији су потребне личности које ће водити државну управу, личности способне за стваралачки политички рад“..... Моменат непристрасног суда о шестоме јануару, данас бар тако изгледа, још је далеко да наступи, јер живимо у времену разбуктаних инстиката и неуравнотеженог разума.

Али и најокорелији и најнепомирљивији противници унутрашње политике морају признати да је шестојануарски режим у спољној политици уздигао престиж Југославије на највећу висину и обезбедио у међународним односима место достојно њеног угледа и њене снаге. (Дуготрајно одобравање и плескање на левици).

Спољна политика шестојануарског режима била је јасна и одређена, није ишла странпутицом нити је у себи носила ичег двосмисленог.

Одлучан противник сваке ревизије уговора о миру, а исто толико одлучан поборник стања које су они у Европи после крвавог дугогодишњег рата створили, тај режим је у својој спољној политици нарочито настојавао да сву пажњу и све своје старанье управи на то да се одржи и сачува мир у свету. Али мир се не може бранити само непрекидним наоружањем и само својом властитом војном снагом, већ, уз то, неговањем и учвршћивањем савеза са оним државама за које нас везују ратна страдања и они комплекси уговора што су, сутра дан по свршетку рата, искипили у једну одбранбену заједницу сродне народе Средње и Југоисточне Европе.

Шестојануарски режим у својој спољној политици, од почетка до краја, у сваком моменту био је непоколебљиво веран савезу са оном Француском с којом се српски војник раме уз раме борио на Солунском фронту да ослободи поробљену отаџбину, са оном Француском, која је, и тада и после, остала и сама веран савезник Југославије. (Бурно и дуготрајно плескање на левици).

Уз тог великог савезника, Мала Антанта, чврста као стена, заједничком сарадњом, у пуној хармонији погледа и активности сва три њезина члана, Чехословачке, Румуније и Југославије претстављала је у том времену најхомогенију политичку скупину а у фебруару 1933 Мала Антанта појачана је на тај начин што се новим Пактом о њеној организацији претворила у један јединствен организам, који у име ове три државе води заједничку

политику, те је тако склопљена једна неразлучна целина, са једним међународним персоналитетом.

Тој смишљеној акцији учвршћења оних савеза које везују истоветност тежњи и схватања народних интереса дало је нове снаге склапање Балканског споразума, фебруара 1934.

Све то било је умно дело политичког смисла и дубоког искуства Великог Краља, коме је безбедност и чување Југославије била прва и стална брига. (Сви народни посланици устају са својих места и кличу: Слава му!)

Као и Мала Атанта тако и споразум четири Балканске државе: Турске, Румуније, Грчке и Југославије, најјача је гаранција да ће се у овом делу Европе од свих морати поштовати њихов интегритет и самосталност, па, тиме, чувати како општи мир и безбедност, тако и поредак на Балкану и добри суседски односи. Сад је тек тим споразумом била у правом смислу остварена стара лозинка: Балкан Балканским народима. (Бурно одобравање).

Шестојануарска спољна политика имала је пуно поверење и веру у Лигу или Друштво Народа и залагала се у свакој прилици да се тој Женеовској установи прибави свако поштовање и да њен ауторитет остане неокрњен. Покојни др. Војислав Маринковић..., (Сложни повици: Слава му!) државник који се одликовао ширином погледа и богатством идеја, умео је на Скупштинама и у Саветима Друштва Народа, својом речитошћу и познавањем европске политике, да Југославији обезбеди место равно претставницима Великих Сила. А у Европској Унији извесно је Маринковић, уз Аристиду Бријана био најмаркантнија фигура.

Таква је недавна прошлост. У међународној политици Краљевина Југославија тада је имала свој високо обележени ранг, своју одлучујућу улогу и свој некомпромисни став: са савезницама, са Балканским споразумом, са Друштвом Народа! Она је тим путевима ишла усправно и постојано.

Погледајмо, господо, какав је данас међународни наш положај и колико је од ових тековина сачувано?

У Друштву Народа у последње време наша улога осетно је умањена и наш утицај у том највишем међународном форуму добио је другостепени значај. Друштво Народа је једна скупштина председника и чланова. Влада и најистакнутијих политичких људи, поред најодабранијих дипломатских претставника појединих нација, па је од велике штете да нашу Државу ту заступају само чиновници, ма колико они иначе били у том својству способни. Треба се вратити старим традицијама, када су у Женеви делегати Југославије били најугледнији јавни радници и међу Србима и међу Хрватима и међу Словенцима. Јер Друштво Народа, то је једна врста међународног парламента, с чије се говорнице глас добро чује у целом свету и где се многа за поједину земљу најсудбоноснија питања решавају благодарећи на првом месту личној вредности и престижу самих делегата.

Да проценимо какав је наш међународни положај за последњу годину дана, меродавне су, пре свега осталог, изјаве које је пред Финансијским одбором и сад пред Народном скупштином дао лично Министар иностраних послова, г. др. Милан Стојадиновић. Те изјаве обележавају службену спољну политику Краљевине Југославије, па као

такве оне подлеже оцени и јавности и Народног претставништва.

Ја потпуно верујем нашем Министру иностраних послова кад каже да „води политику за Југославију“, да његов „идеал, то је Југославија“ и да никакву другу политику не зна нити хоће да зна. Верујем тој изјави, али, господо, зар је могло икада бити и зар би могло икад бити и једног Министра иностраних послова ове земље који би смео друкчије да говори?

Питање је друго. Наиме, како се та политика за Југославију спроводи на делу, како тај идеал изгледа у стварности?

Чули сте, господо, којим је путем раније ишла међународна политика Југославије, каква су схватања тада постојала и какве је резултате њихово реализовање дало. Данашња се од те раније политике разликује у многим чему.

У целом даљем своме излагању ја нећу довести ни једног тренутка у сумњу намере г. Министра иностраних послова. Знам колико је тај положај у данашњем времену изузетно тежак, колико захтева умешности, прилагођавања и познавања свих изукрштаних интереса, комбинација и планова у међународном политичком општењу. Исто тако, свима нам је познато да се и невољно може нанети штете општим интересима ако се не буде водило довољно рачуна о многоструким, често за нас непознатим чињеницама. Али баш из тих разлога ми смо сви дужни у овом Дому да кажемо, са потребним обзирима али отворено, своје мишљење, да би се на тај начин исправиле погрешке, избегле по неке заблуде а сигурно и по која опасна наивност.

После ових констатација, које се у свакој уређеној и цивилизованој земљи морају учинити и које се односе на сваког Министра овог ресора, ако своју дужност врши с добром вољом, морам пре свега нагласити одлучно: да се спољна политика не води ни јасно, ни у одређеном правцу, ни с унапред постављеним и сталним циљевима. То произлази из самих изјава које смо чули.

„Ми водимо политику не замерајући се никоме; оставши верни старим пријатељима и додајући њима нове пријатеље, појачавамо тиме наш међународни положај“, каже г. Министар иностраних послова. Па затим наставља, мало доцније: „и кад ми неко каже зато што смо добри са Немцима да водимо германофилску политику, или зато што смо добри са Француском да водимо франкофилску политику, или да водимо англофилску политику, или ако се споразумемо са Италијом, да водимо италијанску политику, ја ћу му, господо, одговорити: ја не водим не германофилску ни франкофилску ни англофилску ни италијанску политику него водим југофилску политику“.

Кад би се, господо, могло тако примитивним и простим формулама водити међународна политика, ја бих, а извесно и ми сви скупа, поздравили такав метод. Можда би такав метод и био могућ у неком апстрактном и ванземаљском свету, у коме не би било ни ривалитета, ни супротних интереса, ни освајачких амбиција а нарочито не би било оваквог хаоса какав се данас у Европи зацарио, — са поделама интересних сфера, ревизионистичким акцијама, партикуларним савезима управљеним једни против других, са прохтевима реванша оних који су изгубивши рат изгубили и територије и колоније, — најзад у Европи бољшевичкој, хитлеровској,

мусолинијевској, левичарској народних фронта, у Европи која је и демократска и реакционарна. Г. Министар иностраних послова, који је иначе познат као велики реалиста, у своме ресору изгледа нам као сувише велики идеалист. Бити добар у исти мах и са Немачком и са Француском и са Енглеском, евентуално и са Италијом, остати веран старим пријатељима, додавати нове који су овима непријатељи, — све то постићи не замерајући се никоме, не повредивши ничије интересе, сачувавши сва та пријатељства у потпуности, ех, господо, такав Министар иностраних послова морао би бити генијални акробата и жонглер, да не би сваког тренутка изгубио равнотежу. Ја не верујем да таква политика може бити југофилска, хоћу да кажем да не верујем да Југославија од ње може имати стварне користи. Или тачније да се изразим: од такве политике, бојим се, није могуће а да не буде штете. (Одобравање и плескање на левици).

Поставити себи такве многоструке циљеве који се готово увек противрече, а често пута и искључују, значи немати један одређен план у спољној политици, значи поверити се случају или доброј срећи. (Повици на левици: Тако је!)

Какав смисао, на пример, крију речи г. Министра иностраних послова, које он два пута понавља: „добри смо“, „врло добри и с Немачком“. Јесу ли то економски и трговински односи, који су нам омогућили активан платежни биланс у клирингу, али који се не може реализовати у новцу него само у набавкама робе? Јесу ли те везе прешле и на политички терен? Ако јесу, докле иду? Овако и сувише широко схваћено стварање добрих веза са свима и сваким, дало је повода гласовима у озбиљној страниој штампи, да Југославија намерава да закључи пакт пријатељства чак и са Мађарском. Наша Влада је то демантовала али сам факт да такви гласови могу и да се појаве показује да неодређености у вођењу спољне политике отварају врата и немогућим комбинацијама (Плескање на левици и повици: Тако је!)

Тако сибилске изјаве морају изазвати пометњу, забуну и, што је најгоре, бојазан. Нико није против тога да наша држава ствара и са суседима и са другима нормалне односе и да не изазива ни ским никакве разлике и сукобе. Али то је нешто обично, свакодневно, текуће, то не сме да значи особит и повлашћен положај ни економски ни политички, то, нарочито, не изисује потребу подвлачења и истицања таквих изузетно добрих односа.

Спољна политика, по мом мишљењу, захтева још више јасноће и одређености него ли унутрашња, у којој се без дубљих последица може комбиновати и играти се комбинацијама. Штета, ако би је ту било, да се лакше поправити.

Ми имамо своје савезе и морамо их брижљиво чувати. Г. Министар иностраних послова каже: „И сви ти савези остали су неокрњени“. Ја у то верујем, али, при свем том, не сме се допустити да се између савезника створи неповерење и да сумња почне да нагриза једну солидну, чврсту и потребну творевину, да би се на другој страни, можда, пошло у авантуре, за које се не зна куда могу одвести. (Бурно одобравање на левици).

Јавно мишљење код нас није довољно обавештено, а на страни код наших савезника је узнемирено, и у Француској и у Малој Антанти и у Балканском споразуму. Г. Министар иностраних по-

слова је био искрен у својим изјавама и то није затајио. Он отворено то признаје, овим речима: „каже нам се: Југославија је нешто резервисана, Југославија ћути, нешто је хладна, лепо је и са овим и са оним“. Иако он, изгледа, не схвата тако, то је ипак тежак и далекосежан прекор ако не спржуба, који нам је учињен са озбиљних страна. То истина не долази непосредно из самих службених кругова наших савезника, али ипак из кругова овима најближих, или из кругова добро обавештених политичара и публициста.

Па и сам Министар иностраних послова Чехословачке Републике, г. др. Крофта, у своме говору пред парламентарним одбором за спољне послове, пре два дана, нашао је за потребно да учини алузивију на чињеницу да савезничке обавезе Мале Антанте нису „потпуне“ и да би то можда могло да ослаби њихову практичну вредност. Таква опомињања значе страховање наших савезника да не попусте оне солидне основе које су нам кроз ове тешке послератне године служиле као гаранција за неповредљивост наших граница, за нашу независност и безбедност. Г. др. Крофта у истом свом говору одлучно и с нарочитом тензијом наглашава и повлачи да „главни стуб чехословачке спољне политике одувек је био и остаје верност према закљученим уговорима и према савезницима“. И наше је уверење да је то најздравија политика, јер јелино наши савези могу бити чврсти и јер је Мала Антанта по својој снази и солидности непоколебљива. Она је потребна не само нама савезницима него и целокупном данашњем светском поретку и Европском миру. Г. др. Бенеш, кад дође, ускоро, биће у престоници Југославије срдачно дочекан као најмилији гост. (Дуготрајно бурно плескање и повици: Живео!) Зато смо дужни сви подједнако да наше савезе и Малу Антанту негујемо и брижљиво чувамо и од најмање повреде. Зато држим да не би добро било да Југославија увек буде „лепо и са овим и са оним“. — и са својим пријатељима и са својим непријатељима, јер тако с једне стране изазива стрепњу, сумњу и неповерење, а с друге излаже се опасности не може већој бити: да остане без пријатеља. (Одобравање и плескање на левици). Нећу да верујем да је наша спољна политика намерно тим правцем управљена, па за то треба они који је воле све ствари да поставе на своје место, право и здраво место. (Одобравање и плескање на левици).

Срећан свршетак светског рата учинио је крај метолама тајне Бизмарковске дипломатије. Најбоља је спољна политика која отворено и јавно излаже и дефинише што хоће и куда иде.

На супрот томе, можемо без резерве примити онај део изјаве г. Министра иностраних послова који се односи на Енглеску. Пријатељство са Енглеском срећна је допуна нашег савеза с Француском. А кала се то буде у пуној мери могло рећи и за Италију — и ми, заједно с г. Министром иностраних послова, поздрављамо пружену руку помидења, очекујући да дела потврде речи и да, како он мало час пече, наступи епоха плодне сарадње. Тада ће наша позиција и у овом делу Европе и у свету бити потпуно осигурана.

У односима између нас и Бугарске наступио је јелан нов период, о коме унапред је тешко рећи шта ће и једној и другој земљи донети. Што можемо са задовољством констатовати, и што је несумњиво, то је да је за оба народа велика срећа

да је нестало оне братоубилачке политике која се завршавала крвавим ратовима и комитацијским истребљењима. (Одобравање). Пред нама је сад отворен пут искрене и плодне сарадње. Нека се заборава тешка прошлост и нека се ведро гледа у бољу будућност! То сав наш народ жели из целе своје словенске душе. (Бурно и дуготрајно одобравање).

О самом Пакту, о дипломатском инструменту који регулише односе између нас и Бугарске не би се могло рећи да је довољно изражен. У њему се, у једном једином члану, једном једином реченицом, проглашава ненарушлив мир и искрено вечито пријатељство између Бугарске и Југославије. То је једна платонска изјава љубави, без обавеза и без санкција.

Позната је Декартова мисао да „није довољан добар дух, него главно је да се добро примени“. А ми смо имали ваздан горких искустава у прошлости. Међународни уговори и онда кад су садржавали императивне одредбе и одређене дужности, нису увек били поуздано јемство да ће бити стриктно извршени. Зар у почетку самог Европског рата није канцелар Немачког царства Бетман Холвег огласио све међународне уговоре за „парчад хартије“, и ако је у њима било позитивнијих обавеза но што је вечито пријатељство?

Послератна Европа познаје два уговора сличног типа са овим Југословенско-Бугарским пактом. То су Локарнски споразуми из 1925 и Пакт Бријан—Келог из 1928. Оба та уговора садрже само изјаве: први, о одрицању на рат, — рат је одбачен као средство за решавање сукоба; други, о стављању рата ван закона. Оба су лишена сваке ефикасне мере и сваке правне принуде, па је њихова чисто морална вредност остала без утицаја на међународне односе. Нити је, после тих уговора, рат ишчезао, и ако је њима одбачен и стављен ван закона, нити је практично њихова примена постојала. Данас се и Локарнски споразуми и Бријан—Келогов Пакт већ сматрају само као идеалистичка сањања људи племенитих идеја који нису могли да се снађу у данашњем реалном свету, где преовлађује грубост интереса и империјалистичких прохтева.

Такву судбину Југословенско-Бугарском Пакту не желим и немам разлога да претскажујем. Напротив, морамо се сви заложити да наше пријатељство буде истинско и наш међусобни мир ненарушлив.

Морамо још нешто желети. Кад је први корак већ учињен, — онај најтежи, — треба да дође и други, који је природна и следствена допуна свог првог: Бугарска, држава превасходно балканска, треба да постане члан Балканског споразума. (Живо одобравање). Тиме и њена позиција постаје јача а судбина Балкана би сва тада била потпуно у рукама Балканаца.

Приступање Бугарске Балканском споразуму у исти мах разбило би претпоставке пуне подозрења до којих је закључење овог пакта довело у јавном мишљењу и парламенту, нарочито у Румунији и Грчкој, а то би такође било неопходно потребно, опет у интересу консолидовања прилика на Балкану.

Влада г. др. Милана Стојадиновића, закључила је још један међународни уговор: Конкордат са Светом Столицом, потписан у Ватикану 25 јула 1935 године и поднесен Народној скупштини на решење. Данас, после Латеранског уговора од 1929

Папа ужива световну сувереност и ако се Ватикан не би могао сматрати као права држава. Али мада је са формалне стране Конкордат један међународни уговор, јер је то у ствари споразум између двеју суверених сила, садржином својом он се разликује од свих других међународних уговора, и по томе што је само ограничен број питања њиме регулисан и што су та питања специјалне природе и тичу се унутрашњих односа у једној држави.

Немам намеру да подробно испитујем поједине одредбе Конкордата који је пред нама. Он је поднесен Народној скупштини и мора пред њу доћи на расправљање.

Али је потребно већ сад, пошто је као међународни уговор Конкордат из области спољне политике, учинити неколико напомена.

На првом месту, као и са осталим вероисповестима ми смо могли односе са римокатоличком црквом регулисати унутрашњим законом, како су и друге државе учиниле. На то упућује и члан 11 Устава који гласи: „Усвојене вероисповести равноправне су пред законом“. Несумњиво би боље било, када је правни положај свих других цркава у нашој држави одређен посебним законима, да је тако поступљено и према католичкој цркви. Не може се ништа у начелу имати ни против закључења једног Конкордата, који би био састављен по прописаним обрасцима за ту врсту уговора. Али ако бисмо већ сад о овоме Конкордату дали једну сумарну оцену, констатовали бисмо да не одговара општим интересима и да није у сагласности с целокупном верском структуром наше земље, као и да је изишао из оквира општих образаца.

Друга је опаска ова. Кад се приступило склапању Конкордата, онда је његов текст као једног међународног уговора морао бити такав да не долази у опреку и сукоб с оним одредбама нашег Устава, по члану 11, које регулишу положај свих вера, вероисповести, верских установа и верских поглавица. У предложеном Конкордату има међутим прописа који су у супротности са Уставом, тако да се овај Конкордат, и ако само један међународни уговор, уздиже изнад Устава.

И, најзад, треће. Конкордатима мора да буде циљ не само да регулишу односе између цркве и државе него и да обезбеде верски мир. Већ сам предлог овог Конкордата, по томе што је угрожена равноправност других вероисповести, довео је до читавог низа протеста и претставки, отворио многе дискусије у јавности и изазвао мноштво књига и брошура. Све то, јер су у њему расправљани и такви политичко-правни проблеми, којима није место у једном Конкордату и каквих нема у Конкордатима других држава, расправљени не задовољавајући опште и оправдане захтеве свих вероисповести.

У то се питање ипак нису умешали улица и партизанство, како то, благо речено, фантастично овде тврди Министар социјалне политике г. Цветковић, већ понајпре они меродавни фактори који су први позвани да о својој вери воде бригу. (Одобравање и плескање на левици). Место верског мира, Конкордат не сме бити заточник религијских борби међу грађанима и рата међу црквама.

Ни укупно ни у појединостима ми се не можемо сложити са начином како је спољна политика вођена за минулу годину дана нити одобрити њене циљеве, па зато ћу гласати против кредита

намењених том ресору. (Бурно пљескање и одобравање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. dr. Anton Novačan u ime grupe Jugoslovenskog kluba.

Gospodo narodni poslanici, čast mi je obavestiti vas da su g. Novačan i g. Banić promenili kao govornici svoja mesta i svoja prava.

Dr. Anton Novačan: Gospodo narodni poslanici, ja verujem da ste vi svi sa desnice i sa levice, bilo Srbi, Hrvati ili Slovenci, preko svih partijskih oznaka, u dubinama vaših duša jugoslovenski patriote.... (Pljeskanje u centru).... i da nema nikoga među vama, kome ne bi zadrhtalo u grudima junačko srce, kada čuje kako se naša krvna braća van granica ove naše slobodne i svete Kraljevine Jugoslavije savijaju u smrtnoj borbi za svoj narodni opstanak... (Odobranje i uzvici: Tako je!)... i za svoje dostojanstvo čoveka. (Usklići: Tako je!)

Ja ću, gospodo narodni poslanici da izuzmem iz kompleksa pitanja jugoslovenskih narodnih manjina samo jedno pitanje, Koruško pitanje, i ja vas molim, ne samo da me izvolite saslušati, nego da mi otvorite i vaša srca, pa da zajedno posvetimo jedan časak pažnje napaćenoj jugoslovenskoj braći u Austriji. (Usklići: Tako je!)

Gospodo narodni poslanici, ja mislim da Koruško pitanje nije i ne može biti sa plebiscitom 1920 godine definitivno rešeno. Za taj nesrećni plebiscit nije kriv delegat naše zemlje g. Joca Jovanović, niti su krivi Koruški Slovenci sami. Ako ima krivice do nas, to su krivi u prvom redu oni naši faktori, koji su na taj plebiscit pristali, a za katastrofu nose odgovornost, i to apsolutno odgovornost oni međunarodni faktori, kojima nije išlo u račun da bi naša Kraljevina bila u posedu jednog gorskog masiva koji zovemo Karavanke, jer je taj gorski masiv od prvoklasne strateške važnosti i jer bi u posedu toga masiva naša Kraljevina imala prema severo-zapadu svoje prirodne bedeme.

I tako je ostala pod Austrijom jedna grana našeg naroda, koja broji oko 120.000 duša. Zaštićena formalno jednim međunarodnim ugovorom, Sen-Žermenskim mirovnim ugovorom, ta je jugoslovenska manjina faktično predata od 1920 godine pa do danas na milost i nemilost jednoj klikli germanizatora, jednom bezdušnom udruženju nacionalnih visivsektora, koje ima svoje sedište u Celovcu i koje se zove „Heimatbund“. Ovo društvo, koje prima obilata sredstva za svoj rad od sviju zvaničnih i nezvaničnih faktora, kako iz Austrije tako i iz Rajha, jedini je gospodar nad našom manjinom u Koruškoj. Niti ima pokrajinska uprava u Celovcu, niti centralna vlada u Beču mogućnost, da mu nešto naređuje ili nešto zabranjuje, „Heimatbund“ je neprikosnoven, i to radi svog jedinog cilja, kome se podređuju svi Nemci i koji se zove: Proširenje nemačke jezične granice do krajnjih južnih granica u pravcu prema Trstu, sa etapom, potpunom germanizacijom Koruške!

Gospodo narodni poslanici, ja ću biti slobodan da vam ukratko ocrtam položaj jugoslovenske manjine u Koruškoj.

Vi znate, gospodo, kakav je bio položaj austrijskih pokrajina pod starom Austrijom prema Bečkoj vladi u državnompravnom, odnosno administrativnom pogledu. Svaka austrijska pokrajina imala je svoju pokrajinsku vladu i pokrajinski sabor, koji je imao i neku vrstu legislative, naime svaka je austrijska

pokrajina imala pravo da u okviru državnih zakona izdaje svoje specijalne pokrajinske zakone. Tako i pokrajina Koruška. Kako je pokrajinski sabor za Korušku imao nemačku većinu, mogao je da izdaje po miloj volji zakone i uredbe sa germanizatorskim tendencijama na uštrb našeg elementa, i svaka žalba od strane naših ljudi bilo na Državni savet bilo na Centralnu bečku vladu bila bi uzaludna jer su se i Državni savet i centralna bečka vlada uvek pozivali na pokrajinsku autonomiju Koruške i uvek odgovarali: mi za Koruške Slovence ne možemo učiniti ništa; kriva je za sve samo Koruška pokrajinska vlada, koja je u svome delokrugu autonomna. Ove pokrajinske autonomije ostale su i nakon propasti Austro-ugarske monarhije sve do godine 1934, kada se je Austrija preobrazila novim Ustavom u tako zvanu stalešku državu. Ali se novim Ustavom položaj naše manjine u Koruškoj još više pogoršao. Dok je ona pod starim Ustavom mogla preko biranih pokrajinskih narodnih poslanika — a i preko narodnih poslanika u Centralnom bečkom parlamentu da zastupa i brani svoje interese kao kompaktna celina, to joj je pod novim staleškim Ustavom nemoguće, jer na osnovu tog novog Ustava narodi u Austriji ne biraju više narodnih poslanika, nego narodni poslanici bivaju imenovani kao zastupnici pojedinih staleža, u pokrajinama od Pokrajinske vlade a za Centralni parlament od Centralne vlade u Beču. Tako je naša manjina razdrobljena i rasparčana na staleže i odista u Koruškom pokrajinskom saboru zastupana danas tek sa dva imenovana zastupnika, jedan je za seljački stalež, a drugi za radnički, dok po zaslugi Gospodina Šušnika koji stalno naglašava kako je misija nove Austrije misija istorijske pravednosti, u Centralnom bečkom parlamentu, gde je naša manjina uvek imala jednog biranog narodnog poslanika, danas nema ni jednoga jednog zastupnika. Prema tome Centralna austrijska vlada u Beču, odnosno njen svemoćni kancelar g. Šušnik, ne može danas više da svaljuje odgovornost za sva nečuvana nasilja i za sve nepravde koje se čine našoj manjini u Koruškoj na Pokrajinsku vladu u Celovcu, već je danas odgovorna za sve Centralna vlada u Beču, odgovoran je za sve g. kancelar Šušnik sam, i ja verujem da je on baš vrhovni nosilac režima koji ide sledstveno za tim da zbrise našu manjinu u Koruškoj sa lica zemlje.

Gospodo narodni poslanici, vi iz ovoga vidite, kako su bile velikodušne sve jugoslovenske Kraljevske vlade prema nemačkoj manjini u Jugoslaviji, koja nije autohtona, dakle ne starosedilac u našoj zemlji nego se sastoji delimice od ostatka onih Nemaca koji su vladali nad nama, pod starom Austrijom, delimice pak od nemačkog elementa koji se naselio na našoj nacionalnoj teritoriji kao kolonista, i ta nemačka manjina imala je u jugoslovenskom Narodnom predstavništvu uvek svojih zastupnika, pa ih ima i danas, u Senatu jednoga a i u ovom visokom Domu jednoga, našeg uvaženog kolegu g. Krafta, dok naša manjina u Koruškoj koja živi kao deo kompaktnog jugoslovenskog naroda, od Vardara do Tirolskih granica na svojoj zemlji, preko 1400 godina nema i ne sme da ima u modernoj austrijskoj državi ni jednog jednog narodnog predstavnika.

Gospodo, naš živalj u Koruškoj pretežno je seljački živalj, pa su po starom Ustavu imali naši seljaci na teritoriji naše manjine u Koruškoj skoro u svima opštinama upravu u svojim rukama. Ali novi austrijski staleški Ustav daje upravu seoskih opština tako zvanom „Bauernbundu“ — Seljačkom savezu — i svaki

seljak koji hoće da ima aktivno i pasivno pravo izbora mora godišnje da plaća u kasu „Bauernbunda“ lično za sebe šest šilinga i za svoju familiju jedan šiling, ukupno dakle 7 šilinga godišnje. Od tih 7 šilinga zavisi izborno pravo, aktivno i pasivno, našeg seljaka u Koruškoj i verujte mi, gospodo, da se to striktno i strogo primenjuje samo prema našem seljaku, dok je „Bauernbund“ prema Nemcima širokogrudniji.

Austriske porezne i druge upravne vlasti čine sve za što veću pauperizaciju naše manjine, a nije ni čudo kada je i našem seljaku dosadilo da plaća, pored drugih dažbina koje mora da plaća još i 7 šilinga koje ne mora da plaća. Tu stupa u akciju već pomenuti „Heimatbund“ iz svojih bogatih sretstava. To je društvo plaćalo članarinu za „Bauernbund“ tih 7 šilinga svim našim seljacima, za koje je znalo da radi nemaštine nisu više nacionalno borbeni, a nacionalno svesnim seljacima, koji su iz svoga platili 7 šilinga i hteli da glasaju za svoje nacionalne staleške seljačke liste, „Heimatbund“ pretio je da će izgubiti svaku zaradu kod javnih radova, da će članovi njihovih porodica izgubiti službe kod nemačkih firmi, ili da će se strogim egzekucijama uzeti neplaćeni porezi itd. A tamo gde je bio svaki pritisak od strane „Heimatbunda“ bez uspeha, tamo je došao u kuću austrijski žandarm i pretio sa postupkom radi veleizdaje, radi srbofilstva, jer znajte, gospodo, to je od velikog rata ovamo u Koruškoj već jedna tradicija da je svaki srbofil, dakle veleizdajnik, ko se javno priznaje našoj manjini. Pale su dakle i naše opštinske uprave u Koruškoj.

Život jednoga naroda, gospodo narodni poslanici, a pogotovu život jedne manjine manifestuje se prvenstveno u pravu slobodne upotrebe njegovog materinskog jezika, u govoru i pisanoj reči, u pesmi, u školi i crkvi, pred sudom i pred drugim javnim vlastima, kao i u slobodi osećanja neke odanosti i ljubavi prema svojim sunarodnjacima i što je najvažnije, da nas radi maternjeg jezika niko ne ponižuje niti nam odriče dostojanstvo čoveka i pravo građana u jednoj modernoj kulturnoj državi kao što je Austrija.

Gospodo, ja ću odmah reći da naša manjina u Koruškoj nema ni jedne osnovne škole, ni jednog svog učitelja, a jedan jedini naš nacionalno svesni učitelj mora da služi u sasvim nemačkom kraju. Još pod starom Austrijom Nemci su ustanovili u Koruškoj specijalan tip osnovne škole radi što brže germanizacije našeg elementa, takozvanu utrakvističnu školu.

Na teritoriji naše manjine u Koruškoj ima 107 osnovnih škola sa 284 razreda, sa približno 15.000 dece, od koje ima recimo 2.000 nemačke dece usled infiltracije naše teritorije sa čisto nemačkim življem. Ostaje, dakle, cirka 13.000 naše dece kojoj je uskraćeno primati prvi zračak kulture na materinskom jeziku. A Nemci u Jugoslaviji imaju 36 dečijih stanica i 725 razreda osnovne škole sa približno 40.000 dece. Naša deca u Koruškoj čuju od svojih učitelja već prvog dana u školi, da je naš jezik nešto nedostojno i barbarsko, i da se samo sa nemačkim jezikom može da živi na tom svetu, i da gospodin Bog na nebu voli samo nemački jezik, da ga voli više nego naš jezik. A gde je naša rasa tvrde glave, gde to naše dete u svojim rasnim instinktima ipak još progovara mekano i milu slovensku reč, tu pomaže učiteljska batina i takvo dete dobije na leđa ceduljicu sa natpisom „Ich bin ein windischer Schwätzer“ — „Ja sam slo-

venački brbljivac“, i s tom ceduljicom na ledima to dete mora da ide kući, a sutradan opet s tom ceduljicom da se vrati u školu. (Glas sa desnice: To je sramota!) Naša deca moraju da pozdrave svakog čoveka na putu sa nemačkim „Grüss Gott“ i događa se, ako pozdravljaju sa „Dobar dan“, da dobiju batine od učitelja na javnom putu. U najnovije vreme, u vreme ekonomske krize, služe se germanizatori jednim novim pedagoškim sretstvom. U selu Malošče kraj Beljaka, koji se nemački zove Filah, jedan učitelj učinio je na pr. sa našom decom ovakav ugovor: Ako ne budu deca dva meseca razgovarala među sobom slovenski, primiće od njega svako po 1 šiling — dakako sve na trošak „Heimatbunda“! Zamislite, gospodo, jedan šiling! Zamislite šta to znači za jedno dete! Ta to je čokolada, to su kifle, to su kolači, to je eventualno ulaznica za kino, to su sve slatke stvari za dečiju fantaziju. A dodajte tome, da austrijski srebrni šiling ima na jednoj strani još i reljef Materre Božije, a naša su deca od kuće strogo religiozna, i onda je taj srebrni šiling za malo dete ujedno i jedna mala verska atrakcija.

Vidite, gospodo, kako se vaspitava naša omladina u Koruškoj. U Celovcu postoji od naših seljaka osnovani i uzdržavani „Marianum“ — kolegijum za gimnazijalce. Na tom kolegijumu direktor Bruner godine 1934 zabranio je gimnazistima Slovincima da rasgovaraju između sebe na slovenačkom jeziku, sa motivacijom veoma čudnom: da postoji opasnost homoseksualnosti među njima, ako bi govorili na slovenačkom jeziku. Konsekventno, po jednom smišljenom planu, naš jezik i naš živalj progone i potiskuju ga svuda. U celoj Koruškoj ne možete naći niti jednog slovenačkog sudije, niti jednog slovenačkog upravnog činovnika! Pomenuti već „Heimatbund“ ima svuda svoje oči i neumorno bdi nad našom manjinom u ropskim lancima, da ne bi ko digao glavu i malo malo slovenački slobodno odahnuo...

Ostaje nam još svećenstvo. Godine 1918 bilo je u Koruškoj još 120 slovenskih svećenika, danas ih ima 78. Biskupski ordinariat u Celovcu dakako ništa ne čini za odbranu našeg jezika u crkvi — pa da, biskup titular je bavarski a biskup koadjutor tirolski Nemač, pa su svećenici među svojom slovenačkom pastvom, iako često velike patriote, pravi mučenici za svoj narod, jer i ovde ima „Heimatbund“ svoje prste; preteći katoličkoj crkvi sa protestantizmom, ako ne bude postupila po njegovim željama, tako da se postepeno potiskuje naš jezik i iz katoličkog bogoslužja. Kada biskup iz Celovca dolazi svojoj pastvi, on se u propovedi služi samo nemačkim jezikom, tako da naša raja u Koruškoj na kraju zbilja mora da veruje da je i Gospod Bog na nebu više sklon nemačkom nego njezinom rođenom jeziku.

Gospodo narodni poslanici, videli smo kakav je postupak sa našom manjinom u školi i crkvi i pred državnim vlastima. O kakvoj političkoj akciji, o slobodi zbora i dogovora, o organizaciji u cilju narodne odbrane nema ni govora. I tako prestravlenu i prignjavljenu masu naše manjine postavili su 1934 godine pred popisne komesare. Gospodo, popis stanovništva, kako je izvršen godine 1934 u Koruškoj, to je zbilja pravi kulturni skandal. Kriterij za narodnosnu pripadnost nije bio maternji jezik već neki novi specijalni austrijski pronalazak, takozvani „Kulturkreis“. Popisni tabaci imali su rubriku: „Kome Kulturkreisu pripadate?“ Dakako, tu su imali popisni organi široko polje rada za jednu prostu prevaru. Gde razume naš seljak, šta je to Kulturkreis. Ali su

popisni organi rado pomogli: kako si učio u školi, nemački ili srpski? Dakako, nemački. Za koga više osećaš? Za Austriju ili Srbiju? E, Boga mi, za Austriju, jer ako kažeš za Srbiju, ići ćeš u haps. I tako dalje i tako dalje — jednom reči na osnovu te rubrike austrijske vlasti reducirale su broj naše manjine u Koruškoj od 120.000 na nekih 25.000 duša... I onda je bečka štampa urlikala od radosti nad tim uspehom nemačke kulture u Koruškoj, (Povici: Sramota!) a istovremeno napadala našu Kraljevinu — ja ću da spomenem samo Wiener Neueste Nachrichten — kako mi ovde u Jugoslaviji progonimo nemačku manjinu, kako je ona bespravna, bez škola i nemačkih učitelja, osuđena od brutalnih balkanskih Srba na propast i smrt itd. Za bečkom štampom dolazi štampa iz „trećeg carstva” sa još grotesknijim prikazima o bezpravnosti Nemaca u Jugoslaviji, pa kad bi mi bili zbalja takvi varvari, kao što su germanizatori naše manjine u Koruškoj, mi bi već radi toga, da bi bilo pisanje nemačke štampe opravdano, morali zatvoriti sve nemačke škole u Jugoslaviji — a ja mislim da jedna takva represalija kao odgovor na postupak sa našom manjinom u Koruškoj ipak ne bi bila na mestu, jer iako smo Balkanci, nismo barbari.

Gospodo narodni poslanici, ja ću vam skrenuti pažnju samo još na jedan vrlo važan od rafinovanih načina, kojim se služi Celovački „Heimatbund” u tamošnjem našem manjine u Koruškoj. Ima naime cela plejada tobožnjih znanstvenih radnika, kojima ja neću učiniti čast, da ih spomenem ovde po imenu i koji su postavili jednu čudnu teoriju. Oni naime tvrde — i tu temu obrađuju svestrano već jedan decenij — kako naša manjina u Koruškoj nije homogena po rasi, po jeziku, kako pojedini dialekti našega naroda u Koruškoj nemaju između sebe nikakve veze, pa je prema tome potrebno, da se deli naša manjina na prave nacionalne svesne Slovence i na takozvane „vindiše” — koji nemaju nacionalne svesti, i ako govore razne slovenačke dialekte, a po krvi i rasi, da su ti „vindišeri” u sedmom veku posle Hrista poslovenjeni stari Keltski elementi. Ove teorije datiraju iz vremena posle plebiscita u Koruškoj i imaju dva cilja: Prvo, da se oslabi nacionalna svest naše manjine o njenoj pripadnosti velikom jugoslovenskom stablu, a drugo da bi se imala u pripremi armatura argumenata za slučaj „Anschlusa” — jer su svi Nemci u Austriji za „Anschluss”, pa se boje međunarodnih faktora, koji bi u slučaju „Anschlusa” mogli da pokrenu ponovno pitanje plebiscita u Koruškoj, jer godine 1920 plebiscitno pitanje nije glasilo, da li je neko za Austriju ili za Rajh na jednoj strani ili za Jugoslaviju na drugoj strani, već se je godine 1920 glasalo ili za Jugoslaviju ili za Austriju.

Gospodo narodni poslanici, sve što sam vam kazao o položaju naše manjine u Koruškoj, sve to pa i gore stvari, sve to je poznato austrijskoj vladi, koja se ipak stidi pred svetom radi takvih varvarskih postupaka u srcu kulturne Evrope, pa je stoga, da se opseni prostota, kako na usta pokojnog kancelara Dollfussa, tako i sa opetovanim izjavama g. Šušnika dala obećanje, da će učiniti sve, da se nepodobštine i nepravde prema jugoslovenskoj manjini u Koruškoj poprave, da se reguliše školsko pitanje itd. — ali pokojni kancelar Dollfuss nije dospeo da nešto učini, a sadašnji kancelar g. Šušnik koji je krv naše krvi ali ga je germanizatorski „kulturkreis” progutao, on također ne dospeva, da se stane na put varvarskoj vivisekciji naše narodne duše u Koruškoj, jer g. Šušnik ima prečeg posla, jer on treba da spremi teren

za Otona Habsburškog, za kojega austrijski legitimiste veruju, da će obnoviti sjaj stare Habsburške monarhije i razvijaju u tom pravcu grozničavu propagandu, koja se oseća već i na našoj teritoriji uzduž granice prema Austriji. Ali, gospodo narodni poslanici, ja mislim da je Habsburgu za uvek odzvonilo i da je Austrija kao Nemačka „Ostmarka” završila svoju germanizatorsku misiju prema Jugu i Istoku i da se sve više približavamo času kada će i jugoslovenskoj manjini u Koruškoj biti lakše.

Gospodo, i ja imam na kraju moga govora da izvršim sa ovoga mesta jednu dužnost, a vama svima, gospodo, da uputim jednu molbu.

Gospodo, naša manjina u Koruškoj brani se najuspešnije još sa našom narodnom pesmom, pa nema sela u Koruškoj, gde se ne bi pevale one divne, tužne i mile narodne pesme. Jedan revni organizator pevačkog društva i pravi narodni guslar bio je pokojni mladi momak Miho Habik, koji je 13 septembra prošle godine, kada se je vraćao iz Logavasia nad Vrbskim jezerom, gde je istoga dana još ogrevao srca naših ljudi sa pesmom, bio mučki iz zasede ubijen od agenata „Heimatbunda”, pa je dužnost da mu sa ovoga mesta priznam: Slava njegovoj uspomeni! (Narodni poslanici se odazivaju sa: Slava mu!)

Gospodo narodni poslanici, u strahu da bi blizina velike Jugoslavije mogla ipak da uliva našoj manjini novih i novih moralnih snaga germanizatori i vivisektori naše narodne duše u Koruškoj služe se jednom prevarom i tvrde preko štampe i agitacijama kako tobože niko u Jugoslaviji, kako tobože baš Srbijanci ne vode ni malo računa o našoj manjini u Koruškoj, i da se zalažu za njih samo još neki retki zanešenjaci iz Ljubljane. S toga sam slobodan da vas potsetim na onog divnog Gogoljevog kozačkog hetmana Tarasa Buljbu, koji sakriven među gledaocima prisustvuje mučenju svoga sina Ostapa, kojeg su u borbi zarobili Poljaci. Ostap se drži na mucu junački: niti pisnu niti zubima škripnu, ali kada su njegove muke bile najgrozniže, Ostap zajauče: Čuješ li me, Bato moj? A stari kozački Hetman u grobnoj tišini odgovara: Čujem te sine!

Tako i ja, gospodo narodni poslanici, upravljam vama i celoj zemlji jedno pitanje: Čuje li naša zemlja, čujete li vi pretstavnici njezini jauk naše dece ispod noževa renegatskih vivisektora u Koruškoj? (Cela na rodna skupština uzvikuje: Čujemo!...)

Ja mislim, da ga svi čujemo, pa molim s toga Gospodina Pretsednika Ministarskog saveta i g. Ministra inostranih poslova da zaštiti našu manjinu u Austriji u svakoj prilici, koja mu se pruža. (Odobranje u celoj Narodnoj skupštini).

Gospodo, u vezi sa izjavom naše grupe u Finansijskom odboru, izjavljujem da ću glasati protiv. (Odobranje).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč u ime grupe Jugoslovenskog radikalnog kluba narodni poslanik g. Mita Dimitrijević.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, спољна политика ни у једној земљи нема ни честих ни изненадних промена. Унутрашња политика може и мењати свој правац, али те промене у унутрашњој политици ретко где имају непосредног утицаја на спољну политику.

Позната је она стереотипна фраза свих претседника владе који у својим декларацијама, објашњавајући промену курса у унутрашњој политици, обично, кад прелазе на спољну политику,

кажу: „Правац спољне политике остаје исти и непромењен”. У том смислу је, о правцу наше спољне политике, говорио у својој декларацији и г. др. Милан Стојадиновић, преузимајући у јуну прошле године ресор спољне политике из руку дошаташњег Министра и Претседника владе г. Богољуба Јевтића.

Правац спољне политике остаје најчешће непромењен, на традиционалним линијама. Пример нам за то дају, како велике тако и мале државе. У Енглеској бивале су промене у унутрашњој политици од конзервативаца до либерала, али то није никад имало дејства на правац спољне политике. У Француској исто. Републиканска Француска била је годинама везана савезом, и то чврстим савезом са аутократском Русијом: крајња разлика у решењима ове земље није ни мало била од каквог утицаја на одржавање чврстине руско-француског савеза. Исти је случај и сад у обновљеном савезу између буржоазне Француске Републике и Совјетске Русије.

Спољна констелација у светској политици није изложена никаквим сезонским променама. Јер општи интереси који везују државе међу собом увек имају за циљ заједничку одбрану и чување мира. Индентичност у свима интересима и политичким и економским условљава између држава и њихову чврсту солидарност у свима њиховим међународним односима. У томе лежи највиши разлог да у спољној политици сваке државе не наступају, како рекох, ни честе ни изненадне промене, а још мање да спољна политика долази увек у зависност од промене курса и режима у унутрашњој политици.

Кад се овако гледа на спољну политику, постаје ризично за сваку разбориту опозицију ставити у исти ред и унутрашњу и спољну политику једне владе, и примењивати за разматрање и критику спољне политике оне исте методе и гледишта која су допуштена и основана за унутрашњу политику.

Ми у прошлости имали смо покатакд врло умне људе, неоспорне интелигенције, који су, из опозиције, по сваку цену нападали спољну политику г. Пашића, нарочито политику чврстог и одачног наслона на Русију, па су сви они, догађајима и сувише били демантовани.

Као дугогодишњи службеник на пословима спољне политике наше земље, и то у најсудбоноснијим и историјским временима, не могу, ма да говорим из опозиције, да се предајем површној критици нити лакој оптужби вођења наше спољне политике.

Наша држава тако је дубоко определила традиционалне линије наше спољне политике, тако их је везала за свест нашег народа, да те традиционалне линије наше политике не могу бити нити лако брисане нити мењане. Нити се ко може осмелити да их мења.

У временима најтежим и најсудбоноснијим у историји нашег народа традиционалне линије и путеви наше спољне политике крвљу су биле заливане, а учвршћене, међу нашим савезницима, непоколебљивом верношћу свега нашег народа у заједничкој борби за општу и нашу националну правду и за мир.

У овом међувремену, које иде од једног до другог, од владе г. Јевтића ка влади др. Стоја-

диновића, ту тај ланац није преломљен, ту иде наша спољна политика једном истом традиционалном линијом.

Вођење наше спољне политике није никад било нити може бити ствар једне владе, већ читавог народа. У томе је наша спољна политика већ добила демократско обележје, у томе је и објашњење да је наш народ у последњим тешким ратовима могао поднети надчовечанске напоре и најтежа страдања, јер је у својој демократској свести и савести знао да у чврстину његове верности према општим савезничким циљевима постиже и свој велики историјски чин: ослобођење свих Срба и уједињење с нашом југословенском браћом.

После светског рата појављује се у свима земљама жеља и тежња за што јачом контролом над вођењем спољне политике. То оправдавају све оне страхоте кроз које су народи прошли за време ратова и многи скупо платили рђаво вођење спољне политике у њиховим земљама. Све се више губе у напредном свету они дипломатски обичаји да се разговори о спољној политици и о одлукама њеним воде по европским престоницама приликом састанка владара или претставника влада и да се преговори и важне одлуке обављају у уском кругу. Демократија се све више треба да пробије и у спољну политику, народне масе траже да главне потезе у међународној политици упознају и да они могу бити слободно подвргнути критици и расправи.

У том смислу иста потреба се и у нас указује. Демократска контрола у свима земљама тражи да се упозна са спољном политиком своје земље. Ми у том не смемо да будемо последњи.

Једно је зло, што бих овом приликом рекао, недостатком слободне штампе, у нашој земљи не даје се народу могућност да упозна све потезе наше спољне политике. Народ има првенствено право да зна све шта се збива не само у унутрашњој него и у спољној политици, јер свако зло у политици он плаћа. Са слободном штампом улази се у расправу и разматрање свих спољних политичких проблема. На жалост, у нас, све, па и спољна политика остаје изван народа и ван његове контроле.

Ја бих на овом месту хтео да учиним један предлог, који, ево, већ неколико година чиним свима министрима спољних послова, а то је да се и у нашој Скупштини створи парламентарни одбор за спољне међународне послове, чиме би се постигло то да спољна политика не остане само ствар дипломатске канцеларије, већ и ствар контроле парламента. Али, на жалост, ми који немамо ни слободне штампе, још смо даље од стварања парламентарног одбора за спољне међународне послове, што давно имају све друге напредне државе.

Господо, сад прелазим на разматрање наше спољне политике. Пре свега морам рећи да ми сада живимо у времену општег лутања у спољној политици, у времену нестабилности, у времену изненадних промена и обрта, па и катастрофалних пертурбација, какав је случај са Шпанијом.

Уз то још, ми улазимо у један нов период у којем се већ гасе одредбе уговора о миру, како Версајског мира, који држањем Немачке већ не постоји, тако у неколико и Сен-Жерменског уговора о миру, који је повређен установљењем досад онемогућене обавезне војне службе.

Уза све то, ми смо сведоци ослабења моћи и ауторитета Друштва народа. Ова Женевска међународна установа, која је створена у циљу чувања и заштите мира, показала се немоћна у недавној флагрантној повреди мира од стране Италије у освајању Етиопије.

У таквој нестабилној међународној ситуацији треба наша држава да одржи своје место и стварну заштиту својих интереса. Данашњи проблеми спољне политике, заиста, тешки су и компликовани. Треба пуно мудрости и опрезности, треба особите трезвености и хладнокрвности да се у садашњим моментима не изгуби ништа од онога што је стечено, али исто тако да се наша држава очува и од изненадних обрта с које било стране, а на штету наших интереса.

У сред тих сложених проблема и обрта међународне политике, Њ. В. Кнез Намесник дао је ову изразиту изјаву страним листовима, која углавном опредељује и нашу спољну политику.

„Ја не верујем у рат — рекао је Кнез Намесник. Верујем да се мир може сачувати и биће сачуван.

„Сматрам да се најбоље сретство за одржање мира састоји у сређивању размирица и у побољшању односа са суседима.

„Када би свака земља учинила у том правцу све што до ње стоји у једном искреном и отвореном духу, резултат би аутоматичан био — општи мир. То је до сада био главни циљ Југославије.

„Ми смо не само појачали и одржали постојеће савезе са нашим пријатељима, него смо побољшали наше односе са земљама са којима смо у прошлости имали неке тешкоће. То побољшање односа довешће до правог пријатељства које ни у којем погледу неће бити штетно по раније савезе.”

Ништа јасније није се могло рећи о ставу наше земље у међународној политици него ово неколико мисли изречених у изјави Кнеза Намесника. У томе духу, видели смо јутрос, дао је своју декларацију и г. др. Милан Стојадиновић. Нашу спољну политику бар за време Династије Карађорђевића свака влада водила је у тесној вези са и под инспирацијом Круне. Династија Карађорђевића инаугурисала је једну традиционалну политику у пуној сагласности са целим народом. По високој традицији Блаженопочившег Краља Александра тој истој политици следује и Кнез Павле. Створене су традиционалне линије наше спољне политике; створени су још пре рата традиционални савези. У том смислу сва је наша спољна политика у акцији за мир и у осведоченој верности нашега народа према нашим савезницима. Династија Карађорђевића била је увек врло осетљива према томе да ли не наступа какво скретање у спољној политици. У таквом случају Династија Карађорђевића вршила је и свој велики историјски задатак у националној политици, која се одмах, од доласка Краља Петра на престо, обележила илејом ослобођења свега српства и илејом борбе за величење свих Срба, Хрвата и Словенаца у једној држави. И та политика, господо, дошла је до остварења свога циља. Кроз та велика историјска дела остварена ратовима и крвљу нашег народа, наша национална спољна политика добила је свој традиционални карактер и остаје историјски везана за династију Карађорђевића. Зато у тој традиционалној нашој спољној политици не може бити промене, ка овом или оном курсу унутрашње политике. Будимо у то уверени.

Ако се са те тачке посматра наша спољна политика у овом моменту, не можемо порећи: да је под бригом Династије очувано у спољној политици све што смо имали; да није изгубљено ништа што је на међународном пољу било стечено често пута борбом па и крвљу и нашем осведоченом савезничком верношћу. Не може се, исто тако, порећи, па макар из опозиције говорили; да је у нашој спољној политици напуштен онај правац, који је, и пре рата, и за време рата и после рата обележавао нашу освештану традицију у неразривеној вези и верности нашег народа према нашим великим савезницима, према Француској или Енглеској.

То су закључци који се могу, у пуној вери, извући из недавне изјаве Кнеза Намесника о ставу нашем у међународној политици.

Изјава пак г. др. Милана Стојадиновића изгледа мало слободнија и с мање опрезности у излагању. Његова изјава носи обележје његовог темперамента. Више види практичну страну једног политичког момента, а мање идејну. Г. Стојадиновић има у себи природу брзог одлучивања. То може бити и врлина, а Французи кажу: некад и врлине бивају мане. У својој изјави г. Стојадиновић је рекао: „На Европу Југославија гледа са једне строге практичне тачке гледишта. Југославија не жели да улази у ма који од европских блокова, који се у последње време оцртавају.”

Ове су речи г. др. Стојадиновића стављене нарочито под критику. Ево критика, која се чини г. Стојадиновићу и његовом вођењу спољне политике. Говори се да је настало олабављење савезничких односа Југославије према државама Мале Антанте, као и према њеним великим савезницима. Говорило се да у нашој спољној политици почиње да преовлађује немачка инспирација. Повод за то биће, поред других непознатих ствари, по речима г. Стојадиновића у његовој изјави, где се каже: „У међувремену (за време трајања санкција и после) Немачка преставља прворазредну пијаци за југословенске производе.” За веровање да у нашој спољној политици превлађује немачка инспирација дало је повода, можда и посета генерала Геринга у Београд. Та се посета свакако тумачила као нека манифестација преоријентирања наше спољне политике на страну и према Немачкој.

Али ове гласове пресекла је доцније декларација г. др. Милана Стојадиновића јула месеца 1935 године, којом се наглашавало да се наставља традиционална политика Југославије, обележена и заснована на уговорима мира, на уговорима савеза и пријатељства Мале Антанте и Балканског споразума и на традиционалним везама дубоког пријатељства и савеза према Француској. Те гласове, дакле, пресекла је изјава г. Стојадиновића. Грешило би се ако би опозиција по сваку цену тврдила да ствар друкчије стоји. Узалуд је ту напрезање сваке дијалектике, кад догађаји обрнуто потврђују и дају сасвим друге резултате. Разборита опозиција не може се служити дијалектиком, по сваку цену, и само ради опозиције. Не мора ни опозиција да је стопроцентна. Ја са гледишта опозиције могу критиковати ону пребрзаност г. Стојадиновића у вођењу спољне политике, што често даје утисак као рад на берзи у стварању брзих закључака. Ја, као опозиција, могу приметити да је г. Стојадиновић и сувише преоптерећен свима и разноликим пословима да не уноси у спољне послове сву своју стопроцентну мисао, од чега

свакако има штете. Не може човек себе дати на две, на три стране, а г. Стојадиновић себе даје на сто страна.

Да продужимо. Састанак Савета Мале антанте на Бледу, 21 августа 1935 године демантовао је гласове о ослабљеним односима Југославије према Малој Антанти. Доцније 12 септембра на састанку у Братислави показала се уместо растројства сва чврстина Мале Антанте. „Лидове новине”, познати лист г. Бенеша, још из доба кад је он био Министар спољних послова, писале су: „Мала Антанта заједно са својом мисијом порасла је и данас може да пркоси узбурканом мору новог европског динамизма”. Даље се вели: „Мала Антанта увелико је утврдила своју позицију према суседним великим силама”. У многобројним страним листовима могле су се читати исте констатације. Чехословачки Министар спољних послова г. Крофта изјавио је тада сараднику „Аваса” за сву француску штампу ове речи: „Састанак Мале Антанте инспирисан је духом највеће искрености и показао је још једном да је Мала Антанта организам јак, сталан, јединствен и непоколебљив”. Господо, питање растројства Мале Антанте не може се олако постављати, кад догађаји и компетентне изјаве супротно утврђују, као што не може нико порећи да је Мала Антанта за време министровања г. Јевтића дошла до свог врхунца у манифестацији њеног јединственог политичког организма. Догађаји се не дају фалсификовати. Као што се не може порећи да је пре г. Стојадиновића Мала Антанта, добила свој тако јаки израз за време г. Јевтића. Исто се тако не може тврдити да је она сад престала то бити. Ако бисмо хтели, некаквом дијалектиком, то тврдити, то би било неразборито у сваком случају. Ја се не могу повести, иако сам у опозицији, да овим тврдим оно што у ствари није. Ја бих имао да учиним баш с гледишта опозиције друге примедбе и друге замерке г. д-ру Стојадиновићу у вођењу спољне политике. А то је питање ово: Да ли смо ми определили свој став јасно на свима странама где је требало. и где је у питању наш интерес. Да ли смо ми узели у разматрање све међународне проблеме од значаја и интереса по нашу земљу. На пример, имамо ли одређен став у односу према Аустрији за случај аншлуса, као и других деликатних проблема. У томе би било потребно објашњење. А тврдити да је Мала Антанта изгубила кохезију, није разборито кад кроз који дан очекујемо посету чехословачког Претседника Републике у Београду. Зар то не потврђује да заједница и кохезија Мале Антанте не долази никада у питање. (Упадање са деснице) Немојте, господо, да помињете Јерезу јер то није озбиљно.

Најзад можемо ли, господо, да негирамо значај Пакта о вечном пријатељству између нашег и бугарског народа? Ми који смо посланици са Југа, знамо врло добро шта значи тај пакт. Ми знамо да је до тога пакта дошло делимично и под дејством нашег народа са Југа. Ево како. Трбало је прво спречити све упаде терористичких банда из Бугарске. И наш народ с Југа показавши сву верност према својој држави, с оружјем у руци пресекао је те упаде, очистио од тих банда своју територију. А да их наш народ није протерао, уверен сам да те бугарске терористичке банде не би биле растеране ни из Софије. Нити би се дошло до Пакта вечног пријатељства с Бугарском, да је

комитски терористички утицај остао макар у једном пограничном срезу. Са тим би остала и једна заблуда више на бугарској страни. Ту је заблуду коначно оборио и разбио наш народ с Југа уништењем сваке терористичке акције с бугарске стране на нашој територији. То је предигра нашем Пакту вечног пријатељства с Бугарском, и то нарочито истичем.

Сам Пакт о вечном пријатељству између наше државе и Бугарске велико је историјско дело.

Ја нисам песимиста да у све сумњам. А немам ни разлога да сумњам. А још најмање хоћу да сумњам, да бих, из опозиције, побио значај тог пакта. Ја верујем тврдо у Пакт вечног пријатељства између нашег и бугарског народа, и то не само од онога дана када је он потписан, него још пре његова потписа. Ја сам веровао у тај Пакт још из времена Александра Стамболијског за чије сам време био дипломатски преставник у Софији. Још тада сам ја уочио како ова идеја сазрева у самом народу. Она је из народа свом снагом и вером прешла и на поглавара државе, који је понудом овог Пакта најзад пошао путем тамо где и сам народ свом душом својом већ одавна тежи. (Пљескање и одобравање). Немојмо, господо, бити песимисте. Ја чврсто верујем да југословенско-бугарски Пакт вечног пријатељства служи највишој и политичкој и моралној идеји нашег братства. Та је идеја тако дубоко ушла у душу бугарског народа да нема више тога човека који ће је моћи изгонити, и кад би хтео, из душе народа. Господо, можемо ли рећи да овај Пакт који је са дипломатске стране свршен потпуно у реду, који је ратификован за један дан, који је јасан политички одређен, да он није у пуној хармонији с општом балканском политиком? Може ли се порећи да о потпису тог Пакта нису консултовани сви које је требало консултовати. Ја мислим господо, кад нам г. Антонеску каже да је консултована и Румунија, да не можемо рећи да није консултована. Исто смо то чули и од г. Метаксаса. А још уз то тај Пакт био је и предмет солидарног признања од свих на недавном састанку Балканског споразума у Атини. Ја слободно изјављујем да овај Пакт о вечном пријатељству између Бугарске и Југославије значи консекрацију вечног братства, које у душама народним постоји и вечно ће постојати. Кнез Павле потписом Пакта о вечном пријатељству између Југославије и Бугарске обележио је срећно завршену једну фазу политичког настојања Блаженопочившег Краља Александра, чија је висока инспирација створила и Балкански споразум и довела до остварења и овог Пакта вечног пријатељства између два братска народа, Југословенског и Бугарског.

Господо, ја сам на једном ужем састанку говорио колико су у души пок. Краља Александра били велики осећаји братства према Бугарима. Једном приликом дошавши из Софије, на реферисање Краљу, говорио сам, како ми у посланство сваки дан долазе жене и деца бугарских заробљеника питајући ме за своје најближе који су били у ропству код нас и када ће бити пуштени. Иако уговор о миру између нас и Бугарске још није био потписан ја сам се у једном моменту осмелио и казао пок. Њ. В. Краљу Александру: Хоћете ли Величанство да још једанпут победимо Бугаре? Како? питао ме је Краљ. Племенитошћу и вели-

чином душе наше, — одговорио сам. И онда сам казао и изложио Краљу све. И тог тренутка синула је из пок. Краља дубока племенитост и доброта. И, противно пракси, дошло је до тога, да су сви бугарски заробљеници упућени својим домовима у Бугарској. И кад су стигли у Софију дочекао их на улазу у град сам пок. Стамболиски. Поздравио их је и рекао да за ослобођење дугују Краљу Александру. Тада се по софијским улицама клицало први пут: Живео српски краљ! То су били први узвици повраћања идеје братства.

Господо, ако хоћемо да говоримо какви су наши односи са Француском, треба чути шта је о том рекао сам Претседник владе г. Блум. Он је на Скупштини Друштва народа помињући обавезе Француске према другим народима говорио необично топло о француско-југословенским односима овим речима: „Ми потпуно ценимо верност југословенског пријатељства. Наша политика према Југославији — нагласио је г. Блум — биће политика апсолутне искрености и лојалне верности према свима нашим обавезама!”

То традиционално пријатељство између наше земље и Француске показало се у најлешем и стварном изражају приликом доласка француског Министра трговине г. Пола Бастида у Београд и приликом закључења југословенско-француског трговинског уговора. Ја нећу сада улазити у детаље тога трговинског споразума. Ја ћу само да споменем у томе погледу измењене беседе између г. Бастида и г. Стојадиновића. Оне потврђују сву традиционалну савезничку солидарност између наше два народа и непоколебљиво пријатељство.

Господо, наша је спољна политика у току прошле године показала доста одлучности и у другим светским догађајима.

Наводим ову одлучну одлуку.

У врло тешким приликама које су биле настале у Средоземном мору, услед привремене затегнутости између Енглеске и Италије, поводом источно афричког рата, наша влада примила је обавезу и дала потребне гаранције у интересу одржања мира у водама Средоземног мора.

Јадранско море у питању поморских односа сматра се као део Средоземног мора. Судбина Јадранског мора у каснијим преговорима између Енглеске и Италије за закључење т.зв. Центлменског споразума (агримент центлмен) везана је за Средоземно море.

Тим Центлменским споразумом енглеско-италијанским обезбеђено је у односима ових двеју држава: статус кво на Средоземном мору и тим самим и на Јадранском мору.

У погледу наших спољних односа не може се ни г. Богољубу Јевтићу одрећи извесно признање да је и он у своје време био на томе питању радио и био одлучан. Зашто? Зато што, као што сам казао, нема могућности ни силе која би учинила да скрене наша држава према Великој Британији са линије традиционалне верности.

Као што сам напоменуо Центлменским споразумом осигуран је мир на Јадранском мору и обезбеђена наша далматинска обала.

Ми врло добро знамо шта је г. Иди у Доњем Дому на питање посланика конзервативне странке г. Казулета одговорио. На то питање које је гласило: да ли ће Велика Британија водити у довољној мери рачуна о сваком евентуалном аранжману, у коме би Британска влада могла да учествује,

односно ситуације у Средоземном мору, о важности легитимних интереса Краљевине Југославије, енглески Министар иностраних послова г. Иди казао је: да је срећан што му се дала прилика да изјави да ће Велика Британија у потпуности водити рачуна о легитимним интересима Југославије. (Гласови: Врло добро! Живо одобравање).

Господо, да пређем на питање наших односа са Италијом. Ја овде имам једну књигу коју су издали Словенци који тако дубоко мисле о Истри. Они овде у тој књизи ставили су нам наслов: „Италија пружа нам руку”. И преко тог наслова, ево, уштампан је велики знак питања. Погледајте! Овај знак питања симболичан је. Господо народни посланици, ми врло добро знамо да нам је у последње време Италија заиста пружила руку. Немојте мислити да је то нека снисходљивост. Не. Рука је заиста, можда је баш тако требало да буде, пружена од стране Италије. Јер смо ми од стране Италије осетили доста увреда, доста претње, па и горчина. Али ни овде ја нисам песимиста. Ја верујем да је пружена рука према нама од стране Италије искрено пружена, и да је тим самим Италија признала и нашу коректност и нашу националну снагу.

Господо, Мусолини је 1934 године, у октобру, у говору који је одржао у Милану, упутио на адресу Југославије ову понуду: „Ми који се осећамо јаки и јесмо јаки, можемо сада још једном понудити споразум Југославији, јер за тај споразум постоје стварни и прецизни услови”. Господо, ми знамо после тога, да је у Београду, 1935 године, италијански посланик Виола, по нарочитом упусту и овлашћењу г. Мусолинија, приликом предаје својих акредитива, а по налогу г. Мусолинија нарочито истакао да никакве запрете не стоје на путу једном италијанско-југословенском споразуму. Ми знамо даље, господо, да је г. Мусолини 1 новембра одржао велики говор у Милану. У своме говору, г. Мусолини је рекао ово: „Четврта држава која се граничи Италијом јесте Југославија. У последње време атмосфера између ове две државе јако се побољшала. Ви се извесно сећате да сам пре две године, на овом истом тргу, учинио напомену: да постоје могућности за успоставу пријатељских односа са Југославијом. То сада понављам и изјављујем да постоји довољно услова моралног, политичког, привредног значаја да се постави нова база у односима између две државе”. Понављам: ја нисам песимиста, али овај „знак питања” на овој књизи просто ме наводи да будем не песимиста, него да у пуној савести, у вези с пруженом пријатељском руком од стране Италије извршим своју дужност. И зато, савест ми налаже да учиним ову изјаву.

Господо, чујем и сазнајем да се воде преговори о новом пакту пријатељства између наше земље и Италије. С обзиром на то да ће то бити важан акт, надам се да ће се и нашим мањинама у Италији: у Градишкој, Горици, Трсту и Истри признати она иста права, која имају италијанске мањине у нашој земљи, и то по закљученим уговорима. Ми смо имали с Италијом неколико уговора, међу којима је и Римски пакт о пријатељству од 1924 године, и показало се: Да се право пријатељство не може засновати, ако нема жеље да се изгледе главни неспоразуми између два народа. А главни неспоразум био је у томе, што Италија није признавала никаква права нашим саплемен-

цима под Италијом. Наш неспоразум може се једино тако изгладити, ако би се та права њима признала, бар минимум права која један културни грађанин у једној тако великој држави као што је Италија треба да има. За сваког разумног човека јасно је да стварног пакта пријатељства може бити само тако, ако се отклони тај неспоразум. И зато нека је ова изјава мој акт опозиције, а то је: да замолим г. Министра иностраних послова да сада у новом пакту пријатељства с Италијом обезбеди права нашим саплеменцима под Италијом. Сада настаје питање да ли ћете, г. Претседниче, отворити пут за један озбиљан дипломатски успех и за једну здраву политику. А у томе ћете успети само тако ако се обезбеде новим пактом с Италијом нашој мањини у Италији она иста права која имају и грађани италијански у нашој земљи. (Пљескање на левици). Ако буде закључен пакт без тога, онда је пакт празан, пакт без садржине. И онда неће бити постигнут никакав успех. Друга је ствар наш пакт са Бугарима. Пакт са Бугарима може имати само једну ставку, зато што смо ми два братска народа, што немамо шта један од другог да тражимо, што смо ми Југословени, и што у далекој будућности, вероватно може доћи и до једне интегралне Југославије.

Кад је реч о Италији, ствар друкчије стоји. Према Италији нека се води рачуна о томе да су наши саплеменци лишени свих својих народно-них права. А добро знамо, као што је мало час наш друг у патриотском тону говорио о извесним тешкоћама о прогоњењу наших сународника под Аустријом у Корушкој, да је тако исто са Хрватима и Словенцима и под Италијом. Тамо су искључени Хрвати и Словенци од суделовања у покрајинским и општинским управама; тамо се свим силама и насиљима иде ка асимилацији нашег народа; тамо се забрањује употреба нашег језика у црквеној служби; тамо се кажњава певање на матерњем језику; тамо је под претњом казне обавезна промена народног имена и презимена на италијанска, тамо влада терор против свега југословенског националног; тамо се прогони интелегенција. Господо, не треба да вам за све ово наводим примере. То су брижни Словенци наштампали у овој књизи и за све навели су потврде.

Господо, ја очекујем од г. Министра да обележи своју специјалну политичку репутацију тражењем да се у будући пакт пријатељства с Италијом унесу оправдане гаранције народно-них права Хрватима и Словенцима под Италијом. Ако у томе успе, то ће бити заслуга г. Стојадиновића, не успе ли у том, уверавам, да ће, у таквом случају, и сам закључени пакт промаштити.

Господо, сад прелазим на једно питање од политичке велике важности. То је питање наших односа с Русијом. Нисам чуо да је оно у декларацији г. Претседника Владе било поменуто. Господин Ерио рекао је у француском Парламенту, да за њега као и за Француску, Совјетска Унија значи увек једно исто: Велику и моћну Русију. За нас Русија још више остаје увек Русија, наша велика и моћна словенска Русија.

Сваки пут досад увек постављам питање успостављања нормалних односа између наше Краљевине и Совјетске Русије. Овог пута, као и досад, мој апел заснива се још више на неоторивој логици ствари и догађаја. Је ли логично да је у Малој Антанти, која представља јединствен поли-

тички организам, једино Југославија изван нормалних односа са Русијом. Исти је случај са Југославијом и у Балканском Споразуму који представља такође један политички организам за одржавање мира на Балкану. И ту само и једино је Југославија изван нормалних односа са Русијом. Издвојеност Југославије у непризнавању Русије; то је, господо, нелогично, у толико више што смо ми, у самој ствари, признали Русију. Јер је Југославија заједно и истовремено са свима осталим државама, чланицама Друштва Народа, учинила свој апел у Женеви за пријем и улазак Русије у састав Друштва Народа. Југославија је и гласала за улазак Русије у Друштво Народа. Југославија се у томе није нашла ни са Швајцарском ни са Португалијом, које су се уздржале од гласања за пријем Русије у Друштво Народа. Југославија је учинила одређени апел. Ја знам мишљење г. Стојадиновића, знам како је његово дубоко схватање Русије, читао сам и његове чланке у прилог обнове односа са Русијом, и мислим да је у духу г. Стојадиновића било једно јасно и пречишћено гледиште о Русији, и о потреби обнове односа са њом. Али можда само за моменат. Он је више или мање у том резервисан. Али његово је гледиште о Русији јасно.

Као доказ логичности обнове односа с Русијом наводим и ово. Југославија је, још пре уласка Русије у састав Друштва Народа, закључила у Лондону 3 јула 1934 године пакт са Русијом о дефиницији нападача. Овај пакт закључен између Совјетске Русије и свих држава Мале Атланте, па и Југославије, као и Пољске и Турске, представља по садржини и по своме циљу најкрупнији дипломатски догађај после Версаљског уговора. За нашу државу, као и за Малу Антанту у њеној целини, овај пакт о дефиницији нападача, закључен између њих и Русије, имао је за последицу и то да је тим самим омогућено било да се Мала Антанта обележи као значајна војна и политичка групација. Тим самим Мала Антанта, у све дефинитивнијем изражају, постала је један снажан и јединствен међународни политички организам, што је у овом Дому најсвечаније било прокламовано, као што је то са истом манифестацијом такође прокламовано и у Прагу и у Букурешту.

Истичући све нелогичности данашњег става Југославије у непризнавању Русије, не могу преглутити факат да се Русија нашла с нама заједно оних тешких дана кад се у Друштву Народа расправљало по нашој тези о оптужби Мађарске за грозни Марсељски атентат и убиство нашег Блаженопочившег Краља Александра I Ујединитеља. Тих дана, кад је било велико колебање и међу блиским нам великим државама, Русија се нашла декларацијом г. Литвинова потпуно без резерве с нама и уз нас. Остаће за историју те мучне расправе у Друштву Народа за свагда незабораван говор г. Литвинова који је сасвим одређено стао уз нашу тезу с отвореном оптужбом против међународног тероризма чија је жртва био наш Блаженопочивши Краљ.

Пређимо даље у доказивању потребе обнове нормалних односа између наше државе и Русије. Зар сукцесивне посете учињене Москви од Лавала и Идна, као и од г. Бенеша, не указују на јасну нелогичност досадашњег изузетног и издвојеног става Југославије према Русији. Да оставимо по страни шта су поводом својих сусрета у Москви

саопштили светској јавности г. Лавал и г. Идн, констатујући и један и други значај Русије за гаранцију колективне безбедности и мира. Задржаћу се на изјави г. Бенеша данашњег Претседника Чехословачке Републике. Осмотримо добро ту речиту изјаву у питању Русије коју је дао г. Бенеш, овај најкомпетентнији творац Мале Антанте. Ова је изјава била дата на један сат пре потписа чехословачко-совјетског уговора. Г Бенеш је рекао ово:

„Уговор који ћу данас потписати има историјски значај. Он је победа сједињених напора за обезбеђење мира и светске сигурности. Без Совјетске Русије није могуће обезбедити мир на земаљској кугли. Тако сам ја изјављивао и раније, а тако закључујем и сад. Руководитељ наше државе Претседник Масарик, увек се придржавао истог принципа. Зар сам претседник г. Масарик није препоручивао стално од 1920 године Американској, Француској и др. владама да успоставе контакт с Русијом и дипломатске односе с њом. Такви принципи политике Чехословачке и моје личне политике проистичу не само из осећаја дубоке симпатије према народима Совјетске Уније, који су за нас Чехословаке блиски и сродни. Не полазимо ми само од ових осећаја, нас руководи разум, нас воде интереси наше земље. Први пут после тристагодишњег робовања Чехословачка је добила своју независност. Нама претстоји низ дугих година конструктивног и стваралачког рада а за све то потребан је мир. Све перспективе чехословачког развића везане су само за мирне перспективе. Совјетска Унија, како то доказују факти, претставља за мир моћни ослонац и заштиту његову. Према томе следствено, наш пут иде ка Русији, ка тој држави без које не може бити мира и равнотеже у Европи.

„Ми добро знамо — изјављује даље г. Бенеш — да ми претстављамо несумњиву величину у међународној политици а такође и према Совјетској унији. Ми смо по територији мала земља, али наша земља заузима искључиво важан географски положај у самом центру Европе. Сваки агресивни подухват, којим било правцима да пође, наићиће на нашу малу земљу као на чврсту и храбру баријеру, која ће знати да се одупре милитаристичким авантурама. С овог гледишта ми нисмо склони да смањујемо вредност наше улоге и значаја.

„Нама је особито пријатно — вели даље г. Бенеш — што Француска, наш осведочени пријатељ, сад стоји, у борби за мир и безбедност, раме уз раме са Русијом. Уговор који ћемо овога часа потписати налази се у унутрашњој и формалној сагласности са пријатељским француско-чехословачким везама.

Као закључак на крају своје изјаве г. Бенеш вели:

„Овај уговор о међусобној помоћи између Чехословачке и Русије ми сматрамо као беочуг у општој системи уговора о миру и безбедности који су закључени при садашњем водећем учешћу Совјетске Русије. Нама остаје само да пожелимо — напомиње г. Бенеш — да и најближи суседи Совјетске Русије и наши суседи искористе могућности да се присаједине овој системи уговора за заштиту мира и безбедности и да узму у њој што пре учешћа”.

У овој декларацији г. Бенеша зар нема за нас и за нашу спољну политику поузданих и прециз-

них указивања? Зар у речима г. Бенеша нема исто толико, поред савета и пријатељских потстрека и за нас Југословене, да и ми сами обновом нормалних односа са Русијом треба да узмемо учешћа у овој међународној системи за мир и безбедност. А трајан мир и безбедност зар није исто толико потребан и нашој држави и нашем народу који је скупо и неизмерном крвљу и надчовечанским страдањем платио стечени мир и данашње границе наше државе. Чехословачка је дошла до свога јединства и независности после 300 година робовања под туђином, а наш народ, такође поробљен од истих завојевача на северу, и од Турака на Југу, ујединио се не после пет векова, као Чехословачка, него после хиљаде година у једној и својој држави.

Ја знам и уверен сам да никога нема у нашој земљи којег не би обрадовао глас о обнови односа са Русијом.

Опасности од обнове односа с Русијом отпадају за поредак и ток нашег унутрашњег политичког живота. Том страху и бојазни нема места, кад се има у виду да државе много и много мање него наша, и унутра слабије него је наша, па чак и ближе Русији, са којом су некад биле у саставу, као што је Естонија, Финланија, Литванија и Летонија, не само да се нису уплашиле од обнове односа с Русијом, него напротив, у пуном мирном развоју, далеко од свих комунистичких трзаја, искористују све добре резултате нормалног суседства и нормалних односа са Совјетском Русијом.

Зар и наша Влада не би се могла послужити речима г. Фландена и рећи да унутрашњу политику разних странака не треба мешати са спољном политиком.

„Ни једна француска влада — рекао је г. Фланден — неће допустити мешање туђе владе у нашу унутарњу политику”. Затим г. Фланден додаје да треба правити разлике између спољне и унутрашње политике: „Нека ми је допуштено да потсетим да је Мусолини, на пример, био први који је признао Совјетску владу и завео трговину са њом, а уништио комунизам у својој земљи. Исто тако Турска, која већ толико година подржава најбоље односе са Совјетском Унијом не допушта на територији Турске не само никакву комунистичку странку, већ и најмању комунистичку пропаганду”.

Обнова односа са Русијом није опасна, а још мање је некорисна. Појачавајући безбедност, општу безбедност, улазећи у обнову нормалних односа са Русијом, ступа се тим самим у ону међународну организацију колективне безбедности у Европи, која је била и остаје циљ свих напора за мир и за мирну европску сарадњу, како је то еloquentно пре неки дан изјавио у Енглеском парламенту г. Идн, а у Француској г. Фланден.

У току 1936 године Русија је продужила успостављати нормалне односе како споља тако и у унутрашњости своје земље. Она је сарађивала у саставу Друштва Народа на обезбеђењу колективног мира и узимала учешћа у комитету Лорда Палмута у немешању у шпанским делима. Без обзира на оптужбе неких сила да Русија не испуњава лојално неке услове о немешању у Шпанији, та нелојалност није била доказана. Совјетска Русија продужила је утврђивати своју војну силу и увеличавати мирнодобски кадар своје војске. Стално је подвлачила да њена војска нема никакве завојевачке циљеве. У унутрашњој политици Русије јавља се

као велики фактор и нови Устав, који даје нову основу за уређење Совјетске државе. Пре свега у том Уставу нема више пређашње деобе грађана на класе. Једнака грађанска права добија све становништво државе без обзира на социјално происхођење лица и њихово занимање.

Господо, данашња Русија чак и у односу цркве има несумњивих промена. Ви сте без сумње читали извештај једног кореспондента „Тајмса“ о томе како је био прослављен Божић у московским црквама. Цркве су биле осветљене, украшене и биле су пуне и препуне народа. Нема сумње, господо, да ће се Русија ослањати као и свака друга држава на ону велику снагу која почива и у вери.

Завршујући свој говор, господо, ја бих имао да вам кажем још само ово: Немојмо се потпуно пуштати и предавати оним многим говорима и изјавама којима се из фашистичких центара позивају народи у Крсташки рат противу Русије из разлога што тобоже од Русије прети народима уништење културе и мира. Можда под том маском лежи и постоје скривени империјалистички циљеви. Господо, нама је познато и ми сви знамо да је Русија нама најближа велика држава, да је Русија увек поред нас била по традицијама. Како је и данас Русија моћна и снажна, она ће и у будућности нама увек пружити помоћи и ако би то устребало као и у прошлости. Ја хоћу да вам напоменем само то да је посредством Руског Патријарха утврђено и дејство руске цркве на уређењу државне православне цркве и то не само у Русији, него и ван Русије. (Жагор...) Господо, ја вам ово не говорим на памет. Ја Русију волим, као Србин, као Словен и као човек! Господо, Русија је нама најближа као велика сила и у данима, ако то устреба, она ће по својим старим методама и традицијама бити уз нас и пружити нам помоћ за идеју чувања мира. Нико нам неће бити толико близак и нико нам неће тако сложено помоћи у томе правцу као што ће то учинити Русија. (Одобравање и пљескање).

Пледирујући овде за обнову односа с Русијом, ја желим да ставим у програм рада и у програм размишљања г. Претседника владе ову моју тезу. Нека сама Краљевска влада изабере моменат и начин, када ћемо и ми завршити сем осталих још једно велико дело из наше спољне политике, а то је питање обнављања односа са Русијом. (Одобравање).

Господо, у опозиционом ставу у којем се уопште налазим, ја не могу ништа друго да изјавим, но да ћу гласати против. (Одобравање на левици).

Претседник Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, sad ćemo ovu sednicu da prekinemo i nastaviti ćemo posle podne rad. Pošto će posle podne doći na pretres i budžet rashoda Ministarstva finansija, to sam naredio, da se razdeli po klubovima zasad utvrđena lista govornika, a definitivnu listu sastaviće predsedavajući neposredno pred pretres o budžetu.

Sednicu ćemo nastaviti u 16 časova.

Sednica je prekinuta u 14.25 časova.

(Nasavak sednice u 16.10 časova)

Претседник Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, nastavljamo sednicu. Reč ima narodni poslanik g. Vojislav Lazić u ime grupe Nezavisnog kluba.

Војислав Лазич: Господо народни посланици, дозволите ми да и ја проговорим неколико речи о буџету Министарства спољних послова. Признајем да је мени доста тежак положај да говорим о ресору Министарства спољних послова, као човеку без школе, а нарочито после говора мојих претходника, које смо са овога места чули.

Господо, ја ћу прво да погледам у сам буџет. Прво ћу се позабавити кредитима, који се дају на нашу спољну политику, на кредите које по овом буџету треба од народа и од државе да добије Министарство спољних послова, другим речима да добије онај инструменат, који води нашу спољну политику.

Ја, господо, налазим да су издатци, који се чине на спољну политику, односно који се дају на Министарство спољне политике, много велики много големи.

У овом буџету расходи су 146,679.182 динара. Али, господо, кад завиримо како је та сума распоређена, нашта се даје, онда добијамо ову слику. На редовне издатке даје се 82,688.782 динара. Али једна велика сума од 63,853.734 динара иде као један ванредан издатак. Тај ванредни издатак је у овом буџету обележен у партијама 353, 354, 355 и 356 као кредит на поверљиве циљеве.

Господо, овај кредит на поверљиве циљеве, у оволико огромно великој суми, ја мислим да није потребан. Господо, из године у годину ови кредити на поверљиве циљеве повећавају се. (Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан Стојадиновић: Ове године ништа није повећано!)

Ово је диспозициони фонд нумера два. Имамо један диспозициони фонд, као нумеру један код Претседништва Владе. Сад имамо овај други фонд код Министарства спољних послова.

Господо, ја налазим буџетске цифре и по њима тврдим да је и овај кредит повећан. (Претседник Министарског савета и Министар спољних послова др. Милан Стојадиновић: Није, није!) Овде у буџету, господо, стоји да је разлика на курсу у прошлој години била 36,377.398 дин. а да је ове године та позиција 47,765.574 динара. Дакле за 11,388.176 динара ова партија је повећана. (Боривоје Ђурић: Цифарно је већа а фактички иста!) Може се то рећи цифарски већа а фактички иста, то не мења ствар, то су по моме схватању игре речи, али је главно да на то иде 63 милиона динара. (Глас са деснице: Па потребно је дај Боже да иде и више!) Може се говорити потребно је, а ја налазим да није потребно толико. Ми имамо дипломатско чиновништво које се плаћа редовним буџетом а које на страни претставља нашу државу које има за то своје припадљености. А овај износ поверљивих кредита долази још плус озго и поред редовних издатака.

Господо, код самога Министарства повећан је буџет за 10,860.693 динара. Дакле, према томе, господо, повећање буџетско за ову годину износи 25,726.385 динара. Ја мислим, господо, да нас вођење наше спољне политике кошта много скупо, и ако се није могло ништа смањити бар се требало задржати на истој суми која је била прошле године. Ви, господо, можете мислити да је иста сума као и прошле године, ви останите у томе убеђењу. Ја верујем да је ова позиција и више повећана, ви би гласали за то повећање, ви се не

би бунили против тога повећања. За вас је то свеједно, јер је то природно, Влада је ваша и ви сте готови да примите све оно што вам она предложи.

То је што се тиче цифарског дела.

Сада што се тиче саме политике, коју Министарство спољних послова води, ја ћу, господо, и ту неколико речи да кажем.

Господо за неколико дана од дана, кад је нама Господин Претседник Краљевске владе и Министар спољних послова дао свој експозе у седници Финансијског одбора до данас, кад нам је поново дао свој експозе, видим да има једна разлика, видим да је г. Претседник владе и Министар спољних послова узео други правац. Другим речима, мало је поправио своју ситуацију од прошлог експозеа до данас. Онај експозе који је дао раније, он је имао један други значај, а овај експозе данас има опет један сасвим други значај. Код овог експозеа данас остаје се мало чвршће код својих савезника и код својих старих пријатеља, док код онога експозеа могло се приметити да та чврстина није била тако јака.

Данас је то мало доведено у чврсту везу и наравно мало се блокирала та спољна политика ближе онима којима стварно морамо и треба да будемо ближи. Свакако, господо, да ми у нашој земљи сада, изгледа, не можемо имати друкчији правац спољње политике него само један. Раније до 1903 године у Србији била су два правца спољње политике, тукле су се две струје: једни су били зато да се наша спољња политика наслања на Русију, а други су били да се она наслања на Аустрију. Била су дакле та два правца и најзад доласком Краља Петра 1903 године то је питање коначно пречишћено и решено, и од онда наша спољња политика била је увек у једном истом правцу наслањања на Русију. И у том правцу такве спољње политике нас је затекао и светски рат. Сада некако су прилике у самом рату довеле до тога, да тај велики наш заштитник Русија није више у нашим односима оно што је дотле био. У рату се то стање променило и за нас је тада изгубљен један велики заштитник, један велики словенски народ који је фактично и био наш заштитник.

Господо, ми нисмо данас ништа чули од господина Министра спољних послова, а нисмо то чули ни у седници Финансијског одбора, да ли је за навек изгубљен тај наш велики заштитник, да ли има наде и изгледа да ће опет велика Русија бити заштитник нашег народа у оној мери као што је то некада била. (Др. Војислав Јањић: Чим престане болшевизам!) Господо, наш народ није заборавио пријатељства велике Русије и руског народа и неће он то тако лако да заборави. Ипак се наш народ пита: ма шта је то са Русијом, имамо ли ми каквих односа са Русијом, имамо ли ми каквих веза са њом итд. Ми, господо, не можемо тим људима на то да одговоримо ништа, јер фактички ми ништа о том и не знамо, ми нисмо ништа у то упућени, ми ни од кога од меродавних са овог места не чујемо какви су наши односи са Русијом. (Др. Војислав Јањић: Никакви док је болшевизам тамо.)

Господо, племенитом француском народу и нашем највећем пријатељу у садашњем времену наш је народ благодаран. Нарочито је благода-

ран наш сељачки народ у Србији. Ратници наши који су ове ратове провели заједно са француским ратницима, нарочито на Солунском фронту, и наши ратници који су по околности судбине као рањеници или изнемогли болесници морали да оду у Француску и тамо да се лече и опораве никад не могу заборавити она добротинства која су им учињена од француског народа у најтежем моменту њихове судбине.

Исто тако и наша омладина која је са војском отишла на Крф, па одатле у Француску да тамо нешто научи па у Отаџину да се врати, та омладина, ти људи не могу никад заборавити оно што је француски народ за њих учинио. Ја мислим, господо, да у овој земљи нема никога ко би могао да дозволи, да се у нашој земљи води једна политика која би ослабила то осећање нашега народа према француском народу. Али онај експозе који је г. Министар иностраних послова држао у Финансијском одбору изгледао је у том погледу доста нејасан, те се наш народ одмах питао: шта је то, зар ћемо ми напустити наше пријатељство са Француском, које је пријатељство уткано у нашим срцима; не каквим нарочитим уговором, него осећајима који су добивени у најтеже доба нашега живота? И кад је данас дата ова нова изјава, она ће свакако умирити оне који су се прибојавали да ће се наша спољна политика удаљити од оних односа који су до сада постојали према Француској.

Господо, наш народ исто тако не може и неће заборавити ни оно што су Енглези за нас учинили. Ја мислим да после наших добрих пријатељских и савезничких односа са Француском, на првом месту долазе наши односи са Енглеском. И они тако треба и да остану, јер наш народ сматра Енглезе као своје велике пријатеље.

Господо, што се тиче Мале атанте, односа са Чехословачком и односа са Румунијом, ја мислим да наш народ и према тим двома државама исто тако осећа и да с тим народима као са својим савезницима, са Чехословацима као једнородним народом и са Румунима као са народом са којим је тесно био везан у минулим ратовима, како балканском тако и у великом Светском рату, жели и даље остати у таквим односима. И кад би ма уколико ослабиле тесне везе пријатељства и савезништва с тим државама, то наш народ не би одобрио.

Што се тиче, господо, споразума са нашим братским бугарским народом, ја сам о томе говорио у Финансијском одбору. Господин Министар спољних послова је данас казао, да се потписом Пакта вечитог пријатељства сада потврдило и потписало оно што су народи, југословенски и бугарски, већ сами осетили и учврстили.

После много проливане крви између два бугарског народа споразум који је сада закључен и потписан као дефинитиван, он се само може примити са највећим задовољством, ако су они који су га потписали заиста и решени да до краја на томе остану. Ја, господо, верујем у искрено пријатељство народа југословенског и бугарског, нарочито сељачког народа. То се одавна осећало одоздо из народа, само је ствар зависила од наших кругова, од наше интелигенције, југословенске и бугарске. Сада је и та ствар сазрела, потписана, и наш народ у томе види стварање једне велике Југославије од Триглава па све до Црног Мора. (Одобравање и

пљескање). И свакако да рад на томе не треба ничим да се помути, јер то братско пријатељство служи за добро и нашег и бугарског народа.

Даље господо, овом приликом сматрам за потребно да се осврнем и на наше односе са Италијом. Г. Министар спољних послова рекао је, да је у изгледу да ће отада вечито наши односи бити добри. Господо, свакако то је наша најближа сусетка и наши трговински односи са том земљом такви су, да у интересу трговинских веза ми морамо гледати да са том земљом створимо што ближе и што тешње односе. Али у исто време ми морамо имати на уму, да тамо постоје наше народносне мањине и ми морамо увек водити рачуна о томе како се у Италији поступа са том нашом мањином. За сада та поступања нису најбоља, нису онаква каква би требало да буду, и зато ја скрећем пажњу да наш Министар спољних послова будним оком прати шта се тамо ради са нашом народном мањином, и да је увек узима у заштиту.

Господо, најзад спољна политика може бити добра само ако је добра унутрашња политика. Ако ми немамо добре унутрашње политике онда самим тим спољна политика не може бити добра. Владина унутрашња политика није добра, па зато не може бити добра ни спољна политика.

Али, господо, ми морамо сада да ипак погледамо ону разлику која постоји између једног експозеа пре извесног времена, и овог експозеа који је дат данас. И зато не можемо бити начисто с тим и рећи: добра је спољна политика; ова Краљевска влада води добро ту политику; јер, ја сам казао још у почетку свог говора: да сам осетио неко померање, а то померање значи да Влада још није начисто са својом спољном политиком, и да зато она врши померања час лево, час десно. (Гласови из већине: Ту грешиш Војо!) Затим господо постоји, и оно друго што сам мало час рекао, а што се тиче вођења унутарње политике од које зависи спољна политика. Г. Претседник Краљевске владе и Министар спољних послова на завршетку свог експозеа рекао је: да наша спољна политика зависи и од нас самих; зависи од наше спреме, колико смо ми спремни да бранимо своју отаџбину, да бранимо своју државу. (Одобравање и повици: Тако јел!) Свакако да је то тачно: да спољна политика највише зависи од тога. Е, сада, господо, ја сам казао у Финансијском одбору: да је наш народ у прошлости био увек спреман да брани своју земљу и бранио је. И, свакако, треба и у будућности тако да буде: да наш народ буде наоружан, да своју земљу брани. Али, господо, није довољно наоружати народ само оружјем и муницијом. Треба га наоружати и духом. (Повици из већине: Наоружан је он и духом!) Господо, колико год се бој бије оружјем, толико се бије и срцем, храброшћу и пожртвовањем. Ми смо у прошлости фактички показали надчовечанско пожртвовање. Ми смо у прошлости у том погледу задивили цео свет. Треба да буде наша жеља, и да радимо тако, да то буде и у будућности. Ја мислим да нико не жели рат, али, он дође и онда кад се њему нико не нада и кад га нико не жели. Природно је да ми морамо за то увек бити спремни. Ја не бих рекао, господо, да Краљевска влада води унутрашњу политику такву, да ће и духом наоружати наш народ онако као што је раније био духом наоружан. Ја скрећем пажњу на то, нарочито на то да се на ту страну обрати највећа пажња, да народ наш унутра

буде задовољан, а нарочито најшири слојеви народни — наш сељак, јер он је први и основни темељ ове државе, и њему морамо поклонити највећу бригу, њега морамо духовно и морално наоружати, да буде спреман да учини онакве подвиге, какве је учинио и минулих ратова, кад буде од њега то затражено. Ми господо морамо отворено признати, да има један дуг период година, у коме је сваким даном живот нашег сељака све тежи и тежи.

Господо, омладина која прираста а живи под оваким незгодним околностима као што су сада на селу, не запаја се оним врлинама које су потребне, и зато је дужност свих нас да то стање поправимо. И, господо, онда кад будем видео и кад будем убеђен у то, да је Краљевска влада постигла то духовно и то морално наоружање нашег народа, да је завела у селу такав живот који је потребан да заиста наш народ буде задовољан и духовно за борбу спреман, онда кад то будем видео да је постигнуто, онда ћу моћи дати Краљевској влади поверење и гласати за кредите које она буде предложила, а све дотле док то не буде, и док се не уверим, не могу гласати за давање кредита њој, па ни за буџет Министарства спољних послова. (Одобравање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima g. dr. Vasilije Jovanović u ime grupe Jugoslovenskog nacionalnog kluba.

Dr. Vasilije Jovanović: Ми смо на експозе г. Министра спољних послова чекали са интересовањем у толико већим што је прошле године био веома кратак. Благодарем томе што је ове године тај експозе опширнији, ми смо у стању да о спољној политици наше земље дамо свој суд. Тај суд о тој политици, ја у самом почетку хоћу да нагласим: спољна политика нашег Министра спољних послова сва је у знаку неодређености; јер најзад шта има да значи његова изјава, да је за Југославију. Уверени смо да ни један југословенски Министар спољних послова неће рећи да политика коју он води није за Југославију. Питање је само у томе, да ли је пут којим се она води добар или није добар. Илија Гарашанин, на пример, био је за аустроугарску политику и говорио је да он то чини зато што је за Србију. Никола Пашић водио је политику наслона на Русију и говорио је, како он то чини што је за Србију. Кад је Милован Миловановић србијански чамац, како он то рече, везао за велики брод двојног споразума, он је говорио како он то чини зато што је за Србију. Али што је политику ових људи карактерисало то је била одређеност, знало се тачно за какву су политику они били. Јер, господо моја, политика „Добар дан чаршији на обадве стране” слабо је коме била од користи. Добра спољна политика била би у томе, да своју политику уносимо у оквир интереса група сила са чијим пријатељством имамо да рачунамо. Таква политика била је вођена кроз све периоде нашег стварања и уједињавања. Да ли политика коју спроводи наш Министар иностраних послова одговара овим основним поставкама? Да почнемо, господо, са Пактом вечног пријатељства између Бугарске и Југославије, да га посматрамо прво у односу према Малој Антанти, а потом према државама потписницама Балканског пакта.

Мала Антанта није творевина ад хок. Она је последица читавог низа догађаја који су логично довели до њеног стварања. Њену снагу и њен те-

мељ не претстављају само уговори између Југославије, Румуније и Чехословачке, већ дугогодишња сарадња у прошлости, заједничке патње и заједничке тежње. Али оставимо на страну оно што је било пре рата.

Сетимо се само 1918 године. Примирје је закључено. Престала је ратна бука. Порушена села и градови, порушене богомоље, доказ су жестине са којом су се непријатељи борили. Милиони мртвих и рањених; на све стране људи без руку и ногу; много их је остало и без очнога вида. А на бојишту, испресецаном рововима и избушеном гранатама, дрвени крстови означавају места где вечни сан почивају они што су пали на пољу части.

Мир, који је следовао ратној хуци, реметио је само глас државника који се, нагнути над географским и етнографским картама, обавештавају код експерата, како би земље дојучерашњих непријатеља биле подељене праведно по принципу националитета. Специјалне комисије одлазиле су на лице места и тамо су по саслушању становника утврђивале границе. Те су границе резултат озбиљних етничких проучавања. Њих није диктовала мржња.

Ради чувања тих граница утврђених уговорима о миру, ради чувања мира предвиђеног Пактом Друштва народа и заснованог на постојећим уговорима, у циљу да се спречи повратак предратног стања у Европи, створена је Мала антанта.

На таквим темељима заснована Мала Антанта показала је изненађујућу виталност. Она је претстављала међународну заједницу којој је јединство акције у спољној политици обезбедило углед велике силе.

Фебруара 1933 године када је ревизионистичка кампања достигла врхунац, Мала антанта је новим пактом добила своју дефинитивну вишу организацију са сталним саветом и претседништвом, како би обезбедила јединство своје акције у међународним односима. А када је јуна 1933 године ревизионистичка кампања достигла такве размере, да се је почело бунити јавно мњење у државама Мале антанте онда је на митинзима у Букурешту наш делегат и делегат Чехословачке Републике, а у Београду г. Татареску, као делагат Румуније, рекао: да ће Мала антанта најодлучније да се бори против ревизионизма, готова да у том циљу употреби сва средства.

Ја, који сам имао част да претстављам наше јавно мишљење у Букурешту, у своме говору том приликом рекао сам: туђе нећу, али ни своје не дам.

Од дана кад је створена, Мала антанта била је камен темељац наше спољне политике. Она то мора остати и у будућности! Јер она, не само да је елемент мира, већ је и гаранција за мир у Средњој Европи.

Резултати које је она постигла, били су потстрек за политичаре извесних балканских држава да пођу њеним примером. И на позив пок. Папанастасија, бив. претседника владе, дошли су савезнички изасланици балканских држава октобра 1930 године у Атину, у циљу да учине што могу те да се створи атмосфера поверења која би, мало по мало, довела до споразума, те да Балкан престане да претставља буру барута и немир за Европу.

Створена је такозвана Балканска конференција. На састанцима делагата националних група

балканских држава на тим конференцијама дошла је до изражаја мисао, да државе Балкана имају да престану бити монета за поткусуривање туђих рачуна, да балканским државама нису више потребни тутори и да Балкан има да остане Балканцима.

У том циљу израђен је нацрт Пакта од стране делегата националних група за Балкански споразум, нацрт, чије су одредбе садржавале интересантне сугестије за евентуално склапање званичног пакта између држава Балканског Полуострва.

„Верујте, рекао нам је Претседник Турске Републике, тада Гази Кемал, данас већ Ататурк, после једног састанка нас, делегата националних група у Цариграду, — верујте ми, рекао је он, ако званични претставници балканских држава буду схватили како трба значај нашег рада, Вас приватних људи, — а у тој групи је био Министар г. Ђорђевић и моја маленост, — онда ћете оног дана, кад шефови ваших отаџбина буду потписали међусобни пакт, да осетите оно задовољство које осети песник кад успе да инспирације своје музе сложи у стихове и спева песме.” И то смо задовољство осетили. Осетили смо га оног дана када је покојни Краљ предузео пут по извесним престоницама Балкана ради зближења балканских држава и њиховог међусобног споразума.

Жао ми је што морам рећи да нацрт Пакта који је био спремљен од нас незваничних лица, бугарска делегација није хтела да потпише.

Жао ми је што морам рећи да ни на званичном Пакту потписаном фебруара 1934 од стране Југославије, Румуније, Грчке и Турске нема потписа Бугарске. Тога потписа нема ни данас. Можда ће вас интересовати да знате, зашто бугарска делегација није хтела да потпише ни онај нацрт Пакта спремљен од нас незваничних лица. Шеф бугарске делегације г. Јанко Саказов, изјавио је, да бугарска делегација пристаје на један Балкански пакт, али под резервом:

1) Да се Бугарској признаду пуне правне једнакости у својим односима са осталим државама Балканскога Полуострва, — а господо, ко је читао Пакт Лиге народа, овај би услов имао да садржи право Бугара да се оружају противно условима, које су наметнули мировни уговори, — и

2) Да се лојално и у потпуности имају применити одредбе уговора о мањинама, како би се бугарским мањинама у балканским земљама, осигурала пуна заштита: правна, морална и културна.

Лако је свакоме погодити куда се овим резервама циљало. (Др. Војислав Јањић: То је прошло!) Бићу срећан ако је прошло, и ја верујем у то, али има нешто друго што ме узнемирује. Дошло је ипак до Пакта вечитог пријатељства између Бугарске и Југославије.

Ако ће тај Пакт значити чување територијалног статуса, како су га створили уговори у миру, онда добро нам дошао!

Ако тај Пакт има да значи да Бугарска нема не само територијалних већ ни националних претензија на ма који део наше отаџбине, онда добро нам дошао!

Ако је, једном речи, Бугарска тај Пакт закључила без задњих мисли ма према коме на Балкану, она добро нам дошао!

Господин Министар иностраних дела изјавио нам је, да Пакт вечитог пријатељства није узне-

мирио чланице Мале антанте, нити је узнемирио остале чланове потписнике Балканског пакта.

Ако ћемо се ослонити на званичне изјаве дотичних држава онда ћемо поверовати нашем Министру иностраних дела.

Али, господо, често је велика разлика између оне политике коју воде владе и расположења његовог јавног мњења. И ја бих рад био знати шта о овом Пакту мисле они што претстављају јавно мњења у Бугарској.

Рад бих био знати, шта о томе мисле они пријатељи наши са бугарске стране који нису хтели ни нацрт Пакта да потпишу, нацрт Пакта који није био обавезан за државе Балкана.

Што се тиче бодљикавих жица на југословенско-бугарској граници за које неко рече да сад после Пакта оне више нису потребне... (Милан Лазаревић: Нису више потребне, ја то знам, ја сам на бугарској граници!)..., ја ћу вам рећи, господо, да су те бодљикаве жице изгубиле од свога значаја још онога дана, када су наши људи дуж бугарске границе изјавили: да Југославији тамо нису потребне никакве страже, јер ће стражу да чувају сами сељаци, они исти на које је Ванча Михаилов рачунао за своје пустоловине. Те су жице наш народ, одушевљен да чува отаџбину, јер је видео, да је ово земља реда и поретка, и да се налази под чврстом руком Краља Александра, да је постала силна, тако да су пред њеним границама сви они, који су мислили да упадају у њу, застали као укопани и запањени.

Немојте ми, господо, замерити, што се кроз моја излагања провлачи извесна скепса у погледу Пакта вечитог пријатељства. Али да се разумемо!

Ми радо, преко гробова и братоубилачког рата, пружамо руку сродном бугарском народу. Али морам констатовати, да је та рука пружена тек онда, кад је покушај са пребацивањем комитских чета пропао, тек онда кад је покушај о тобожњим бугарским мањинама код нас, на међународним састанцима у Лиги народа 1922 године пропао, и када су пропали сви доцнији слични покушаји на састанцима удружења за Лигу Народа. (Др. Војислав Јањић: То није тачно!)

Ја хоћу да верујем, да је Бугарска увидела, да пут којим је до сад ишла, није добар. Ја хоћу да верујем, да код наших суседа нема задњих мисли ни према коме, да је Бугарска закључењу Пакта искрено приступила. Али верују ли то и наши савезници?

На питање како су тај Пакт примиле чланице Мале Антанте и они из Балканског споразума, г. Министар иностраних послова нам је изволео одговорити: повољно, са сто по сто повољно! Да ли је то збиља тако?

Па ипак то није сметало да полузванично „Време“, орган владин, оних дана, када је наш Министар иностраних послова ишао у Атину, курзивом донесе телеграфско саопштење, како је нашем Министру иностраних послова пошло за руком да умири потписнике Балканског пакта због Пакта вечног пријатељства закљученог између нас и Бугарске.

Мени се ипак чини да ни г. Маниу није без извесне узнемирености према том Пакту, а да вам не говорим о г. Јорги, професору универзитета, бившем Претседнику Владе, саветнику Круне и уваженом државнику румунском.

Девог фебруара ове године, одмах по закључењу Пакта вечитог пријатељства, он је рекао: „Румунска спољна политика увек је била идентична са политиком Мале антанте. Увек смо жртвовали многе своје националне интересе да одржимо ауторитет и чврстину Мале антанте, јер је она једина политичка међународна организација створена после рата у Европи, која је у стању да одржи статус кво и да гарантује и обезбеди мир у централној Европи; да се бори против ревизионизма и да својим члановима обезбеди просперитет и напредак.

„Оне исте силе европске, које су намерно пољуљале ауторитет Друштва народа, попреко гледају у солидарност и искреност која влада међу државама чланицама Мале антанте... Да Европу поделе у два противничка тора; те су се државе бациле свим силама на Малу антанту, како би је разориле, или бар заразиле авантуристичким идеологијама.”

„Мала антанта, рекао је г. Јорга, чува статус кво, почива на демократији, бори се против ревизионизма, јер он води рату. Она исповеда колективну безбедност, ослањајући се на Друштво народа.”

„Неки дан, рекао је још г. Јорга, да је једна чланица Мале антанте склопила вечити Пакт пријатељства са нашим противником. Тиме је она нашу отаџбину изложила великој опасности. Та држава признала је противнику, који је у време рата био побеђен, пуну равноправност са победиоцима. Сада се наш противник може слободно да оружа до зуба, и да нас у свако доба нападне.

„Због Пакта вечног пријатељства, та држава, чланица Мале антанте, не може да нас узме у одбрану.

„Да је та побеђена сусетка ушла у чланство држава Балканског споразума, онда наша чланица Мале антанте не би морала правити вечни Пакт пријатељства и закључити регионални Пакт са нашим противником на Балкану”, каже г. Јорга. „Блаженопочивши југословенски Краљ Александар, вели даље г. Јорга, хтео је да уведе Бугарску у Балкански споразум и није хтео да прави регионалан Пакт вечитог пријатељства са њом. Он је хтео да повеже балканске државе у чврсту целину и да тако оствари гесло: Балкан балканским народима.”

„Данашња спољна политика чланице Мале антанте уперена је противу Мале антанте, против балканске заједнице и против колективне безбедности, а нарочито против нас Румуна.

„Овај вечни Пакт пријатељства, каже даље г. Јорга, изгледа ми као да смо у феудално доба, када су племићи данас потписали вечни Пакт пријатељства, а сутра се тукли.”

„Тај ће Пакт, рекао је г. Јорга, да помути пријатељске односе међу државама Мале антанте”. Кад би г. Јорга био ма ко, па да се не обрати пажња на његове речи. Али је г. Јорга, рекох већ, био Претседник Владе у Румунији, уважен је државник и саветник Круне. Бојим се, господо, да Пактом пријатељства нисмо од готовог направили версију. Ја сам малочас објаснио, да врло често између државничке политике владе и политике коју води јавно мњење има по који пут разлике и да није добра она политика владина, која се не ослања на расположење јавног мњења. (Један

глас са деснице: Цело је јавно мњење за ту политику. — Граја.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodu, sa desnice da ne upadaju u reč govornicima sa levice, jer je levica pažljivo slušala vaše govornike.

Др. Василије Јовановић (наставља): И ми ћемо се радовати ако је тако као што ви кажете.

Ради умирења јавнога мњења у државама Мале антанте и државама Балканског споразума ми бисмо се радовали, ако би се неповерење, које се не може сакрити, некако развејало. Нико неће имати ништа противу зближења народа уопште, напосе на Балкану. На против! И ја сам један од оних, који сам радио на томе и сви ми који верујемо у Женевску установу и желимо њен ауторитет, њену моралну снагу, само се можемо радовати свакоме делу, које ће допринети смирењу духова, нарочито данас, када сви говоре о миру, а сви се утркују у оружању.

Пружимо руку сваком, ко је поборник мира. Али не губимо из вида старе пријатеље своје, оне опробане, оне који су се са нама борили и гинули за исте идеале: оне што у нама виде витезове без страха и мане.

Г. др. Којић у своме говору за време начелне буџетске дебате рекао је, да је на наш неупрљани, светао и витешки народни карактер бачена сенка црне неблагодарности и нелојалности. Не, не! Што се тиче мене, ја умирујем г. др. Којића и кажем и вама оно што сви знате: да наш народ није неблагодаран, он неће заборавити своје пријатеље из Мале антанте. Неће он заборавити ни оне, који су без устезања, на позив нашега Краља потписали Балкански пакт. Све оно што је до сад речено направило је нелагодан утисак код извесних пријатеља наших, док је друге охрабрило врујући да је пријатељство чланица Мале антанте напукло. И ја верујем да је то уверење допринело да је Аустрија у програм своје званичне политике сада, после закључења Пакта вечитог пријатеља унела: рестаурацију Хабсбурговаца. А чувајте се тога господо! Сећате се како су пре неколико година били наређени извесни покрети трупа у Малој антанти на сам глас, да ће Ото Хабсбуршки доћи да заузме престо свога оца, док данас Аустрија, уверена да Мала антанта није више оно што је била, отворено и без зазора у програм своје спољне политике уноси рестаурацију Хабсбурговаца. Као што видите далеко смо дотерали!

Барон фон Визнер, шеф легитимиста, дао је пре неки дан интервју у Паризу, па је рекао да верује, да ни код Мале антанте нема више оне оцозиције према идеји повратка Хабсбурговаца после објашњења и гаранција које су легитимисти дали.

Уверен сам да је то познато нашем г. Министру иностраних дела и био бих му благодаран, ако би био љубазан да нам каже о каквим је то гаранцијама реч?

Нећу се дотичати јаче питања Средоземног мора, али ако се Дејнтлменски споразум између Италије и Енглеске односи и на Јадранско море, ми ћемо се томе само радовати. Сваки поремећај снага у Средоземном односно у Јадранском мору довео би до поремећаја равнотеже тако неопходне једној и другој страни. Италија, која има пуно посла око организације освојених терито-

рија у Абисинији, силом прилика напустиће, засад бар, сваки сан о „маре ностро“. Верујемо да су јој погледи и сувише заузети на другој страни, да би могла имати ма каквих намера према нама.

А сад, господо, када сам споменуо пријатеље наше, не могу а да не поменем Француску. Све ми се чини да би се огрешио о један дуг према њој, ако не бих искористио ову прилику да истакнем како се сећамо свега што је она за нас учинила у тренуцима веома тешким, јер она је била та која нас је после албанске Голготе прва прихватила. Онда када смо као живи лешеве, бледи и изнемогли стајали на обали Јадранског мора и погледом помућеним од глади и патњи гледали у пучину не би ли нам ко дошао у помоћ, као кроз маглу једва смо назрели једну прилику, прво нејасну, а потом све јаснију; прилику увијену у плашт, на коме су се распонавале боје Француске... Јер, то је била Француска! (Бурно одобравање на левици). Она је била та која нас је са савезницима пригрлила, загрејала, и душу нам повратила. Сви заједно чували су нас, неговали и опремили за борбу коју смо водили у циљу да провалимо капију на Солунском фронту. Да је провалимо, јер су нас иза ње, иако на разореном огњишту, чекали наши мили, чекала нас наша браћа, чекала нас Југославија. (Бурно плескање на левици.) Не, не! Такве услуге наш народ не заборавља!

Силазећи са говорнице, ја у име националне Југославије тим нашим савезницима кажем: Хвала за све што сте за нас у тешким временима учинили!

И опет су настала тешка времена. На све стране чује се како чекић удара о наковањ, како мехови дувају и пуше се оаци на творницама. Мислите ли да се израђују плугови? Или техничка нека средства за унапређење културе? Не лију се оруђа која би имала да служе напретку човечанства. Не, лију се оруђа што убијају! Лију се пушке и топови, израђују леталице и убојни бродови. Народи се утркују у оружању. Утркују се у толикој мери, да постоји бојазан да се зграда мира, како то једном приликом рече г. Политис, грчки делегат у Лиги Нарона, да постоји бојазан да се зграда мира не скљока под теретом оружја што га притискује. Држимо се старих и опробаних пријатеља и оставимо се експерименталној и узалудних међународних флертовања.

Чувајмо се да од готовог не правимо вересију! (Одобравање и плескање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Има рећ народни посланик г. Милош Радовић у име групе Југословенског клуба.

Милош Радовић: Господо народни посланици, ми смо ове године били мало боље среће да смо могли да чујемо два експозеа г. Министра спољних послова: један у Финансијском одбору, а један данас. Између ова два експозеа постоји извесна разлика и то, са задовољством могу да констатирем, у бољем смислу, јер овај данашњи експозе чини извесан напредак код г. Министра, — ако би овај експозе био ближи његовом срцу. Али са обзиром на то да је онај експозе дат онако спонтано, ја се, господо, бојим, да онај први експозе није његов стварни изражај и његово стварно схватање.

Господо народни посланици, унутрашња и спољна политика стоје у међусобној зависности,

Спољна политика је функција унутрашње политике и обрнуто, унутрашња је политика функција спољне политике. За добро вођење спољне политике потребно је и добро вођење унутрашње политике. Лутање Краљевске владе у унутрашњој политици довело је, неминувано, и до лутања у спољној политици. Краљевска влада у својој декларацији од 1935 године казала је ово: „Спољна политика Краљевине Југославије утврђена је већ раније: уговорима о миру, уговорима о савезима и пријатељствима, утврђена је постојањем Мале антанте и четворног Балканског споразума, утврђена је традиционалним мерама једног дубоког пријатељства према Француској и, најзад, и самим нашим географским положајем и нашом народном историјом. Основица те политике толико је снажна и дубока, она толико одговара животним интересима Краљевине Југославије, да њу сматрамо као непроменљиву директиву за свој будући рад.”

Господо народни посланици, као што видите, ова декларација Краљевске владе потпуно одговара ономе што ми сви желимо. Међутим, овакву политику могуће је водити само уз политику која јој одговара и у унутрашњем вођењу политике. Са рушењем основе те политике, са амбицијом да се ликвидира шестојануарски режим и шестојануарска унитаристичка националистичка политика, дошло се је у лутање и хаос, о чему се већ две недеље овде расправља.

Напуштајући унитаристичку политику, г. др. Стојадиновић ће бити принуђен да призна директно или индиректно, тезу ревизионистичких држава, дакле наших непријатеља: да је Југославија, састављена од разних народа, једна вештачка творевина. Цело хрватско питање схваћено онако како га схваћају сепаратисти и сви они који усвајају тезу о националној и државној индивидуалности, чини само једно поглавље ревизионистичке акције и политике, са којом се Југославија још од свога почетка бори. А што је изазвало потребу стварања Мале антанте, Балканског споразума и цео систем наших савеза и наше спољне политике.

Господо посланици, потребно је ради бољег разумевања да вам укратко прикажем како се кретало ово ревизионистичко питање. Прво време ревизионисти су рачунали са нашим унутрашњим тешкоћама око сређивања, затим су покушавали да искоришћавају мањине наговарајући их да подносе тужбе о поступцима власти, о непоштовању обавеза датих у погледу мањина итд.

Специјално за Југославију ревизионисти су одмах покушали да искористе незадовољство једног малог броја Црногораца. Образује се логор у Гајети, служи се са македонским комитетом и његовом акцијом у Старој Србији која је трајала до 1933 године. Затим разне сепаратисте из свих крајева. Ова ревизионистичка акција све се више претварала у терористичку акцију.

Треба нарочито овом приликом да нагласим, да су се једновремено са терористичком акцијом на страни јављале у земљи пунктације разних група: Мачекова, Спахова, Корошчева итд. Ја не кажем да је ово у узрочној вези са акцијом ревизиониста, али је макар и несвесно тежња иста — ревизионистички циљ.

Све ово, сва ова терористичка акција и пунктације послужиле су ревизионистичким силама да воде у свим великим политичким центрима у свету најактивнију пропаганду за своју тезу:

„Југославија је вештачка творевина, она ће се распасти, мир је угрожен”.

У ово време настаје најживља терористичка акција: бацање бомби у Београду, Струмици, Штипу, атентати на железнице. Личка побуна — убацавање оружја.

Из ових процеса вођених по овим делима јасно је утврђено, да је цела та акција диригована из иностранства туђим сретствима и за туђе циљеве.

Три војна изасланика, господо, била су одавде премештена под сумњом мешања у ову акцију.

Као врхунац важности и озбиљности, која је овој акцији придавана, долази посета Риму мађарског Министра Претседника Јулија Гембеша 1933 године којом је приликом говорено о евентуалности да у Југославији избије револуција, како да се поступи. Одмах затим у једном говору Гембеш је изјавио: „Година 1933 биће година ревизије”. У ово време, ако се сећате, долази и оно кријумчарско оружање Мађарске — Хиртенбершка афера.

Због краткоће времена, да не улазим у детаље овога питања и да не набрајам шта се све у земљи дешавало, већ да подвучем да се све радило да се убије вера у Југославију и споља и изнутра, и да се у интересу мира у томе делу Европе мора извршити ревизија постојећег стања.

Сва ова акција, иако смишљена и упорна, разбила се о здрав дух и снагу југословенског народа.

Пошто ова акција није успела, донета је одлука да се цела акција упери директно на личност Краља, верујући да се уклањањем Краља може остварити расуло Југославије.

Сигурно се сви сећате оне ужасне распре на суду о покушају атентата на Краља Александра од стране Петра Ореба и другова у Загребу децембра 1933 године.

Сви се сећамо описивања оне друге Гајете у Борготару поред оне у Јанка Пусте, где се друга група спрема за циљеве ревизионистичке акције. А шта видимо, најзад, у самој марсељској трагедији? Убица Бугарин, затражен од Павелића, пакош издат од стране мађарских власти, али као чехословачки. Атентатори живе у суседним земљама, опремају се лепо и богато снабдевају, све у циљу да се изврши овај страховити злочин и баци на терет и одговорност нашем народу и нашим пријатељима. Још и данас трагови тих организација, па и оне саме и њихови шефови, налазе се у суседним земљама. После марсељске трагедије, напор наше Владе био је да се ове интриге обелодане и да се одговорност стави на терет оних који су одговорни. Злочин у Марсељу је дело међународне завере. То је несумњиво. Никаква пропаганда ни интрига не може то ставити нашем народу на терет, у пркос неколико плаћеника. Једнодушна одлука Савета Друштва народа у Женеви децембра 1934 године је сатисфакција нашем народу против свих ових интрига ревизионистичких и злочина међународне завере. Из речи претседника Чехословачке републике г. Бенеша, које је изговорио у Савету Друштва народа приликом претреса наше оптужбе против Мађарске 7 децембра 1934 године најбоље ћете видети, какав је циљ и обим био и јесте ове ревизионистичке акције. Он каже: „Снаге које су у Европи престављене или симболизоване терористичке са Јанка Пусте то су силе које хоће да зауставе историјски процес

уједињења нових нација Средње Европе. Претставник Мађарске изјавио је истина овде: „Да Хрватска није циљ мађарског ревизионизма”. Али у ствари он хоће много више, он хоће одвајање Хрватске од уједињене Југославије. То је баш признати циљ тероризма, који је довео до трагедије у Марсељу. Убиство Краља Александра је фатални исход једне акције, која је имала за циљ да заустави велики историјски покрет од капиталне политичке важности за еволуцију Европе. Да би се тај процес зауставио, требало је погодити његовог реализатора, и он је погођен. То је прави смисао трагедије у Марсељу.”

После овога што сам навео, ето, господо, видите куда води политика о признању разних народа у Југославији, и какву нам будућност таква политика спрема. Зар није јасно да таква политика води право циљевима ревизионистичке политике. Ја ћу вам овде цитирати један пасус из експозеа који је у своје време дао тадашњи Министар иностраних послова г. Богољуб Јевтић у Сенату, а који много боље оцртава ову чињеницу. Тај пасус гласи: „Али сем тога има и један нама ближи, специфични ревизионизам, који се храни једном тешком заблудом и живи од једне лажне поставке, вешто бачене и стално подржаване у иностранству: да се ова наша земља, услед унутрашњих тешкоћа, неће моћи одржати, да су наши унутрашњи неспоразуми толики, да ће Краљевину Југославију довести до распадања. Од тих празних жеља створена је читава једна теза, о којој наш свет треба да је обавештен, јер ће се она са свом вештином и истрајношћу зависти још дуго подржавати. Из тих жеља су се зачеле погубне мисли независне Словеначке, независне Хрватске, независне Србије, независне Црне Горе. Нека се добро упамти код нас и свуда зна, да је све то замишљено само као једна етапа туђе политике, политике против-хрватске, против-српске и против-словеначке, непријатељске, анти-југословенске политике.”

После овога што сам изнео, господо посланици, јасно се види, колико је штетно и по државу опасно: лутање, неодређеност и експериментисање у унутрашњој политици, коју ево, две године скоро води Влада г. др. Милана Стојадиновића.

Ја питам Претседника Краљевске владе и носиоца спољне политике г. др. Милана Стојадиновића: да ли је могуће са оваквим стањем у унутрашњој политици продужити спољну политику за коју се Влада својом декларацијом ангажовала и која је у истини једино добра и сигурна за будућност наше државе?

Једино унитаристичка југословенска национална унутрашња политика сигуран је ослонац и одбрана свих ревизионистичких подухвата и јемство за успешно и ефикасно вођење спољне политике.

Али нажалост због лутања у унутрашњој политици дошло се је и до лутања у спољној политици.

Да би предухитрио очигледно ревизионистичке тенденције у унутрашњој политици, које се појављују отворено и јасно г. др. Стојадиновић почиње дипломатско флертовање на све стране. Он хоће да је са сваком добро. Од Немачке и преко ње хоће да се приближи Италији и Мађарској.

Отуда његово, на први поглед, несхватљиво истицање како смо са Немачком, Италијом и Мађарском врло добро; заборављајући да таквом изјавом више губи него што добија.

Оваквим радом г. др. Стојадиновић изазвао је неповерење код наших савезника и пријатеља, па није чудо да су наши непријатељи одмах искористили ову прилику да створе интриге ради слабења наших веза са савезницима и пријатељима. Тако се одмах у дипломатским круговима и мађарској штампи почело говорити о великим пукотинама у Малој антанти, као и о њеном распадању. Овоме је добро дошао неразвијени експозе о спољној политици који је дао г. др. М. Стојадиновић у Финансиском одбору и који је добрим делом објављен у страниој штампи и дао повода неповољним и за нашу државу штетним коментарима.

Ја ћу вам само изнети овде један коментар из француске штампе. То је из „Europe nouvelle” од 13-II-1937. Чланак под насловом „Балкан и мир”. У чланку се каже: „Нова оријентација југословенске дипломатије доводи несумњиво до супротних интереса ове две земље. Прокламајући потпуну политичку слободу и независност Југославије и ограничујући своје моралне обавезе, г. др. Стојадиновић је исто тако пропорционално смањио и наше моралне обавезе према својој земљи. То је једно олакшање наших брига које ми нисмо никад желели и за које никад не бисмо узели своју иницијативу, и готови смо да се првом приликом повратимо старом стању”. — Ево видите какви су коментари у француској штампи после експозеа и после ових декларација о нашем пријатељству према Немачкој, према Италији и према Мађарској и ја бих господо, могао да упутим г. Министра спољних послова да погледа један велики досије у Министарству иностраних послова, из кога би могао да види како су се развијали догађаји између нас Немачке, Италије и Мађарске, за ових последњих 15 година, па би могао видети да се то не може поправити за неколико дана, па ни за неколико месеци а најмање на штету наших старих и опробаних пријатеља и наших савезника.

Видите господо, колико је Италији стало до тога, да умеша прсте између нашег и француског пријатељства. Италијанске новине нарочито крупним словима донеле су одмах како г. др. Стојадиновић није поменуо пријатељство наше земље према Француској. И то сада кад ове године треба да се обнови Пакт пријатељства нашег са Француском. Са Француском, господо, која је свагда и у свакој прилици била наш веран пријатељ и савезник и која је увек као пријатељ по својој традицији лојална и сигурна.

Господо, ево како њен Претседник Републике г. Лебрен после погребца Блаженопочившег Краља са границе упућује Његовом Величанству Краљу Петру II:

„Пријатељица и савезница Југославије под славном владавином Њ. Вел. Краља Александра I пријатељска Француска остаје и даље као верна савезница уз Вашу Краљевину под владавином пуном будућности Вашег Величанства.”

Господо посланици, имајући многе обзире и чувајући изнад свега државне и националне интересе, нећу да улазим у појединости, да износим

све омашке и да подвлачим крупне грешке које је починио наш одговорни носилац спољне политике, ја само констатујем да би се објасниле последице неповољне и штетне по саму државу и по углед Мале антанте. Срећом видимо да наши савезници деле и разликују тренутно расположење Министра спољних послова од расположења и моралне снаге нашег народа, који је увек био и биће достојан и заслужан поверења својих пријатеља.

Ми сви овде треба да одамо признање на труду и лојалном држању према Југославији, и мимо погрешака њеног Министра иностраних послова, свима нашим пријатељима и савезницима.

Југославија и југословенски народ остају у пуној солидарности и пријатељству са својим савезницима. Неодређеност и колебљивост г. др. Милана Стојадиновића било би грех ставити на терет нашем, до сада увек на достојној висини сваког пријатељства, народу.

Господо народни посланици, још једно важно питање које нас интересује а које је у вези са ревизионистичком акцијом, то је питање рестаурације Хабсбурговаца.

На федералном Сазиву од 14 фебруара о. г. аустријски канцелар г. Шушник први пут је и јасно и без резерве формулисао став владе у питању Хабсбурговаца. Шушник је рекао:

„Гледиште Аустрије у овом питању, које је исто као и патриотског фронта, може бити сведено на ове три тачке:

„Прво, поштовање историје и традиције Аустрије у сагласности је са духом и програмом патриотског фронта и владе; друго, само аустријски народ је надлежан да одлучи о облику државе на основу Устава; и треће, никакви експерименти”.

Карактеристично је да ова изјава долази једновремено са макар и привидним слабљењем Мале антанте и њене активности.

Пада у очи, господо, да је Аустрија исто овако поступила и лањске године кад је увела општу војну обавезу противно Сен Жерменском уговору. Она је то узела као своју чисту ствар, без обзира на уговор. Ми се сећамо да је Мала антанта протествовала и то баш г. др. Стојадиновић у својству претседника Мале антанте и то протестном нотом. Аустријска влада, не само да није одговорила, него није ни пријем потврдила. Ако се добро сећам г. др. Стојадиновић је овом приликом рекао и једном новинару: „Никакав одговор Беча, ипак је одговор”. Јесте господо, то се може сматрати као неки одговор, али ја мислим да такав одговор слаби осетно углед и престиж онога, ко одговор тражи.

Сад видимо из овога, да је у питању рестаурација Хабсбурговаца. Формула је постављена. Циљ је јасно одређен са државне и националне тачке гледишта Аустрије. Остало је само питање тактике.

Ми сви знамо колико је ово питање важно по нас и Малу антанту. Савез Мале антанте у неколико махова је понављао своје категоричке одлуке по овом питању.

За нас није довољно да се каже: Немачка и Италија нису за рестаурацију. Она није актуелна. За нас је важно да је рестаурација Хабсбурговаца ушла у државни програм Аустрије.

Какво нам умирење у том погледу даје г. др. М. Стојадиновић? Истина, он је данас казао у свом експозеу, да ми то не одобравамо, али ја се бојим да то не буде као и са оним нашим неодобравањем увођења војне обавезе.

Господо посланици, од закључења Балканског пакта видимо нарочито интересовање Велике Британије за акцију ове међународне организације, нарочито у питањима која спадају у сферу Средоземног мора.

Стално настојање наше Владе у вези са савезничким и пријатељским земљама Балканског споразума било је да се унесу своји посебни и заједнички интереси са великим силама, међу њима на првом месту Енглеске и наше савезнице Француске, за одржање статус квоа у подручју Средоземног мора. Са задовољством констатујемо, да је овде Велика Британија први пут признала наше интересе. У Центлменском споразуму између Италије и Велике Британије признат је статус кво у Средоземном мору и његовом подручју.

Али је и овде наш Министар спољних послова једним сувише олаким и еластичним тумачењем дао повода да непотребно буде демантован у енглеском парламенту. Наиме, он је говорио о енглеској и италијанској гаранцији за нас. — Одмах 8 фебруара у Доњем Дому енглеском један посланик поставио је питање Министру иностраних послова: „Какве су природне гаранције, које се односе на југословенске гаранције садржане у Центлменском аранжману?”

Министар иностраних послова одговорио је: да аранжман не садржи никакве гаранције у погледу на Југославију. Обе владе потврђују само жељу да суверенитет у Средозменом мору остане у статус кво.

Ја мислим, господо, да је овај споразум једна велика добит за политику мира, али да је се ипак г. Министар иностраних послова могао поштедети од једног оваквог демантија.

Нема сумње да г. др. Стојадиновић узима за свој највећи политички успех Пакт вечитог пријатељства Југославије и Бугарске, па чак узима то и као највеће дело своје генерације.

Сигурно је да нас свака манифестација пријатељства и братства са Бугарском мора радовати.

Али Пакт овако како је редигован, овај Пакт пријатељства јесте само једно непотпуно обећање за будућност, које својом непотпуношћу и чисто манифестационим карактером даје могућност за интриге.

У осталом интриге су одмах и дошле како је Пакт најављен. Читава два месеца било је потребно Министру иностраних послова да објашњава значај и обим овог Пакта нашим најближим савезницима из Балканског споразума.

Па и сада у Атини на конференцији Балканског споразума др. Стојадиновић морао је да потпише један прецизан протокол у коме се дају објашњења и прецизирају обавезе по овом протоколу.

Такав рад, површан и без довољне дипломатске припреме, учинио је да је др. Стојадиновић морао из Атине да даје и изван диманти.

Зато се, господо, ми бојимо, да овај Пакт није донео оне користи коју је и наш и бугарски народ очекивао. Не сме се дозволити, да изгледа да једно говоримо у Атини, а једно у Београду и Софији. Не сме се дозволити, да велико дело зближења

између Југославије и Бугарске буде помућено неумесношћу.

Чули сте да је у данашњем експозеу Претседник Владе г. др. Стојадиновић изјавио, да су наши односи са Италијом на путу да постану пријатељски.

Та изјава г. Претседника Владе несумњиво може само да нас радује, али, господо, од жеље до стварности је велики размак. Ми желимо пријатељство Италије. Шта је природније него да буду у пријатељству две земље, које се економски привредно допуњују. Али пријатељство лежи на искренности, а искрено да признамо, ми и Италијани треба да пре свега отклонимо многе препреке тој искренности. Ми смо са Италијом и раније били у пријатељству. Ми смо са њом имали и пакт пријатељства. Познато је зашто је дошло до поремећаја нашег пријатељства. Сигурно кривица на нашој страни није.

Ми верујемо да разлог који је довео до поремећаја нашег пријатељства није био ни мали ни неоправдан.

Министар спољних послова наше Краљевине који је ту политику пријатељства са Италијом највише заступао, пао је са једном тешком изјавом и признањем. Ја нећу да помињем ту његову изјаву која је била искрена и центлменска, али ћу напоменути да је дошла као последица закљученог Тиранског пакта 1927 године. Пакта који је Италија закључила са Албанијом противно споразуму који је са нама имала.

Тај Пакт који је закључен онда и због кога је прекинуто наше пријатељство са Италијом обновљен је поново са Албанијом.

Према овоме, господо, или наш ондашњи Министар спољних послова није имао право да раскида пријатељство са Италијом због овога Пакта, или данашњи Министар иностраних послова не може створити неко искрено пријатељство са Италијом док тај Пакт постоји, а тај Пакт постоји јер је обновљен. Ми верујемо да је први Министар био у праву...

Што се тиче Албаније ја верујем, да би се са мало више воље и умешности могла постићи боља политика од добре како ју је данас означио г. Министар спољних послова.

Из овог брзог прегледа види се, да у вођењу наше спољне политике откако је на њеном челу г. др. Милан Стојадиновић недостаје одређености у држању, сталности у извођењу и здравог схватања у потреби подударности унутрашње и спољне политике.

Нас то не изненађује од др. Милана Стојадиновића, јер он свуда импровизује и експериментише.

Али, господо, Југословенска радикална заједница могла је да импровизује себи шефа који је опет импровизирао владајућу странку, али то је само на ваш ризик и то се нас мање тиче, али што се тиче и нас и земље то је да се не импровизује Министар спољних послова, јер се тиме доводи у питање интерес и углед целе земље.

Према свему овоме, господо, закључак је мој, да ми у нашој спољној политици немамо одређености ни сталности, да је наша спољна политика иста онаква као и унутрашња, од јутра до увече, и од увече до изјутра.

С обзиром на такво вођење политике ја не могу гласати за овај буџет. (Живо одобравање и плескање на левици).

Претседник Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Karel Doberšek u ime grupe Narodnog radnog kluba.

Karel Doberšek: Gospodo narodni poslanici, u toku načelne budžetske debate nabačeno je bilo u ovom visokom Domu po više puta pitanje, da li su Slovenci, Hrvati i Srbi jedna etnička celina ili ne. Poznajem kao i vi, gospodo narodni poslanici, delove našega naroda, koji svaki dan i svaki čas trpe pod tuđinskim terorom baš radi toga, što su u etničkoj vezi s nama, baš zbog krvnoga srodstva s nama, radi svoga jugoslovenskoga osećanja, radi svojih subjektivnih i objektivnih karakteristika, koje iz njih stvaraju Jugoslovene, pa makar mirovni ugovori povukli između njih i nas političke granice.

Sa istim argumentima sa kojim operišu izvesni ljudi, kada dokazuju, da nismo etnička celina mi Srbi, Hrvati i Slovenci, sa istim se argumentima ti naši ljudi otuduju, germaniziraju i romaniziraju, i sa istim argumentima pokušava se da se opravda to otudivanje. Ali naše narodne manjine u Koruškoj i u Julijckoj krajini znaju, da su s nama isto te jedno i da je njima u tom otporu protiv otudivanja jedino orude svest da su s nama jedno te isto.

Potpunoma opravdano možemo naše narodne manjine u Koruškoj, Austriji, i Italiji da nazovemo jugoslovenskim manjinama. Na našem etnografsko najkrajnijem severu u Zilskoj Dolini u Austriji, gde se neposredno dotiču dva naroda, naš i nemački, nailazimo na tipično jugoslovensko kolo, što ga igra omladina pod lipama u svojim narodnim nošnjama i dobijamo utisak, kao da bi bili među našim šumadinima, ili među skopckim narodom. Seljačke dede pričaće vam o junačkim delima Kraljevića Marka na onaj način, kako to čujete u srcu Srbije. Tipično jugoslovensko gostoljublje pravi razliku između naše narodne manjine i većinskog naroda u Koruškoj, što je naročito važno i što znaju i besposleni radnici u Austriji. Sveti Ćiril i Metodije, braća iz Soluna, bili su naši prvi hrišćanski apostoli. Tuda sila je poterala njihove učenike na Jug i u Ohridu (Sv. Naum) vršili su svoj apostolski i kulturni rad. Nigde možda ne nademo tolike sličnosti u jeziku kao baš na krajnjem Jugu sa onim jezikom što ga govori naš narod na krajnjem severu. Narodnu manjinu u Koruškoj veže sa narodom ovde na Jugu još i činjenica, da sve što ima u srcu i u duši hoće da pretvori u pesmu. Najtipičnije znamenje koruško-jugoslovenske pesme je troglasno pevanje. Danas se te pesme pevaju među našom omladinom duž cele Jugoslavije, kao što ste čuli po Beogradu pre 14 dana, jer su pre 14 dana učenici beogradskih škola pevali narodnu himnu Koruških Slovenaca.

Gospodo narodni poslanici, slovenačka narodna manjina u Austriji, koja danas nema nikakvih prava, dala je i daje jugoslovenskoj kulturi toliko, da će biti uvek vezana s nama. Braneci se protiv severnog suseda kroz 1000 godina, njezini najbolji predstavnici iskrvavili su se na bojnom polju za krst časni i slobodu zlatnu. Slobodoljubivog kao braća Srbi i Hrvati postavili su na Gosposvetskom polju kod Celovca večan spomenik slovenskoj demokratiji, kojoj na svetu nema ravne. Sloboda i demokratija Koruških Slovenaca došli su tek posle više stoleća pod tudi mač, i narod je tek onda saznao, koliko pravo

ima Srbin kad kaže: bolji je Turčin sa nožem nego Švaba sa perom.

Rekao sam, Koruška narodna manjina je bez svakoga prava. Zabranjuje joj austrijska vlada i to, da i nadalje pripada jugoslovenskoj kulturnoj zajednici i zapostavljena je u privrednom, socijalnom, političkom i verskom pogledu. Sve se hoće germanizirati od omladine do sedih staraca.

Mladi naraštaji naše narodne manjine germanizovani u Koruškoj od 107 škola sa 284 odeljenja, koje se nalaze na slovenačkoj zemlji sadašnje Austrije i između njih ni jedna nije slovenačka. Učitelja i učiteljica, koji su položili ispit iz narodnog našeg jezika, ima tek 74. I još ovi mogu da poučavaju samo tri meseca u prvoj školskoj godina na slovenačkom jeziku. A kroz celu ostalu osnovnu nastavu, t.j. preko 7 godina, naša slovenačka školska omladina ne čuje ni jedne slovenačke reči. Pa i sa tehničkog gledišta nije drukčije moguće, jer je austrijska vlada dozvolila samo jednu školsku knjigu za početnike, koja ima 20 stranica slovenačkog teksta. Ove škole polazi 14.000 školske dece i od tih je 90% od slovenačkih roditelja. Na ovaj način izlaze iz tih škola duševni kreteni u očima kulturne Evrope, iz tih škola, koje služe samo za germanizaciju i demoralizaciju.

Znam za učitelja koji nudi svojoj školskoj deci po jedan šiling ako u jednom mesecu ne progovore ni jedne slovenačke reči. Znam opet za drugoga, koji je kažnjavao slovenačku seljačku decu u svim prilikama kad bi pozdravljala svoje rodake na meterinskom jeziku. U čitavoj Koruškoj ima preko 3.000 učitelja, a samo jedan od njih oseća slovenački. Zbog tih svojih osećanja on je bio premešten na čisto nemačku školu.

Po članu 68 Senžermenskog ugovora mora austrijska vlada da omogući Slovencima školovanje na njihovom jeziku. Taj se ugovor krši u celini. Neki ugledni Nemač iz Austrije rekao mi je jednom u razgovoru: Dajte Nemačima u Jugoslaviji ona ista prava što ih ima slovenačka narodna manjina u Koruškoj i brzo će se sve urediti. I ja sam istoga mišljenja. Zatvorimo 725 nemačkih odeljenja, 36 nemačkih dečjih zabavišta na našoj teritoriji, zabranimo školske knjige i dajmo njima samo jednu sa 20 stranica nemačkog teksta, dajmo njima samo jednog učitelja, pa makar ga postavili među same Nemce. Bez takvih mera nećemo rešiti slovenačku decu naše narodne manjine u Koruškoj. Oko za oko, zub za zub. (Odobranje na levice).

Gospodo narodni poslanici, naša braća u Koruškoj Austriji žive pod uticajem austrijske kulturne zajednice. I mi Slovenci ovde živeli smo više ili manje vremena u toj kulturnoj zajednici, pa je poznajemo i suviše dobro. Ta je austrijska kulturna zajednica dobila kod poslednjeg popisa pučanstva u godini 1934 zvaničnu potvrdu: Naši su suplemenici morali komesarima izjaviti da li pripadaju austrijskoj ili jugoslovenskoj kulturnoj zajednici! Ali komesari pitali su ih obično: da li pripadaju austrijskoj ili srpskoj kulturnoj zajednici. Jeste li vi više Nemač ili Srbin? Da li želite doći pod Srbe ili hoćete ostati u Austriji? Da li hoćete da Srbi k nama dodu itd. Školsku decu, koju su roditelji upisivati u jugoslovensku kulturnu zajednicu, komesari su i protiv protesta roditelja upisali kao Nemce, iz razloga što polaze nemačke škole, jer drugih nema.

Gospodo, ovo je prostački napadaj na moral i čast familije, gde se još uči hrišćansko načelo: Poštuj oca i majku, da još dugo živiš.

Kod ovakvog stanja razumljivo je, da je i kulturni rad vrlo težak. Seljačka omladina i jednoga i drugoga pola ostavljena je surovoj sili sa svih strana pripadnika nemačkih kulturnih organizacija u javnim lokalima i posvuda u javnosti. Ovo potvrđuju grubi napadaji na učiteljicu za domaćinske tečajeve g-du Hartmanovu u Doberlévasi, koja se je, sva obilivena krvlju, vratila kući, i na člana pevačke organizacije Miha Habina, koga su posle koncerta, na kome je poslednji put pevao himnu narodne manjine »N'mov čez izaro« ubili u tihoj noći na samom povratku kući.

U smislu člana 66 Senžermenskog ugovora svi su austrijski državljani bez razlike rase, jezika i vere jednakopravni pred zakonima te uživaju ista državlјanska i politička prava. Prema mišljenju austrijske savezne vlade njezino postupanje — govorim o postupanju sa narodnom manjinom — nije u protivnosti sa odredbama Senžermenskog ugovora, jer po njihovom tumačenju te odredbe zaštićuju lica koja pripadaju manjini, a ne zaštićuju manjine uzete kao jezičnu plemensku i versku celinu. Ne znam da li je Jugoslavija dala nemačke škole pojedinim licima ili nemačkoj manjini kao celini. Šta bi bilo, kad bi se i Jugoslavija postavila na isto stanoviše i tumačila Senžermenski ugovor na isti način kako to čini Austrija?

Gospodo narodni poslanici, mogao bih vam čitav dan pričati o prilikama u kojima živi naša narodna manjina u Koruškoj i iznositi postupke vlade kojima se onemogućavaju zastupstva u opštinskim upravama i u pokrajinskoj koruškoj upravi i u centralnoj saveznoj vladi u Beču. Mogao bih da još podvučem, da je danas, s obzirom na staleški Ustav, narodnoj manjini uopšte onemogućeno da bude uvažena kao manjina. Neka bude dovoljno da konstatujem, da je danas vlast svih autonomnih pokrajina umanjena a vlast centralne vlade u Beču veća nego ikada pre u idealističkoj monarhiji. Iz toga proizilazi, da Beč nosi danas veću odgovornost, za postupanje sa našom braćom u Koruškoj i da su dobri odnosi između nas i Austrije mogući tek onda, kad našoj manjini u Koruškoj budu priznata i data ista prava što ih uživa nemačka manjina u Jugoslaviji.

Prelazim sada na jednu drugu našu manjinu, koja je kud i kamo još gore tretirana od Koruške, govorim o našoj manjini pod Italijom.

Iako Italija nije nikada smatrala taj problem kao jedan problem vanjske politike, nego kao strogo interni problem, šta više čak izjavila po svojem premijeru da u Italiji ne postoji jedan problem manjina, to ipak postupanje sa našom manjinom mora da se reflektira na spoljne odnose, što znači na odnose između Italije i Jugoslavije. Ja ne preteravam kad ovde naglašujem, da je baš postupanje sa našom manjinom u Italiji bilo jedna od najvećih prepreka što se između naše i italijanske države nisu mogli uspostaviti srdačni odnosi, koji su potrebni da se ove dve zemlje, koje se zaista upotpunjavaju međusobno, sporazumu u mnogim pitanjima vanjske politike. Naročito je to važno sada u ovim momentima, kada se toliko govori i piše, naročito u nekim organima italijanske štampe, o zbliženju između Italije i Jugoslavije i o nekim pregovorima za sklapanje nekog pakta prijateljstva na ekonomskom, i, čak, i na poli-

tičkom polju. Sinjor Musolini je u svojem govoru u Milanu dne 1. novembra 1936. godine rekao sledeće o Jugoslaviji: »Četvrta država koja se graniči sa Italijom jeste Jugoslavija. U poslednje vreme atmosfera između ove dve države jako se poboljšala. Vi se sećate, da sam pre dve godine na ovom istom trgu učinio napomenu, da postoji mogućnost za uspostavljanje prijateljskih odnosa sa Jugoslavizom. To i sada ponavljam i izjavljujem, da postoji dovoljno uslova i moralnog, političkog i privrednog značaja, da se postave na novu bazu istinskog prijateljstva odnosi između ove dve države.« To su doslovno reči koje je Musolini uputio na adresu Jugoslavije.

Malo pre dana 28-X-1936. godine, a i posle tršćanski »Pikolo« objavio niz članaka u kojima se propagira ideja saradnje pa čak i potreba saradnje Italije i Jugoslavije na ekonomsko političkom polju. Neću ovde da iznesem sadržinu tih članaka, jer su skoro doslovno i u celosti bili prevedeni i objavljeni od beogradske »Politike« i od drugih novina u našoj zemlji. Međutim, naši osećaji ne mogu da idu uporedo sa razumom kad vidimo žalosno stanje u kome se nalazi ta naša manjina. Mi ne možemo da se dezinteresiramo za sudbinu naše manjine u Italiji, koja je iste krvi istog jezika i istih narodnih tradicija kao i ovdašnji naš narod. Mi ne možemo da se dezinteresiramo kao što se ni g. Musolini nije nikada dezinteresirao za Italijane koji žive van granica Italije, pa makar bili strani državljani. Napominjem u tom pogledu samo ogorčenu akciju, koju je povelala fašistička Italija i g. Musolini po pitanju malteških Italijanaca, koji nisu italijanski državljani. Dok sinjor Musolini s jedne strane protestira protiv postupanja engleskih vlasti, opravdano ili ne, to ovamo ne spada, on s druge uopšte ne priznaje nego gazi taj svoj princip u pogledu naše jugoslovenske, t.j. srpsko-hrvatske i slovenačke manjine pod Italijom.

Prigodom ratifikacije Rapalske pogodbe g. Musolini je naročito podvukao, da Italija neće nikada da zaboravi svoje suplemenjake koji se nalaze van granice Italije. Taj isti princip mora da vredi i za nas.

U Julijskoj krajini živi 230.500 Srbo-Hrvata i 347.500 Slovenaca, po crkvenim statistikama čak i preko 600.000 Jugoslovena. Oni imaju svoj posebni narodni individualitet, svoje tradicije, svoj jezik, svoje narodne pesme, te se u celosti razlikuju od Italijana. Taj njihov narodni individualitet treba poštovati. I Italija je po svome Kralju u godini 1919. meseca decembra izričito preuzela na sebe dužnost, da o tome principu i postupa. Međutim, ništa se nije dogodilo što bi ostvarilo tu nakanu. Naprotiv od 1919. godine postepeno i uzastopce ruši se sistematski sve što potseća na slovenstvo u onim krajevima. Najbolnije nas je dirnulo, da prisilna akcija odnarodivanja nije malaksala niti u poslednje doba, kad su do nas stizavali sirenski glasovi o prijateljskim odnosima sa Jugoslavijom. Dapače primetili smo čak i zaoštavanje te akcije. Mi napram toj akciji ne možemo ostati ravnodušni, a naročito moram podvući, da ta asimilacija našeg elementa, sprovadana često i nehumanim i groznim metodama, baca svoje jasne refleksije i na naše internacionalne odnose.

Evo pre kratkog vremena šta se dogodilo.

Na Božićno veče 1936. godine svirao je na orguljama u župnoj crkvi u Podgori kod Gorice poznati slovenački dirigent i komponista Lojze Bratuž iz Gorice. Pod njegovim vodstvom pevao je domaći zbor slovenačkih mladića božićne crkvene pesme na slove-

načkom jeziku kako se to kroz stoleća uvek pevalo u Podgori. Posle ponoćne mise, kada se je narod razilazio iz crkve, rulja fašista predvođena od lokalnog sekretara fašija Stefanelija napala je Lojza Bratuža i pevače, i odvela ih u neku tamnu sobu fašija, gde su ih sa mučenjem prisilili da su morali popiti velike količine mašinskog ulja. Lojzu Bratužu su dodali još benzola pomešanog sa sublimatima. Posle par nedeljnog bolovanja mladići su ozdravili, dok je Lojze Bratuž podlegao trovanju 16. februara ove godine. Jugoslovensku manjinu obuzelo je zbog mučkog ubistva komponiste Lojza Bratuža ogromno uzbudenje. I u Slovenačkoj gde je bio Bratuž poznata ličnost vlada veliko ogorčenje protiv fašističkih terorističkih sistema protiv našeg naroda u Italiji. Slovenačko pučanstvo u Italiji direktno optužuje zbog saučesništva u trovanju Lojza Bratuža italijanske vlasti u Gorici, koje su kroz mesec pre ubistva najstrožije danju i noću sa naročitim agentima pratile i nadziravale svako kretanje Lojza Bratuža, a na sam dan nasilja povukle su sve svoje straže, da su nasilnici mogli nesmetano izvesti svoje gnusno delo. Sve ubice, koje su imenom poznate stotinama svedoka u celoj Gorici, slobodno ce šetaju i dobili su još i pohvalu od svojih partiskih pretpostavljenih za uspelo izvršenu operaciju protiv Slovenaca.

Sve što potseća da slavenstvo našeg elementa pod Italijom treba da bude istrebljeno.

Napominjem u prvom redu pretvaranje imena naših suplemenjaka u italijanska imena.

Samo u mesecu januaru ove godine je »Gazeta Ufficiale« službeni list italijanske vlade, objavila samo za tršćansku prefekturu ništa manje nego 614 dekreta, kojima se 1791 osobi pretvaraju imena u italijanska imena. Sva ta pretvorena imena su čisto slavenska imena.

Pretvorili su imena čak i ljudima koji već od godine 1929. žive van granice Italije. Dekreti, kao da su se hteli još i rugati, antitadirani su i nose datume iz prve polovice godine 1934! Kod toga ja ne govorim o drugim prefekturama: u Puli, na Rijeci u Gorici. Postoje dva zakona, kojima se slovenska imena mogu pretvoriti u italijanska, i to krsna i porodična imena. Doneta je i zabrana da se deci ne smeju davati »smešna«, »nemoralna« imena ili takova koja potiču na javnu uzbunu. Trebalo je imati prilično cinizma da pod udar toga zakona padnu naša lepa imena: Milan, Dragutin, Ljubica, Slavko i slična imena, i da budu promenjena u italijanska imena: Emilio, Karlo, Amalija, Mario. Posledica toga je bila, da su u mnogim registrima promenjena imena i da su imena ljudi počeli pisati onako kako ih nije niko nikada krstio. A deca, koja su se imala krstiti, nisu mogla dobiti hrvatska ili slovenska imena. Ali ne samo deci, već i starijima »ureda radi« može se promeniti ime. Iza krsnih imena dolaze i porodična imena. Najpre je za Južni Tirol bilo zakonom od 10-I-1936. godine određeno, da svako ime talijanskog ili latinskog postanja, koje je prevedeno na drugi jezik ili je tudinskim načinom pisanja iskvareno; ima se povratiti u stari oblik. Osim toga, ako stranka želi, mogu se i imena starog postanka promeniti u italijanska. Dekretom pokrajinskog prefekta 7. aprila 1936. godine zakon se protegao i na područje u kome živi naš narod. Uspeh je slab, ali komisije, koje su se bavile menjanjem imena, imale su dovoljno elastičnosti da u svakom neitalijanskom imenu vide iskvareni prvotni talijanski odnosno latinski oblik, što zakon dopušta kao mogućnost, da se u tom slučaju ta-

kvo ime vrati u stari oblik. Drugim rečima, komisije su menjale prezimena onako od reda. U knjizi „Dinacionalitet in den Štaten Europas” koja je izašla u Beču godine 1931, navodi se: da je u Istri oko 100.000 lica bilo prisiljeno da promene svoja prezimena. Od onda se taj broj samo povećao.

Kako je u jednoj posebnoj knjizi napisao predsednik tršćanske komisije za promenu prezimena, porodična su se prezimena povraćala u prvotni oblik na znanstven način. No i tako „naučno” radeći, neko je ipak morao pogrešiti, jer Antića u Trstu prozvali su Antoni, a u Puli Anti. Grbac je u Trstu postao Gerbasi, u Puli Gerba. Požar u Trstu Pocari, u Puli Poca. A nešto sasvim čudnovato desilo se s trojicom braće Sirk. Onaj u Trstu dobio je ime Sirca, u Gorici Sirtoni, a u Puli Serki. U Trstu je kod „naučnog” posla glavni ekspert Urbanac-Urbani, inače prevodilac slavenskih jezika. Izvan Julijske Krajine teško da će se moći ikada nešto slično zabeležiti. Svakako se nije desilo, a neće se valjda nikada ni desiti, da se hiljadama i hiljadama ljudi jednostavno opljačkaju njihovim imenima. To nije samo oduzimanje čoveku ličnih svojstava, to je bezprimerno ponižavanje. U Italiji se pod fašizmom ide još i dalje. Sa nadgrobnih spomenika brišu se tragovi hrvatskih i slovenačkih imena. Samo ovaj primer: U septembru prošle godine razbijen je u Vodicama u Čičariji nadgrobnji spomenik župnika Dolžana, radi hrvatskog natpisa.

U početku italijanske vladavine naši su Jugosloveni imali čitav niz periodičnih publikacija. To su bili: slovenački dnevni list „Edinost” u Trstu, hrvatski nedeljni listovi: „Istarska riječ” u Trstu i „Pučki prijatelj” u Trstu. Slovenski: „Goriška straža” u Gorici, „Mali list”, u Trstu. Mesečnici: „Naš čolnić”, Gorica: „Naš glas” (hrvatsko-slovenski) Trst: „Ženski svet”, Trst: „Hrvatski ženski mesečnik Vez”, dečki list „Mali Istranin”: Slovenski mesečnici: „Gospodarski vestnik”, Jaselce (za decu): katolička revija „Zbornik svećenikov Sv. Pavla”, „Stanićev Vestnik” i „Pravni vestnik”.

U doba kada su obustavljeni pomenuti listovi nastavlja se intenzivna borba protiv hrvatskih i slovenačkih knjiga. Zanimljivo je spomenuti, da su na primer još godine 1929 tri slovenska nakladna preduzeća „Goriška Matica”, „Društvo Sv. Mohora” u Gorici i Književna družina „Luč” u Trstu i hrvatsko društvo „Sv. Mohora” za Istru kao četvrto, izdalo više od 40 knjiga i preko 200.000 primeraka.

Ne valja pri tom zaboraviti, da to nisu bila osobito pogodna vremena: bilo je vreme pojačanog terora, kad su knjige bile progonjene a pretplatnici i poverenici knjiga često pozivani na odgovornost i izvirgavani šikanama vlasti i lokalnom teroru. Pa ako je u prkos toga ipak bilo moguće izdati toliki broj knjiga, to je znak snage i vitalnosti našeg naroda.

U vezi sa pogoršanjem opštih prilika postalo je i izdavanje knjiga teži posao, a njihovo se širenje nastojalo na sve načine da ograniči ako ne i potpuno onemogući. Tako je meseca aprila 1934 godine bila uvedena preventivna cenzura po kojoj je izdavač dužan, kad je već knjiga štampana i povezana, da knjigu podnese na odobrenje vlastima. Bez pismene dozvole ne sme se knjiga izneti iz štamparije i rasturati. Na takvu se dozvolu čeka obično dosta dugo a po nekad i po godinu dana. To pokazuje slučaj s nekim knjigama koje su izišle lanjske godine, kao na primer sa već pomenutom Bevkovom privotekom „I morti ritornano”, koja je štampana još 1935 godine, te je tada trebalo i da izade, ali ju je preventivna cenzura dozvolila tek pre kratkog vremena.

No za mnoge knjige pa i one najnevinijeg karaktera, dozvola sasvim je izostala t.j. neke knjige već štampane, uopšte nisu smele izaći, tako da su izdavači trpeli i veliku materijalnu štetu. Tako su na primer od meseca juna 1934 g. do istog meseca 1935 g. bile zaplenjene ove knjige: Emil Komelj „Harmonija” (knjiga iz glazbene teorije izdala Katolička tiskara u Gorici) te četiri knjige od njih čak i dva molitvenika, koje su već sve imale odobrenje goričkog nadbiskupskog ordinarijata. Evo kakve su te knjige bile: Dr. Andrej Pavlica: „Sejavec”, Fran Milčinski: „Zlatna hruška”, zatim molitvenici „Očenaš” i „Angelček”.

Gornji popis obuhvata u glavnom samo slovenačke publikacije. Od hrvatskih jedina edicija koja je poslednjih godina izlazila bila je „Danica” kalendar društva Sv. Mohora za Istru. No kako taj kalendar za 1935 nije mogao izaći, jer mu je nedostajalo odobrenje preventivne cenzure, očito je, da je iz istog razloga izostao i ove godine.

Iz ovog letimično nabačenog prikaza izlazi jasno, kako se kulturna aktivnost Hrvata i Slovenaca, koja je prvih godina posle rata bila na visokom stupnju i kvantitetom i kvalitetom, razvijala pod sve težim i težim okolnostima, tako da danas pokazuje skromnu sliku besomučnih napada.

Govoriti prema tome da Hrvati i Slovenci u Istri, Trstu i Gorici danas čitaju sve što najviše vole, kako to tvrdi g. Alesi u tršćanskom „Pikolu”, znači svesno prikazivati stvari u lažnoj svetlosti.

Kada su Italijani došli u te krajeve, a naročito iza dolaska fašizma na vlast 1921 godine, kad se počelo sistematskom asimilacijom, udarili su najjače baš na gospodarske organizacije. Narod se međutim tu najviše opirao, ali kad je došla sila tada je sve pošlo nizbrdice. Godine 1928 postavili su „Zadružnoj zvezi” u Gorici fašističkog komesara, a 1929 su raspustili „Zadružnu zvezu” u Trstu u kojoj su bile učlanjene i sve istarske zadruge. Ove godine su silom fuzionirali našu poslednju Kreditnu zadrugu u Malom Lošnju s propalom italijanskom zadrugom i naše činovnike bacili na ulicu. Tako je naš narod pod Italijom bez ijednog svog gospodarskog društva i zadruga, i opet je prepušten na milost i nemilost gradskim izrabljivačima.

I kada Italijani ne bi hotimice upropaštavali naš narod gospodarski, on bi ipak u tom pogledu slabo stajao, jer je priključenjem Italiji otrgnut iz prirodne ekonomske zajednice.

Porezni sistem je strašan. Postoji sistem zakupništva poreza, kao u nekadanjoj Turskoj. Privatnici, obično banke, zakupe porez i onda su poreski obveznici dužni banci a ne državi. Za najmanji zaostatak goni se i poslednja krava na dražbu, kako bi imanja otkupila italijanska društva i na tim imanjima naselela Italijane iz Italije. A porezi su u Istri n.pr. tri puta veći nego u Italiji. To je izjavio istarski prefekt Cimoroni na sednici predsedničkog odbora Saveta za korporativnu ekonomiju u Puli 21 oktobra 1936 godine. Na toj sednici je zaključeno uz ostalo, da se od vlade traži revizija katastralnog poreza „koji je u našoj pakrajini tri puta veći nego u ostalim pokrajinama, koje su slične našim po neplodnosti zemljišta i nepovoljnoj klimi” — kaže „Corrière istriano” od 23 oktobra 1936 o izveštaju sa te konferencije.

Italijani su međutim 1931 godine osnovali specijalno društvo za otkup poseda naših seljaka na dražbama. Društvo je svrha, da na tim imanjima nasele Italijane. Društvo je ime „Ente dirinascita agraria

per le tre Venezie". Statut te organizacije odobren je 14. avgusta 1931. godine. Prve uspehe je to društvo pokazalo već 1933. godine, tako je puljski „Corriere istriano" izvestio u aprilu ove godine da je to društvo naselilo u čisto hrvatskom selu Valturi kod Pule, osam obitelji iz Venecije. Taj list je tada pisao da će ta kolonija postati „nada sve privlačni centar za ostale italijanske koloniste, koji će domalo asimilirati manje vredno stanovništvo okoline." Taj zavod otkupljuje sve posede koji idu na dražbu, a tih dražbi ima mnogo. Naše ljude isteruju iz njihovih imanja i iz njihovih kuća. Za primer neka služi ovo par podataka. Pod Pazina su ostale ove godine naše dve seljačke obitelji bez zemlje i kuće. Jedni su Jurići iz sela Jurići, starac i starica koji se negde sada skitaju po Labinštini. Oni su dobili nalog da u 15 dana plate dug za porez a budući da to nisu mogli, oduzeli im svu zemlju sa svim pokuštvom. Pod stare dane pošli su starac i starica štapom u ruci u prosjake. Druga obitelj je Pahor iz sela Sujevići. I njima su sve odneli, čak i krevete. Oni su također ostavili svoje selo i sada rade na posedu veleposjednika talijana fašiste iz Pazina Camussa, kao napoličari (mezzadri). Posede je kupilo to društvo iz Trsta.

U slovenskom delu je isto tako. Samo u godini 1935, kupila je „Ente di rinascita agraria" u brdima oko 100 seljačkih poseda. U poslednje vreme je to društvo otkupilo više imanja u Vipavi, Podragi i na Nanosu. Pa i rodna kuća bivšeg krčkog biskupa Mahnića u Pobjeglavi na Krasu danas je u taljanskim rukama.

Najeklatantnije pokazuju tu plansku i sistematsku eksproprijaciju našega seljaka ova dva slučaja. Godine 1924 kupovao je na dražbi u okolici Kule neki Brusi našu seljačku zemlju. On je u jednom slučaju dobio komad zemlje po 20 centezima za četvorni metar. Te iste godine u mesecu julu prodato je jedno slovensko seljačko imanje u Podgorju kod Hrpelja za poreski dug od 2.139 lira, a to imanje obuhvata 12,51 hektar t.j. 1 m² 1 ³/₄ centezima.

Na sva ta imanja su se doselili Italijani iz Italije sa familijama. Njima je »Ente di rinascita agraria« dao orude i razne druge pripomoći kao što uvek daju u takvim slučajevima Italijanima, koji se nasele na zemlji našeg seljaka koje je to isto društvo isteralo sa zemlje na kojoj se nalaze već pre 10 stoleća.

Skoro u svakom selu bilo je prosvetno društvo, knjižica, čitaonica, tamburaški zbor, a u većim mestima i Soko. U gradovima su bili narodni domovi, gde se naš narod sastajao. To su obično bile najveće zgrade (u Kuli, Trstu itd.).

Slovenske kulturne organizacije bile su organizirane u tri saveza: »Prosveta« u Trstu, »Sveza prosvetnih društva« u Trstu i »Prosvetna Sveza u Gorici«. Svaki taj savez imao je preko 100 društava. Osim toga postojao je savez sportskih društava u Trstu i savez omladinskih društava. U sve saveze bila su posle rata učlanjena i hrvatska društva iz Istre. Broj tih društava je iznašao iza rata preko 500. Od svega toga danas nema niti jednog društva. Sva su silom raspuštena a mnogi funkcioneri tih nekadašnjih društava su danas po zatvorima i konfinaciskim logorima.

Austrija nije rado davala škole našem narodu. A Italijani su u tome mnogo ometali i zato naš narod stvara 1893 »Društvo Sv. Ćirila i Metoda«. Skupljao je paru po paru i do 1914. godine podigao je svojim trudom 42 škole sa blizu stotinu učitelja. Sa družbi-

nim i državnim bilo je na području u kojem žive Slovenci i Hrvati pod Italijom 1914. godine 548 osnovnih škola i 9 srednjih škola sa 2.500 đaka. Veliku zaslugu za podizanjem hrvatskih škola u Istri imali su Hrvati iz Južne Hrvatske, koji su davali obilne priloge i dolazili kao učitelji u družbine škole.

Srednje su škole Italijani 1918. godine domah zatorili, a osnovne malo po malo. Naš narod je očajnički branio svoje školstvo, koje je tako velikim trudom stekao. Još 1923. imali su Hrvati i Slovenci u Italiji 840 razreda osnovne škole sa 800 učitelja i 52.000 učenika. Ali te godine su zabranjene naše škole i uvedeni samo dodatni satovi našeg jezika po poznatoj reformi tadašnjeg Ministra prosvete Đovani Dentilea. To je trajalo do 1925. godine, a tada su ukinuti i ti satovi i tako uništene sve naše škole, pa danas Hrvati i Slovenci u Italiji, koji broje preko 600.000 duša nemaju ni jedne škole na svom jeziku. U našoj Dalmaciji ima 4.900 Italijana, ali imaju 7 italijanskih osnovnih škola, četiri zabavišta i jednu stručnu školu, a sve te škole pohada 460 dece.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, Vaše je vreme već isteklo, Vi ste mogli da se prijavite u ime grupe da govorite, pa biste imali pravo na čitav sat. Ja mislim da ipak izvesnu disciplinu ovde treba održati.

Karel Doberšek (nastavlja): Italijanizaciju dece ispod 6 godina vrši društvo »Italija Redenta«. To društvo »Opera nazionale pro Italia redenta« poznato je u Julijskoj Krajini tek od 1927. godine. Stvoreno za Trentin, ono je te godine prešlo u naše krajeve i preuzelo baštinu društava, »Lega nazionale« i »Pro patria«. Prema tome ima »Italia redenta« neke vrste monopola za odnarođivanje naše najmlade dece u Julijskoj Krajini. Ako još uzmemo u obzir da je na čelu društva Vojvotkinja d'Osta, i da društvo izdržava Vlada, onda još jače iskače taj monopolski karakter.

Do konca 1936. godine »Italija Redenta« uspela da osnuje 175 zabavišta po našim selima. U taj broj nisu uračunata zabavišta po gradovima, jer u gradovima postoje opštinska zabavišta. Ta zabavišta po selima pohada više manje prisilno 8.485 naše dece.

To društvo mami decu naših siromašnih seljaka darovima u jelu i odelu. Tako je »Italija Redenta« podelila 1934. godine 2 miliona i 750 hiljada porcija jela. Samo to je stajalo 900.000 lira. Osim toga daju deci odela, lekove, šalju ih u fašističke kolonije itd. Te godine je »Italia Redenta« imala 6 miliona lira rashoda koji je pokriven dotacijama državnih vlasti, pokrajina i opština i darovima privatnika. Ti darovi su iznašali te godine: 280.000 lira u gotovu dale su banke, rudnici, osiguravajuća društva itd., i 34.000 lira u naturi. Ostalo je dala država, pokrajina i opština, a nekih pola miliona pokriveno je iz imovine »Italia Redenta«. Imovina je iznosila te godine 6.700.000 lira. U celoj Italiji postoje 83 odbora koji imaju svrhu da sakupljaju darove i vrše propagandu.

Deca osnovnih škola su prisiljena da budu članovi balijskih organizacija. Uniformisana su, vežbaju vojničke vežbe i to vojničkim puškama. Sve vežbe i parade vrše se uz fašističke pesme. U te pesme se u našim krajevima umeće tekst koji napada naš jezik i naš narod. Deci je zabranjeno da međusobno hrvatski i slovenački govore, i svaka hrvatska i slovenačka reč se strogo kažnjava. Manja deca u zabavištima »Italia Redenta« moraju da budu takođe članovi fašističke organizacije. Treba imati na umu da su to deca sve od

5—6 godina. Organizacija za tu decu zove se „I fulji dela Lupa” (sinovi vučice). To jest sinovi rimske vučice, koja je došla Romula i Rema osnivače Rima. U tim organizacijama se postupa isto kao i u balilskim.

Za omladinu koja nije u školi, osnivaju se omladinske organizacije „Dopo lavoro” (Posle rada).

Te organizacije postoje skoro u svim našim selima. Tu se priređuju plesovi, zabave itd. a uvijek je taj, da se ne govori unutra hrvatski i slovenački. Iz grada dolaze predavači koji drže fašistička predavanja, da omladinu privuku u tu organizaciju oni prodaju vino uz nižu cenu, jer ne plaćaju nikakve poreze a i članovi „Dopo lavoro” imaju prednost pri primanju u posao. Kad je neki mladić već u nekom poslu, tada mora da bude član te organizacije i da plaća člana-rinu, koja mu se u većini slučajeva oduzima pri isplati.

U tom lancu denacionalizacije od zabavišta „Italia Redenta” preko raznih tečajeva i ostalih organizacija ne malu ulogu igra i ta organizacija večernjih društava „Dopo lavoro”.

Jugosloveni u Italiji isključeni su od saradivanja u pokrajinskoj i opštinskoj upravi. Konstatiram samo taj fakt da se ne upuštam u podrobnije razlaganje.

Jezik je jedan, od glavnih obeležja naroda i govor maternjim jezikom pretstavlja jednog od najosnovnijih prava svakoga čoveka. Kraćenje pojedincu da govori jezikom, kojim na najspontaniji način izražava svoje misli i osećaje pada među najveća poniženja ličnosti. Nije nikakav paradoks ako se kaže, da je upravo zbog toga maternji jezik Hrvata i Slovenaca pod Italijom bio na udaru odmah čim su Italijani došli u ove krajeve. Pretapanje Hrvata i Slovenaca u Italijane činilo se novim došljacima najjednostavnije, ako se Hrvatima i Slovencima nasilno oduzme ono vanjsko najkarakterističnije nacionalno obeležje, koje ih deli od Italijana — njihov jezik.

U novembru godine 1918 doduše vojnički komandant za okupirano zemljište Istre, Trsta i Gorice izjavio u proglasu, da će Italija kao država slobode poštivati sva nacionalna prava Hrvata i Slovenaca, da će im dati škole u njihovom jeziku više nego što su ih pod Austrijom imali, da će poštivati njihovu versku slobodu, ali sve je to bilo rečeno samo zato da se maskira nastup vuka u jagnjećoj koži.

Odstranjivanje hrvatskog i slovenskog jezika iz javnog života treba uzeti kao prvi demanti reči italijanskog generala i svih onih izjava nakon Rapalskog Ugovora koja su dana u Rimskom parlamentu počevši od italijanskog Kralja pa do njegovih odgovornih ministara Diolitia, Nitia i drugih. Dapače još pre nego su pale te izjave službenih italijanskih prestavnika o nacionalnoj slobodi Hrvata i Slovenaca i o njihovim državljanjskim pravima, hrvatski jezik je pretrpeo udarac u Južnoj i Zapadnoj Istri u blizini italijanskih gradova. Hrvatske škole jednostavno su pretvorili u italijanske, a pristup hrvatskog jezika na sudu u uredima i uopšte u javnom životu postao je odmah na početku iluzorno pravo. I to se dešavalo malo iza dolaska Italijana u one krajeve koncem godine 1918 dakle pre Rapalskog Ugovora kad su ti krajevi bili samo ukupirani a ne i prisajedinjeni Italiji.

Hrvatski, slovenski jezik bio je potiskivan iz uprave i sudovanja odmah na početku. Samo su se Gorički Slovenci u prvo vreme mogli služiti u pokrajinskim autonomnim poslovima svojim jezikom. No i pravo slovenskoga jezika postalo je do skora iluzorno. Oduzimanjem pokrajinske autonomije i raspuštanjem većina slovenskih opština, paralelno bio je potiskivan i najzad potisnut i slovenski jezik. Na taj

je način hrvatski i slovenski jezik bio faktično potisnut iz javnog života.

Dekret od 1923 kojim se italijanski jezik proglašuje za isključivo službeni u upravnim poslovima, zatim dekret od 1925 godine, koji je to isto odredio za sud, bio je samo sankcioniranje stanja koje je stvoreno nasiljem pred fašističkim terorom.

Jezik Hrvata i Slovenaca ostao je doduše ograničen samo na obitelj i ponešto na crkvu, ali ako se jezik može dekretima i samovoljom oterati iz javnog života, to fašisti dobro znaju, da se istim načinom ne može isčupati domaća reč, koja se usiše majčinih mlekom. Tu se onda pokušava drugčijim sredstvima. Za decu italijanska škola, a za odrasle teror, ali i na decu teror u školi. Ne retko se dešava, da deca bivaju zlostavljana i izruživana ako u školi progovore koju domaću reč, a jedan učitelj po imenu Sotosanti, koji je godine 1931 ubijen, pljuvao je u Vrhpolju kod Vipave deci u lice, ako su govorila slovenski.

U semeništu u Kopru bili su daci pod upravom famoznog Siroti-a, koji je iza skinuća nadbiskupa Sedeja upravljao goriškom nadbiskupijom, kažnjavani, ako su govorili hrvatski ili slovenski. U oktobru 1934 godine gorički nadbiskup Margoti — naslednik Sedejev — izdao je pravilnik po kojem je u goričkom semeništu službeni i općeni jezik samo italijanski, a osim toga talijanski jezik ima da bude službeni jezik i u saobraćaju svećenika sa biskupskim ordinarijatom.

U svim pak prilikama političke vlasti mešaju se u crkvena pitanja. U martu 1935 god. političke vlasti u Puli izdale su nalog da iz crkava po Istri imaju nestati svi hrvatski natpisi. U martu pak 1936 godine tršćanski prefekt Tiengo zabranio je porabu slovenskog jezika u tršćanskim crkvama. Fašisti su provodili u crkve i tražili od svećenika da propovedaju italijanski. Takav slučaj desio se na primer u decembru mesecu godine 1936 u crkvi Sv. Ignacija u Gorici. Takvih i sličnih čina za koje je crkva sigurno najmanje podesno mesto, bilo je mnogo. U mesecu martu 1936 godine fašisti i karabinjeri, oba nosioca policijske vlasti u Italiji, zlostavljali su u Barkovljama kod Trsta domaće pučanstvo, koje je svog novog župnika dr. Glavana htelo pozdraviti na svom jeziku. Tog istog meseca dogadale su se šikanacije radi slovenskog jezika u crkvi u Košani i Sv. Petru na Krasu. U crkvi fašisti ne dolaze Boga moliti; u maju prošle godine oni su na primer u Bojanu kraj Trsta radi slovenskog jezika demonstrirali. Kako se vidi svetovna i crkvena vlast nekih biskupa sekundiraju međusobno radi idealnog sklada, koji ima vladati između jedne i druge vlasti, a fašisti po lepom primeru idu i dalje.

I ako će da zvuči neverovatno ipak treba reći, da govoriti negde na javnom mestu slovenski ili hrvatski pretstavlja opasnost, a zbog pesme dolazi se u zatvor. Oktobra 1935 godine došlo je u selu Trnovo radi slovenskih pesama do sukoba između domaćih mladića i karabinjera i tom je prilikom jedan mladić uhapšen. U selu Vrbovo u Čičariji radi pevanja hrvatskih pesama uhapšene su dve devojke, a s njima i dva mladića. U Pazinu par meseci kasnije osuđeni su uz ostalo i radi hrvatske pesme Josip Šrkli na pet godina robije, a Vekoslav Krajanić na pet godina konfinacije.

I prilike na crkvenom polju nisu ništa manje žalosne. Da počnem od pravoslavnih crkvi. Neptunskim konvencijama bila je zajamčena pravoslavnim crkvama u Trstu, u Zadru, na Rijeci i Peroju kraj Pule potpuna verska sloboda. Time su pravoslavci bili zaštićeni od smetnji sa strane katoličkog biskupa i Va-

tikana, ali ne sa strane državnih vlasti ili fašista. Da spomenemo slučaj Dušana Kordića, pravoslavnog paroha u Zadru, koji je takode u Zadru i rođen. On je bio dušebrižnik za pravoslavce u Zadru i malom selu Crno kraj jugoslovenske granice. Naravski da se služba božja obavljala na staroslavenskom jeziku, i kad su bili veliki blagdani, pred crkvom se igralo i kolo po starom običaju. Taj običaj poštovan od Mletačke republike kroz stoleća, ali nije bio po volji italijanskim vlastima i fašistima. Godine 1932, posle procesije na veliki petak ušli su policijski agenti u crkvu i na grub način počeli da navaljuju na paroha. Optuživali su ga da je on organizirao procesiju i pevanje slavenskih himna kao političku demonstraciju. Od toga dana paroh Kordić je bio praćen na svakom koraku od agenata, i čak se i služba božja u crkvi obavljala pod nadzorom policije. Na Božić 1933, karabinjeri, koji su obavljali službu u crkvi, ostentativno i namerno nisu skinuli svoje kape u nameri da time nanesu uvredu pravoslavnim vernicima. Meseca januara 1934 paroh Kordić bio je pozvan od šefa policije, i naredeno mu je bilo da u roku od 24 sata napusti Zadar. Na intervenciju jugoslovenskog konzulata taj rok bio je produžen za sedam dana, u svrhu da bi sveštenik Kordić imao priliku, da uredi svoje službene i privatne poslove.

Nikako bolje ne prolaze drugi pravoslavni sveštenici. Paroh u Peroju je pod „amonicijom“ i mora na večer, kad zalazi sunce, da bude kod kuće, a da ne izade iz kuće pre izlaska sunca. Nekoji članovi pravoslavne opštine, Aleksandar i Laza Braić te Nikola Vučerić bili su osuđeni na pet god. konfinacije i bili su deportirani na otoke radi toga, što su hteli da spomenicu pošalju Kralju Aleksandru.

Protiv nekojih seljaka, koji su hteli da pređu na pravoslavnu veru, preduzete su mere najstrožih represalija. Odvedeni su u zatvore i nekoji su i konfinirani, neki su usled proganjanja morali da prebegnu u Jugoslaviju.

Situacija u katoličkoj crkvi, koja nije zaštićena kao pravoslavna crkva od Neptunskih konvencija, nije nikako bolja.

Nemoguće je nabrojati, što se sve dogadalo svećenicima. Do godine 1931 bilo je što interniranih, što proteranih, što zatvorenih pa poteranih svećenika: u goričkoj nadbiskupiji 26, u krčkoj 25, u ljubljanskoj koja je obuhvatala krajeve nekadašnje Kranjske 15, i porečko-puljskoj 8 a u tršćanskoj-koparskoj 72 sveštenika ukupno 138 sveštenika.

Citiram ovde jedno protestno pismo biskupa Bartolomazija iz godine 1921 na naslov talijanske vlade:

„Protestiram protiv napadaja koji su bili izvršeni na crkve, župne stanove i župne urede. Protestiram protiv razbacivanja knjiga, matica, slika, pokućstva i svetih predmeta. Protestiram protiv prijetnja izrečenih zastrašivanjem i oružjem, protiv bijesna mučenja, protiv ranjavanja i udaranja župnika i kapelana, koji su bili istjerani i prisiljeni da beže.“

A Bartolomasi nije nikakav naročiti prijatelj Hrvata i Slovenaca. Dapače, on je talijanski patriota, jer inače ne bi bio mogao postati glavar svih balilskih fašističkih kapelana u Italiji.

Bartolomasiju je na to uputio Papa pismo: „Sa velikom smo žalošću doznali od različitih strana, da neki huškači muče i progone većinu onih istarskih svećenika, koji se brinu za vjeru hrvatskih i slovenskih vjernika.“

Poznato nam je da su ti svećenici postali radi okrutnog proganjanja zlobnika žrtve krvavih surovo-

sti i svakovrsnog ponižavanja, premda ih ne mogu tereti radi drugog zločina, nego radi toga što su im bili povjereni od zakonite crkvene vlasti, da se za njih brinu te vjernika štite i ljube.“

To je bilo godine 1921. A međutim su se prilike pogoršale. Potsećamo samo na slučaj nadbiskupa Sedeja, koji je morao napustiti svoju biskupiju i čiji je jedini greh bio u tome, što je po narodnosti Slovenac i što je vernike svoje biskupije uzimao u zaštitu. Još jedan primer nove prakse.

Prije dvije godine je sadašnji riječki biskup Santin pošao u Rim tužeći se na hrvatske i slovenske svećenike svoje biskupije i tražeći ujedno da Vatikan potpuno zabrani hrvatski i slovenski jezik u crkvi. Kad se biskup vratio iz Rima, izvijestio je svećenike, da je od Pape primio ovu poslanicu:

„Kaži tim svećenicima da si se razgovarao s Papom i da je on bio žalostan. Mi smo neizrecivo tužni uslijed takovog stanja stvari. I svećenici Riječke dieceze mogu da ponove svojoj duhovnoj braći u Tršćanskoj i Goričkoj diecezi, da su vjerska pitanja i naredenja problem kojega se mora gledati sa nadnaravnog stanovišta, a ne sa nacionalnog. Mi moramo prostudirati duše gde god se one nalazile. One su bile sve jednako otkupljene krvlju, iskustvom. Stav slavenskog svećenstva ne može se odobriti i treba ga osuditi. Mi ne bi hteli biti na njihovu mjestu. Lokalni osjećaji koje su oni međusobno uspostavili neće poslužiti dobroj stvari i treba tim prestati.“

To je želja Svetog Oca Pape, duh kojim se ovi svećenici nadahnjuju nije ispravan duh; to nije svećenički duh. Neka ti svećenici slede primer Krista, koji nije nikada za vreme rimske vladavine rekao ni jednu reč protiv stranog vladara.“

Biskup Santin je dosledan sam sebi. Ove godine poslao je svećenicima poslanicu na italijanskom jeziku, koju donosimo u doslovnom prijevodu:

„Broj 696 — 1936

Velečasnom svećenstvu biskupije

Ponovno smo usmeno i pismeno upozorili velečasno svećenstvo biskupije na potrebu da upotrebljava latinski jezik u svetoj liturgiji. Svak znade jasno odredbe Svete Stolice i naša naredenja o toj stvari. Ostavili smo bili dovoljno vremena na raspolaganje za promjenu, bili smo produžili dozvoljen rok, pokazali smo svestranu strpljivost, ali smo takođe dali jasno razumjeti da naredba, koja je bila stroga i koja je teško obvezivala savjest, mora biti na svaki način izvršena.

Usprkos toga, nisu svi nažalost poslušali te date naredbe. Ne razumjemo kako svećenici, koji su pozvani da naučavaju vjernike poslušnosti, svećenici, koji svakoga dana prikazuju u Božanskoj žrtvi onoga, koji je bio do smrti na križu poslušan, svećenici koji su svečano obećali poslušnost crkvi i biskupu, kako mogu ti svećenici postupati na takav način. I kako mogu mirne savjesti da se prikazuju pred Gospodinom. Srećom, čini se da je malo tih sinova, koji nam takovom tvrdokornom neposlušnošću prouzrokuju toliku žalost i koji podržavaju u biskupiji uzroke rascjepkanosti.

Na svaki način, svjesni naše velike odgovornosti, iza kako smo promotrili svaku stvar pred Bogom, odlučili smo napraviti konac takove nedisciplinarnosti sledećom naredbom: »Određujemo da se suspendiraju a divinis ipso facto svi svećnici, koji budu upotrebljavali u našoj biskupiji kakav drugi jezik osim latinskog:

1) Pri darivanju svete Mise, bilo tihe bilo pevane, osim pri pjevanju Poslanice i Evandelja, koji mogu biti pjevani i u pučkom jeziku, iza kako su otpjevani latinski u onim župama gde još postoji taj običaj;

2) Pri podeljivanju svih sakramenata, osim kada je predviđeno za pitanja i motive pri krstu i pitanja pri ženidbi;

3) U liturgijskim motivima koje se vrše pri potrebama i zadušnim motivima za pokojnike;

4) Pri pjevanju Panque Lingua i Omerusa, koji su obavezni pri svim svećanim i nesvećanim euharističnim blagoslovima;

5) Suspendirani će biti kako je gore navedeno i svi upravitelji crkava koji dozvoljavaju, da pri pevanim misama zbor odgovara ili pjeva određene djelove u drugom jeziku koji ne bi bilo italijanski.

Obzirom na ozbiljnost sankcija a da se ugnemo konfuziji, smatrali smo da je aplicirano pri najobičnijim crkvenim funkcijama, ne uzimajući u obzir duh i slovo naših odluka glede liturgičnog jezika.

Ova naredba obavezuje svakog svećenika čim dozna za nju i vrijedi do 31 decembra 1938.

Dano na Rijeci u našoj biskupskoj palači 1 novembra 1936.

Antonius Santin Episkopus
Flumensis Anton, biskup, s. r."

Da govorim sada još o policajnim i sudskim mjerama protiv Jugoslovena u Italiji.

Dovoljno je da je netko sumnjiv ili naprosto nepoćudan fašističkim vlastima, pa da bude pod nadzorom posebne komisije, koja je u tu svrhu kod svakog pokrajinskog prefekta ustanovljena zakonom od godine 1926. Prvi stupanj je dobivanje opomene, što znači da se opomenuti ne smije udaljiti iz svojega mjesta, ako nema za to pismene dozvole od mjesnih sigurnosnih vlasti. A na javnim mjestima se uopće ne može pojavljivati iza zalaska sunca. Drugi i dakako teži slučaj je konfinacija negde u unutrašnjosti Italije ili na kakvom malom otoku u Tirenskom moru. Ako se svidi konfinacijskoj komisiji može netko biti osuđen i na pet godina konfinacije, a da mu ne pristoji ni kakvo pravo žalbe. To je nešto slično koncentracionim logorima, pa je i u ovakvim mjerama sigurnosti talijanski fašizam učitelj svojim evropskim duhovnim srođnicima.

Mesta za konfinaciju su otoči Ponza, Lipari, Ventotene i mnoga druga, takode na kopnu. Ali i otoci za obične zločince služe kao mesta za konfinaciju političkih deportiranih.

To dokazuje jedan žalostan slučaj iz poslednjeg vremena 24 oktobra godine lanjske. Uhapsili su u dolini kod Trsta tamošnjeg župnika Ivana Bidovca, brata bozovičkog mučenika Ferda Bidovca. Nakon što je stanovito vrijeme bio u zatvoru, župnik je interniran na otočiću Tremiti u Jadranskom moru, iznad poluotoka Gargano. Među običnim zločincima župnik Bidovec je čini se jedini i prvi politički zatočenik na tom otoku.

Neka bude ovde dovoljno napomenuti da ima još veliki broj konfiniranih Slavena zbog političkih razloga.

O osuđenima mogao bih još dugo da govorim. Postoji u Rimu poznati Tribunal Speciale koji je prvi put sudio Slovencima godine 1928 okrivljenim zbog umorstva jednog fašiste. Tridesetorica njih osuđeno je na kazne od 2 i pol godine do 30 godina. Redali su se nizom onda u sve bržem tempu politički procesi, koji su svi svršavali sa drakonskim kaznama.

Procesi Gortan, Biovec i drugova, proces protiv tobožnjih ubica nekog finansijskog stražara, za koje se zna, da su apsolutno nedužni. Italija u celoj svojoj povesti iredentističkog pokreta u Austriji je imala samo jednog osuđenika na smrt. Naši Jugosloveni pod Italijom u toku od 18 godina od 1918 godine amo imaju već pet streljanih!! Kazne na 30 godina robije su sasvim uobičajene. Još danas čame po italijanskim tamnicama preko 40 osuđenih radi politike, to znači, radi toga što su Slaveni, a kazne njihove idu od 20 do 30 godina robije. Skoro uvek njihova krivica nije drugo nego reakcija na nehumano postupanje italijanskih vlasti.

Mislim da pod ovim prilikama nije moguće misliti na to, da se s Italijom može sklopiti trajan sporazum. Pre svega treba da Italija promeni svoje postupanje sa našim Slavenima u Italiji. To je jedna „condicio sine qua non”. Baš u interesu jednog trajnog i lojalnog sporazuma tražimo da naše Ministarstvo inostranih poslova vodi o tomé računa. Treba čisto i bistro reći, da mi ne možemo ostati apatični napram takvom postupanju. I kako su druge države ili u mirovnim pogodbama ili u naročitim konvencijama preuzeli na sebe dužnost da obezbede svojim manjinama nacionalnu egzistenciju, tražimo, da se i to pitanje reši jednom formalnom konvencijom. Prilika je sada ovde. Italija pruža ruku. Mi smo spremni da tu ruku prihvatimo, ali pre svega da odstranimo sve uzroke budućih nesuglasica i sukoba.

I kad govorim već o tome, treba da istaknem još jednu stranu tog problema: Italija do danas još nije ispunila nekoje od svojih obaveza, preuzetih u Neptunskim konvencijama. Pitanje slavenske manjine u Italiji je jedan preduslov, koji treba da bude pre regulisan, još pre nego pristupimo uredjenju i sklapanju novih konvencija i prijateljskih pogodbi.

Gospodo narodni poslanici, najverniji dokazi naše etničke celine su naše narodne manjine preko državnih granica, a to su naša braća Srbi, Hrvati i Slovenci. Naše narodne manjine neka nam budu jedan most preko koga možemo i unutar države doći do sporazuma.

Gospodo narodni poslanici, na smrt osuđene naše narodne manjinje vas pozdravljaju! (Pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Ljubomir Jovanović.

Љубомир Јовановић: Господо народни посланици, језик је зато да сакрије своје мисли, а ја сам за то да отворено кажем истину, да изнесем ствари онако како то одговарају стварности, онако како то народ наш у души осећа.

Крупни догађаји, који се одигравају у међународној политици, дају ми повода да и ја узнем учешћа у овој дебати поводом претреса буџета Министарства спољних послова. За последњих 10 година уопште, наша политика, господо народни посланици, није подвргавана критици парламента, нити пак критици народа. У земљама пак, где се води рачуна о јавном мњењу формирани су одбори за спољне послове. Код нас пак друкчије је. Само Влада има своју иницијативу за вођење спољне политике. И господо, није никакво чудо ако једнога дана уђемо у какве конфликте, у какав светски рат, и хтео не хтео, пођемо у рат против каквог братског словенског народа, или против каквог савезника, коме дугујемо за спас и уједињење нашег народа.

Још пре неколико година веровали смо у немогућност другог светског рата, веровали смо из разлога што смо сматрали да је последњи светски рат угушио, уништио тежње, амбиције појединих империјалистичких народа, а друго што је формирана једна велика, висока мировна установа, Друштво народа, које треба да регулисава унакрсне интересе појединих народа, и да настоји да се мирним путем решавају.

Али, као што знате, господо, ауторитет Друштва народа опао је, јер су му санкције немоћне. И онда није никакво чудо што се, господо, уопште не формира таква група, која ће да води озбиљно рачуна о Друштву народа, да види каква је болест, да је лечи и у исто време да је окрепи и начини отпорнијом за међународну постојећу кризу.

На нашу државу, која не спада у ред великих сила, од велике важности, било би када би се предлог колективне безбедности привео у дело.

Јер сами знате, господо, да Друштво народа овако како данас постоји, у многоме се разликује од онога друштва онако, како је то замишљано од оних, који су га формирали. Изгледа ми да постоје опште непремостиве тешкоће за оне којима лежи као идеал на срцу ова велика мировна установа, те због тога не могу привести у дело предлог колективне безбедности утолико пре што су, господо народни посланици, три моћне најоружаније земље фашистичке изашле из јеневске институције. Код оваквог стања ствари ја не видим, господо, да се Влада уопште побринула да нађе неки други начин за обезбеђење нашег народа, тј. пактовима о ненападању и узајамној помоћи.

Додуше ми имамо извесне регионалне пактове са државама Мале Антанте, са државама на Балкану, па и са Француском, па у последње време и са Бугарском, за коју се говори да је закључен Пакт вечног пријатељства. Али морате да приметите, да је то успех талијанске политике, како неки то веле, а други да је то успех германске политике. Господо, тако бар вели француска штампа. И због тога је тим успехом германско-талијанске политике осетно ослабио утицај Француске на Балкану.

Примећује се у последње време, иако г. Претседник владе г. др. Милан Стојадиновић говори да смо ми најинтимнији пријатељи са Француском, примећује се у последње време, да је пријатељство са Француском охладнело, од како Влада г. др. Милана Стојадиновића мења став спољне политике и од како оријентише своју политику према фашистичким земљама, а у првом реду према Немачкој, а потом према Италији, а размеће се неким демократизмом. Никакве изјаве г. Стојадиновића, завијене ма у какву форму не могу да маскирају промену правца у спољној политици, која је предмет коментарисања у иностраној штампи, све то никако и ни у ком случају не води спокојству наше земље, јер се јасно види: да се напуштају и остављају стари опробани и сигурни пријатељи демократских земаља, пријатељи из тешких дана наше прошлости, за нове несигурне и непоуздане пријатеље реакционарних фашистичких земаља.

Г. др. Милан Стојадиновић и овом приликом доказао је, да је погазио традиције Радикалне странке, напустио је политику наслона на Русију и Француску уз садејство Енглеске, па је прихва-

тио политику наслона на фашистичке земље у којима влада црна реакција, на Немачку и Италију.

Али нека не заборави г. др. Милан Стојадиновић да су се демократске земље у светском рату умеле добро да организују и да се одбране од удараца империјалистичких сила, и да је демократија са народном војском скрхала и срушила четири конзервативне државе. Исто тако Влада г. др. Стојадиновића треба да зна, да се наш народ неће хтети борити противу Русије и противу Француске, јер он нити хоће нити сме да заборави братску љубав руског народа како у прошлости, тако и у садашњости, а исто тако и велико и опробано пријатељство моћне француске нације. Влада г. др. Стојадиновића не треба да губи из вида ни то, да је данашња влада Народног фронта у Француској састављена од најосведочењих пријатеља нашег народа и наше земље. Ово велико и искрено пријатељство осетио је наш народ, нарочито онда кад се решавала судбина граница наше земље на Конференцији мира у Паризу 1919 године. Јер док су конзервативни и националистички елементи партије у Француској, на конференцији мира 1919 године, хтели по лондонском уговору од 1915 године путем штампе да сугеришу, да се југословенски крајеви као што је Далмација, Хрватска и Хрватско Приморје и Истра, те чисто југословенске земље, да се уступе Италији и отргну од Југославије, дотле су левичарске партије, радикално-социјалистичке партије и радикална странка у Француској на челу са својим шефовима г.г. Блумом и Ериом заступали путем штампе најенергичније наше интересе инспиришући је да пише најповољније о нашим праведним стварима, те су тако на тај начин припомогли да већи део наших територија и народа, који су били тада у спору, припадну нашој држави, а не суседној Италији. (Тодор Тонић нешто додајује говорнику. — Граја на десници). Не тражимо ја ништа из диспозиционог фонда!

Зар може Влада г. др. Стојадиновића да замисли да је национал-социјалистичка Немачка напустила своју идеју и политику „Drang nach Osten“? Зар она не зна да је г. Хитлер најпогрднијим речима говорио о Словенству и зар је икада германска раса мислила и желела добро Словенству. Ја верујем да је г. др. Стојадиновић прочитао „Mein Kampf“ за шест година док се налазио у опозицији. Г. Хитлер је говорио са презрењем о Словенству. Можда ће ми г. Стојадиновић одговорити да је г. Хитлер доласком на власт изменио своје мишљење. Али ако би то било тачно, зашто г. Хитлер није од свог доласка на власт повукао или кориговао своје вјерују, јасно написано у горе наведеној књизи, већ га у милионима примерака свакодневно растура по Немачкој и по иностранству.

Исто тако, треба да нас озбиљно забрину догађаји у Аустрији, и то врло озбиљно, јер ми стојимо пред једном дилемом, или рестаурација Хабсбурговаца, или присаједињење Аустрије Немачкој, „Аншлус“ као се то каже Аустрија Немачкој.

Г. др. Стојадиновић јутрос рече, да нећемо дозволити рестаурацију Хабсбурговаца, а не рече јесмо ли за „Аншлус“ Немачке или не. Јер ви добро знате, да је г. фон Нојарт био у Аустрији и да му је речено тамо да је дошао у немачку зем-

љу. Господо, ми стојимо пред суседством групе германске силе, која је газила све уговоре и мировне клаузуле и једнострано одбацила Версајски уговор о миру и која будним оком мотри на догађаје у Шпанији. Па кад тамо победи фашизам, који је она обилно помогла да би свргла једну закониту владу, онда ће се после тога свом својом силом бацити на Чехословачку, на нашу Чехословачку, на нашу савезницу и нашу братску словенску земљу. Није ли фашистичка Италија са империјаластичком намером напала и анектирала од памтивека слободну хришћанску земљу Абисинију, и одмах после тога свога првог успеха бацила се на Шпанију, да притекне у помоћ бунтовницима ђенералима, да би се оборио демократски режим који је пре годину дана сам шпански народ редовним путем довео на власт.

Као што видите, господо народни посланици, Влада г. др. Стојадиновића мења курс спољне политике, приближује се фашистичком блоку германско-италијанском, додирује се осовине Рим—Берлин, пошто је црна интернационала из Рима утрла пут у нашој земљи помоћу Конкордата, који ће нам Влада г. др. Стојадиновића за кратко време изнети на решавање, односно прегласавање у овоме Дому.

Сад, господо, треба да вам буде јасно, зашто је г. др. Коршоец преко своје штампе у Словеначкој са негодовањем пропратио победу народног фронта у Француској прошле године као и образовање владе народног фронта у Француској. Ја се, господо, чудим и питам какви су разлози руководили Владу г. др. Стојадиновића да промени правац спољне политике, и шта је руководило г. др. Стојадиновића да одступи од традиције радикалне странке у спољној политици. Г. др. Стојадиновић је казао да ће у спољној политици заузети неутралан став. То значи да се можемо поуздати у сопствене силе и да се у даном моменту можемо ми сами одупрети свима непријатељима који нас буду напали, а у што нико паметан у овој земљи не може да поверује. Јер ако избије пожар рата у Европи, саме ће нас прилике натерати да се определимо за једну или другу страну. Остати у таквој прилици изолован, врло је ризикант г. др. Милане Стојадиновићу!

Заавршујући ова своја излагања ја молим Господина Министра спољних послова да се јасно и отворено изјасни још док има времена, шта мисли и куда води земљу, да не буде после оно познато: мили Боже на коју ћу страну?!

Што се мене и нашег народа тиче, ми се придржавамо оне мудрости, коју су сви народи формулисали у пословици: Стари и опробани пријатељ бољи је од два нова, а нарочито кад су та два нова били наши вековни непријатељи.

Из ових разлога гласаћу против буџета Министарства спољних послова. (Одобравање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Има рећ народни посланик г. Milan Banić.

Milan Banić: Господо народни посланици, у дебати о овом буџету требало је да говорим као четврти говорник; али како сам синоћ учествовао у дебати о ранијем буџету и био заузет, ја сам са своје место уступио колеги Новачану који је говорио свега 34 minute и колеги Раšовићу који је говорио свега 36 minuta, па се надам да ћете ово узети у обзир, за-

једно са г. Pretsednikom skupštine, и да ћете ми дозволити да своја излагања изнесем приближно у року од 40 minuta.

Pretsednik Stevan Ćirić: Господине посланиче, ако буде требало, можда ћете моћи на то računati, али unapred не smete računati.

Milan Banić (nastavlja): Господо, теško је говорити о спољној политици, јер ту не помаже много југословенска идеологија. А теško је говорити поготову после разних наших специјалиста за спољну политику, па зато, ако учиним коју грешку, нека ме колега Žarko извини, јер нисам специјалиста. (Smeћ.)

Господо, без preambila prelazim „in medias res”, па ћу бити слободан да изнесем гледиште националиста, разуме се социјалних националиста, на нашу спољну политику, иако сам, за сада, социјални националиста у овој средини, изгледа, само ја!

Господо, каква је данас општа европска ситуација? Ја ћу је у најкраћим potezima okarakterisati. То није тишина пред олују: већ се чује грмљавина, већ севају munje. I зато говорити сада о нашој povoljnoj situaciji meni изгледа прилично apsurdno. Па ипак, иако је општа европска ситуација данас neobično теška, ја ћу да будем lojalan, и да priznam г. др. Stojadinovićу да је он ипак, у овој теškoј општој situaciji, mogao до сада да registruje извесне uspehe. (Iznenadenje и odobravanje kod većине!)

Dabome, gospodo, ti uspesi su relativni, и не само то, nego и uspesi, као и svaka pojava у животу, imaju svoju pozitivnu али и svoju negativnu stranu. Uostalom, ако г. Stojadinović може у svoјој спољној политици да registruje, како rekoh, неке uspehe, dozvolite да naglasim да би то можда било најмање njegova lična zasluga, јер ако има uspeha, било је и preduslova за те uspehe. (Један glas из većине: Можда што се rodio!) Ovo, можда, не би требало да буде тема за šaljive upadice.

Pre svega, gospodo, jedan од тих preduslova dala је jedna велика žrtva: требало је да Heroj и Mučenik uzida не само svoju dušu и svoje osećaje nego и svoje telo у osnove ove државе, па да се то осети одмах не само у земљи nego и около nje. Та велика žrtva stvorila је jedan од preduslova за neposredno poboljšanje naše спољне ситуације. I на основу те žrtve, како се зна, ми смо pred међународним forumom повели jedan proces, proces не само protiv мађарског revizionizma, nego, у ствари, protivу читавог европског revizionizma.

I, hoćete li — nećete li да то priznate, ипак је fakat да смо ми тај proces dobili. То је bila jedna велика морална dobit за нашу земљу, obzirom на njen спољни ugled, велика dobit, stečena — opetujem — на основу једне теške и велике žrtve. Kad сам већ код те žrtve, dopustite да кажем једну svoju intimnu želju: Bilo би већ време да се deveti oktobar svake године код нас sasvim посвети овој великој žrtvi. Deveti oktobar треба да буде посвећен са punim pijetetom читаве nacije тој великој žrtvi, те ако се он посвети svake године uspomени Velikог Mučenika и Heroja, niko од тога, gospodo, неће ништа izgubiti. Nasuprot, сви фактори и све вредности ове земље ће кроз то само да добију!

Други preduslov за relativне uspehe г. др. Stojadinovića лежи у činjenici, да у фамилији наше Dинастије, у фамилији Karadordevićа, postoji већ odavno jedna врло лепа традиција — традиција да се наша odbranbena а и наша спољна политика не prepuштају

sasvim tretiranju naše „slavne” demokratije, nego da te dve politike, spoljna i narodna-odbranbena, ostaju pod direktnom prismotrom samih vladalaca, članova kuće Karadorđevića. Ja to ne iznosim zato što hoću i želim da, kao što se kaže, uvučem u debatu našu Kraljevsku Familiju; ali je fakat taj: da je Blaženopokojni Veliki Kralj direktno sam rukovodio, razume se u osnovnim linijama i smernicama, našom spoljnom politikom, i da aktuelni, faktični državni poglavar također daje i određuje smernice našoj državnoj spoljnoj politici. I to je dobro, i to je sreća!

Treći preduslov za relativne uspehe g. dr. Stojadinovića leži u tome, što je konstelacija danas u Evropi takva, da nas traže i trebaju, da traže i trebaju naše prijateljstvo. To je objektivna baza za postignuće uspeha od strane g. dr. Stojadinovića. Međutim, upravo zbog toga što je on imao uspeha, koje ja, kako vidite, ne odričem, mi smo u budžet-skoj debati o našoj spoljnoj politici u Finansijskom odboru imali sreću da osetimo da je uspeh jedno od najopojnijih sretstava; da se ljudi jako lako, nažalost, pogotovu kod nas, opiju uspehom. Iz ekspozea, međutim, što ga je g. dr. Stojadinović danas dao u plenumu skupštinskom, vidi se da se on ipak donekle i otreznio od te opojnosti postignutim uspehom. Kada je g. dr. Milan Stojadinović u Finansijskom odboru završio onaj govor, koji sam ja slušao vrlo pažljivo, rekao sam u sebi: Pa, bogami, svi mi Milani izgleda da smo na isto brdo tkani, počev od Milana Obrenovića, pa preko Milana Kurilića i Milana Banića, sve do Milana Stojadinovića. Kad sam slušao taj govor, rekao sam ne samo u sebi, nego i nekim prijateljima između četiri zida: Ne, ne, gospodo, g. dr. Milan Stojadinović ne može nikako da bude upoređen sa poslovičnim elefantom! Ali da u porcelanskoj radnji ipak ima izvesnog kvara, to je fakt. Gospodo, kad to kažem, ja nipošto, kao nacionalista, ne zameram g. dr. Stojadinoviću što je izbacio krilaticu: „nisam ni anglofil, ni germanofil i šta ja sve znam, nego sam jugofil”. Ja mu to ne zameram, ne zameram mu zbog sadržine; ali zameram mu, može biti zbog forme, jer šta je to jugofil? Da je kazao jugoslovenofil, to još ide; ali ovako, ovo „jugofil” potseća na „jugobrazil”. Malo je nelogično, sa njegovog gledišta da bude uopšte neki „fil”. Jugoslovenski ministar vodi jugoslovensku politiku a ne jugoslovenofilsku politiku! Ali, opetujem, ja mu to zbog sadržine ne mogu zameriti.

Ima još jedna stvar koju mu u principu ne bih zamerio, i ne mogu da zamerim. Mi stvarno, gospodo, hoćemo i želimo proširenje naših prijateljstava. To je sasvim prirodna, to je sasvim normalna stvar. Ali, gospodo, kod sticanja novih prijateljstava vrlo je važno kako se postupa. Meni izgleda da aktuelna vlada, i s obzirom na unutrašnju i na spoljašnu našu politiku, postupa ovako: izišla je na raskršće, pa kaže svakome koga sretne: hoćete li da budemo prijatelji! — Soyons amis! Širi ruke, u lice me ljubi!” Tako je i u našoj unutrašnjoj politici. Mi smo i ranije čuli pesmicu koju su pevali mnogi naši „geniji”, kako Jugoslavija treba da bude „dobra majka” svima i svakome, svima Slovencima, svima Hrvatima i svima Srbima. Da, lepa stvar, gospodo; ali to je samo jedna lepa utopija, pogotovu u ovoj epohi: ako je Jugoslavija dobra majka dr. Anti Paveliću, koji sad boravi ne znam gde, ne može Jugoslavija da bude n. pr. i Janku Baričeviću dobra majka. Ne može! Ima, go-

spodo, stvari koje su inkompatibilne, i uvek su to bile, a pogotovu u ova naša vremena. Vredi to i za spoljnu politiku: Da budemo svima prijatelji, lepo je, ali to ne može biti. Jer kad bismo sproveli to da imamo samo prijatelje, pogotovu u aktuelnoj evropskoj konstelaciji, onda bi za nas pogotovu vredela poslovice: „Neka me Bog čuva prijatelja, jer od neprijatelja ću se i sam čuvati!” Uostalom, ko pametan da ispusti vrapca iz ruku zbog goluba na krovu.

I sam g. dr. Stojadinović je izneo, a i g. Kumanudi je vrlo lepo naglasio, da je mir, zalaganje za mir, osnovni princip naše spoljne politike. Nama je uistini mir potreban, i te kako potreban. Još dugo vremena ne samo nama nego i Evropi je mir nasušna potreba. Jedan nov svetski požar, to je sigurna katastrofa. Zato i ja kažem: jeste, mir, pre svega mir. I sa toga gledišta polazeći, učiniću logičnu dedukciju i reći: prijatelj naš, u ovoj međunarodnoj konstelaciji, može da bude samo onaj koji je za mir, koji pre svega ne remeti mir naš ali i mir opšti, evropski. Ali, gospodo, mir ne samo spoljni nego i unutrašnji! Mi danas vrlo lepo vidimo na primeru Španije da formalno ni jedna strana sila nije sa Španijom zaratila, i da su svi došli da navodno spasavaju tu jadnu Španiju, ali posledica te opšte „brige” je to da je cela Španija zahvaćena jednim strašnim požarom. U savremenoj Evropi, neprijateljske akcije, pa i sami ratni pohodi, bivaju maskirani. Odnosi formalno ostaju korektni, ali se „ispod žita”, ubacivanjem subverzivnih elemenata i akcija minira unutrašnji mir jedne zemlje. U ostalom, zar nismo i mi sami na sebi osetili, od godine 1929 sve do 1934, nešto slično?! Dakle, tražimo da se poštuje naš mir, mir i spoljni i unutrašnji. Ko hoće da bude naš prijatelj, treba da ne narušava ni naš spoljni ni unutrašnji mir, i kako rekoh, ni mir Evrope. Ko hoće da bude naš saveznik, taj ne samo da je za mir, nego treba da garantuje bezbednost našu, integritet Jugoslavije. To su, razume se, opšta načela.

Ja, gospodo, ne mogu drugo da uradim nego da odobrim što se baza, osnovica, naših prijateljstava proširila i na Veliku Britaniju. Mislim da je to proširenje sasvim normalno. Velika Britanija je danas prvenstveni faktor mira u Evropi, i ne samo faktor mira nego i stabiliteta; ona je danas, kao i ranije, nosilac zdravog, konstruktivnog i evolutivnog konservativizma. Zato je sasvim prirodno; da mi i kao monarhija, tražimo saradnju zemlje, u kojoj je monarhija najsolidnije fundirana, u kojoj je ona pozitivan činilac ne samo narodnog, već i međunarodnog života.

Kad sam kod toga, gospodo, meni izgleda da smo možda i propustili jednu stvar. Mi smo digli spomenik zahvalnosti Francuskoj. Ništa nemam protiv toga. Sasvim u redu. Ali, gospodo, ako se ne varam, i dve velike anglosaksonske nacije mnogo i premnogo su doprinele ne samo za oslobodenje, nego i za ujedinjenje naše otadžbine, kao i za njeno, relativno povoljno razgraničenje prema susedima. Mnogo i mnogo dugujemo tim dvema nacijama, pa mislim da treba i njima da podignemo spomenik zahvalnosti, u bilo kojem vidu, a uveren sam da to neće izazvati ljubomoru naše saveznice Francuske.

Što se Francuske tiče, mislim da ne treba da i ja naglašavam da je naš savez sa Francuskom jedna stvar, koja je za nas izvan diskusije. Francuska je zemlja za koju je Turgenjev rekao da je njegova druga domovina. Mogao bi gotovo svaki drugi — treći naš intelektualac to isto da kaže. Pored toga,

ja bih za Francusku rekao, parafrazirajući reči Voltera: „S'il n'y avait pas France, il faudrait l'inventer". — „Da Francuske nema, trebalo bi je izmisliti". Jer Francuska je najpotrebniji elemenat evropske ravnoteže, ne samo političke nego i duhovne uopšte. Francuska se zbilja može samo voleti. I kažem, savez sa Francuskom je duboko usađen u naše duše i srca. U ostalom, mi smo pružili i više nego vidljivih dokaza da želimo da taj savez ostane čvrst, i da bude sve jači i jači. Ali, baš zato što želimo da budemo i dalje saveznici Francuske, što želimo da budemo njeni verni prijatelji, baš zato treba među nama da budu i računi sasvim čisti. Treba da se izvesne stvari kažu, ne na adresu čitave francuske nacije, ne na adresu oficijelne francuske politike općenito, no na adresu izvesnih komponenata francuskog javnog i političkog života. Mi smo, gospodo, zasvedočili da želimo, da ostanemo u savezu sa Francuskom i posle onakvog dočeka našeg Velikog Ujedinitelja u Marselju — posle dočeka koji je, i po merama opreznosti i po svemu uopšte, zaostajao za načinom, kako Francuska dočekuje i prima svog vazala maročkog sultana. Gledao sam, naime, na svoje oči, kako se u Francuskoj prima i dočekuje marokanski sultan!

I posle svega onoga što se desilo u Marselju, mi ostadosmo prijatelji i saveznici Francuske; čak tako daleko se je prošlo u velikodušnosti da je g. Alber Saro, koji je bio francuski Ministar unutrašnjih poslova za vreme Marseljske Tragedije, po našem državnom poglavaru odlikovan ordenom Belog Orla I reda.

Ali, upravo zato što smo prijatelji i saveznici Francuske, mislim da nije baš na svome mestu osetljivost izvesnih krugova francuskih u vezi s nekim obrtima iz govora g. dr. Stojadinovića, izrečenog u debati o spoljnoj politici u Finansijskom odboru. Jer ima razloga za daleko veću osetljivost s naše strane. Ja bih bio slobodan da potsetim da izvesni francuski politički krugovi još uvek koketuju sa idejom restoracije Habsburgovaca. Mi možemo biti osetljivi i na to da izvesni krugovi francuski dozvoljavaju sebi takvo tretiranje naše unutrašnje politike, koje graniči sa uplitanjem u naše unutrašnje odnose. Ja ću potsetiti na činjenicu da je pok. Pribičević bio primljen od spoljne komisije Francuske komore, istina ne oficijelno, ali ipak u njenim prostorijama i od njenih članova, kao informator za naše unutrašnje prilike, i da se je tada, i posle toga, vrlo često u francuskoj štampi direktno harangiralo protivu našeg Kralja, „contre le roi parjure", Takav postupak, mi bar nacionaliste, sa gledišta nacionalnog, ne možemo da oprostimo nikom, pa ni saveznicima!

Prelazim preko četvornoga Pakta i svega što se je, u vezi sa njim, dešavalo i u javnosti iznosilo. Dovoljno je da napomenem da sam u dnevniku „La Republik", radikalsocijalističkom organu, u drugoj polovini 1932 godine pročitao članak, u kome je jedan parlamentarac, radikal-socijalista, parafrazirajući poznatu Bizmarkovu izreku, napisao da za čuvanje granica država Male Antante ne vredi žrtvovati kosti ni jednog jedincatog francuskog vojnika! Zar da ne budemo na sve to i mi osetljivi?! Jest, hoćemo savez s Francuskom; ali ko da mi zamermi, ako ću, kao član opozicije, da iznesem i ovo: Može li nam biti milo što je spomenik, namenjen Blagopočivšem Kralju Petru Oslobodiocu, i već gotovo dovršen po Real del Sartu, posle Marseljske tragedije, radi štednje preinačen tako da se je preobrazio u spomenik Petru

Oslobodiocu i Aleksandru Ujedinitelju? Zar nije Ujedinitelj, koji je na francuskoj teritoriji zaglavio uz onako nezgodne okolnosti, zaslužio da dobije zaseban spomenik?!

Da li da želimo prijateljstvo s Italijom? Jeste. Mi ga želimo. Ja, koji sam vaspitan pod direktnim uticajem italijanske kulture, koji sam za tu kulturu od detinjstva imao osećaj divljenja, zar mogu da mrzim i potcenjujem Italiju, pogotovo fašističku Italiju? Ne mogu! Ali, kad se tretira pitanje naših odnosa prema Italiji, ne mogu da dam maha osećajima — tu treba da dominira hladan razum, koji vodi računa o interesima Otadžbine.

Vis-à-vis Italije, gospodo poslanici, mi smo dokazali dobru volju za uredenje pozitivnih odnosa; dali smo ne samo dokaza nego i teških žrtava. Zbog neumešnosti jednog moga zemljaka, koji je danas u taboru hrvatskih malkontenata, zbog neumešnosti g. dr. Ante Trumbića, mi smo izgubili granicu na ispravljenoj Vilsonovoj liniji — granicu koja nam je 20 januara 1920 godine bila upravo nametana, i to od Nitija, predsednika italijanske vlade, Klemansoa, predsednika francuske vlade i Lojda Džordža, engleskog premijera. Izgubili smo „Vilsonovu liniju" sa Zadrom, s polovinom Istre, sa Snežnikom, sa Postojnom i Idrijom; odbacili smo i predlog da podelimo sferu u Albaniji, da severna Albanija pripadne nama. Izgubili smo sve to krivicom, prvenstveno, g. d-ra A. Trumbića, koji nije hteo da sleduje savetu pok. Nikole Pašića, (Uzvici: Slava Mu!) koji je, iskusan i dalekovidan, predlagao, da se primi gotovo ultimativni predlog Lojd Džordža, Klemansoa i Nitija! Deset meseci posle toga, morali smo pristati na Rapalski ugovor, koji predstavlja našu veliku, ogromnu i bolnu žrtvu u prilog prijateljstva sa Italijom.

Rapalskim ugovorom mi smo dozvolili, da nam se čak odseče pola šajlokove funte mesa iz našeg tela. Mislim na Zadar! Rapalski ugovor bio je jedna velika naša žrtva!

1924 godine došao je Rimski pakt. Nova žrtva, doprineta na oltar prijateljstva i saradnje sa Italijom! Žrtvovali smo Rijeku. U ovome slučaju, sam pok. Pašić bio je prisiljen da prinese ovu žrtvu. Pa, kako je honorisana ta naša žrtva? Kako je nagrađena naša iskrena želja za saradnjom i prijateljstvom sa Italijom? Izvršen je na nas prepad, 1926 godine, Tiranskim paktom, po kome Italija imade mogućnost, da na naše južne granice svakog časa izbaci nekoliko korpusa, da ugrožava Južnu Srbiju, Sandžak i Kosovo!

Neću da rekonstruišem naše odnose s Italijom posle Tiranskog pakta, dotično posle sklapanja našeg savezničkog ugovora sa Francuskom. Prelazim preko toga. To je i odviše bolno. Uopšte, prošlost naših odnosa sa Italijom od 1915 godine sve do juče, do danas, neobično je bolna i teška po nas. Prelazim preko svega toga, gospodo, i postavljam samo jedno pitanje: Zar da uđemo u novo srdačno prijateljstvo sa Italijom, ali samo dotle, dok je ono Italiji potrebno, i u času kad je Italiji potrebno?

Gospodo, opetujem: hoćemo i želimo prijateljstvo sa Italijom čak i mi, koji smo tamo na granici, čak i mi, koji bismo mogli živo da naslikamo Golgotu, koju proživljava naš svet u Istri i uopšte u Julijskoj Veneciji. Čak i mi želimo prijateljstvo i saradnju! Ali, pre svega, Italija bi trebalo da reparira

izvesne stvari, i da revidira ceo svoj postupak prema nama. Treba Italija ne samo da pruži ruku, nego da da vidljiva, opipljiva dokaza, da želi iskreno i trajno prijateljstvo sa nama.

Uostalom, ako to neće Italija, ako neće naše iskreno i trajno prijateljstvo — prijateljstvo, u kome će se voditi računa i o našim trajnim interesima — šta može drugo da bude, nego to da tražimo vizavi Italije podršku, koju možda inače ne bismo tražili, podršku Nemačke?

Jeste, i sa Nemačkom želimo mir i saradnju. Saradnju u prvom redu ekonomsku. Političku saradnju sa Nemačkom, gospodo poslanici, možemo želeti samo na terenu obezbeđivanja opšteg evropskog mira. Samo tu može da bude političke saradnje između Nemačke i nas. Ako želimo prijateljstvo sa Nemačkom, nikad — držim, to mogu da kažem ne samo u ime svoje — nikada Nemačka nas neće dobiti za takvu saradnju, da bismo zajedno sa njom pošli na Francusku!

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, Vaše je vreme isteklo i nastupio je kritičan čas! Mada Vas je Narodna skupština na miru, i čini mi se rado, slušala, ja Vas molim da završite. U Vas je razvijen socijalni osećaj, i ja bih Vas molio da se oslonite na njega. (Veselost u dvorani).

Milan Banić (nastavlja): Gospodine Pretsedniče, ja se Vašim kriterijama, čak i u pitanju kritičnih časova pokoravam.

Mi, gospodo, treba da želimo da baš u interesu mira dođe što pre do pune harmonije i do saradnje između Francuske i Nemačke. Jer, bez toga nema trajnog mira u Evropi. Po mom mišljenju, bila bi naša zadaća da i od svoje strane sve učinimo, da dođe do saradnje između Nemačke i Francuske!

Ali, „teško je jagnjetu kad ga vuk čuva“! Teško malenima uz velike! Mi smo, kao malena nacija, upućeni, pre svega, na saradnju sa ostalim malim i osrednjim narodima u susestvu. Tu, gospodo, na tome terenu, trebalo bi da se razvije što veća delatnost naše diplomacije. Masarik je, još za vreme rata, iznio jednu ideju, koja iz dana u dan postaje sve aktuelnija — ideju o saradnji svih malenih nacija na području između Mediterana i Baltika. I gospodo, dok se ta saradnja ne ostvari, dok male nacije, koje se nalaze između Baltika i Mediterana — između bata i nakovnja, t.j. između Nemačke i Rusije — ne združe svoje napore, pogotovu u spoljnoj politici, dotle solidnog i trajnog mira u ovom delu Evrope ne može da bude. Naša bi diplomatija trebalo da usvoji ovu Masarikovu koncepciju, i da instrumentat, vrlo dragocen i vredan, kao što je Mala Antanta, a i onaj drugi instrumentat, Balkanski sporazum, pokuša angažovati u pravcu izgradnje jednog sistema, koji bi saradnjom cementovao snage svih malih naroda između Mediterana i Baltika.

Dabome, kod toga bi se naišlo na velike teškoće, u prvom redu kod Mađarske. Zbog kratkoće vremena neću o tome da govorim; ali mi se čini da će sve dotle, dok je u Mađarskoj na upravi zemlje džentrija, koja svoj rezon nalazi u revanšarstvu, u revizionizmu, biti gotovo nemoguće da se srede odnosi u centralnoj Evropi.

Na kraju, gospodo, da kažem svoje mišljenje o jednoj zabludi, na koju dosta često nailazimo kod nas. Nailazim, naime, često na mišljenje da ni jedna država ne propada, i nije propala, zbog unutrašnjih

teškoća, nego zbog spoljnih zapleta. Meni se čini da stvar stoji baš obratno. Jedan organizam, ako je zdrav, može da podnese čak i neverovatno jake udarce spolja. Spoljni udarci, u većini slučajeva, samo jačaju zdrav organizam. Ali, ako on u sebi nije zdrav, ako je on truo, gnjil; ne treba jakih spoljnih udaraca: dovoljan je i osrednji pritisak spolja, pa će takav organizam da se skljoka. Nedavno, u debati o francuskoj spoljnoj politici, rekao je Šapdelen: „Ako smo jaki, moći ćemo da računamo i na naše saveznike!“ Ali snaga jedne nacije nije samo u njezinoj vojsci. Vojska ne može da pobeđuje, ako u njenoj pozadini vlada haos i borba „svih protiv svih“. Taj haos treba ukloniti, koordinirati rad vojske s radom čitave nacije, ili bolje reći, valja naciju što bolje organizovati. A to, bojim se, nije kadra da učini liberalna buržoazija, nego neko drugo. Ko? To sam već rekao u ovoj budžetskoj debati. (Pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Miloje Sokić.

Милоје Сокић: Господо народни посланици, ево нас већ у седмој години, како се код нас у земљи повратио парламентаризам. Ја сам за све то време народни посланик и нисам никада имао ту срећу, да о нашој спољној политици чујем више говорника, и да видим толико толеранције од стране Претседништва, које је омогућило овако широку нашу дискусију о спољној политици. Па, како је, свакако, то и жеља г. Претседника и Министра иностраних послова, онда је и по томе јасно, да се са стране Краљевске владе г. др. Стојадиновића води нарочита пажња о провођењу спољне политике.

Краљевска влада г. др. Стојадиновића, долазећи на власт добила је у рђаво наследство многе ствари из унутрашњег политичког живота наше државе. (Гласови са деснице: Тако је!), па је ипак у вођењу спољне политике успела — и поред страха г. Куманудија, да Југославије више нема, — да ту Југославију још више афирмира у водећој улози, а не да буде вођена, јер је разлика, господо, водити и бити вођен.

Ја лојално признајем г. др. Куманудију, да је спољна политика за време шестог јануара била јасна, али зато у трговачко-економским односима била је потпуно негативна, (Пљескање на десници), што се најбоље могло утврдити и видети по економском сиромаштву нашега сељака и нашег привредника (Јован Ненадовић: Појма ти немаш о сељаку!) Господин Ненадовић мисли, кад ми упада у реч, да упадице могу да збуне говорника, а он не зна да има упадица од којих се упадач стиди (Жагор на левици). Да, г. Ненадовићу то је ствар нашег васпитања.

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim vas, gospodo, da ne ometate govornika u govoru.

Милоје Сокић (наставља): Г. др. Коста Кумануди рекао је јутрос да питање Конкордата није требало решавати путем уговора са Светом Столицом, већ једним чисто нашим унутрашњим законом, како је то урађено са другим вероисповестима код нас. Ја жалим што је г. др. Коста Кумануди заборавио међутим, да иако се на изглед чини да је Краљевска влада у своје време сама решавала однос државе према, на пример српско-православној цркви, да је законско решење тих односа дошло ипак тек после разговора и прего-

вора са претставницима српске православне цркве, исто онако као што је и Конкордат дошао после преговора са Ватиканом. Уосталом, ако је требало ићи тим путем, како то данас проповеда г. Кумануди, онда га морамо упитати: „Зашто тим путем нису ишле друге владе пре г. др. Стојадиновића, које је г. др. Кумануди помагао и, у колико се ја сећам, био и њихов члан. (Гласови са левице: А и ти си их помагао!) Али ја нисам на жалост био члан владе. — Па, господо, можемо се питати, ко познаје нашу политичку историју, зашто тим путем није ишао ни господин Пашић, ни господин Маринковић, а ни сам господин Јевтић, чија је влада баш водила преговоре, а ми смо то добили само у наслеђе.

Влада г. др. Стојадиновића је у том питању коректно поступила: она је Конкордат изнела и донела пред најмеродавнији форум, овде пред нас, пред Народно претставништво, које има да каже своју дефинитивну и коначну реч. И, пошто ће то питање доћи овде пред нас, ја мислим да је Претседник г. др. Стојадиновић добро урадио, што јутрос по томе питању није специјално говорио, јер је оно већ у току решавања пред Народном скупштином, па стога ја за сада не желим о томе више да говорим. (Одобравање на десници. — др. Миленко Марковић: Па оно је пред одбором!) Па баш зато не треба говорити. И поштовани г. др. Васа Јовановић, говорећи о спољној политици, трудио се да у својој критици унесе некакве сумње о вођењу спољне политике којој је на челу г. др. Милан Стојадиновић. И као главну подлогу тих својих сумњи, он је узео негдашњи говор уваженог професора, румунског сенатора г. Јорге, који је по свом положају сенатор и кога већ народ поодавна више не бира. (Владимир Казимировић: И који нема више никога за собом. — др. Миленко Марковић: Професор је универзитета!) Међутим онај који је писмен и који је читао баш нашу штампу, могао је да види да је после тога г. Јорга добио одговор од Министра иностраних послова г. Антонеска, и да је то питање у румунском Парламенту и расправљено и да је одговор г. Антонеска био јасан и да је разбио све те интриге. Али ипак данас, кад се говорило о спољној политици, која је, морам да признам, била на достојној висини, било је и говорника, који нису могли баш да се извуку из оне своје партизанске улоге... (Пљескање на десници)... и да о спољној политици не говоре с тога гледишта, него да сматрају спољну политику као ствар која не припада овом или оном, него као ствар која интересује целу државу и цео народ и као ствар која је једна велика брига свију нас. (Пљескање код већине.) И та брига није од данас, ни од јучер, она је од самог потписивања међународних уговора у Версаљу.

Сви тадањи претставници држава, које су тамо биле заступљене, били су доминирани овом бригом, па и претставници наше државе и они политичари и државници који су били на одговорним местима спољне политике у нашој земљи, били су увек доминирали оваквом бригом. И зато је, господо, и са стране наше државе, увек и свуда где је било у међународном животу неког разговора о томе како и на који начин да се обезбеди мир, Југославија била та која је увек прва слала тамо своје делегате. У ту сврху очувања и обезбеђења мира створено је и Друштво народа у Женеву које

је имало тај задатак да омогући отклањање и изравнавање свих сукоба који би настали између појединих држава. Све државе, као што знамо, нису постале чланови Друштва народа, а и Америка, чији је претставник Вилзон и иницијатор ове међународне институције, није ушла у чланство Лиге. Оне државе које су постале чланови Друштва народа, извршиле су прегруписавање на бази својих савеза из светскога рата. Та подела манифестовала се увек при сваком конституисању савета или комисија, па и при безначајним решавањима разних питања. Овакав рад јасно је делио државе чланице Друштва народа на два блока: блок држава које су радиле и настојавале на осигурању мира, и на блок држава које су развијале ревизионистичку кампању против уговора о миру из 1919 године. Тако организована Европа, и поред свих протеклих 19 година, даје нам ону исту слику подвојености и непријатељства, какву је имала у току светскога рата. И док је блок држава на осигурању мира чинио све напоре да се сви односи међу државама решавају мирним путем, посредством Друштва народа, путем арбитраже, дотле је блок ревизионистичких држава својом тенденциозном и малициозном пропагандом рушио уговоре о миру, Друштво народа и, нарочито, државе Мале антанте. Ето, како г. др. Кумануди пада у наивност, иако је иначе практични политичар, када дозвољава да подлегне малициозним вестима оне исте пропаганде, која и последњих месеци шири вести противу Мале антанте. А ова иста ревизионистичка пропаганда још 1924 године пустила је чланак у „Берлинер тагблату“ од 24 јануара 1924 у коме се каже за Малу антанту следеће: Мала антанта је ушла у ситуацију коју можемо квалификовати и као кризу. Она може формално живети, али њена кохезија не вреди ништа више него једна кула од карата”.

Из овога факта видите, господо, да су овакви рђави пророци и пре 13 година давали прогнозу да је Мала антанта у кризи. Та прогноза и дијагноза разних политичких надрилекара, у које свакако поштовани г. др. Кумануди не жели себе да уброји, већ је толико пута демантована стабилношћу Мале антанте, па према томе, господо, морамо на нашу радост, а на жалост ревизионистичког блока, који се већ распао, баш данас смо констатовали, гледајући истини у очи, као што каже Кумануди, да наша држава и после свих унутрашњих препрека и међународних заплета, постоји као најмаркантнији фактор у данашњој међународној ситуацији.

А тај положај, који сада наша држава има, може јој не само подићи престиж у Друштву народа, него и њено чланство у Женевској институцији подиже престиж самој институцији.

Господо народни посланици, ви сте видели из овога првог излагања какав је развој међународних догађаја и односа био под оваквом поделом држава на блокове међу којима је често долазило до крупних размимоилажења и оштрих сукоба. Било их је које су иступиле из чланства Друштва народа и, сасвим природно, под таквом ситуацијом да је наступила постепена немоћност Друштва народа и с тиме логично опадање његовог престижа.

Ето, господо, због чега сам хтео да вам наведем да и чланство наше државе у Друштву народа може подићи престиж те институције. (Пљескање код већине.)

Као што рекох са опадањем престижа Друштва народа ишло се све даље и даље, док се данас није дошло до тога, да се снага једног народа мери према јачини његовог наоружања. Међутим у оваквом развоју догађаја и односа наишле су последњих година у многим државама значајне промене, чак и врло велике промене. Оне се односе и на само државно уређење, преко чега је национални егоизам дошао до свога врхунца. Тада су експлодирала и љубоморна настојања свих тих држава у решавању међународних економских питања и тежњи за економском експанзијом. Хоћу да потсетим да се је то могло констатовати већ на првој економској конференцији у Лондону до које, пре тога, тј. док су била међу државама на решавању само питања општег политичког карактера и чисте формалности, није никада долазило до тако оштрих размимоилажења.

Што се тиче наше државе, ја желим пред вама свима да подвучем колико су њена мирољубива настојања увек била конзеквентна. Наша је држава увек верна и одана свима својим обавезама и свима настојањима на обезбеђењу светскога мира. Она и данас чврсто стоји на томе и као таква она је преузела у последње време водећу иницијативу на склапању савеза и пријатељства међу државама на Балканском полуострву. А јутрос смо чули изјаву нашег Претседника Владе и Министра спољних послова г. др. Стојадиновића да смо чврсто уз Друштво народа, а што се тиче страха г. др. Куманудија о неком умањењу нашег престижа у Друштву народа, ја вам истичем оно што сам и лично у Женеви констатовао, а то је, да је на септембарској скупштини Друштва народа г. др. Стојадиновић — ја бих га молио да ме извини што овде то морам цитирати, јер ми је позната његова скромност — као претставник наше Владе изабран за потпретседника Друштва народа на листи где су само били претставници великих сила. Присуствујући лично као новинар седницама Друштва народа, ја сам могао констатовати колико Друштво народа указује поштовање Краљевини Југославији и лично г. др. Стојадиновићу на његовом настојању за обезбеђење мира, па га је зато Скупштина Друштва народа и бирала за свога потпретседника. (Одобравање и плескање код већине.)

Господо народни посланици, наша је држава велика. Она је један међународни фактор на чије се мишљење и држање нарочито сада обраћа велика пажња. Зато треба свему поклонити пажњу, треба све да нас интересује што се догађа у Европи у међународном животу. Колико ствари које се догоде у свету треба да нас интересују, најбоље нам показује случај толико удаљеног Абисиније који нас је применом санкција заиста осетно оштетио.

Али смо зато, ако објективно оцењујемо ствари, што морамо признати, добили на другој страни. Нама је свима добро познато, да смо за време тих санкција, можда први пут у нарочито добрим односима са Енглеском имали један савез, који нам је, у оном моменту међународне нервозе и несигурности, пружао пуну гаранцију. (Плескање код већине.) Истина, тај је савез трајао док су трајале и санкције. Али, већ у том међувремену ми смо се на том послу, Енглеска и Југославија, били упознали, тако да су наши данашњи односи са Великом Империјом врло срдачни и пријатељ-

ски. То је званична енглеска спољна политика манифестовала у свом међународном акту, какав је енглеско-италијански споразум познат под именом „Дентлмен егримент“ — у коме су, као што сте сви могли и прочитати, потписнице гарантовале политички интегритет свима државама које су на Средоземном мору. Наравно, те се гаранције односе и на нашу државу. И стога ја кажем, да ме нико не може демантовати, да овај случај није резултирао из оног срдачног и пријатељског односа, на коме смо се опробали у оном кратком времену док су санкције трајале. Као још један доказ тога, навешћу вам изјаву енглеског Министра спољних послова г. Идна, публиковану у италијанском листу „Ликоло“ од 18 фебруара ове године, у којој је г. Идн нагласио: да италијанско-енглески споразум гарантује свима средоземним државама политички интегритет. А та изјава, господо, нашла је свој одјек и у званичном коминикеу Сталног савета Балканског споразума, на чије се држање баш ова гаранција и односи

Према Француској, господо посланици, чули смо да постоји несумњиво, а ја сматрам и ничим непомућено пријатељство. То се пријатељство нарочито у последње време у узајамним посетама званичних личности Француске и Југославије на видан начин, истински и срдачно манифестовало. А колико је пријатељство Француске према Југославији, могло се видети у видном признању дуга и поштовања које је француска престоница, Париз, откривањем споменика нашим великим Краљевима Блаженопочившем Краљу Петру Ослободиоцу и Блаженопочившем Краљу Александру Ујединитељу манифестовала прошле године, у октобру месецу. А да ли је потребно да вам истичем оне топле и срдачне речи, које је том приликом Претседник Француске Републике г. Лебрен упутио Југославији, нашем Младом Краљу, Њ. В. Краљици Марији и Његовом Краљевском Височанству Кнезу Намеснику. (Глас са леве: Ти беше онда претседник делегације?) Да, био сам, и ја мислим да сам достојно заступао Народну скупштину и вршио своју дужност.

Са Чехословачком не само што смо браћа по свом словенском пореклу и што гајимо братске осећаје, него имамо и савез којим смо везани у Малој антанти заједнички са савезницом Румунијом, са којом наш народ вековима већ живи у пријатељству. Ето, господо, историја румунско-југословенских односа треба да буде најбољи пример, нарочито у данашњем времену, како се мирољубивошћу и добром вољом стварају услови доброг пријатељства између суседних народа. А што се тиче претстојеће прве посете претседника братске Чехословачке Републике, г. др. Едуарда Бенеша, коју је најавио у своје експозеу г. др. Крофта, Министар иностраних послова Чехословачке Републике, и о којој је јутрос уважени г. Кумануди говорио, извесно је да ће та посета бити један од највећих догађаја у манифестовању сталног и непоколебљивог пријатељства и савезништва Југославије и Чехословачке, тако чврсто базираног у Малој Антанти.

Стари пријатељ Југославије Претседник г. др. Бенеш може унапред да зна колико престоница Југославије, цела Југославија и цео југословенски народ гледају у њему свог оданог и искреног пријатеља и како увек наше две братске земље иду

руку под руку у међународној делатности. (Пљескање на десници и код већине).

А ово што кажем управо одговара и изјави Претседника г. др. Бенеша коју ми је дао 8 јуна 1936 год. у Букурешту приликом састанка шефова држава Мале Антанте, а која гласи: „Реците да смо разговарали и да сам у разговору са Њ. В. Кнезом Намесником Павлом стекао уверење да су југословенски и чехословачки народи уједињени као никада до сада.” И видите, господо народни посланици, поред ових чињеница које су биле у нашој јавности, г. др. Кумануди да би пронашао у својој критици неку слабост Мале Антанте, поменио је јутрос и наше односе са суседном Мађарском и као са чуђењем рекао је да се говори о неком пакту пријатељства са Мађарском. Г. Претседник др. Стојадиновић, пред лицем целе ове наше Скупштине, говорио нам је опширно и искрено о свима другим питањима спољне политике а о овоме пакту са Мађарском није нам ништа рекао, а ја верујем, господо, да ту има нечега; г. др. Стојадиновић би и о томе говорио са истом искреношћу као што је и о другим питањима говорио. Ми, господо, од Мађарске не тражимо ништа и ако она не буде тражила ништа од нас, — нема сметњи за добре и пријатељске односе међу нама. Али, господо, и поред свега тога нема сумње да ће Југославија и у погледу Мађарске поступати у свему споразумно са другим државама Мале Антанте. (Пљескање код већине).

Колико су, господо, односи међу државама Мале Антанте искрени и колико она претставља савезничку снагу најбоље можемо видети из изјаве г. др. Стојадиновића која је штампана у листу „Пари соар” од 19 фебруара о. г. а која гласи: „Изненађен сам узбуђењем једног извесног дела француске штампе који претсказује смрт Мале Антанте.” Видите, господо, како и у једној штампи пријатељске земље могу овакве интриге да се публикују. И те интриге су пуштене због закључења Чехословачко-совјетског пакта. Мала Антанта остаје непоколебљиво верна својим обавезама и својим циљевима.

„Што се тиче Балканског споразума, он ће изаћи, рекао је г. др. Стојадиновић још појачан после садашњег заседања у Атини.

Никакав доцнији пакт не би могао да неутралише ефикасност раније закључених споразума.”

Даље г. Стојадиновић каже: „Сви колективни или двострани пактови раније и новији којима је приступила Југославија претстављају неимаре, а не рушиоце зграде мира у Европи. (Пљескање код већине).

Ето, господо, ово је стварност наше савезничке снаге, која је резултирала из дугогодишњег пријатељства и сталне бриге, како и на који начин да будемо сигурнији у обезбеђењу мира и спокојства наших савезничких народа.

Из ове изјаве, господо, уваженог Претседника г. Стојадиновића, јасно се утврђује да је наша спољна политика са државама Балканског савеза исто тако консеквентна у својим настојањима, долјална и одана као што је била у прошлости и у садашњости према свима својим савезничким обавезама и дужностима. Овако вођење наше спољне политике и свакодневно настојање на обезбеђењу мира међу балканским народима, крунисано је стварном историјском тежњом и жудњом два братска словенска народа закључењем Пакта ве-

чног пријатељства између Бугарске и наше државе. И овај поштен, честит и братски споразум између Бугара и нас претставља најјачи стуб мира на Балкану. (Пљескање код већине). Ја држим, господо, да је из ове анализе наших међународних односа јасно да се у нашој спољној политици подвајају две ствари, односно два временска доба.

Прво је доба чисте спољне политике регулисања и нормирања односа и стриктног чувања политичких савеза. Оно је карактеристично по томе што се упоредо са таквом спољном политиком није водило рачуна и о регулисању наших економских односа не само са својим савезничким државама, него смо, готово рећи, према државама са којима смо у рату били непријатељи, и даље остали у некој врсти економског рата. Због тога је наша национална привреда трпела, због тога је наш национални приход био мањи и због тога је наш народ био економско слабији.

Ето, господо, у овом другом временском добу наше спољне политике, економски су односи тако брзо — готово за непуну годину дана — не само нормирани са државама са којима смо у светском рату били у непријатељству, него су поготово те државе постале и велики конзументи наших привредних продуката. А осим тога, ја бих истакао да оваква економска политика носи собом један здрав пацифизам. Она ублажује међу народом заоштрениости и уколико — толико ствара толерантнију атмосферу у односима (Пљескање код већине и повици: Тако је!)

Нећу да пропустим а да не истакнем, да је наша спољна политика током 1936 године упоредно успела да и са савезничким државама наше трговинско-економске односе у знатној мери побољша.

Узмимо за пример наш трговински уговор са Енглеском, који је заиста резултирао из међусобно стеченог поверења за време санкција, али који је тако добар, каквог никада наша држава није имала са Енглеском. Нови трговински уговор са Француском допринео је великом побољшању наших економских односа са савезничком државом, као и повраћају оног поверења у нашем народу да се Француска истински брине и да је истински савезник, какво је поверење наш народ као војник на Солунском фронту имао у свог ратног друга, сина савезничке Француске. (Пљескање код већине.)

Оваква наша спољна политика на економској сарадњи са свима државама, стварање пијаца наших продуката на свима тржиштима, допринела је те су и наши трговинско економски односи са суседном Краљевином Италијом у знатној мери побољшани, можда и бољи него што су били раније. А да је таква политика добра, прекјуче је чехословачки Министар спољних послова г. Крофта у свом експозеу афирмирао сагласност међу савезничким државама у свима међународним питањима и на тај начин демантовао све оне различите и тенденциозне коментаре који су до сада пуштани у јавност.

Оно што је г. др. Кумануди јутрос навео, како је г. Крофта рекао: да савезничке обавезе нису јасне и потпуне, ја не знам одакле је г. др. Кумануди ово нашао, али у оним текстовима експозеа који сам ја читао, а који нису коментари штампе, тако нешто не постоји, већ је напротив г. Крофта потпуно потврдио и сагласио се са политиком са-

везника из Мале антанте, а то хоће рећи и са политиком коју води Југославија.

То је, господо, та стварна карактеристика наше спољне политике, како рекох првог и другог доба, али која нас ипак не може да избави из оне бриге за осигурање и обезбеђење мира и нашег спокојства, када видимо стварну ситуацију у којој се налази Европа. Ми нисмо сами који гледамо са непокојством. И Велика Британија била је до недавна непокојна, али се то непокојство у њеном народу данас повратило. Питаћете ме зашто? Зато, господо, што је Енглеска почела да наоружава своју националну одбрану и што је стала на гледиште да и највеће наоружање мање кошта, него један рат. Зато је Енглеска за свој петогодишњи план предвидела милијарду и по фунти стерлинга што у нашим динарима износи око 450 милијарди. Енглеска то не крије, јер је свесна онога што се догађа у Европи. А за доказ тога у прошлом месецу, на седници Доњег дома, мислим 17 фебруара, — а Претседник Владе г. Стојадиновић дао је своју изјаву 4 фебруара, — енглески Министар финансија г. Чемберлен рекао је: „Ми не сматрамо ни једну одређену силу као евентуалног непријатеља, али ипак морамо узети у рачун цео низ хипотетичких прилика, према којима морамо одредити своје мере ако дође до сукоба са ма којом силом или групом сила или за случај да се морамо борити на страни других сила.“ Затим је нагласио: „Ми смо израдили један програм за наоружање и он ће нам допустити да се осећамо сигурним у било каквој хипотетичкој ситуацији“.

Истина, господо, да је наоружање Енглеске донело спокојство и другим савезничким народима. Што се нас тиче, наш народ уме и зна да оцени ситуацију. Ми знамо и треба да смо свесни да је наша снага у нама и у херојском патриотизму нашег народа. (Пљескање код већине.) Па и поред свега што смо ми и мирољубиви народ и што имамо искрене и одане савезе, ми попут изјаве енглеском министра г. Чемберлена, још мање можемо да знамо између којих држава може доћи до сукоба, па зато ми морамо да се наоружамо. Ми морамо имати добре пушке, топове и муницију. Морамо имати много авиона, то је потребно. (Пљескање код већине.) Замислите наше хероје у рововима у моменту кад им је над главом јато непријатељских авиона прелету и оду у позадину да им руше огњишта, да им убијају децу и породицу. Ето зашто, господо, наш војник, наш херој мора да зна да ће непријатеља и у позадини дочекати хероји и џинови наше националне авијације. И зато, господо, Влада др. Милана Стојадиновића брине највећу бригу народа и државе, кад првенствено мисли на нашу националну узданицу, нашу храбру војску. (Бурно пљескање.)

Хоћу овде да истакнем да су лична интересовања Претседника владе г. др. Стојадиновића, његова недавна инспекциона путовања по војним центрима створила најбоље мишљење у спокојство у нашем народу. (Пљескање код већине.)

Ми, господо, имамо савезе, наши савези од Београда до Анкаре, Прага, Атине и Букурешта броје 70,000,000 војника, али не треба заборавити, господо, да је наша држава и по свом географском положају истински заточник и чувар мира на Балкану. Зато и ми морамо израдити један план наоружања. И ми морамо показати своју снагу величином наоружања и то доброг наоружања, јер,

господо, ма колико наша Влада радила добро на вођењу политике пријатељства и добрих односа са свим народима и државама наш народ, по горко стеченом искуству у прошлости, види и налази свој мир и своје спокојство само у сенци бајонета наше добро наоружане храбре и јуначне војске. (Бурно пљескање.)

Из свега овога што сам вам приказао јасно се види да, насупрот тежњи г. Куманудија како је ова буџетска дебата показала да нема још Југославије, та Југославија постоји на Балкану на Југо-Истоку и у Средњој Европи као стожер велике идеје мира. (Пљескање.)

И зато увиђајући да је Краљевска влада г. др. Стојадиновића усредредила сва своја настојања, да на овај начин обезбеди народу и држави мир, у име Посланичког клуба Југословенске радикалне заједнице изјављујем, да ћемо гласати за буџет Министарства иностраних послова, јер тиме хоћемо да подвучемо успехе и одобрим спољну политику г. др. Стојадиновића. (Бурно одобравање и пљескање код већине.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, lista govornika za ovaj razdeo iscrpena je. Prema tome je pretres u pojedinostima predloga budžeta rashoda — VI Razdeo — Ministarstvo inostranih poslova, završen. Prelazimo na glasanje. (Uzvici: Da glasamo aklamacijom!) Glasace se po partijama sedenjem i ustajanjem, jer tako propisuje Zakon o poslovnom redu. Ona gospoda narodni poslanici, koji primaju, izvoleće sedeti, a koji ne primaju, izvoleće ustati. Molim gospodina izvestioca da izvoli pročitati partiju 347.

Izvestilac dr. Časlav Nikitović pročitа partiju 347 — VI Razdeo — Ministarstvo inostranih poslova.

Pretsednik Stevan Ćirić: Prima li Narodna skupština pročitatu partiju 347? Glasovi: (Prima. — Ne prima). Ona gospoda narodni poslanici, koji primaju, neka izvole sedeti, a koji su protiv, neka izvole ustati. (Većina sedi). Većina sedi, prema tome objavljujem, da je partija 347 većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 348.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije budžeta rashoda — VI Razdeo — Ministarstvo inostranih poslova od partije 348 do 367a zaključno. —

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, pošto je predlog budžeta rashoda — VI Razdeo — Ministarstvo inostranih poslova po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem, da je ceo predlog budžeta rashoda — VI Razdeo — Ministarstvo inostranih poslova primljen. (Burne ovacije Pretsedniku vlade i Ministru inostranih poslova g. dr. Stojadinoviću od strane većine i uzvici: Živeo Stojadinović! Živeo!)

Prelazimo na drugu tačku dnevnoga reda: Pretres u pojedinostima predloga budžeta rashoda — VIII Razdeo — Ministarstvo finansija.

Reč ima Ministar finansija g. Dušan Letica.

Ministar finansija Dušan Letica: Gospodo narodni poslanici, predlog budžeta Ministarstva finansija za 1937/38 godinu sa pripadajućim privrednim preduzećima iznosi ukupno 746,767.770.— dinara ili za 51,154.831.— dinar manje od sadašnjeg budžeta.

Od ovog ukupnog iznosa lični rashodi iznose dinara 308,214.672.— ili 41,27%, a materijalni 438,553.098.— dinara ili 58,73%. Kod same finansijske administracije na 303,634.745.— dinara lični rashodi iznose 80,28% a materijalni 19,72%, dok kod privrednih preduzeća na 458,133.025.— dinara lični rashodi iznose 14,88%, a materijalni 85,12%.

Broj osoblja zajedno sa privrednim preduzećima iznosi 17.094 lica. Od tog broja Ministarstvu kao centrali pripada 2.219 lica, finansijskim direkcijama sa podređenim nadležstvima i organima 11.816 lica, Upravi državnih monopola 1036 lica, Državnoj hipotekarnoj banci sa filijalama 971 lice, Poštanskoj štedionici sa filijalom 770 lica, Pravobranioštvima 153 lica, državnim dobrima Belje i Topolovac 126 lica i fabrici šećera na Čukarici 55 lica. Konceptnih (fakultetski obrazovanih) činovnika ima 847 ili 4,95%, računskih 1.453 ili 8,50%, poreskih 1.653 ili 9,67%, carinskih 512 ili 3%, katastarskih 543 ili 3,29%, arhivskih 1.179 ili 6,89%, činovničkih pripravnika 1654 ili 9,67%, zvaničnika 5.386 ili 31,51% (većina u Finansijskoj kontroli), služitelja 708 lica ili 4,14%, dnevnika 2759 ili 16,15%, nerazvrstanih (državna dobra) 103 ili 0,60%, činovnika u Finansijskoj kontroli 277 ili 1,63%. Prema ovome, u administraciji Ministarstva finansija, u centrali, finansijskim direkcijama, poreskim upravama, carinarnicama, katastarskim upravama i u Finansijskoj kontroli, broj službenika nije povećan, ostao je isti kao u sadašnjem budžetu. Povećanje koje se pokazuje kod ovog razdela od 167 lica, predviđeno je kod Uprave državnih monopola, Državne hipotekarne banke i Poštanske štedionice.

Računovodska služba. Preći ću, gospodo, odmah na pojedine vrste službe ovoga velikog resora. U prvom redu pominjem službu oko izrade državnih završnih računa. Naše državno računovodstvo, dobrom organizacijom rada, uspelo je, da dovede u kurentno stanje naše državne završne račune za vreme od god. 1924 pa ovamo. Završni račun za 1935/36 godinu je u potpunosti gotov i biće upućen ovih dana Narodnom predstavništvu na rešenje i odobrenje.

On će ovako ući u Narodnu skupštinu za šest meseci pre krajnjeg roka koji je propisan Ustavom. Uporedo sa ovim poslovima, radi se i na ratnim završnim računima bivše Kraljevine Srbije, odnosno na završnim računima prvih poratnih godina, dakle počev od 1915 do zaključno 1918 i od 1919 do 1923 godine. Do sada su izradeni i podneti Narodnoj skupštini završni računi za 1915 i 1916 godinu. Sada je u toku rad na izradi završnih računa za 1917 godinu. Ovako postepeno, srediće se naknadno i ovi računsko-administrativni zadatci i za sve ranije budžetske godine, t.j. do zaključno 1923 godine.

Inače, poslovi u Odeljenju računovodstva kurentno se odvijaju. Interesantno je istaći da je od ukupno prijavljenih obaveza iz ranijih godina u sumi od dinara 285,035.953.—, u toku ove budžetske godine do sada odobrena isplata na teret „Obrtnog kapitala” suma od 255,537.891.— dinara, iz monopolskog zajma dinara 2,481.581.— što čini ukupno dinara 258,019.472. Ostatak obaveza u iznosu od dinara 27,016.480.— još nije likvidovan.

Razume se, da regulisanje ovako velikog iznosa na ime obaveza iz ranijih godina pretstavlja osetan kaseni napor za Glavnu državnu blagajnu koja ga, u nedostatku slobodne gotovine obrtnog kapitala, mora podmirivati, najglavnijim delom, iz prihoda za tekuću budžetsku godinu, i to na taj način, što s jedne stra-

ne, tekuće budžetske rashode izvršuje smotreno i u granicama stvarne potrebe, a s druge strane, vrši što uredniju i što racionalniju naplatu državnih prihoda.

U vezi sa prednjim, vredno je osvrnuti se na primedbu jednog od gospode govornika u načelnoj budžetskoj debati, koji je, govoreći o načinu državnog finansiranja uopšte i o položaju državnih novčanih ustanova, ustvrdio, da je prenošenje ovih ustanova u nadležnost Ministra finansija dovelo do nekakvog „bezplanskog” zaduživanja države i iskorišćenja gotovine ovih ustanova u svrhu popunjavanja državnih blagajničkih manjkova.

Postupanje državne blagajne, kako sam ga izneo, najbolji je demanti ovakvom tvrđenju. Ko bi dao sebi iole truda da uđe u detaljnije ispitivanje poslovnih odnosa između Ministarstva finansija i državnih novčanih ustanova — Državne hipotekarne banke i Poštanske štedionice, taj bi morao doći do zaključka, da se ovi odnosi kreću neprekidno u granicama normalnih i kratkoročnih blagajničkih operacija i da, kao takvi, nemaju ničeg zajedničkog sa nekim „bezplanskim” i preteranim zaduživanjem države. I Poštanska štedionica i Državna hipotekarna banka nalaze se već više od dve godine u nadležnosti Ministarstva finansija. Za sve ovo vreme njihovo potraživanje prema državnoj blagajni ne samo da nije povećavano, nego je, naprotiv, putem skromnih ali urednih otpлата, sistematski smanjivano i održavano daleko ispod nivoa, koji bi se mogao smatrati kao štetan ili opasan po njihovu kasenu likvidnost. To, uostalom, priznaje i sam g. govornik, kad primećuje da Državna hipotekarna banka i Poštanska štedionica, drže, u njihovim kasama, čitavu milijardu dinara likvidne gotovine, koja bi gotovina, da Ministar finansija vodi neku politiku lakog i „besplanskog” zaduživanja, trebalo da je odavno apsorbovana pozajmicama državnoj blagajni.

Naša samoupravna tela a naročito opštine bazirale su najvećim delom svoju dosadanju finansisku politiku na čisto finansiskim interesima. Preterana visina pojedinih vrsta opštinskih dažbina stvarala je zatvorene granice pojedinih opština i gradova i kočila privredni razvitak, trgovinu i promet. Opšti interesi zahtevali su da se i finansiska politika opština i gradova uputi novim smernicama opšte državne finansiske politike i da i ona u svemu daje prednost interesima unapredjenja i snaženja narodne privrede. Izdao sam potrebna naredjenja da se pri zavodenju opštinske trošarine provede što veća zaštita za zemljoradničke proizvode kao i za one proizvode, koje kao svakodnevnu potrebu troši najveći deo našeg naroda. (Živo odobravanje i pljeskanje). Date su potrebne smernice u kojim se granicama visina trošarinske stope na pojedine predmete može da kreće. Stope gradskih prireza kod pojedinih gradova smanjene su u prošloj 1936/37 godini. Provedena je kod mnogih gradskih opština reforma gradskih trošarina i taksa.

U banovinskim samoupravnim finansijama provedena je jednakost u dosta velikom broju banovinskih dažbina. Ukinute su i mnoge banovinske dažbine, koje su kočile privrednu delatnost kao i mnoge vrste banovinskih taksa, koje nisu imale veze sa banovinskom samoupravnom administracijom. Ova reforma dala je povoljne rezultate, pa je i prošle godine nastavljeno sa uopštavanjem banovinskih trošarina na izvesne predmete.

Obrazovanjem bivših oblasnih samouprava preneti su na oblasne samouprave izvesni poslovi sa države pa je tada oblasnim samoupravama data iz državnog budžeta dotacija u visini budžetskih kredita, koji su se trošili za prenete poslove. Po obrazovanju banovina one su preuzele odnosne poslove pa im je za njih davana državna dotacija. U poslednjim godinama ova je dotacija smanjivana onim banovinama, koje su se mogle izdržavati iz sopstvenih prihoda potpuno je ukinuta. Ova državna dotacija (stvarno pomoć) davata je iz srestava obrtnog kapitala Glavne državne blagajne. Ova srestva nisu bila uvek likvidna tako da je ova pomoć neuredno isplaćivana i nije se ni mogla isplaćivati u određenim iznosima. Da bi se banovine osposobile za vršenje poverenog im zadatka reformisana je isplata ove državne pomoći na taj način, što je banovinama ustupljena kvota skupnog poreza na poslovni promet. Ovom reformom likvidnost banovinskih finansija mnogo je dobila, pošto im se iz ove kvote dvomesečno isplaćuju prikupljene sume. Pored toga ovom reformom dobile su i one banovine, koje do tada nisu dobivale državne pomoći, pošto i one participiraju na ustupljenoj kvoti ovog poreza.

Retko prođe godina dve, a da se našoj poreskoj službi ne stavi u dužnost još kakav novi delokrug. Dovoljno je stručnom licu samo proći kroz odeljenje Poreske uprave, pa da se uveri, koliko mnogo strane zakone i zakonske propise naši poreznici imaju praktično da primenjuju i koliko napora moraju da ulažu da bi svoju složenu i tešku službu pravilno i potpuno izvršili. Ovako opterećenoj službi za narednu budžetsku godinu ne predviđaju se u Predlogu budžeta nikakva povećanja u osoblju, mada bi to svakim danom sve obimnija poreznička služba zahtevala. Verujem da će se u toku godine uspeti, da se bez štete po uspeh u službi u poresko formalnom pogledu izvrše izvesna uprošćenja koja će sadašnji službeni rad olakšati. I sa ovim nedostatnim osobljem, poreska služba u prošloj godini dala je zadovoljavajuće rezultate. Naročito valja istaći uspeh u naplati, koji je bolji od onog, godinu dana ranije, mada je broj egzekutivnih mera u glavnom ostao na onom reduciranom nivou krajem godine 1935 i ma da su, preko ranijeg obratnog stava, potrebnim poreskim obveznicima činjene posebne olakšice u plaćanju poreza.

Odnos pojedinih poreskih oblika prema ukupnim državnim prihodima u novom predlogu budžeta izgleda ovako: 1) neposredni porezi, bez skupnog poreza na poslovni promet, iznose 1.719 miliona dinara ili 15.70% (1936/37 17.6%), 2) posredni porezi (trošarina, carine, takse i skupni porez) 3.604 miliona dinara ili 32,92% (1936/37 29.56%), 3) monopoli po odbitku režiskih troškova iznose 1.658 miliona dinara ili 18.09% (1936/37 15.42%), 4) privredna preduzeća iznose 3.501 mil. dinara ili 31.98% (1936/37 36.23%), 5) ostali prihodi iznose 143 miliona dinara ili 1,31% (1936/37 1,19%).

Dakle, i po novom predlogu budžeta, kao i u sadašnjem budžetu, i nadalje se opaža izvesno pomeranje u korist posrednih poreza na štetu neposrednih. Ja sam ovo pomeranje prošle godine naročito istakao i izneo razloge koji ovo pomeranje iziskuju: na jednoj strani državna nužda da što pre i lakše dode do prihoda, a na drugoj strani siromaštvo naše zemlje u kapitalima i bogatstvima, koja joj ne mogu obezbediti potrebna srestva iz neposrednih poreza.

Šta više, mi smo morali pristupiti godine 1935 čak i smanjenju izvesnih neposrednih poreskih tereta: spustili smo zemljarinu, ublažili tečevinu, nove olakšice pružili zadrugarstvu, a ove godine ublažujemo porez i sitnim zanatlijama. (Pljeskanej kod većine).

Ipak ovaj procentni odnos posrednih i neposrednih javnih dažbina nismo uzeti kao apsolutan. U njemu bi se, strogom analizom prihoda po Taksenom zakonu, morala učiniti ispravka, kad bi se sumi neposrednih poreza dodali i oni takseni prihodi, koji imaju karakter neposrednih poreza. A to je posve opravdano! Taksa na naslede je takav porez. U ovoj taksi, koja ima sve odlike neposrednog poreza, u predlogu budžeta traži se i izvesno povišenje prihoda za narednu godinu, koje treba da se dobije pomeranjem dosadašnje linije taksene obaveze. Odnos posrednih i neposrednih poreza dobiva drugu sliku i onda, kad se u obimu posrednih poreza proberu oni, koji jedva da pogadaju šire slojeve naroda. Ovde je naročito važan relativno znatniji prihod od luksuznog poreza, koji u glavnom pogada one slojeve, kod kojih potrošnja snaga s obzirom na poreski teret, jedva da dolazi u obzir.

Neosporno je, da imamo po koji kutak, iz kog bi se dalo, sa puno opravdanja, prihode neposrednih poreza pojačati. To je tačno. Ali se postavlja odmah i pitanje racionalnosti i tehničke spremnosti u tom slučaju. Mi smo već ranije imali takvih poreskih tipova, i morali smo pobeći od njih. Uostalom, poznato je da se obimnijim poreskim reformama, s obzirom na neizvesnost uspeha, obično pristupa u vreme sredenih prilika u javnim finansijama, i kad se na njih ne čine češći vanredni apeli. Mi u današnje vreme, imajući pred očima sveukupne naše narodne i državne interese, ne želimo da zauzmemo ma koji od dva krajnja stava. Nekim radikalnim opsežnim reformama fiskalnog našeg sistema, nećemo da izlazimo neizvesnosti naše očekivanje u zbrinjavanju naših opštih potreba. Mi nećemo ni da ostajemo na mestu gde smo i da ostanemo ravnodušni, ako se i kad se sadašnji fiskalni sistem u ovom ili onom pravcu pokaže neposredno štetan po naše društvene i privredne interese. (Odobranje kod većine.) Mi ćemo ići onim srednjim postupnim korektivnim pravcem, ispravljajući i dopunjujući naše fiskalne zakone u meri, koliko nam to naše administrativne prilike dozvoljavaju i na način, koji će odgovarati našim ekonomskim i socijalnim interesima. Tako smo radili prošle i preprošle a tako ćemo raditi i naredne godine. Tako radeći, vidimo da nismo grešili, a uspeha smo dali.

U toku godine 1936 doneli smo:

1) Uredbu, kojom se izvesna roba inostranog porekla koja je bila pri uvozu oslobođena od plaćanja skupnog poreza, izjednačuje u opterećenju sa odgovarajućom robom domaće izrade.

2) Uredbu o izveznoj naknadi skupnog poreza na sirovine i materijal pri izvozu cementa.

3) Uredbu kojom se sprečava obilaženje propisa o skupnom prometnom porezu od strane velikih proizvođačkih preduzeća, koja robu stavljaju u promet preko zasebnih, u tu svrhu osnovanih preduzeća, sa kojima stoji u interesnoj zajednici.

4) Sporazumno sa proizvođačima uveden je kombinovani skupni porez na svilena prediva sa luksuznim porezom. Ovaj sistem obezbediće državnoj blagajni znatniji prihod, i u veliko sprečiti poreske malverzacije, koje su bile na dnevnom redu. U vezi sa

ovom izmenom izraden je i predlog Uredbe o izmeni spiska luksuznih predmeta.

5) Novčani zavodi pod zaštitom i zadruga, koji su prinudeni da na prinudnoj sudskoj dražbi sami kupe nekretnine, na kojima su njihova potraživanja hipotekom obezbedena, oslobodavaju se prenosne takse pod uslovom da nekretnost u roku od tri godine dalje prodadu.

6) Zbog pravilnijeg razvrstavanja točilaca alkoholnih pića na sitno i na veliko, izradena je izmena i dopuna tarifnog broja 62 taksene tarife. Ovom zakonskom izmenom uvećan je broj taksenih mesta i broj taksenih grupa, a postignut je i ravnomerniji razrez točarske takse. Zavedena je i nova taksa za pravo prodaje alkoholnih pića u originalnim zatvorenim flašama u bakalskim, kolonijalnim i ostalim sličnim radnjama, da bi se izjednačile radnje ove vrste sa ostalim radnjama koje se bave točenjem alkoholnih pića.

7) Doneta je i Uredba o davanju šećera bez plaćanja državne trošarine za zaslađivanje vinske šire. Isto tako odobreno je i davanje šećera bez plaćanja državne trošarine za ishranu pčela.

8) Da bi se što efikasnije sprečavalo krijumčarenje saharinom, doneta je naročita Uredba kojom su stavljene pod kontrolu sve radnje koje se bave izradom, preradom i prometom zaslađenog jela i pića. Sporazumno sa proizvodnjom šećera osnovan je posebni fond, iz koga će se pokrivati svi troškovi oko ove kontrole bez opterećenja državnog budžeta, a naročito će se moći davati nagrade licima, koja ovakav nelegalan rad budu otkrivala. Ova mera izvesno će doneti bolju potrošnju šećera, bolji prihod državnoj blagajni i mogućnost veće sadnje šećerne repe, koja zemljoradniku odbacuje povoljan prihod.

U Ministarstvu finansija radi se na novom trošarskom zakonu, koji će biti stavljen na moderniji osnov i bolje odgovarati potrebama zemlje. Unifikacija taksenih propisa, u koliko su još raznovrsni, moći će se izvesti u toliko pre, u koliko bude brže napredovalo unificiranje odgovarajućih pravnih propisa na drugim poljima državne administracije.

Pri svima našim fiskalnim novitetima vazda smo vodili računa da sitni porezni obveznik bude pravedno rasterećen, a da prilikom povećanja poreskih tereta kod jačih poreskih obveznika ni ovi ne budu nepravedno opterećeni. (Odobranje).

Carinska služba iz godine u godinu izgrađuje se i kao čuvar fiskalnih interesa i kao faktor pri vođenju naše privredne i napose trgovinske politike. Carinski prihodi su u porastu. Oni su za 15.3% iznad naših predviđanja za tekući budžet. U 1936 kalendar-skoj godini, ostvareno je više za 98,867.396 dinara no u 1935 godini, a od predviđene budžetske sume ostvareno je više za 111,010.649 dinara. — Ovo je došlo delom kao posledica opšteg povećanja u razmeni dobara, a delom i kao posledica dobre organizacije u ovoj važnoj grani finansijske administracije. Pravilnom naplatom carine i ostalih dažbina koje se na carinarnicama naplaćuju, štite se kako interesi fiskusa tako i interesi uvoznika. Toga radi otvorena je i nova ustanova „Carinski zavod“. Ovoj je ustanovi uglavnom dužnost da putem uverenja daje obaveštenja o kakvoći robe i primeni carinske tarife. Tom prilikom date su i velike olakšice za carinjenje robe koja se šalje po zvaničnoj dužnosti na stručno ispitivanje. Sve ovo predstavlja jednu korisnu reformu sa ciljem da država ubere samo onoliko koliko joj pripada, i da se kazne izbegnu, jer one ne smeju biti

cilj carinske službe. Ovom ustanovom pružena je puna mogućnost privrednom svetu da dode do lakog i brzog saznanja kako se koja roba ima cariniti i koliko plaća carine i drugih državnih dažbina koje se naplaćuju na carinarnicama (Odobranje). Kao novina ovom prilikom uvedeno je i to, da se pri rešavanju načelnih pitanja o carinjenju robe imaju pozvati i nadležne komore, odnosno predstavnici dotične vrste radinosti.

U Ministarstvu finansija izraduje se i predlog novog carinskog zakona. Današnji Carinski zakon datira još iz godine 1899. Dobar za ono doba mirnoga razvitka i nekomplikovanih odnosa, ali često krut za današnje komplikovane odnose i brzi život.

Uskoro će se pristupiti izradi projekta opšte carinske tarife na mesto postojeće, kao i komentar o tome kako se koja roba carini. Novi predlog budžeta predviđa veće carinske prihode od sadašnjih. Time se imalo u vidu povećanje ažije od 1.000% na 1.100%. Ovo neznatno povećanje došlo je kao privredna posledica valutarnih promena u državama sa kojima imamo trgovinske odnose.

U cilju zaposlenja domaće radne snage i oživljenja narodne privrede, iz kaldrinskog fonda data su odobrenja za ove radove: u budžetskoj 1935/36 god. u iznosu od 24,800.000 dinara za gradnju zgrade za carinske potrebe u Sukobinu, u Novom Sadu, u Zagrebu, u Sarajevu, u Splitu; za izgradnju puteva, mostova preko kanala Kralja Petra, zgrade za carinarnicu i Kej u Beždanu, za radove na Sušaku, za proširenje carinskih objekata. Sem ovog, odobreno je zaključenje zajma do 35 miliona dinara na podlozi prihoda od kaldrmine za gradnju keja u Beogradu.

U budžetskoj 1936/37 godini odobreno je ukupno 29,525.000.— dinara: za gradnju zgrada za carinarnice u Podgorici i Zabetu; za kupovinu nove zgrade za carinski odeljak u Kastavu; za nabavku instalacija za hladnjaču i izgradnju ogradnog zida u jugoslovenskoj slobodnoj zoni u Solunu; za izradnju puteva u Vranjicu; za izgradnju još jednog magacina u Vukovaru; za otkup vojnih objekata u Mariboru za potrebe carinarnice; za izgradnju saobraćajnog odseka u Dubrovniku; za izgradnju kaldrme u Metkoviću; za izradnju zgrada za carinske odeljke i karaule u reonu carinarnice u Beloj Crkvi; za izgradnju kaldrme u Šibeniku; za gradnju carinskih objekata u Beogradu; za izradu ulica u Bitolju; za izgradnju zgrade za stanove u Koprivnici; za gradnju carinskih objekata u Kotoru itd.

Naša katastarska služba u punom je naponu svoga rada. Radovi na osnivanju katastra zemljišta vrše se u onim krajevima gde takav još nije bio izraden na osnovu premera i detaljnog klasiranja zemljišta. Na tehničkim radovima je sudelovalo 1050 inženjera i geometara kao i 17 agronoma. Rezultati u 1936/37 godini sledeći su:

1) Triangulacijom je pokriveno 950.000 hektara u Vardarskoj banovini;

2) detaljno je premereno 560.000 hek. u 21 srezu Moravske banovine i u 4 srezu Vardarske banovine; potpuno je završeno 6 srezova, a u 21 srezu će se završiti premer naredne godine.

3) Klasirano je 400.000 hektara sa 500.000 parcela na području Drinske banovine. Svi radovi osnivanja katastra na teritoriji predratne Srbije, koji spadaju u Drinsku banovinu biće za razrez zemljarine u 1937 godini blagovremeno završeni.

4) Izlaganje je vršeno u 14 srezova, 320 kat. opština sa 83.000 posedovnih listova i 780.000 parcela.

5) Novi katastarski operat je izrađen za 329 opština, 76.500 posedovnih listova i 647.000 parcela i sa površinom od 455.000 hektara.

6) U program za 1937/38 godinu uzeta je trijagulacija sa 1.000.000 hektara u Vardarskoj i Zetskoj banovini, detaljni premer sa 600.000 hek. u Moravskoj banovini; klasiranje sa 600.000 hektara u Moravskoj banovini i izrada operata za 700.000 parcela.

Poslovi tehničkog i poreskog održavanja katastra vrše se preko katastarskih uprava, kojih imamo 149 za 244 sreza. U njima rade 292 geometra, 106 arhivara i 314 dnevničara.

Rezultati rada u ovim upravama u 1936/37 godini ovakvi su:

- 1) promena je izvršeno za 810.000 parcela;
- 2) elementarnih šteta izvideno u 129 srezova i 914 katastarskih opština;
- 3) planova civilnih geometara provereno 10.200;
- 4) kopija izdato uz naplatu takse od 780.000 dinara;
- 5) smanjenje čistog prihoda za 1/3 izvršeno na 3.500.000 posedovnih listova;
- 6) obnovljeno je delova katastarskih operata za 4.425 katastarskih opština;
- 7) revizija kulture i klase po § 20 Finansijskog zakona za 1936/37 obavljeno je na 181.657 hektara.

Obimne poslove je nametnula katastarskim upravama Uredba o likvidaciji zemljišnih dugova, zatim Uredba o dodeljivanju državnog šumskog zemljišta i likvidaciji uzurpacija u Bosni i Hercegovini kao i zakonodavstvo agrarne reforme.

Odeljenje katastra i državnih dobara stara se i o državnim dobrima, čiji su glavni objekti državno dobro Belje i Topolovac, kao i Državna fabrika šećera na Čukarici.

Rashodi državnog dobra Belje i Topolovac po predlogu iznose 62,034.189.— dinara, tako da se ukazuju viškovi prihoda u iznosu od 10,891.611 din.

U prošloj godini, otpočelo se je sa podizanjem jedne velike zgrade u Kneževu za smeštaj svih odeljenja Direkcije Belja. Kod mašinske radionice in stalirane su najmodernije mašine za izradu štukature od trske, koja je do tad paljena i od nje državno dobro Belje nije imalo nikakve koristi. Sada se trska preraduje i prodaje ili se izvozi u inostranstvo po vrlo povoljnim cenama.

Šumsko gospodarstvo na državnom dorbu Belje, nalazi se u prosperitetu. Jaka je tražnja mekanog drveta za industriju žičica koga državno dobro Belje ima u velikim količinama, a koje se do sad vrlo slabo unovčavalo.

Poljoprivreda je takode u napredovanju. Proizvodi su odličnog kvaliteta i dobro se unovčavaju. Fabrika šećera u Branjinom Vrh u imaće u ovoj godini velike količine šećera i dosta dobru zaradu. Uz fabriku podići će se novi magacin za šećer i repne rezance.

Uskoro će se pristupiti i osiguranju obale u Kazuku. To je jedno od najglavnijih pristaništa državnog dobra Belje na Dunavu i preko njega se vrši izvoz većine beljskih proizvoda.

Reorganizacija ribarstva dala je vrlo povoljne rezultate. Čist prihod ribarstva za budžetsku 1935/36 iznosi preko 3,000.000 dinara. U ovoj budžetskoj godini očekuje se još veći prihod.

Ostvareni čist prihod državnog dobra Belje i Topolovac iznosi 17,838.749.70 din. što znači da je državno dobro Belje u prošloj budžetskoj godini ostvarilo mnogo veći prihod od prihoda predviđenog budžetom.

Državna fabrika šećera na Čukarici u ovoj budžetskoj godini ima predviđen višak prihoda nad rashodima u iznosu od 6,748.950 dinara koji će se prema predviđanjima i ostvariti. Kampanja proizvodnje šećera u 1936 godini završena je s uspehom, a troškovi proizvodnje su smanjeni. I ovde su izvršene potrebne obnove nabavkom mašina, materijala i podizanje zgrada.

Za devizno valutnu službu formirano je u Ministarstvu finansija zasebno odeljenje. O samoj devizno-valutnoj službi izvestio sam Narodnu skupštinu u svome opštem ekspozeu, gde sam detaljno izložio i službu blagajničkih zapisa, i naše klirinške odnose. Ovde mislim da nije potrebno o tome više da govorim.

Naplata prihoda Uprave državnih monopola ukazuje se kao povoljna. Tako je do 31 decembra 1936 godine, dakle za 9 meseci, naplaćeno 1.480,576.215.27 dinara ili više od budžetom predviđenoga iznosa za 13,576.215.27 dinara. Proizvodnja duvana za 1937 godinu određena je na 1.479,643.000.— duvanskih strukova prema 1,446.000.000 strukova odobrenih za sadnju u 1936 godini, što čini povećanje od preko 33.000.000 strukova, što bi odgovaralo povećanju sadnje za oko 1 milion kilograma duvana.

U broju monopolskih službenika javlja se povećanje od 67 lica, poglavito zbog uvođenja stručnije kontrolne službe oko povećane sadnje duvana i zbog uvođenja novog odeljenja za tečna goriva.

Povećanje duvanskih prihoda predviđa se zbog toga, što su sadiocima prošle otkupne kampanje pružene cene za 20% više od prošlogodišnjih a sam otkup, odnosno klasiranje duvana vršeno sa svim obzirima prema sadiocima duvana. Ovom merom treba da se znatno reducira kriumčarenje duvana. Uprava monopola dobiva u svoja stovarišta veću količinu ubranog duvana i istovremeno proširuje krug svojih mušterija potrošača. Veštije izvođenom politikom cena duvanskih preradevina u ovom istom pravcu učiniće se takode dosta. Ovogodišnji otkup izazvao je među sadiocima naročito dobro raspoloženje, koje su oni i ranije imali kad im je trud njihov bio kako treba nagrađivan.

U prošloj godini sadilo je duvan 71.370 sadilaca, za 23.868 više no u godini 1935. Oni su zasadili 1.161,531.060 strukova, a to je za 407, 425.000 više no u godini 1935. Berba godine 1936 donela im je vrednost od 270 miliona, a to je za 164 miliona više no godine 1935. Za ovu godinu predviđa se sadnja u glavnom opsegu prošle godine.

Za fermetaciju i sredivanje otkupljenih duvana berbe 1935 godine, koja je iznosila oko 10 miliona kilograma, bilo je uposlato u duvanskim stanicama oko 10 hiljada radenika. Za sredivanje duvana berbe 1936 godine, koja je dala dvostruku količinu od oko 20 miliona kilograma biće uposlen i mnogo veći broj radenika.

Selekcijom semena i poboljšanim sredivanjem naši duvani su postali ozbiljan takmac duvanima naših suseda i oni se sada mnogo više i traže. Duvanske ogledne stanice u Prilepu i Domanoviću daju dobre rezultate. Uvodi se ogledna stanica i za vojvodanske duvane. Za duvanski institut u Prilepu odo-

breni su krediti i spremaju planovi, te će i zidanje početi još u proleće iduće godine.

Naši se duvani danas izvoze u Čehoslovačku, Poljsku, Francusku, Nemačku i Egipat i svuda se rado traže. Za sada izvozimo oko 6,000.000 kgr. duvana, u vrednosti oko 170,000.000 dinara.

Za potrošnju u zemlji Uprava državnih monopola teži da popravi kvalitet duvanskih preradevina i da pusti u promet i nove cigarete kao i duvan za narod, koji će biti pristupačan i najnižim slojevima. (Pljeskanje u centru i na desnici).

Za sada se uvode cigarete „Bled sa filterom” i „Hercegovina” koje će biti od pretežno hercegovačkih duvana. Kod nekih srednje tarifiranih vrsta cigareta, popravljen je cigar-papir, te će im time povećati potrošnju.

Sa povećanom kulturom duvana podižu se i novi magacini u kojima će duvani moći i bolje da fermentišu i da se bolje sreduju.

U 1937/38 godini podići će se magacini i druge zgrade u Skoplju, Tetovu, Podgorici, Bujanovcu, Širokom Brijegu, Prilepu, Petrogradu, Kruševu, Leskovcu, Bajinoj Bašti, Vranju, Vladičinom Hanu i Bosanskom Brodu.

Za duvane koji služe isključivo za izvoz podiže se već sada magacin u Smederevu, a u idućoj godini podići će se magacin i u Gružu.

Za sve ove objekte osigurani su krediti od obrtnog kapitala kod Uprave državnih monopola.

Prihod od soli za godinu 1937/38 predviđen je za dinara 2,742.000.— više. Uvećani broj građanstva a nešto i poboljšane ekonomske prilike doprineće neminovno i veću potrošnju soli. Ovo u toliko pre što Uprava državnih monopola sada nastojava da se svi krajevi naše zemlje što urednije snabdeavaju svim vrstama soli.

Jodiranu so, koju uvažamo i koja nas je skupo stajala, od sad ćemo, nadajmo se, izradivati u Kreki. U tome pogledu preduzete su potrebne mere. Zbog toga će se i prodajna cena jodirane soli sniziti na cenu krekanske soli, na dva i po dinara. (Burno pljeskanje u centru i na desnici). Na taj način oni naši krajevi, koji moraju iz zdravstvenih razloga da troše ovu so, neće je ništa skuplje plaćati.

Na uvećanoj proizvodnji soli radi se uveliko. Nova solana u Ulcinju sve više proizvodi soli. Izrađena na modernoj osnovi ima površine oko 860 hektara i moći će vremenom da proizvodi oko 40,000.000 kgr. soli. Ove godine proizvedeno je oko 11,000.000 kgr. t.j. za 4,000.000 više nego u prošloj 1935/36 godini. Solana u Pagu proširuje se. Solana u Kreki modernizuje se, kako bi davala što bolje i sa manje vlage so. U izgledu je da ćemo u skorij budućnosti imati u našoj zemlji i kamenu so. Bušenjem su utvrđene velike naslage kamene soli i idućeg proleća, verovatno, moći ćemo početi i kopanjem okna za vadenje soli.

Naša zemlja troši godišnje oko 140,000.000 kgr. soli. Od te količine mi proizvodimo oko 70,000.000 kgr., a isto toliko i uvozimo. Radom na sve većoj proizvodnji soli, mi ćemo se moći uskoro i da potpuno emancipujemo od inostranstva.

Stočarima i ribarima poklanja se naročita pažnja kao i industriji. Njima se so prodaje za 50% jevtinije, kako bi ih osposobili za konkurenciju na domaćim i stranim tržištima. Za industrijske svrhe proda se oko 10,000.000 kgr. soli, za stočare proda se oko 6,000.000 kgr., a za ribare oko 1,800.000 kgr. soli.

Radi boljeg i bržeg snabdevanja solju građanstva, Uprava državnih monopola podići će i solske magacine u Beogradu i Zemunu, Kreki, Vrhovinama i Bakru.

Prihod od petroleuma za 1937/38 godinu predviđen je za dinara 2,000.000 više nego u ovoj 1936/37 godini.

Iako je prihod od monopola petroleuma do sada u opadanju, naročito zbog elektrifikacije zemlje, ipak računamo da će se prodaja petroleuma u idućoj godini nešto popraviti. Povećanje kupovne moći potrošača doprineće i većoj potrošnji.

Za poljoprivredne i ribarske svrhe petroleum je oslobođen monopolske takse. Do sada je na te svrhe trošeno oko 3,000.000 kgr.

Potrošnja žižica za 1937/38 godinu predviđena je sa izvesnim povećanjem prema potrošnji u 1935/36 godini, pošto na istu povoljno utiče prodaja žižica od 30 drvaca u kutiji. Na potrošnju žižica utiče i reorganizacija naplate monopolske takse na upaljače i užegače, jer će naterati imaoce ilegalnih upaljača na upotrebu žižica. Tom reorganizacijom dobiće se i veći prihodi od taksa na upaljače.

Prihod od monopola cigar papira za 1937/38 godinu predviđen je za dinara 5,188.000 više od prihoda za 1936/37 godinu.

Poslednjih 5- i po godina prodaja cigar papira bila je ograničena. Ko je hteo kupiti cigar papir morao je kupiti i duvan. Sada je uvedena slobodna prodaja i ona već daje povoljne rezultate, i mi možemo računati, da će i prihodi biti veći, što se već i pokazuje.

Današnja zgrada u kojoj je smeštena Markarnica posve je nepodesna i nedovoljna za pravilan rad. Pred toga ona je i nehigijenska.

Zbog toga je pripremljeno sve da se još idućeg proleća otpočne sa zidanjem nove moderne zgrade za Markarnicu. Zemljište je kupljeno i planovi se rade.

U resoru Ministarstva finansija nalazi se i Poštanska štedionica, koja s obzirom na svoje funkcije i ulogu u našem privrednom životu zaslužuje naročitu pažnju.

Poštanska štedionica uspela je, da i usred teških privrednih i finansijskih prilika, održi svoje poslovanje u potpuno normalnom toku i da ga i dalje razvije. Naročito je zapažen porast broja štediša kod Poštanske štedionice, kao i uvećanje ukupne sume štednih uloga. Poštanska štedionica ima danas preko 420.000 ulagača sa ulozima preko jedne milijarde (1.038,844.309.08) dinara; u toku 1936 godine ulozu su porasli preko 100 miliona dinara. Važna je činjenica, da u Poštansku štedionicu donose svoje uštede poglavito sitni, ekonomski slabiji ljudi.

Poštanska štedionica drži zamašne sume gotovog novca u svojim kasama, da bi uvek bila pripravna kulantno isplaćivati uloge, kad god to i koliko god to zahtevaju njezini ulagači.

U pogledu blagajničke službe Poštanska štedionica postaje danomice sveopšta banka, kojoj se poveravaju kasene gotovine, preko koje se naplaćuju računi i potraživanja, i isplaćuju obaveze. Blagajničkim uslugama Poštanske štedionice koriste se ne samo pojedinci i privatne ustanove, nego i država, banovine, opštine i druge javne institucije. Kroz Poštansku štedionicu vrše se isplate plata, penzija, invalida, potpora, kao i svih mogućih materijalnih obračuna. Isplatna služba Poštanske štedionice proteže se ne samo na celokupnu teritoriju naše države nego i na sve ostale države u celom svetu, a isto tako

preko nje pritiču u našu državu novčane doznake iz svih krajeva sveta. Poštanska štedionica ima preko 26.000 čekovnih računa sa ulozima blizu jedne i po milijarde dinara. Preko ovih čekovnih računa okreće naš poslovni svet i naša administracija i sada, usred ove krize, preko 71 milijardu godišnje; a kad se uzme u obzir i poslovanje po štednim računima i drugim odeljenjima ove ustanove, onda je ukupni godišnji promet još skoro četiri puta toliki, i iznosi na svaki radni dan blizu jedne milijarde dinara.

Porast poslova Poštanske štedionice može se objasniti s jedne strane intenzivnom propagandom i obaveštenjima koja su davana publici u pogledu rada i značaja ove ustanove; ali s druge strane od odlučnog je značaja bilo i njeno dugogodišnje besprekorno funkcionisanje i njena savršena likvidnost, te je njena popularnost u narodu toliko porasla baš za ovih poslednjih šest godina teških prilika u našem privrednom životu i bankarstvu. Pored ovog vidnog uspeha u razvoju prometa Poštanska štedionica je u toku prošle godine posvetila naročitu pažnju unutrašnjoj organizaciji svoje službe. Izrađeno je pet nacrti novih pravilnika, u kojima je izvršena kodifikacija poslovne prakse za poslednjih deset godina rada. Karakteristika je ovih pravilnika uprošćenje poslova i ubrzanje rada, s obzirom na volumen poslova koji iz godine u godinu stalno rastu. Najzad, ovaj rad zaokružen je Uredbom o unutrašnjoj organizaciji Poštanske štedionice, koju je ovih dana doneo Ministarski savet, i koja pretstavlja krunu sveg dosadašnjeg rada na organizaciji i unapređenju ove ustanove.

Predlog budžeta Državne hipotekarne banke pokazuje relativno malu promenu u poredenju sa tekućom godinom. Prihodi su predviđeni u dinara 65,000.000, a rashodi u dinara 24,885.335. Višak prihoda nad rashodima predviđen je za dinara 40,144.665. U poredenju sa budžetom koji je u toku izvršenja, predviđeno je povećanje prihoda za dinara 4,000.000, a rashoda za dinara 3,865.431.

Jedan od bitnih elemenata koji utiče na razvoj bančinih prihoda jeste davanje olakšica bančnim dužnicima. Uredba o likvidaciji zemljoradničkih dugova obuhvata i Državnu hipotekarnu banku i sve olakšice koje ona po ovom osnovu bude pružila pašće u celosti na njen teret. Na razvoj prihoda Državne hipotekarne banke utiče još i smanjenje interesne stope po komunalnim zajmovima koje je sprovedeno u toku 1936 godine. Paralelno sa porastom prihoda nameće se i porast rashoda poglavito za lične izdatke. Povećanje bančinih poslovanja iziskuje sve veći broj činovnika. Bančino poslovanje najbolje ilustruje povećanje bančinog bilansa, koji je krajem 1935 godine iznosio 5,211.6 miliona dinara, a krajem 1936 godine 5,604.6 miliona dinara, iz čega proizilazi da je bančin bilans za poslednju godinu dana porastao za 393 miliona dinara.

U toku 1936 godine, Državna hipotekarna banka odobrila je i isplatila 2.951 novih zajmova i kredita u visini od 967,4 miliona dinara, prema 397 miliona dinara u 1935 g. i 289,7 miliona dinara u 1934 godini. Odmah posle kratkoročnih i srednjoročnih kredita koji u poslovanju Državne hipotekarne banke zauzimaju sve važnije mesto usled kratkoročnosti velikog dela bančinih sretstava, dolaze na prvo mesto komunalni zajmovi, kojih je Državna hipotekarna banka odobrila i isplatila u toku prošle godine u sumi od 313,448.268 dinara, što pretstavlja skoro jednu trećinu svih odobrenih zajmova i kredita. Odobrenjem

ovih zajmova, Državna hipotekarna banka pružila je mogućnost komunalnim telima za izvođenje neophodnih radova na mnogo široj osnovi nego što je to bilo ranijih godina i na taj način doprineli oživljenju narodne privrede, pa prema tome i znatnijem zaposlenju radne snage. Među glavnim zajmovima odobrenim komunalnim telima od vrednosti je napomenuti skoro odobrene zajmove gradovima Ljubljani, Mariboru i Celju, u ukupnom iznosu od 53 miliona dinara, koje su ovi gradovi u celosti upotreбили za saniranje svojih gradskih štedionica, kako bi ove na taj način dobile mogućnost da obnove svoje poslovanje na zdravoj bazi.

Vodeći računa o teškom položaju svojih dužnika u koji su došli usled privredne depresije, a rukovodeći se pri tom intencijama Kraljevske vlade: da se politikom jeftinog kredita da što jači potstrek privrednoj aktivnosti, Državna hipotekarna banka u više mahova pružila je svojim dužnicima znatne olakšice. U nizu olakšica datih u toku prošle godine, napominjem da je Banka svela kamatu na 7% po svima komunalnim zajmovima i time ove kredite asimilirala sa dugoročnim hipotekarnim zajmovima.

Završujući ovo svoje izlaganje o stanju upravnih poslova u mome resoru, molim vas, gospodo narodni poslanici, da prihvatite predlog budžeta, koji je njemu namenjen. Vašim prihvaćanjem ovog predloga ukazaćete poverenje Kraljevskoj vladi i priznanje svima odgovornim činionicima, koji po ovome velikom resoru rade i saraduju sa ljubavlju i odanošću. (Burno odobravanje, dugotrajno pljeskanje i usklici: Živeo!)

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, pre nego što dam reč sledećem g. govorniku, smatram za dužnost da napomenem da će se diskusija o ovome razdelu završiti noćas.

Po ovome razdelu ima svega 14 govornika i oni će govoriti ovim redom kako ću vam listu pročitati. (Pročita listu govornika)

Ima reč izvestilac manjine g. Ivan Mohorič.

Izvestilac manjine Ivan Mohorič: Gospodo narodni poslanici, ja sam morao da uzmem reč po ekspoziciji g. Ministra finansija u ime manjine kao njezin izvestilac iz dva razloga:

Jedan je razlog taj što je g. Ministar finansija u svome završnom govoru kad manjina nije bila više u mogućnosti da na njegove navode reagira, podvrgao kritici izveštaj manjine u pogledu budžetskih primedaba, cifarskih i ostalih, u pogledu kritike Finansijskog zakona i budžetske politike Vlade.

Drugi, što je i večeras g. Ministar finansija dva ili tri puta reagirao na govor jednog anonimnog govornika, i kako nije kazao ime toga govornika, ja ću biti otvoren i reći, da sam taj govornik bio ja. Ja mislim da nema razloga da se krije moje ime, jer ja mogu i na tu repliku g. Ministra odmah da odgovorim.

Manjina je podnela jedan veoma opširan izveštaj o ovogodišnjem Finansijskom zakonu i o cifarskom delu budžeta, koji se dele na jedan opšti deo i na jedan specijalni deo.

U opštem delu izneta je karakteristika budžeta prema prošlogodišnjem budžetu i prema poslednjem završnom računu, naročito je obrađen Finansijski zakon koji sadrži ove godine niz finansijskih angažmana bilo u vidu kreditnih operacija, zajmova ili kreditnih ovlašćenja za Vladu i pojedine Ministre, bilo nabavke na kredit, bilo nabavku sretstava za obrtni kapital i za izvođenje obračuna. Manjina se pri tome ograničila

na nabiranje paragrafa i cifara neupuštajući se u samu kritiku umesnosti samih izdataka.

Prema tome, manjini je stajalo do toga, što je u ostalom njezina dužnost, da svojom kritikom doprinese da Vladina većina bar ovoga puta i na ovaj način shvati zamašaj Finansijskog zakona, da javnost vidi kako se javnim novcem gazduje pod ovim režimom.

To je bilo potrebno i iz toga razloga da narod ne živi u iluziji da zna na što se ovo što je sadržano u cifarnom delu proračuna, u onih 10.625.000.000 din. upotrebljava. Manjina je konstatovala da postoji u državnom finansiranju centrifugalnih tendencija, da pojedini Ministri danas samostalno sklapaju zajmove i ugovore, da daju pod zakup i u eksploataciju razna državna dobra, da sklapaju aranžmane i da je Ministar finansija pred ovim zahtevima potpuno kapitulirao, da im je dao slobodne ruke, punog maha i da više ni ne pokušava da ih ograniči u tome apetitu. Naprotiv, on još ovako završava govor da ih ankuražira da nastave tu politiku kojom su pošli. Gospodo, manjina može biti zadovoljna. Ona je imala uspeha da Ministar finansija u završnom govoru kod načelne debate pokuša da obrazloži ono što je trebao da objasni u ekspozeu ili bar uvodnoj reči, ali je to onoga puta propustio. Izgleda da je od kritike manjine najviše kod g. Ministra upalila reč „bezglava“ i „neskrupulozna“ politika svestranog zaduživanja. Gospodo, zašto je „bezglava“? Mi smo konstatovali, prvo, da idu zaduženja ove Vlade u svim pravcima. Ona se zadužuje istovremeno kod novčanih zavoda i to bez ikakvog plafona, i kod Poštanske štedionice i kod Državne hipotekarne banke. Ona u isti mah vrši nabavke ne samo u zemlji nego i u inostranstvu, opet bez kreditnih granica. Ona i danas nije povukla granice za postavljanje osoblja ni za penzionisanja. Budžet penzija se prekoračuje sa 11% što znači sumu od 110 miliona ali ipak zato ne smatra potrebnim da preduzme nekakve mere. I u četvrtom pravcu ona se zadužuje izdavanjem bonova. Dok se je u prošloj godini zadovoljila sa 105 miliona, ove se godine ta suma popela na 1.300.000.000 i mi, manjina, izvinite me ako sam tako neskroman, vidimo uspeh naše politike u tome da je Ministar finansija ipak u završnom govoru nagovestio da će putem amandmana smanjiti ovlašćenje za izdavanje bonova od 1.300.000.000 na 800.000.000, dakle za pola milijarde. Ako se to može smanjiti za 500 miliona jednim potezom pera, da se izbriše pola milijarde, onda ja mislim da oni milioni nisu bili uopšte potrebni.

Gospodo, zašto je prebačeno, da je ta politika neskrupulozna? Neskrupulozna je zato, jer nije u skladu sa situacijom poboljšanja nacionalnog prihoda.

Gospodo, ja neću da se služim nekim drugim podacima nego hoću da se služim samo onim zvaničnim podacima, koje nam je g. Ministar finansija bio dovoljno kurazan da sam pruži. On je na str. 16 svoga ekspozea ocenio u 19 redova nacionalni prihod. Tu g. Ministar finansija konstatuje sledeće: da vidite, na čemu se bazira taj njegov veliki optimizam, kojim pravda angažovanje državnog kredita na sve strane.

Prvo, kod kućne radinosti on konstatuje u zvaničnom ekspozeu, da je od 1935 do 1936 godine nacionalni prihod ne povećan, nego smanjen od 3.386,0 na 3.100,0, dakle za 286 miliona dinara.

Kod industrije nacionalni prihod je povećan od 3.010,0 na 3.173,3, dakle za 163 miliona. Kod zanatstva od 2.954,7 na 3.043,5 dakle za 89 miliona dinara. Kod trgovine od 2.676,4 na 2.748,9, za 72 miliona di-

nara. Kod šumarstva od 1.939,0 na 1.970,0, dakle za 31 milion.

Kod rudarstva, što je najfatalnije, jer znamo da neki ljudi zarađuju i to prilično velike pare u ovoj zemlji, tu je nažalost statistika Ministarstva finansija ispala, da je nacionalni prihod povećan od 897,1 na 898,7, dakle za ciglo 1 milion dinara.

Oni, koji su čitali bilans Trepče, oni se verovatno neće složiti ovde sa g. Ministróm finansija, ali najzad šta mi tu možemo, ovo su zvanična data i mi moramo tim zvaničnim datama da verujemo i da se njima koristimo. (Ministar finansija Dušan Letica: To nisu zvanični podaci, gospodine Ministre!) U Vašem ekspozeu se nalaze, i ja moram da smatram da su ta data zvanična. (Ministar finansija Dušan Letica: To je privatna radnja!) Onda imamo osiguranje. Tu je nacionalni prihod od 35 miliona povećan na 39 miliona, dakle za 4 miliona. Kod železničkog saobraćaja od 1.394,8 na 1.319,7. Ovde je dakle opet smanjeno za 74 miliona. Kod pomorskog saobraćaja od 326 na 287, dakle minus 39 miliona dinara.

Ako tako učinimo zbir cifara za ovih 9 najkarakterističnih privrednih grana u našoj privrednoj delatnosti, mi dodemo do toga, da je ukupno povećanje kod ovih nabrojanih grana 360 miliona a ukupno smanjenje kod istih 399 miliona. Dakle ukupna rezultanta minus 39 miliona dinara.

Gospodo, to je jedna cifra, koja meni diktira taj rezervisani stav. Ja razumem velike napore gospodina Ministra, ja razumem njegovu tešku situaciju, ja vodim o svemu tome računa. I ako ja debatiram s njime, ja ga molim, neka on razume i to, što sam ja dužan da se služim tim ciframa, koje meni zvanična statistika pruža, uostalom ne samo kod njegovog nego i kod saobraćaja, pošta i ostalih resora, da se služim tim ciframa, da tako pokušavam njega spasiti od onih sirena, u vrtlogu kojih se on danas nalazi, a koje mogu da budu, ako ne za njega jednog dana, a ono bar za njegovog naslednika, veoma kobne.

Nije u pitanju da budu kobne lično za sadašnjeg ili jednog budućeg ministra finansija nego je pitanje u tome, što će posledice od toga nositi poreski obveznici cele zemlje. To nam nalaže da moramo biti veoma oprezni i da ne prelazimo prečutno preko činjenica, koje su važne i koje moraju da budu utvrđene.

Gospodo, bilo je i druge kritike. Ja sam rekao da ako ovako posmatramo stanje i kritikujemo nacionalni prihod ovih grana, ja moram onda da konstatujem da, po mom shvatanju, mesta nema kod ovog teškog bolesnika, koji tek sad postaje po malo rekonvalescent, gde se po negde pojave na jednom delu organizma neki znakovi života, nema mesta našta bazirati taj veliki optimizam koji se pojavljuje kroz ovaj finansijski zakon.

Dalje je u izveštaju manjine rečeno »da se troši bez kontrole«. Ja moram u ime manjine da podržim tu kritiku, i to iz razloga, jer formalna kontrola, koja se sad sprovodi po Zakonu o državnom računovodstvu nije dovoljna. Ja sam već ranije molio g. Ministra i skrenuo mu pažnju da treba da zavede jednu efikasniju kontrolu. Naprimera, da se vidi kod Ministarstva finansija prilikom nabavke strane robe do 400 miliona dinara, koliki je rok trajanja te robe, da li izdržava ono vreme, koje je prosečno, empirički utvrđeno, da li to daje onaj efekat koji se može s pravom očekivati. Međutim, ta kontrola kod nas ne postoji, a ta kontrola je veoma potrebna. Dok te

kontrole nema kod nas, dok ta kontrola ne bude organizovana, mi smatramo da se materijal, koji je nabavljen, troši bez kontrole. Jer je u stvari formalna kontrola o podnošenju uverenja prilikom licitacija, da li je bilo deset sati i da li je poresko uverenje priloženo, kontrola, koja nema ništa zajedničkog sa samim efektom rada, sa finansijskim angažovanjem.

Ja moram da kažem i drugi razlog zbog čega se tvrdi da se troši bez kontrole. Mi vidimo da se sad sklapa ugovor sa društvom Radio d. d. Beograd. Mešto da se raspiše licitacija, da učestvuju svi ponuđači stranih firmi, apriori, mi smo angažovali da Markoni Vajrlies London i ta firma sklapa ugovor pod Radio d. d. Beograd. Sam izveštaj finansijskih veštaka kaže o njoj da je 98% kapitala ovog društva u inostranstvu, dakle da je Radio d. d. Beograd samo jedna reklama, jedna fasada, iza koje se krije potpuno inostrani kapital.

Gospodo, tu se određuje unapred firma sa kojom će se zaključiti ugovor. Ni ova stvar sa Ministarstvom saobraćaja nije u redu. Blagovremeno smo upućivali pretstavke da se ne poručuje u inostranstvu materijal, koji može da se izradi u zemlji, kao na pr. vage, ekseri, kocke, pa zatim materijal za pričvršćivanje konstrukcija, gvozdene konstrukcije itd. gde bismo mnogo pomogli malim zanatlijama, koje treba osigurati, a naročito od strane ove Vlade, koja se reklamira da podiže narodnu privredu pa ona treba da bude bar ovde konsekvantna.

Ne samo što se to protivi jasnim odredbama Zakona o radnjama, koji propisuje da ne sme i ne može ni jedna državna vlast, ni jedno državno nadležstvo da poručuje robu u inostranstvu koja se može dobiti u zemlji, ne samo što se, protivno zakonu a na uštrb domaće radinosti, poručuje u inostranstvu nego poručuje se na kredit, s plaćanjem u anuitetima idućih godina, tako da zapinje zbog toga naš kliring. A što je najgora, gospodo, pri tom se oslobada taj konkurentni materijal, koji dolazi iz inostranstva od carine. Dakle, bar ono malo što smo očekivali da će se zaštititi domaća radinost, kad joj se ne poklanja posao, da se još strana konkurentna roba oslobada od carine. To zaista ne možemo dovesti u sklad sa onom tvrdnjom da se tu radi na oživljavanju domaće privrede.

Gospodo, g. Ministar je rekao u svome završnom govoru: Pa manjina nije vodila dovoljno računa, da ja bonove izdajem po ovlašćenju Zakona o državnom računovodstvu, i samo u srazmeri kako pritiču državni prihodi. Gospodo, jeste manjina o tome znala, ali manjina nije znala kako g. Ministar finansija može da oceni za dve godine priliv državnih prihoda, jer sada već izdaje bonove na dve godine. Prema tome to ne može biti u srazmeri sa prilivom prihoda u jednoj godini.

Gospodo, najzad, g. Ministar spominje Poštansku štedionicu. Ja sam bio samo dužan da citiram ono što je g. Generalni direktor Poštanske štedionice u svome zvaničnom izveštaju, koji nam je stavio na raspoloženje, konstatovao. On je konstatovao ovo: Danas je država meni dužna, — i on tako isto slabo spava zbog toga, — 1.176,000,000 dinara. G. Ministar je regulisao 600 miliona, ti su pali na teret državnih dugova, ali ostalo je preko pola milijarde tačno pet stotina sedamdeset šest miliona koji još nisu regulisani. Gospodo, mi već imamo jedan zamrznuti konto obrtnog kapitala kod Narodne banke 600,000,000 dinara; imamo drugi tako isto veliki kre-

dit kod Državne Hipotekarne banke i imamo 500 miliona bonova. Sve to ide paralelno i simultano. Tu, gospodo, ne možete da se odbranite, kad uporedite cifre, kako životari narodna privreda, da možete da kažete da je to jedno s drugim u skladu. I mi imamo samo taj interes da postignemo tu skladnost budžeta i privrede našom kritikom ali se bojim, da nećemo je postići, jer je većina potpuno gluha za naše primedbe. To najbolje pokazuje njihovo učešće u toj diskusiji, ali će barem ostati jedan dokumenat tu, da je bilo ljudi koji su na vreme hteli da g. Ministru otvore oči i tražili da bude otporniji prema svojim kolegama u Vladi, da bude otporniji prema tome tempu, koji se kao jedan cirkulus oko njega stvara, a kome, mi se bojimo prema sadašnjoj praksi, u buduće neće moći dalje da odoli.

Gospodo, meni nije ugodno što je g. Ministar finansija u svome završnom govoru rekao, da je cifra od 1,600,000,000 dinara seljačkih dugova, koliko će pasti na državu, jedna proizvoljna cifra.

G. Ministar finansija je sam to rekao, i to na prvoj sednici Finansijskog odbora, koja je održana 19 decembra pr. god., i to na jednu moju upadnicu, da je cifra od 50 miliona dinara, koju je uneo kao prvu anuitetu, nedovoljna. On je rekao: Prema aproksimativnim računima, koje sada imamo, zaduženje države po Uredbi o likvidaciji zemljoradničkih dugova, iznosi 20 anuiteta po 80 miliona, što ispada po mom računu 1 milijarda i 600 miliona, ali je dodao da to nije definitivna cifra, jer se ne zna, koji novčani zavodi neće biti u stanju da otpiše onih 25% iz svojih rezervi, jer neki rezerve uopšte više nemaju, nego da to padne na državu. Njegova je konstatacija bila potpuno tačna. Ja se moram pozvati na tu današnju izjavu i moram da kažem da usvojeni način likvidacije zemljoradničkih dugova nije moralan, jer se ne piša da li je dotični seljak sposoban ili nesposoban da plati, jer nije tu uzeta u obzir odnosno za bazu njegova platežna sposobnost, nego se naprosto briše pa makar on i kupio za pozajmljen novac kuću, inventar, makar on nabavlja zemljište koji će mu u dogledno vreme dati i rentu. Ja ovde ne mogu da ulazim dublje u diskusiju, možebiti da ću imati prilike da o tom govorim još kog Finansijskog zakona.

Što se tiče izveštaja manjine koji se odnosi na kredit za naoružanje, ja mislim da je tu cela opozicija, a pogotovo odborska manjina dala jasnog dokaza kako gleda na tu stvar, time što je zajedno sa Vladinom većinom izglasao budžet Ministra vojske i mornarice, dakle bez ikakvih rezervi i bez ikakvih primedaba, nakon što je saslušala g. Ministra vojske i mornarice o našoj situaciji, o našoj ratnoj spremi, o našim potrebama i našim obavezama. Ja mislim da uopšte ne možemo da uvlačimo ovu stvar u diskusiju, i da ćemo i ovoga puta, kad preksutra dode na raspravu u plenumu Skupštine budžet Ministra vojske i mornarice, manifestovati tu istu pripravnost da u ovakvoj situaciji, u kojoj se nalazimo, da uvidamo i ne samo to, nego i da osećamo patriotsku potrebu da žrtvujemo makar poslednju paru za bezbednost zemlje. To je van svake diskusije za nas nacionaliste. Što je odborska manjina tu cifru navela, bilo je potrebno radi toga, da se predoči celokupna slika državnog angažmana kredita. A to je potrebno već prema onoj poslovi: Mangiando vienne l'appetito, kad čovek počne da se zadužuje onda smatra da to može ići i dalje u svakom pravcu, a nažalost stvarnost nam dokazuje da naša siromašna privredna podloga,

na kojoj mi naše finansije treba da baziramo, ne može to da izdrži.

U završnoj reči g. Ministar je kazao, da Vladina finansijska i privredna politika nije dogmatična i doktrinarna nego da Vlada vodi računa o granicama i treći momenat, koji je vrlo važan, kazao je, da će Vlada i dalje nastaviti u onom pravcu kojim je pošla. Što se tiče onog prvoga da li je politika Vlade dogmatična i doktrinarna ili nije ja neću da citiram neka svoja opažanja, nego hoću da vam citiram izveštaj Beogradske berze, gde je Predsednik Vlade bio izabran za predsednika. Ne znam da li je on još i sada tako predsednik, ali ta ustanova kaže u svome izveštaju ovo: „U toku prošle godine naša je zemlja bila valjda jedina u Evropi koja nije određivala kontingente robe za uvoz, već je dozvoljavala slobodnu kupovinu robe tako, da prema našem uvozu nije stajala i odgovarajuća vrednost izvoza u dotičnu zemlju. Ovakvo stanje bilo je i znak naše snage i znak naše slabosti. S obzirom na teškoće nabavke deviza a i s obzirom na potrebe uvećanja našeg izvoza i boljeg plasiranja domaćih proizvoda, napuštanje ovakve trgovinske politike nametalo se samo sobom.”

Ja nisam hteo da uzimam u plenumu učešća u diskusiji kod Ministarstva spoljnih poslova. Što sam o odnosnim problemima imao da kažem, ja sam to kazao u Finansijskom odboru pa sam zato i smatrao da bih mogao da odustanem od reči sada u plenumu. Ali vidite, imao bih da vam saopštim šta piše Beogradska berza u svome izveštaju o našim trgovačkim odnosima prema Francuskoj. U tome se izveštaju kaže ovo: „Za žaljenje je što u trgovačkim odnosima između naše zemlje i Francuske nema one usrdne uzajamnosti i predusretljivosti, koja inače postoji u našim političkim i kulturnim odnosima. Naš izvoz u Francusku u stalnom je opadanju već od 1930 godine tako da je od 283,095.000 dinara pao na 51,436.000 u 1934 godini. U prošloj godini naš izvoz u Francusku nešto je povećan i iznosio je oko 63 miliona dinara, ali je naš uvoz iz Francuske od 161 milion dinara u istoj godini još uvek dokaz da se s naše strane, iako manje i slabije zemlje, više čini na polju ekonomske uzajamnosti nego li što je to činjeno od strane naše velike saveznice.”

Eto, vidite, kako izgleda realnost kad se uporedi sa onim manifestacijama koje su možda iz drugih obzira nama potrebne, i kako nikako ne bi smelo da se ispušta iz vida i onaj drugi realan i konkretan račun bez koga ćemo proći isto onako kao što smo, uostalom, i dosada prolazili.

Ja mislim da sam na glavne tačke primedaba koji je stavio manjini g. Ministar finansija, odgovorio. Ja sam uostalom, kao izvestilac manjine govorio i u načelnoj budžetskoj debati, a i još i u specialnoj debati i pet puta sam raspravljao u Fin. odboru kod opšte diskusije, kod dugova Ministarstva finansija, kod glave o rashodu i kod Fin. zakona, pa bih imao da učinim samo još neke opservacije. N.pr. kad je u Dravskoj banovini, čiji jedan srez ja ovde predstavljam, pretpostavljeno da ona ne treba nikakve državne dotacije, desilo se je kao posledica toga da danas imamo 95% banovinskog prireza na državni porez. A to je, gospodo, jedna cifra, koja je za našu privredu potpuno ubitačna. Ja sam danas uveren, da onaj raspis koji je g. Ministar uputio opštinama i banovinama, u pogledu samoupravnih dažbina da će ostati neefikasan, jer su zato potrebne mnogo jače mere. Sa ovim raspisom nije ništa dobijeno već tre-

baju druge istovremene mere da se autonomne finansije uravnoteže.

Gospodo, kvota skupne trošarinske poreze, ona kvota koja je davana takozvanim aktivnim banovinama, ona je reducirana na 20% od celokupnog doprinosa. To je jedan nepravedan ključ koji ne može da se održi. Ja koncediram, gospodo, da aktivne banovine od 2 dinara trošarine daju pasivnim banovinama jedan dinar, ali da se ide preko toga to nikako ni najveće bratstvo ne može dozvoliti.

Gospodo, indirektni porezi popeli su se na duplirani donos od direktnih poreza. G. Ministar finansija dao nam je slaba uverenja i slabe nade u pogledu nekih legalizovanih mera koje su poželjne u njegovom resoru. Ja moram da podvučem, da je naš Poreski zakon izraden na toj osnovi da imamo 100% zanatlija, da imamo 100% zemljoradnika itd. Medutim u današnjem životu svako u današnjim prilikama pokušava da podeli rizik na razne strane i na razne aktivnosti, da bi za sebe stvorio sigurniju egzistenciju, i baš ti ljudi sada u poreskom pogledu najgore prolaze. Ja moram da skrenem pažnju da je taj Zakon raden od 1926 do 1928 godine i da je taj Zakon sproveden u 1928 godini, dakle u godinama najboljeg prosperiteta i da pri tome treba imati na umu, da su ti tereti još povećani zapravo duplirani opštinskim i banovinskim prirezima. I danas taj siromašan čovek u Dravskoj banovini posledice toga sistema ne može više podnositi. Ja bih mogao, gospodo, da vam navedem mnogo primera kako se to ispoljava u mom srezu koji leži između dve granice. Pod posledicama takvog sistema u njemu je došlo do takvog stanja da si vi ne možete napraviti istinsku sliku onoga stanja u kome se taj svet nalazi. Danas se zanatljama oduzimaju alati koji su im potrebni za njihov posao; vrše se svakodnevne transferacije, dok se u drugim srezovima otpisuju porezi koja se mera kod nas nikako ne primenjuje.

Ja moram u ime manjine da skrenem pažnju na još jedan momenat, a to su basnoslovne olakšice koje se daju stranim društvima. Toliko je puta govoreno o rudniku Boru koji je u jednoj godini pokazao zaradu četvorostrukoga akcionarskog kapitala i koga se jedva nateralo da podigne jednu rafineriju za bakar. I sada oni dobijaju, bez obzira da li se taj materijal može nabaviti u zemlji, povlasticu da se oslobađaju svih poreza, svih dažbina, svih carina itd. Pod ovakvim uslovima, gospodo, ja smatram da je to vrlo slab posao za državu i da je to rdava usluga koju ste sa ovom uredbom, koja je ovih dana publikovana, učinili državi. Mogli ste bar njenu publikaciju ostaviti posle budžeta da je ne bismo citirali ovde kao jedan istinski prekršaj u pogledu naše industrije za naoružanje.

Gospodo, nabavke u inostranstvu, carinske olakšice raznim Batinjolima i drugim anonimnim društvima to su sve propušteni prihodi; koje su ta društva bila dužna da ostave u ovoj zemlji koja im daje poslove, a propuštanje naplaćivanja tih dažbina ne može se oprostiti ni predašnjim ni sadašnjem režimu.

Ona je potpuno u neskladu s osnovnim principima zaštite domaće radinosti, a da ne govorim o tome da je u najvećoj koliziji s onom reklamom koja se pravi, naime da se, bajagi time radi na podizanju domaće privredne aktivnosti. Ja sam bio dužan da ove stvari postavim na svoje mesto, i ja se nadam da će g. Ministar finansija razumeti nastojanje manjine, koja su uperena na to da njemu budžetska diskusija da podrške da bude u buduće otpornija, kada budu postavljani na njega takvi po fiskalne interese

štetni zahtevati sa političke strane. (Burno pljeskanje na levici.)

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Borisav Živadinović.

Борисав Живадиновић: Господо народни посланици, ја нећу да говорим о крупним политичким питањима, о прогону, као што се овде чуло са више страна, од више говорника, о неким нарочитим услугама са једне и друге стране. Ја ћу говорити о ономе што тражи мој мали, ситни човек; говорићу о привредним приликама мога среза, а поготову што сам чуо да се о свима питањима говорило, да су се сва питања третирала овде, у Парламенту, али о томе питању нико није ништа проговорио. Говорићу о производњи дувана. Хоћу да говорим о једној ствари, да се види како Монополска управа газдује са произвођачима дувана. Ја не знам да ли овде има кога од референата Монополске управе. Ако нема, ја жалим.

Potpredsednik Franjo Markić: Они су овде, али су momentano izašli.

Борисав Живадиновић (наставља): Пошто је Монополска управа под контролом г. Министра финансија, то исто толико чини да ли ће неко од њих бити овде. Ја ћу о главној ствари дати потребна обавештења баш самом г. Министру, па ће се у своје време и у приликама када моменат буде захтевао решавање тих ствари, ваљда сетити тих обавештења. Монополска управа, по моме скромном мишљењу, огрешила се о мој крај. Ја сам рођен у крају где се дуван од вајкада гаји. У своје време, мој крај је имао дувана и у другој и у трећој категорији. Када су цене биле у оно доба 30 до 40 и до 50 динара, још су сељаци могли да вегетирају и егзистирају с тим новцем. Али, господо, за последњих неколико година, неколико влада се променило, дуван је дошао у трећу категорију и њему је просечна цена 3—4—5 динара од једног килограма, иако се зна да је најтежа обрада те индустријске биљке. Ја се радујем што се доласком на Владу г. др. Милана Стојадиновића, у последње време стање у том погледу нешто поправило, јер се само захваљујући Влади г. др. Стојадиновића могло у првом моменту нешто да побољша и да се извуче наш грешни радник са једном скромном ценом, не баш најбољом, јер је извршено повећање за 20% од нормалне цене коју је Монополска управа одредила својим прописима тамо.

Зашто, господо, то тако иде? Ја ћу да дам добронамерне сугестије због тога што је ту г. Министар. Монополска управа, по моме личном уверењу, не уме и неће да води послове како треба. Један добар послодавац у својој радњи има добро особље па му иде све добро. Господо, установљена је финансиска контрола која врши све оне послове који се тичу надзора културе дувана. Господо, ја сам имао прилике да видим како долази један од тих финансиских контролора па пита шефа дуванске станице: молим Вас, покажите ми ту биљку, да видим на шта личи. Ја сам писао о тој ствари г. Министру, писао сам и Монополској управи, али то или се није могло да стигне или је пропуштено. Господо, ми смо имали старе монополске контролоре и ти стари монополски контролори

нису били само органи Монополске управе, они су били, господо, инструктори у производњи дувана. Ми данас имамо за финансиске контролоре непписмене људе, људе који не познају биљку дуван, под каквим поднебљем, под каквим условима мора да се развија, како да се гаји па да има користи и земљорадник, да има користи држава да може тог службеника да плати.

Ја ћу да наведем један маркантан случај. У моме срезу откупљено је дувана ове године за 2 милиона и 80.000 динара. Господо, решењем тих контролора ти људи су тако задуживани да имају да плате казне 2 милиона, а приход је 2 милиона. Ја питам, зашто су ти људи радили? Па се после каже да су се шверцери појавили.

Господо, ја сам у своје време служио у Јужној Србији, где се говорило да има комита, да је несносно стање али нико од поштених људи није могао да страда, тамо живи радан и поштен народ. Али због оваквог рада дешавају се убиства. Било је три убиства око тога дувана.

Монополска управа није схватила своју дужност како треба и Влада ће се свакако, надам се, позабавити овим питањем.

За финансиску културу и ферментацију дувана, господо народни посланици, немогуће је да буду финансиски контролори људи који не разумеју свој позив нити дужност. Ако хоћемо производњу дувана, господо, да подигнемо на степен на коме је била и пре рата код нас у Србији, онда за тај посао треба да буду постављени ратарци који су свршили ниже и средње пољопривредне школе, који знају шта је пољопривреда и који знају како се воде послови, а никако они који су до јуче крали кокошке и пошто нису имали од чега да живе постављени су за тај посао.

Ми морамо да имамо етичког и социјалног осећаја. Човек може да погрешити, али има момента када може да се поправи. Ни један шеф, а то сам и прошле године у специјалној дебати рекао, не контролише своје особље по дужности. Ја сам био државни чиновник, имао сам своју плату, али ја сам за ту плату и радио. Имате финансија који иду да броје дуван и приме за то 25 динара поред плате. Када су то извршили, долази прегледник да их контролише, који такође прими свој хонорар, а када је овај свршио, њега контролише онда шеф станице; а шефа станице инспектор из Монополске управе, који сви примају за то нарочите хонораре.

Како може државна служба да се замисли, а да особље једно другом не верује. Посао је посао и свако има за свој посао да одговара. Ја сам срећан да се ове године десило, да је Влада др. Милана Стојадиновића ову чињеницу паметно уочила и збрисала 10% за комисије за пребирање дувана, те је тако истерала 38 динара више. Иначе сељак би и сада узимао по прилици свега два-три динара више за дуван.

Питамо се откуда кријумчарење? Мој срез је управо злогласан ради кријумчарења. Има их који продају дуван по 20, 30 па и 40 динара килограм. Ја сам видео да се не поступа паметно. Људи се упропашћују, продају им се имања и од произвођача 70% било је кријумчара, а данас их је само 16%.

Ја сам имао најмодерније магацине за дуван у бившој Краљевини Србији и када су Немци

отступали они су их разрушили. Ја сам предлагао Монополској управи да се изграде ти магацини и тај дуван да се не преноси у нишко стовариште, где нико не зна како се ради са дуваном, а моји радници који већ стотину година раде тај посао треба да иду за 12 динара наднице у Ниш, што им се никако не може исплатити. Ја сам лично присуствовао у два-три стоваришта у Нишу где су Немци констатовали да дуван није добро прерађен приликом ферментације. Господо, радници треба да знају како се ради тај посао. И ако имамо врло леп дуван, он се приликом прераде упропасти и држава тиме губи и има материјалну штету.

Ја сам са Монополском управом о тој ствари расправљао, па кажем, зар ви стари монополци па да не знате кога треба да узмете, а он каже ми смо тражили 500 свршених ђака пољопривредних школа, то је сиротиња која је завршила школу и немају велике поседе да могу на њима своју културу да спроводе. Немају кредита да поставе ове ратарце. Ја мислим, господо, да ако је за пољопривреду онда треба поставити онога који зна пољопривреду, за учитеља треба поставити учитеља, на стражарском месту треба поставити војника, да сваки онај, коме је тамо место, да тамо и иде. Ја нећу да дуљим са овим, али хоћу да нагласим само једну чињеницу, да сам ја хтео изнестити ове случајеве да дам не критику него само једну добронамерну сугестију г. Министру и целој Влади, па да се позабаве тим питањем, јер тешка је то ситуација кад произвођачима треба да се исплати 2,200.000 динара а њима је стављена забрана за 2,000.000 динара. Ја питам, зашто су ти људи радили? Ту се убија и понос и смисао за рад и патриотизам, јер друкчије, човек мисли кад га пусте да се сам развија.

Завршујући свој говор молим г. Министра да се са г. Генералним директором поразговара о тој ствари и да се позабави мало са тим, а ставићу на душу г. Министру да место за 50 ових, што је одобрио овај кредит из пољопривреде, одобри и за ових 500 у финансијској контроли. Још само и ово да вам ставим на терет и на душу. Ја сам предложио г. Министру да криумчаре казне. А имајте у виду сушу, елементарне непогоде и разне друге незгоде и избришите параграфе 101 и 102 Казненог закона Монополске управе, па ћете решити једно најделикатније питање (Одобравање).

Potpredsednik Franjo Markić: Реč има народни посланик г. dr. Milovan Pinterović.

Dr. Milovan Pinterović: Gospodo narodni poslanici, dozvolite mi, da u miru nekoliko svojih misli iznesem.

Ја сам већ једном у овом Дому имао част да истакнем, како ја лично не чиним никакву разлику између Хрвата и Србина, ако су оба честити људи. Немојте стого мислити, да ја овде говорим из nekog свог личног националног осећања или ината, него shvatite ovu moju primedbu onako kako је ја овде iskreno hoću da saopštim.

Gospodo, ја имам част добро познавати исправност и осећај правичности г. Министра финансија. Ја сам дубоко уверен, да ће г. Министар финансија не само usled primera koje ја овде vami iznosim nego i usled onih mojih intervencija kod njega u tome pogledu učiniti red.

Gospodo, ја имам овде dužnost da zastupam interese jednog od najvećih gradova naše Kraljevine,

grada Osijeka. Taj Osijek jednim mučnim sticajem, u prvom redu političkih prilika, pao је na razinu sreskog mesta ali u tome Osijeku ima još i danas 15—16 raznih nadležstava. U tih, recimo, 16 nadležstava ima, gospodo, 12 Srba šefova ureda a proporcija pučanstva jeste: na 45.000 ukupnog broja pučanstva ima 6—7 hiljada Srba.

Ја, gospodo, nemam ništa protiv i ја verujem da ne bi učinilo zlu krv ako bi primerice u jednom čisto hrvatskom kraju šefovi svih nadležstava bili Srbi ili obratno, ako bi u jednom čisto srpskom kraju svi šefovi nadležstava bili Hrvati. Ali, gospodo, pretstavite vi sebi situaciju u izmešanim krajevima gde су plemenske osetljivosti i te kako velike, pa zamislite kako се ovakim jednim radom i personalnom politikom „ublažuju“ strasti. Ја smatram da је to јedno toliko delikatno i važno pitanje da bi се tim pitanjem morao pozabaviti не само Ministar finansija nego i svi ostali Ministri koji се nalaze na čelu državne uprave. Ја hoću da се ne seje razdor, ја hoću da се ne raspiruju strasti, ја želim da се ublaži atmosfera, a to će се moći učiniti samo onda ako će се известним taktom, delikatnošću i izvesnim obzirima postupati prema svima delovima našeg naroda. Smatram da nije širokogrudost ako na 16 šefova nadležstava u јednom izmešanom kraju otpada na Srbe 12 šefovskih položaja kada pučanstvo prestavlja proporciju 6—7 hiljada Srba na 45.000 stanovnika.

Moја је namera da govorim о politici Ministra finansija u pogledu samoupravnih finansija, a u prvom redu u pogledu finansija grada Osijeka. Ја pri tome hoću da istaknem samo јedno, da biste mogli sebi predstaviti važnost koju Osijek ima za državne finansije, hoću da istaknem da је primerice grad Osijek za 1935 godinu u raznim oblicima poreze bez društvene poreze, јer се ona odmerava u Zagrebu kod Finansijske direkcije, a ја ne raspolazem sa tim podacima, dakle bez društvene poreze dao 26 i po miliona dinara. Medutim upozoravam da је u Osijeku razvijena industrija sa velikim brojem društava obaveznih na јavno polaganje računa, te pouzdano verujem da се директни državni porezi penju na 40 miliona dinara. Ako tome dodate да usled osječke industrijske produkcije i pučanstva pada u državnu kasu naime trošarina i drugih dacija 25—30 miliona dinara godišnje, onda možete stvoriti ispravan sud о finansijskoј važnosti grada Osijeka. Ispravno је i dobro da г. Ministar finansija не odobrava povećanje gradskih tereta, ali pri tome треба voditi računa о postojećim obavezama за koje нема grad vlastitih sredstava. G. Ministar mora općini koja се nalazi u mučnom finansijskom stanju, kao što је slučaj kod grada Osijeka, да pruži pomoć države, bez koje takove općine nikako не mogu да spoје kraj sa krajem i да isplivaju iz teškog finansijskog stanja u koje су došle usled opće privredne depresije poslednjih godina.

Slučaj sa gradom Osijekom smatram tipičnim. Osijek је за разне investicije, a u prvom redu за gradnju i uređenje električne centrale i tramvaja, u vreme prosperiteta ušao u velike obaveze i danas га tereti amortizacioni zajam od 70 miliona dinara. За taj zajam plaća gradska opština gotovo 8 i po miliona dinara anuiteta godišnje. Ovaj anuitet prikazuje се ogromnim за gradski budžet koji u celosti premaša за nešto 26 miliona dinara. Konverzija toga ogromnog zajma ukazuje се као priјeka nužda, pogotovo ako се uvažе još i ове finansijske teškoće gradske opštine. Gradsku policiju izdržava isključivo

gradska opština i troši za nju godišnje 3 i po miliona dinara, dok ta policija stvarno vrši gotovo isključivo državnu službu sa obzirom na blizinu granice, goneći špijune i švercere i vršeći državnu zaštitu u celoj Baranji i Slavoniji. Usled te izvan grada vršene službe, broj osoblja gradske policije veći je za 50% iznad normale jedne gradske opštine ove veličine. I moral traži da kod takvog stanja barem jedan dio tih ogromnih troškova snosi država, a meni je poznato da je to bila intencija g. Ministra unutrašnjih poslova, ali g. Ministar finansija za tu svrhu nije našao para. Hoću da kažem još ovò. Kad sam bio načelnik grada Osijeka, policija je bila toliko zabavljena poslovima državnog redarstva da sam morao lugare i poljare postaviti da vrše saobraćajnu službu, dok je za benzin i za razgovore sa raznim višim upravnim institucijama gradsku opština morala da plati u 1935 godini 38 hiljada dinara, toliko dakle samo za te sitne izdatke. Od te policije građani nemaju ni imovne zaštite, jer za prekršaje i krađu nema osoblja za vršenje te službe, a potrebno je osoblje koje treba platiti ali, kao što rekoh, g. Ministar finansija za tu svrhu nije dao para.

Međutim, istodobno dok država ovako zanemaruje svoje moralne dužnosti naprama gradskoj opštini, nedavajući joj prilike da kod kojeg novčanog zavoda konvertira ogromni svoj zajmovni dug, i ne doprinoseći velikim izdacima policije, država istodobno ne ispunjava pravnu obavezu koju joj nameću pravno-snažne presude redovnih i stanarinskih sudova, a na osnovu kojih duguje danas država gradskoj opštini na ime kirije za kasarne oko 9 miliona dinara. Kroz više od 10 godina gradska opština nije bila u stanju da naplati i najmanji deo ovog svog pravno-snažno dosuđenog joj potraživanja.

Ne valja smetnuti s uma da tu nije po sredi samo materijalno pitanje, pitanje para, nego mnogo više, da je tu po sredi moral, i da ovakav postupak države stvara u vrednom i marljivom pučanstvu grada Osijeka sve veće i veće nezadovoljstvo. Na ovaj politički momenat ja naročito želim upozoriti Kraljevsku vladu i našu javnost. Nemoguće je očekivati u takovim prilikama približenje i smirenje kada država — koju danas predstavljaju samo izvesni delovi naroda a ne svi, tako je to u očima pučanstva naših krajeva, — ne pokazuje upravo nikakvog razumevanja ni za najosnovnije svoje pravne dužnosti. Osijek je grad od 45.000 stanovnika, danas pretežno hrvatski grad, nakon uspešnog asimilovanja inorodnih elemenata kroz zadnjih nekoliko decenija, taj Osijek predstavlja danas po lepo razvijenoj industriji i po naročito prirodnim i pogodnim saobraćajnim prilikama, privredni i kulturni centar i naročitu vrednost za ceo naš narod. Neko razumevanje za ovu vrednost valjda će ipak nekad jedna vlada naći. Do sada je sebi grad Osijek uvek znao sam pomoći. Nije ni od koga ništa dobio a nije ni tražio. Ali se sada nalazi u takovim prilikama da mu se pomoći mora. Osijek je bio od vankada centar više upravne vlasti. Urednjem banovina pao je u tom pogledu na nivo sreskog mesta, i kroz to su život i mogućnosti razvoja toga grada znatno opale. Međutim i tu bi pomoć bila moguća. Jer ako za sada i nije moguće menjati područja banovina, a grad svakako zaslužuje da bude sedište jedne banovine, moguće je da se obrazuje u Osijeku i apelacioni sud, kako sam to predložio, ali mora se tamo ustanoviti finansijska direkcija jer za nju postoji i stvarni javni interes. Po stavu § 2 Zakona o organizaciji finansijske uprave od 7 decembra

1929 godine reorganizovane su finansijske direkcije tako da se njihova područja poklapaju sa područjima banovina.

Tako je ukinuta među ostalim i Finansijska direkcija u Osijeku i osnovana za cijelo područje Savske banovine Savska finansijska direkcija u Zagrebu. Područje te direkcije obuhvata 69 političkih srezova sa 50 poreskih uprava. Područje Savske banovine odnosno Savske finansijske direkcije prostire se na teritoriji od 37.110 kvadratnih kilometara sa 2,603.633 stanovnika. Središte te direkcije leži blizu zapadne međe banovine, pa je dijeli velika udaljenost do južne, a naročito istočne granice ove prostrane banovine, tako, da je otežano poslovanje sa udaljenim poreskim upravama i vršenje nadzora nad njihovim radom.

Usled velikog broja poreskih uprava i ogromnog broja poreskih obveznika na teritoriji te direkcije, pokazuje se već unazad nekoliko godina, da je Savska finansijska direkcija preopterećena poslom i da nije u stanju uredno vršiti svoje funkcije. Štetuje tako ne samo država, nego još više poreski obveznici, jer čekaju godinama na rešavanja svojih žalbi i podnesaka. Iskustvo je baš sa tom direkcijom pokazalo, da ovakav preglomazan finansijski aparat ne može uspešno funkcionirati i nadzirati rad pojedinih finansijskih vlasti i ustanova. Za ovo mogu da navedem veoma mnogo primera, od kojih ću spomenuti samo ove: 1) pri razrezu društvenog poreza ima velikih zakašnjenja na štetu poduzeća obvezanih na javno polaganje računa; 2) obređivanje rasporeda kućarine, rentovnog poreza i tečevine također traje po nekoliko meseci, uslijed čega se ti poreski oblici kasno razrezuju i naplaćuju; 3) rešavanje žalbi i molbi za otpis poreza traje često po dve godine na veliku štetu poreskih obveznika, koji radi toga nisu u stanju pravodobno i konačno regulisati svoje poreske obaveze itd. Krivnja za sporo obavljanje tih poslova ne leži na činovnicima, nego na prenatrpanosti poslova, pa je apsolutno potrebno u interesu same države i poreskih obveznika, da se ti poslovi decentralizuju i uspostavi finansijska direkcija u Osijeku, koja će biti interesantna lakše pristupna i koja neće biti preopterećena poslovima.

Uveren sam, da su gospodin Ministru finansija takode poznate upravo dezolantne prilike u tom pogledu kod Savske finansijske direkcije, i zato sam slobodan podupirati predlog privrednih ustanova grada Osijeka, da se u Finansijski zakon za godinu 1937/38 unese amandman, da se § 10 Zakona o organizaciji finansijske uprave izmeni, i da se, izuzetno od st. 2 § 10 cit. zakona, uspostavlja finansijska direkcija sa sedištem u Osijeku, kojoj će pripadati područje, kako je to bilo predviđeno tač. 5 čl. 16 Uredbe o organizaciji finansijske struke i službe od 9 oktobra 1928 broj 7494/1928.

Ovakav teritorij osiječke finansijske direkcije predstavlja privrednu celinu, jer su ti krajevi vezani sa Osijekom vrlo povoljnim komunikacijama, tako da stranke lako mogu doći u Osijek i kod direkcije vršavati svoje poslove. Ovakova razdioba područja potpuno odgovara privrednim i gravitaciono-komunikacionim prilikama, te je u interesu što boljeg i bržeg obavljanja porezno-tehničkih i finansijsko-administrativnih poslova i kontrole nad njima. U Osijeku postoji državna zgrada za finansijsku direkciju, koja je sada skoro prazna i neiskorišćena, pa ni sa te strane

nema zapreke, da se uspostavi finansijska direkcija u Osijeku.

Završujem time, da je meni poznato da je na organizaciji finansijske službe najaktivnije saradivao baš sadašnji Ministar finansijski g. Dušan Letica, te i na njega lično apelujem, da barem toj jednoj želji Osijeka, koja se apsolutno pokriva sa javnim interesom, udovolji. (Pljeskanje i odobravanje.)

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Milivoje Isaković.

Миливоје Исаковић: Господо народни посланици, земљорадња, упркос малог побољшања цена земљорадничких производа, ипак је, данас, још увек најнерентабилнија привредна грана. Њена нерентабилност је таква да јој терети и дажбине које она има да издржи падају врло тешко. Земљарина, иако је смањена, ипак, ја вас уверавам, према ниским ценама земљорадничких производа, према приликама у којима је привреда, према рентабилности земљорадње, још увек је висока и тешко сношљива. Због тога је потребно, да се учини све што би било могуће, да она буде и сношљива и правична, а то ће бити само у томе случају, ако би се и даље ишло у снижавању данашње још увек високе земљарине. Високе земљарине долазе не само због високих и превисоких земљаринских стопа, него и због необично високог такозваног чистог катастарског приноса, који се одређује према такозваним таблицама за утврђивање чистог катастарског приноса. Ове таблице чистог катастарског приноса, господо, рађене су и дате у времену високих конјунктура земљорадничких производа. Међутим, данас, ми смо далеко од оних цена које су онда биле када су рађене и дате те таблице чистог катастарског приноса, и оне данас, у пуној мери, обзиром на прилике у којима је наша земљорадња и њени производи, претстављају и неправичност и експлоатацију, готово бездушну. Узалуд ће бити надчовечански напори нашег земљорадника, узалуд њихове муке, узалуд њихове патње, узалуд, ако хоћете, чак и њихово самоодрицање, њихов зној, — све ће то бити узалуд, ако се и даље остане при превисоким земљаринским стопама и при овим несрећним таблицама за обрачунавање чистог катастарског приноса. Нужно је, господо, да се што пре ово питање погледа онако какво је, сагледа у суштини, и да се што пре учини: прво, да се оваква висока стопа земљарине и даље снизи, бар у тој мери, да би могла бити правична, а са друге стране исто тако треба узети у озбиљну ревизију висину лествица таблица чистог катастарског приноса, по којима се овај обрачун врши, а најзд треба ревидирати и све прописе, па и оне који се односе на класирање земљишта, и што пре прилагодити стварним приликама земљорадње.

Ни други порески облици, господо народни посланици, не одговарају данашњим приликама живота и рада. Највећа мана, тако ми изгледа, највећа неправда долази од укалупљености нашег пореског законодавства. По прописима овога, ситни, мали занатлија и трговац, па и они из других слободних професија, плаћају релативно много, много више, него крупни и велики. Политика данашњег пореског законодавства није правична, она очигледно повлашћује крупне и велике на штету ситних и малих. Ја подвлачим: државу не чине нити ће бранити крупни велики него ситни

и мали. Из експозеа кога нам је г. Министар финансија ове вечери дао, назире се, признајем, велика брига да у овом правцу буде боље. Брига данашњег господина Министра финансија, неоспорно стручњака у овом законодавству, показује, да се труди и да ће се трудити да све ове напомене, које се овде чују, па и моје, уважи приликом измена и допуна пореског законодавства, а за чију хитност ја пледирам.

Господо народни посланици, монополска управа, преко својих високих функционера, у последње време, врло често апелује на нашу увиђавност, апелује на увиђавност свих редова нашег друштва и широких народних слојева. Она оправдано рачуна, да ће свако од своје стране учинити оно што му је дужност да је помогне у великим задацима који су јој постављени. Несумњиво, да она на то има право, али је исто тако несумњиво и право широких народних маса да учине апел и на саму монополску управу. Мене радује што сам из експозеа г. Министра финансија чуо да су уважене наше тражње, да се и на надлежном месту мисли на оно што овде подвлачим, нешто више, да се чак и хоће да учини. Другим речима, изгледа, да смо пред свршеним фактом да ће се учинити да дуван, нарочито дуван намењен широком народним масама, буде и јевтинији и бољи. То исто чули смо и у погледу соли. Најзад, ја бих желео да исто чујем од г. Министра и у погледу петролеја и у погледу жижица. И то је много скупље, него што одговара приликама живота. Мислим, да интереси скопчани у вези овога не би били оштећени, шта више, верујем, да би потрошња била много већа и, убеђен сам, да би у томе случају и приходи државни били много већи, а и потрошачи много задовољнији. Необично ме радује што сам у експозеу г. Министра чуо, да ће се нарочита брига поклонити питању да се градске, општинске и бановинске дажбине сведу само на оно што је нужно и на оно што је потребно.

Ја се бојим једнога, да то не буде само једна лепа изјава, не зато, да не верујем г. Министру, напротив његовој личности се може веровати, али знам све оне утицаје који могу да дођу до изражаја да омету да се оствари, па понова инсистирам на смањење градских и бановинских дажбина.

Ја молим г. Министра да остане при томе и да, ако треба, што рече један предговорник мало раније, буде и упоран и отпоран према утицајима, који би покушали да ово омету.

Нарочито га молим, да у том погледу поведе рачуна да земљораднички производи буду ослобођени свих општинских, градских и бановинских дажбина, а исто тако и животне намирнице. Зашто — није потребно да нарочито наглашавам.

Господо, када би се гласањем за овај буџет давало поверење личности г. Министра и његовим сарадницима, ја бих у пркос свога опозиционог става, обзиром на стручност г. Министра, обзиром на чињеницу да је он умео из своје околине да уклопи извесне појединце који нису били на достојној висини и да је успешно изабрао ваљане сараднике, и то најбоље сараднике који заиста чине част његовом ресорју, поред свог опозиционог става, ја бих гласао за буџет. Али пошто није у питању поверење према личности г. Министра, него је у питању начелан став према Краљевској влади, која ме ничим није задужила, ни мене, ни мој крај, ја ћу гласати против буџета. (Пљескање на левици.)

Potpretsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Todor Živković.

Тодор Живковић: Господо народни посланици, узео сам реч да са овога места и у овом моменту укажем на питања, која по моме дубоком уверењу јако задиру у интерес наше војске и нашега народа.

Прво питање, којег бих се желео дотаћи, јесте питање изједначења пензија официра пензионисаних по разним законима, и који према овоме примају разне пензијске припадности.

Када би разлика између тих припадности била незнатна, свакако да се на ово питање не бих ни осврнуо, али како је та разлика, код истог официрскога чина, са истим бројем година службе, и при скоро истим заслугама, знатна, и како је, због те разлике, велики број официра морално и материјално незаслужено погођен, сасвим је природно, да се о овоме питању треба и мора да говори, и да се указује на потребу, да се та разлика у интересу војске, а и општем што пре и што брже отклони. (Одобравање и повици: Тако је!)

Чињеница да официри доцније пензионисани имају знатно веће пензије него њихови раније пензионисани другови, са којима су се у рату заједно борили и делили свако зло и добро, не би могла опстати, јер она изазива незадовољство, које са моралне тачке гледишта тангира, не само интересе дотичних официра лично, већ у још јачој мери и интересе војске. Незадовољство увређених и материјално оштећених официра спонтано се преноси и на млађе генерације официра и негативно утиче на њихову душу као и на њихово пожртвовање и осећај љубави према војсци и Отаџбини. — (Повици: Тако је).

Да би се имала јасна слика стања овога питања, по осећају дужности изнећу пред вас, господо народни посланици, следеће чињенице: Данас постоје четири групе пензионисаних официра, војних чиновника и удовица, чије се пензије међусобно осетно разликују.

У прву групу дошли би пензионисани официри и удовице, којима су пензије додељене по најновијем закону од 1931 године. Ови су пензијама најбоље обезбеђени, мада не обилно, јер и они морају живети скромно и водити највећу штедњу, да би саставили крај с крајем.

Другу групу сачињавају виши официри од потпуковника па навише, који су своје пензиске припадности примали по Закону од 1923 године, али којима је Народна скупштина Финансиским законом за 1934/35 годину доделила извесне повишице, што је требало да буде прва етапа на путу изједначења пензија. Но на томе се онда и стало, па је тако и данас.

Трећу групу сачињавају мајори и нижи официри, који су остали са пензијама предвиђеним у Закону о устројству војске од 1923 године. У ту групу спадају и удовице свих виших официра, које примају пензије по Закону од 1923 године. Сви они данас живе врло оскудно.

Четврту групу сачињавају они официри, војни чиновници и удовице, чије су пензије одређене према старом Закону о устројству војске од 1924 године. Њихове су пензије врло мале и они живе у тешкој оскудици.

Највећи број официра, који су незаслужено и неправедно погођени, припадао би другој и тре-

ћој групи, тј. групи, која прима пензије по Закону од 1923 године. То су у ствари све србијански и црногорски официри, који су уочи доношења Закона о устројству војске од 1929 године стављени у пензију. То су они официри, који су својом вишом теоријском и практичном спремом, као и својим искуством и високим моралним квалификацијама припремили српску војску за велике догађаје од 1912 до 1919 године, и који су ту војску, на челу разних јединица њених, водили из победе у победу, из славе у славу. (Пљескање и узвици: Тако је!)

Међу тим пензионисаним официрима, чија скромност не допушта да поменем њихова имена, н.пр. имамо: једнога армиског ђенерала, који је пре рата био начелник Оперативног одељења Главног ђенералштаба, за време рата начелник Оперативног одељења Врховне команде, а затим Командант Шумадијске дивизије. I позива и Министар војни на Крфу и у Солуну.

Колико је високо стајао у војсци као ауторитет тај ђенерал, најизразитије ће нам рећи момент из 1914 године пред Шапцем. О Шумадијској дивизији, која је била ангажована у борбама око Шапца, отишао је био повољан извештај Врховном Команданту. Одмах по том упућен је био за команданта ове дивизије тај ђенерал. Појава његова на челу ове дивизије, и само једна његова наредба по пријему команде, била је довољна па да се унесе нов дух у све њене војнике, и да Шумадијска дивизија првога позива као оперативна јединица, одмах и опет постане непобедном и славном.

Имамо једног дивизијског ђенерала, који је био десна рука Војводи Путнику, и који је при томе наш војни књижевник и члан Српске Краљевске академије наука.

Имамо једног дивизијског ђенерала, који је у миру, у улози команданта артилеријске школе гађања и наставника исте спремао и васпитавао командире батерија и команданте дивизиона српске војске, и преко ових водећих топовца моћно допринео, да српска артилерија постане чувеном не само код нас, већ и ван наше отаџбине. То је онај наш славни командант из рата, који је на Мачковом Камену, седећи на коњу своје у стрелачком строју, а пред кишом непријатељских куршума, и ако рањен, упркос захтеву лекара, да се као рањен повуче, остао међу својим борцима, да би им дао видан пример, како се служи Краљу и Отаџбини. Он је ту на лицу места одликован орденом Карађорђевог Звезде са мачевима III реда.

Имамо једног дивизијског ђенерала, који је у улози наставника артилеријске школе гађања, узео видног учешћа у спреми артилеријских официра за узвишене задатке који су им претстојали у ратовима. То је онај артилеријски командант, који је при опсади Једрена неопробаним новим хаубицама и топовима бацио прве метке на Једрене и знатно допринео паду овог утврђеног логора. То је онај командант, који је на Солунском фронту под својом командом имао 371 топ, и који је за сво време ратова био на најважнијим артилеријским положајима и сјајно извршио све додељене му дужности.

Имамо једног дивизијског ђенерала, који је пре рата био у ђенералштабу, учествујући у спреми српске војске, а у рату био начелник III арми-

је, која је освојила Косово и избила на Јадранско море.

Имамо једног дивизијског ђенерала, који је командовао Моравском дивизијом II позива. То је онај командант, који се нарочито истакао 1915 године на Пустој Реци код Лесковца, када је после пада Лесковца, задржао сву бугарску навалу, потиснуо Бугаре и повратио изгубљену комуникацију Лесковац—Лебане—Приштина.

Имамо једног дивизијског ђенерала, који је командовао Шумадијском дивизијом II позива. То је онај одважни и мудри командант, који је на Власини спречио пробој фронта од стране Бугара, одржав Власину и потиснуо непријатеља.

Имамо једног пешадијског бригадног ђенерала, који је као командант одреда код Лознице имао за задатак, да заштити правац Лозница—Ваљево и да што упорније задржава непријатеља на томе правцу. Он је својим радом и својим држањем сјајно извршио ову дужност.

Имамо једног бригадног коњичког ђенерала, који је као командант коњичког пука и командант коњичке бригаде, у свима операцијама коњичке дивизије одлично извршио своју улогу. То је онај командант, који је на челу свога пука ушао у Солун 1912 године.

Имамо једног бригадног ђенерала, који је за време ратова командовао пуком и бригадом и својим тактом, хладнокрвношћу, храброшћу и мудрошћу доприносио сјајним успесима, где се он појављивао.

Имамо једног бригадног ђенерала, који је као командант 19 пешадијског пука у Шумадијској дивизији првога позива у свима операцијама, почевши од Смедерева па до Косова, одлично водио свој пук, итд. итд.

Ето, господо народни посланици, само једног малог броја од 845 елитних српских и црногорских официра, колико их је увређено у поносу и оштећено морално и материјално.

Ето тих славних официрских ветерана, који се, истина је, одмарају на лаворикама, али у неочекиваној и непојамној оскудици, јер према њима отаџбина није имала дужног обзира и пажње, већ је дозволила да се заборавом пређе преко њихових родољубивих дела, њиховог пожртвовања и њихових неоспорних заслуга. (Одобравање и повици: Тако је!)

Народна скупштина 1928 године признала је тим официрима српске и црногорске војске, да имају заслуга за Отаџбину, те је у знаку тога признања наредила, да се сви ти официри, који су своје пензије примали по Закону од 1904 године, преведу на пензије по Закону о устројству војске и морнарице од 1923 године. Па ипак, кад су доцније, обзиром на економске прилике у земљи, донети нови закони од 1929 и 1931 године, преко овог народног признања се прешло ћутке, мада то признање није могао нико поништити. Тиме је учињен неопростиви грех према овим заслужним официрима. То је поента целог овог питања; то је моменат незаслуженог немара и неправде, које су дотични официри претешко осетили, што је са свим природно, јер је са малим пензијама њихов живот морао бити оскудан, као што је и данас, а код многих, оптерећених већом породицом чак и чемеран. На душама њиховим, морали су се јављати знаци негодовања и незадовољства, који

су временом расли и појединачно долазили и до изражаја. Такав је случај на пр. био са пок. пуковником Масловарићем, који се јула месеца прошле године преселио у вечност. Лично убеђен да у нашој земљи нема правде нити признања за праве патриоте, под притиском оскудице у многим животним потребама, овај честити и по јуначким делима славни официр, изјавио је на самртном часу жељу, да му се при сахрани не држе никакви говори, да не учествује војна музика, и да му се не приређује никаква војничка парада, правилима предвиђена: Може се, према овоме, замислити, од каквог је значаја била оваква одлука једног официра, који је верно, честито и одано неколико деценија служио својој Краљу и Отаџбини!?

Под како тешким приликама и данас живе ови, може се слободно рећи, заборављени официри, и удовице оних, који су помрли и погинули, — најбоље ће нам рећи ова два-три примера.

Да би побољшао финансије ради одржавања егзистенције, један од дивизијских ђенерала примио се да ради на немачкој кореспонденцији код једне београдске јувелирске радње уз награду од 400.— динара месечно.

Један од наших славних дивизијских ђенерала — јунак иносилца Карађорђевог звезде са мачевима, — разболео се. Дошао му је у посету друг ђенерал, да га обиђе. На питање овога, шта му је лекар препоручио, добио је одговор: „Препоручио ми је ваздух”. — Па зашто не идеш, шта чекаш? — Заплакао се генерал — јунак, и кроз плач одговорио: „Е мој друже, а са чим да идем? Ја немам да живим ни овде у Београду, а како бих ван Београда!” Сузе у очима обојице и кратко ћутање после тога били су израз осећања обојице генерала тих тренутака.

Један потпуковник из Крагујевца, који је оптерећен са седморо деце, примио се био пре неколико година, да у млину Бојацића ради и физички, само да би појачао своје приходе и отклонио неугодности животне оскудице итд. итд.

Ово су примери, за које ја знам, а колико их је сличних мени непознатих, нарочито када се има у виду да 80% наших официра живи искључиво од пензије које су често недовољне и за најскромнији живот.

Каква изгледа разлика у пензијским припадностима рећи ће нам ови подаци: Армијски генерал пензионисан по закону од 1931 године прима у виду пензије око 7800 динара, док армијски генерал пензионисан по закону од 1923 год., и са додатком из 1934/35 године, прима 4800 динара; дакле око 3000 динара мање; што је најстрашније док су примане пензије по закону 1929 год. тада је један потпуковник примао годишње више 2040 динара од армијског генерала. Поставимо себе у положај тога армијског генерала па ћемо све разумети.

Пуковник пензионисан по Закону од 1931 год. прима око 4600 динара, док пуковник, пензионисан по закону од 1923 год. и са додатком из 1934/35 године, прима око 3100 динара, што ће рећи око 1500 динара мање.

Мајор пензионисан по закону од 1931 године, прима око 2900 динара, док мајор пензионисан по закону од 1923 године прима око 2300 динара, дакле око 600 динара мање итд. итд.

Као што сам и на почетку рекао, ове разлике нису незнатне и безначајне, и према овоме није никакво чудо, да су оне биле предмет разних молби и жалби пензионисаних официра, те да се неправда из 1929 године исправи и да се пензијске припадности и код њих саобразе економским приликама.

Но сви покушаји, господо, да се међу официрима васпостави једнакост и правда, до сада су остали без резултата. Већ 8 година се ово питање провлачи уз разна обећања, и никако да нађе своје повољно решење; већ 8 година се са забором прелази преко заслуга сјајних примера наших официра из ратова за Ослобођење и Уједињење, те се на овај начин код нових генерација изазива убијање воље за пожртвовањем, и ако би се код њих имало мислити само на уздизање морала и на њихову спремност за нове подвиге и нову славу, за случај, да се опет загази у крв ради одбране отаџбине и њених права. Очигледност је да се штедило у новцу, ма да се пре требало мислити на повраћај пољуљаног морала и на давање доказа, да се оданост и жртве цене изнад свега. Штедило се дакле у новцу, штедило се 7—8 милиона колико је потребно, да се ово крупно и важно питање повољно реши, али се губила из вида чињеница, да се на случај изванредних прилика новац још може и наћи, но да се морал и дух војске, нарочито и дух њених вођа — официра, по којима и војска има своју вредност, не могу никојим парам платити, нити набавити. — (Одобравање и повици: Тако је!)

Овако сматрам да нису заслужили наши честити и ваљани официри, као ни породице оних који су погинули или умрли вршећи своје дужности у борбама за народно Ослобођење и Уједињење. (Узвик: Тако је!)

Такво пак стање не би требало, нити смело да и даље остане. Крајње је време, да се истакнута неправда отклони и да се исправи грех оних фактора, који су приликом доношења нових закона 1929 и 1931 год. пропустили да учине своју дужност према тим најмаркантнијим борцима Отаџбине Југославије, јер треба мислити на евентуалност, да ови осведочени родољуби могу колико сутра опет затребати нашој војсци. Не треба изгубити из вида да су: пок. војвода Путник, војвода Мишић, ђенерали: Божан Јанковић, Михајло Рашић, Милош Васић, Вукоман Арачић и други били узети из пензија, да би у рату 1912 заузели најважнија места у војсци.

Не огрешимо се колико до нас стоји, да се код ових примерних генерација оцува онај пламен љубави, који их је одушевљено кретао у њиховом тешком а племенитом позиву, и који је највише допринео остварењу вековног сна, Ослобођењу и Уједињењу нашега народа.

Предложени амандман за Финасијски закон за 1937/38 гласи:

1) Да се сви живи пензионисани официри и војни чиновници, који су било као активни, било као пензионисани учествовали у ратовима за ослобођење и уједињење, а који примају пензију по ранијим законима преведу на пензије одређене законом од 1931 год. и да се то изведе на основу Закона о народном признању заслужнима за отаџбину од 31 децембра 1928 г.

2) Пошто су те заслуге признате и оним официрима, који су се борили у ратовима за народно

ослобођење и уједињење, па су у њима или после њих погинули или умрли, то да се због тих заслуга и њиховим породицама, које примају пензије по ранијим законима, признаје пензија по закону од 1931 год."

Са разлога до сада изнетих, ја молим Краљевску владу, да прими овај амандман и да овим путем једном скине са дневнога реда ово важно, болно и крупно питање.

Вас, господо народни посланици, молим да будете једнодушни у помагању Краљевске владе и решењу овога горућег питања, тесно везаног за нашу узданицу — војску, јер ћете тиме допринети да правда и морал триумфују (Одобравање).

Друго питање кога ћу се у овоме моменту дотаћи јесте снижење цена монополским артиклима, јер ово питање тангира широке народне слојеве, те заслужује нарочиту пажњу.

Ове теме су се већ у начелној дебати дотакли извесни говорници, па ипак сматрам да, обзиром на важност питања, неће бити одвише, ако га се и ја у овој специјалној дебати дотакнем.

Последице таласа економских неприлика, које већ годинама трају, погодиле су све слојеве народа тако, да се и данас сви питају: Шта ће нам сутрашњица донети, којим путем даље ићи, и како да се допринесе побољшању? Како сви знаци говоре, потези родољубиви, базирани на необичном пожртвовању свију, а нарочито на пожртвовању високих државних функционера, намећу се сами по себи.

Да би се код тих широких слојева спречно процес нагињања пролетерству, да би се зауставио процес пропадања сеоске и градске привреде, и да би се створила основа за преокрет на боље, неопходна је потреба да се створи могућност за повећањем потрошње, повећањем производње, а са овима и повећањем државних прихода.

Да би се опет до овога дошло, по моме дубоком уверењу, нужно је смањити цене многим артиклима, нарочито монополским и индустријским, ове учинити приступачним народу, као потрошачу, и тиме довести у сагласност производњу са потрошњом. Као последица овога одмах би наишао преокрет на боље, јер би новац изашао из релативно малог броја каса и завежљаја и ушао у циркулацију, а тиме би оживела и целокупна привредна делатност.

Задржаћу се овога пута на снижењу цена монополским артиклима: дувану, соли, петролеуму и шећеру. Почећу са дуваном.

О монополима уопште може се говорити са разних тачака гледишта. Кад је реч о ма каквом монополу, онда ту опадају сви морални и етички принципи. Обично се каже да држава као таква има права да ради подмирења својих потреба удари монопол прво на људске страсти. Такав је случај са дуваном. Он спада у ред луксуза и људских страсти, и као такав може и треба да је монополисан. Код нас се доста пуши. Дуван је постао разбигра не само људи и раднога човека, већ и мода код жена. И мени свакако није намера да критикујем ову врсту људске страсти, већ само да укажем на то, да је та страст ипак високо таксирана. Но, и ако се код нас доста пуши и ако становништво расте, и ако су цене дуванским производима готово стационарне, ипак и поред вари-

рања, па и пораста наше националне валуте, при-
ходи баш од монопола дувана стално опадају.

Разлог томе паду прихода од продаје дувана
треба тражити у разним узроцима, а поглавито:

1) у осиромашењу широких народних маса и
смањењу куповне моћи народне;

2) у скупоћи дуванских производа;

3) у огромном порасту криумчарења, и

4) у политици Управе државних монопола, за
коју се, како изгледа, не би могло рећи, да је у
складу са интересима широких народних маса и
државне касе.

Основно и опште познато економско начело
гласи: Када продаја једног артикла опада, одмах
треба смањити његову продајну цену. Управа Мо-
нопола као да није схватила ово основно економ-
ско начело. Цене дуванским производима готово
су стационарне. Оне су често и повишаване про-
тивно свима начелима здравога разума. Јер ши-
роке народне масе, осиромашиле за последњих
неколико година, нису у стању да плаћају овако
високе цене дуванским производима. Тога ради,
многи се одричу дувана као задовољства, а многи
прибегавају пушењу кријумчарског дувана. Кри-
умчарење је ухватило тако дубоког корена, да
оно данас претставља један од тешких проблема
Управе монопола. Оно се може, по моме скромном
мишљењу, сузбити у нормалне границе само сни-
жењем цена дуванским производима, бољим от-
купним ценама и далеко јачом контролом извора,
из којих потиче криумчарење. Ми са задовољ-
ством констатујемо, да је Управа монопола пла-
ћала прошлогодишњи дуван много боље него што
је то био случај ранијих година. Но, да ли је са
овим Управа учинила све, што је било потребно,
па да се производња и потрошња повећају и
да се криумчарење смањи? Мислим да није, и да
би апсолутно потребно било, да се као најважније
смање цене дуванским производима до крајњих
могућих граница. Идем толико далеко, да се др-
жавни приходи не би смањили ни онда, када би
се цене спустиле и на пола, јер би се у том слу-
чају јако појачао број пушача и дуван много
више пушио. Овим смањењем знатно би се сма-
њило број криумчара. Због веће потрошње пак на-
стала би јача производња, а с њом и већа запо-
сленост и мања беда.

Колико је ово животно питање за наше народ-
не финансије види се из тога, што је приход од
продаје дувана пао на суму која износи нешто
више од милијарде и четири стотине милиона, и
ако би према броју становништва само приходи од
продаје дувана требао да даје државној каси
преко две милијарде динара. Уместо годишње по-
трошње од преко 2.000 вагона, данас продаје се
монополског дувана нешто испод 700 годишње,
или испод 480 грама с главе на главу, док је та
потрошња у другом свету близу 2000 грама с главе
на главу годишње.

Као што се види, господо народни посланици,
једна радикална промена у систему и основа рада
намеће се сама по себи за Управу монопола, и та
се промена мора и треба што пре да изврши јер
то захтевају битни интереси земље.

Да видимо како стојимо са питањем соли.

И со је као основна људска потреба јако ску-
па. Благодарени оваквој цени, сељак — њен нај-
јачи потрошач — купује со само за себе, а не и

за стоку. Обично се као средње узима да данас се-
оски дом купи, нарочито због сира, једно кило
соли за недељу дана. Но, и поред овога, слободно
се може рећи, да у нашој Краљевини има сирот-
них крајева, где народ апсолутно није у стању да
купи соли, да би осолио свој хлеб. Ово је сушта
истина. Килограм соли данас стаје у малопродаји
2.75 динара, а годишња потрошња соли у нашој
земљи, према мојим обавештењима износи око
14.000 вагона. Узрок овакој високој цени лежи
прво у високој монополској такси, а друго у ску-
пом транспорту. Нема никакве сразмере између
транспорта ове основне људске потребе и, рецимо,
индустриских артикала. Јер, докле превоз једног
вагона соли за који потрошач плаћа 27.500 динара
на даљини од 500 километара стаје нешто преко
3.700 динара, докле превоз једног вагона тканина,
који потрошач плаћа 250.000 динара, стаје око
7.500 динара, или само два пута више, што ће рећи:
роба десет пута скупља у продаји плаћа само два
пута већи подвоз на истој даљини. Да је ово један
апсурдум, надамо се да није потребно доказивати.
Међутим, ми имамо и тарифски одбор и читаву
једну војску стручњака, чија је основна дужност
да у калкулацији економских вредности пронађу
ону линију, која би дала максимум олакшања за
широке народне масе, линију која би најбоље од-
говарала куповној моћи народа.

Није свакако овде реч само о томе, да се
смањи монополска такса. Тежина питања смањења
цене соли за широке народне масе лежи и у раци-
онализацији производње, смањењу транспортних
тарифа, ефикаснијем транспорту и редукацији оп-
штих манипулативних трошкова. Да је све ово
могуће, биће свакоме јасно, када се зна: да кило-
грам произведене соли у Креки, тој нашој најва-
жнијој солани, не стаје више од 0.40 динара по
кгр. или 4.000 динара по вагону и да морска со,
коју купујемо са стране, не стаје по килограму
франко наша обала више од 0.17 до 0.25 динара,
што ће рећи 1.700 до 2.500 динара по вагону.

Па, када већ, према свему, постоји могућност
за смањење цене соли, а со је као животни арти-
кал народу неопходно потребна, налазим да би
овоме кораку требало што пре приступити без
икакве бојазни, да ће од тога трпети интереси др-
жавне касе. Напротив, моје је уверење да би се
спуштањем цене соли, на пример од 2.75 на 1.50 по
кгр., потрошњи соли одмах и толико повећала, да
би се апсолутно имала обезбеђена, не само сада-
шња буџетска предвиђања, већ и више. (Ообра-
вање: Тако је!)

Пређимо на питање петролеума. И петролеум
спада у групу насушних потреба народних. Под
данашњим приликама сељак лети гас и не троши,
изузев случајева болести. Данас се по селима ноћу
скоро светлост и не види. Од 500 домова у једном
селу могло би ништавном светлошћу бити освет-
љено највише 20 до 30 домова. Колико се гас по
селима мало троши и колико се на њему штеди
најбољи би доказ био куповина гаса по сеоским
дућанима за пола динара или за једно до 2
јајета. Под данашњим приликама сељак и зими гас
врло слабо троши. (Одобравање).

Према овоме, овако висока цена петролеума
не само да није оправдана, већ је потпуно произ-
волна и не одговара ни из далека цени увезене
сирове нафте. Та цена ни у ком случају не износи
више од 0.80 до 1 динар по кгр. или 8.000 до

10.000 динара по вагону. Међутим, петролеум се и данас даје народу по цени од 60.000 динара по вагону или 6 пута више.

И код овога артикла налазим да би цену требало знатно спустити чак и на пола, у коме би се случају, по моме дубоком уверењу, потрошња триплирала јер би се триплирао број потрошача нарочито на селу. Шта више у извесним домовима и по варошима петролеум би био трошен.

Данас, господо народни посланици, када су села и насеља у мраку, данас у веку електрике и бензина, овакве цене петролеума нагоне нас на озбиљно размишљање о томе: није ли дошло време да се питање снабдевања наше земље течним горивима одузме из руку странаца, и да се увоз, трговина и све што је у вези са течним горивима, стави у националне руке? (Одобравање).

Да видимо сада како стоји са шећером. И шећер је артикал веома потребан народу. Његова висока цена никако не би била у сагласности са том потребом. Како се зна да производни трошкови по килограму кристалног шећера не износе више од 3.10 до 3.30 динара или 30.100 до 33.000 динара по вагону, а да се килограм продаје по 13 до 14 динара, онда и овде, господо народни посланици, као и код соли, као и код петролеума имамо горку истину која гласи:

Веома јевтина производња, али веома скупа продаја народним масама. Због овога се дешавају аномалије да сељак, тај произвођач шећерне репе а који би требао да буде и најјачи потрошач шећера, данас, уопште узев, шећер и не троши. Управо, он га узима, односно купује само за Божић, Ускрс, за славу, за заветину, а има их који га ни за ове дане не купују, јер немају чиме да га купе.

И овде се као неминовно намеће потреба да се неподношљива цена шећеру смањи, и да се тим путем овај насушно потребан артикал учини приступачнијим народу. Да би се овиме појачала производња шећерне репе, умањила незапосленост, повећала потрошња, а са њом и повећали и државни приходи, мислим да је сасвим јасно.

Но и ако народ веома скупо плаћа овај монополски артикал, ипак није држава та која лавовски део узима, те би се и овде могло поставити питање, па ко је тај, који га узима, и да ли треба дозволити, да га и даље узима? Господо народни посланици, онај, који буде правилно одговарао на ово питање, — а ово ће учинити ако му полазна тачка буде била чињеница, да је 80% шећерне индустрије код нас у рукама странаца, — и који цене монополских производа спуштањем буде довео у сагласност са народним потребама и куповном моћи, највећим делом решиће економску кризу, а поред тога и вечито ће задужити нашу нацију. (Одобравање).

Верујем, да ће данашња Краљевска влада, судећи по њеним досадашњим многим родољубивим потезима, наћи начина не само да одговори на постављено питање, већ и да прихвати и добронамерну сугестију о спуштању цена монополским артиклима, те овим путем довести у равнотежу трошкове производње са ценама, које плаћају широке народне масе.

Са том вером и убеђењем, да ће и по првом питању, које третирах, т.ј. питању исправке неправде причинене официрима заслужним за Отаџбину, садашња Краљевска влада наћи начина и могућности, да и то преболно питање у општем интересу великодушно и племенито реши још кроз

овај буџет пријемом амандмана о томе, ја изјављујем да ћу гласати за предложени буџет Министарства финансија. (Бурно одобравање и плескање у центруму и на десници).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, ima reč narodni poslanik g. Vojislav Lazić u ime grupe Nezavisnog kluba.

Војислав Лазич: Господо народни посланици, г. Министар финансија излажући овде пред нама његов буџет рекао је да је тај буџет смањен. И могли би поверовати и помислити па рећи: Хвала Богу, ево једнога буџета који је смањен, макар и незнатно. Али, кад сам ја мало боље разледао и завирио да нађем и да видим у чему је то смањење извршено, онда сам дошао до закључка да није ништа смањено. Напротив, буџет је повећан на личне издатке 6,886.509 динара, а оно смањење, које нам је г. Министар претставио од 36,154.831 динар, стварно као смањење не може да се узме и стварно оно и не постоји. А не постоји зато, господо, што се по партији бр. 440 одложило плаћање ануитета по једном монополском зајму и то одлагање износи 43,041.340. Ту није фактично смањење него само одлагање једног плаћања од ове године за идућу годину. И према томе смањења буџетскога нема, а да би стварно постојало, оно би било само онда, да се у личним придлежностима то смањење учинило.

Према томе, господо, као што видите, ни код овога буџета нема смањења као ни код осталих, напротив, постоји једно повећање. После ове констатације ја желим да пређем на финансијску политику Министра финансија односно његовог ресора.

Да видимо да ли са те стране можемо дати Влади поверење и гласати за овај буџет. Ја посматрам политику финансијску садашњег Министра и упоређујем са финансијском политиком онога пређашњег Министра Ђорђевића и, господо, нема никакве разлике. Да се учини каква разлика требале би велике реформе, док међутим рефорама нема никаквих, него само продужење онога система који је постојао, а систем, господо, јесте тај: притисак терета на народ. Да је то тачно, ја ћу да вам изнесем извесне податке, па ћете се и сами уверити да је моје излагање тачно. Ја сам овај буџет из 1937/38 упоредио са буџетом из године 1927/28 и нашао сам да је сада буџет много већи него 1928 год. Зашто је тај буџет сада већи и на којим облицима, да видимо где је већи, и на којим облицима:

Порески терети већи су сада од терета који су били заведени 1927/1928 године. Посредни и непосредни порези за 1928 годину износили су 5.193,204.309 динара. Сада за 1937 годину предвиђа се да се наплати непосредних и посредних пореза 5.323,865.000. Према томе, господо, за 1937 годину предвиђа се више посредних и непосредних пореза него што је било у 1928 години за 130,660.691. А, господо, сада код монополских предмета да извршимо упоређење тих двеју година. Сада по новом буџету за 1937 годину предвиђа се више него што је то било 1928 године за 172,404.509 динара.

Укупно пореза непосредног, посредног и монополског наметнутог у овој години наплатиће се више, него што је то било у 1928 години за 303,065.200 динара.

Е, сада, господо, да видимо закључак из овог упоређења и проценимо ондашњу моћ нашег народа, да проценимо ондашњу његову зараду, да проценимо цене пољопривредних производа, које су владале 1928 године, и да проценимо сада у ово доба, па да видимо да ли је могуће да ми сада у овој години предвиђамо оволико огромне суме да се више од народа могу наплатити, него што је наплаћено у 1928 години.

У 1928 години земљораднички производи били су за 75% скупљи него што су данас. Цене свима артиклима земљорадничким 1928 године стајале су за читавих 75% више и то цене и пшеници и кукурузу и стоци. А привредна моћ и осталих професија у 1928 години била је сасвим друга и сасвим сигурнија, него што је она сада у 1937 години. Просперитет нашег народа, наш национални доходак пао је од тада до сада за 50%, а ми место да идемо са оптерећењем народа онако како иде и његов национални доходак и његов просперитет, па у колико се смањују његови приходи, да се у толико смањују и његови терети, ми међутим радимо обрнуто: његови се приходи смањују а терети се повећавају. Ја вас сада питам: је ли то једна правилна финансијска политика?

Господо, није ничим показао садашњи Министар да је увидео ту аномалију, да је увидео ту опасност по наш народ и да је он ударио другим правцем, па да смањује терете. Напротив он терете повећава (Један глас: Земљарина је 1928 године била већа него сада). Молим Вас сада ћете видети како је земљарина смањена и колико је смањена.

Господо, разни намети се само ређају и после се изналазе начини, како ће се што више и на који начин од народа узети у посредној и непосредној порези. Ми данас, господо, имамо код нашег народа непосредну порезу, а затим после долазе прирези на те непосредне порезе. И кад би господо, наш народ имао да плаћа само порез основни и допунски, који му државна каса тражи, који му је држава наложила, па и то би било много. Али после долази бановински прирез, долази патријаршијски прирез, долази епархијски прирез, долази свештенички бир, долази општински прирез (Један глас: Нема бира сада, то је сада патријаршијски прирез) и када се то узме и обрачуна, онда ћете, господо видети, да се све више и више терети пењу. Сада, господо, један од господе добаци, да ја нисам то добро промотрио и каже да се свештенички бир не плаћа. А напротив, ви нисте добро промотрили и ја тврдим да свештенички бир није скинут, он је остао, а уз то је дошао патријаршијски и епархијски прирез. (Један глас: Није тачно!)

Ви, господо, не гледате ништа шта плаћате. Ако се то вас није тицало мене се је тицало јер ја сам увек хтео да видим шта наш народ плаћа а шта и сам плаћам. Заверите у вашу пореску књижицу па ћете видети да има бир. Хоћу да утврдим да ништа од оног што се једанпут зареже, доцније се не скида. До ове године је био само свештенички бир, а сада је убачен и патријаршијски и епархијски прирез а онај бир није избрисан (Петар Богавац: Није то тако, не знате ви те ствари!) Сигурно ћу да тражим од г. Богавца знање. Кад би само Богавац знао оно што зна Воја Лазих! Господин Богавац зна да скупо прода ливаду. Ако

хоћете да слушате ви слушајте, а ако нећете, ви можете изаћи.

Судске таксе о којима сам овде већ једном приликом говорио, оне су тако страшно велике да апсолутно народ се пита, па докле ћемо ми грцати под овим теретом и хоће ли ко помислити на смањење тих терета. Државне таксе, бановинске таксе, општинске таксе и сада још црквене таксе. А шта сад да кажем о овим монополисаним предметима. (Повици са центрума: Оставите ви те ствари, не разумете се ви у то!) Господо, кад ја ово говорим вама је тешко, али ја вршим своју дужност. Кад би ви разумели онолико колико разумем ја и ви би овако говорили. О овоме сам говорио много пута, па и сада вам кажем: скидајте то, то је штетно по народ и по државу. Али Министру је тешко то доказати, он хоће новаца, он мора да покрије расходе, а ви из већине нећете у те ствари да уђете него кад неко из опозиције почне да о томе говори, ви кажете: не зна он то. (Један глас са деснице: Није то тачно!) Јесте господо, покушали сте да не верујете да је истина ово што ја говорим, а ја вам на то кажем: кад одете кући потражите пореску књижицу па видите да ли је тачно оно што ја говорим. (Глас са деснице: Свештеничког бира код нас нема!) Ја тврдим да га има? И за ту тврдњу одговарам (Глас: Ако то докажете, ја ћу га платити за вас за годину дана!) Не тражим ја да ви за мене платите, платите ви ваше. Ја овде не говорим ради себе него ради народа, ради оне сиротиње која је оптерећена и не може да плаћа.

Господо, ја овога пута хоћу да скренем пажњу г. Министру нарочито на ове превелике таксе, и да му скренем пажњу да се од стране власти нарочито гледа да се што више од народа наплати и у државну касу утера, без обзира да ли је то право и да ли је то законито.

Господо, људи се кажњавају ако на суду не положи таксу, ако не плате таксу на дан рочишта ма да у позиву није стављено да таксу треба да донесе, те он незна да је дужан да је плати и од куће не понесе новац. Међутим кад је отпочето суђење њему судија каже положи 150 динара јер толико засеца такса према времену колико је трајало рочиште и табацима потрошене хартије. Како је овај дошао без новаца, јер се није надао да ће му за таксу требати, он изјављује да новаца нема. Судија у записник ставља да такса није плаћена, и пошаље извештај финансијској управи, у коме каже да тај и тај данас на суђењу није положио таксу у износу толико и толико динара колико буде засекала, на пример 150 динара. Финансијска управа га не позива да положи 150 динара, него му шаље пресуду у којој каже овако: ви сте тога дана имали рочиште у суду и нисте положили 150 динара таксе, и зато сада имате да положите на име редовне таксе 150 динара, а на име казнене таксе двогубу таксу дакле 300 динара — свега 450 динара. Таквих предмета има много и много и стално се такве пресуде доносе по којима има људи који су осуђени да плате по 700, 800 па и преко 1000 динара. Ја сам поднео предлог у томе смислу, у коме сам тражио, да се та казнена такса изостави, и да се нареди, да људи плате само редовну таксу, а да се избегне то кажњавање, јер је такса и иначе велика па да сељак плати и казнену таксу то није право.

Даље постоји такса на наслеђе. Има једна скала по којој деца кад наслеђују непосредно од оца не плаћају таксу, али има извесна скала процене да ако дете наследи веће имање онда плаћа таксу и ако непосредно од оца наслеђује. Даље, господо, постоји скала да унуци ако наслеђују од деде плаћају таксу и ако они долазе у други степен сродства онда је та скала већа.

Ја сматрам да је то аномалија да се плаћа та наследна такса на непосредно наслеђе од оца или на наслеђе од деде.

Родитељ умире, оставља децу малолетну и сад деца ем су изгубила родитеља, ем за то имају да плате и таксу, јер наслеђују имање. Или, старији човек изубио сина у рату и има унучад која још нису способна за зараду, али кад деда умре, деца треба да плате наследну таксу. Али да видите и веће неправилности у тим таксама. Било је случајева кад су дотични помрли, још у 1926, 1927 или 1928 години кад је био добар просперитет. Тада је извршена процена имања по оној вредности која је тада владала. Такса до данас није била плаћена јер судови нису стигли да расправе њихово наследство и сад су расправили, али наплаћују таксу на вредност имања која је још онда утврђена. Имамо случајева да такса достиже једну трећину наслеђеног имања. Ја чиним предлог да се то на неки начин ублажи и да се нареди садашња процена и по садашњој вредности имања да се такса наплати, а не по вредности која је владала 1927 и 1928, када је имање много више вредело него што вреди данас.

Господо, код нас у ширим народним слојевима дуван не може да се купује. Он је већ за данашње прилике постао толико скуп да људи и ако су навикли на дуван не могу да га купују. Ту је кријумчарење дувана почело нагло да се шири. Зато ја чиним апел на г. Министра да се што пре снизи цена дувану, нарочито дувану који пуше сиромашни слојеви нашега народа.

Господо, исти је случај код соли. Одавно се понавља то с овога места да је со скупа. Не може народ да купује соли. Дајте му могућности да се може осолити, да може осолити хлеб, да може купити за стоку да је осоли. Ја мислим да је крајње време да се то увиди и да се цена соли смањи.

Исти је случај са петролеумом. Чули сте малопре мога предговорника, он је лепо то изнео како је стање са осветљењем на селу. Село живи у мраку, нема за шта да купи гас и од тога трпи штету сам сељак зато што нема осветљења у кући и не може да свршава послове на време, а трпи и држава јер нема потрошача.

Сада, господо, да говорим и ја о шећеру, о другим предметима, далеко би ме одвело, али сам сматрао за дужност да истакнем ова три предмета: дуван, со и гас, и бар да се још сада у овом Финансијском закону овим монополисаним предметима смање цене. Господо, немојте то питање решавати онако колико само да се каже: смањено је. Ако се ту осетно не смањи, него се учини само пет или 10% попушта, то не би значило ништа. Ту треба учинити најмање смањење од 50% па тек онда да може човек да каже: народ је осетио да је неко смањење учињено.

Господо, толико о порезима. Сада да пређемо на администрацију. Пореска администрација, господо, никако се не побољшава. Наша пореска

администрација иде сваким даном у све већи хаос. Ово је чудо. Велики број чиновника има, не оскудева се са чиновништвом, али администрација се све више компликује, све је више у заостатку. Предмети се никако на време не решавају. Разрез пореза, господо, не врши се сваке године сада као што се то некад раније вршило, па да човек каже: не могу чиновници да стигну. Сада постоји катастар. Он врши разрез пореза, он врши промене које треба да врше пореске управе, која добију то готово и оне имају само да књиже и наплаћују.

Али, нажалост, то књижење пореских облика и уопште порезе такво је, господо, да никад наш сељак, ако хоћете и трговац и занатлија, не знају када су порезу платили и колико још дугују. То се тако рђаво води да многи људи сами из своје пореске књижице не могу то да виде нити саме пореске власти о томе могу да обавесте, него каже: донеси толико и толико па видећемо доцније колико још треба, па се то тако вечито отеже у недоглед.

Господо, кад већ говоримо о порезима, ја сматрам за дужност да овога пута изнесем груб начин наплате порезе. За нас, за наше крајеве, то је груб начин. Код нас су раније наплату пореза вршиле општинске власти и сваки порески обвезник долазио је у своју општину и платио порезу. Општински благајник примио је новац, завео и потписао књижицу и ствар је била у реду. Распореди порески били су код општине. Пореске власти су уређивале распоред и предавале општини за наплату. Само пореске управе вршиле су наплату у седишту свом а то је у варошици. Међутим, сада је пренета наплата пореза на пореске власти. Све су пореске књиге у пореској управи, али пореска управа не може да врши наплату, чекајући да се пореза у њену канцеларију донесе, него се егзекутивна наплата мора да врши у седишту општине, у селу, и зато тамо одлазе егзекутори. Наплату сада врше заједно егзекутори и општинске власти. Један обвезник доноси порезу, не прима је порезник, не прима егзекутор, него је прима општински благајник. Али је не књижи, не заводи у пореску књижицу, него му даје привремену признаницу, па му онда каже: ево, отиди у пореску управу, па нека ти је тамо уведу, и онда многи људи кажу: како то да ја дангубим да бих платио порезу па још сутра имам да дангубим идући у пореску управу. Многи то не учине. Остави књижицу у џеп са мишљењем кад доспем ја ћу отићи да ми се заведе и укњижи. После он то заборави и кад после пола године или годину дана поново га потеряју за порезу, он узме признаницу, оде у Пореску управу да се оправда, а у Пореској управи не знају да ли је то уведено или није. И они су о томе изгубили трага и људи лутају са том признаницом и жале се и кукају, ево мој општински благајник појео ми порезу, није је завео и дешава се таквих случајева много и много и увек наступа компликација у том смислу.

Ја зато сматрам да то питање наплате порезе треба дефинитивно пречистити и сматрам да би њега требало пречистити на тај начин да се врати општинским управама наплата порезе, као што је то раније било код нас, па да општине ту наплату врше, да су дужне да примљену порезу и укњиже, да уведу под тачан број, тачно да напишу суму која је плаћена, да то у књижицу заведу и онда

је човек сигуран, да му се не сме она пореза, коју је већ једанпут платио и по други пут да тражи. Кад општински благајници ту порезу примају те примају и данас и носе је у Пореску управу, али не могу да то и књиже, нека им се да и то право да је и књиже и уводе, као што је то било и раније.

Порески органи нека надзиравају тај рад, нека обилазе општинске управе и нека дају упуства и нека у наплати потпомажу, и по мом мишљењу, наплата пореза на тај начин била би успешнија, јер би претседник општине знао да је одговоран за наплату порезе, па би се старао и о томе водио рачуна, опомињао би људе, а он зна најбоље кад ко може да порезу плати, па би је онда од њега и тражио и онда на њега и притискивао.

Овако често пута не опомињу се људи на време него наједанпут кад падне сноп, порезници и егзекутори сруче се у села, неки има да плати, многи и нема, и онда гоњења, онда се употребљавају жандарми и направи се читав хаос и узбуна у селу, кад порезници и егзекутори дођу да врше наплату пореза, као да су дошле дахије и Турци да наплаћују арач. Читаво се село узбуни, јер они доведу и жандарме и јурну од куће до куће са жандармима, људи су отишли на посао, а жене и деца направе вриску, уместо да се наплата порезе врши редовним, мирним путем, као што је се то код нас раније радило, сад се наплата обавља нередовно, у виду неке отмице. У моме срезу било је у овој години трло тешких и незгодних последица отуда, јер жандарми зађу у потес, закупе стоку чију нађу, а често пута нађу и оног пореског обвезника, који је већ платио порез, па сву ту стоку дотерају у варош и онда ови људи, који су порезу већ платили праве питање: како си смео да ми дотераш стоку, кад сам ја порезу платио, људи испадају на пут пред егзекуторе и жандарме, отвара се туча и тако се ређа ваздан немилых догађаја.

Господо, морам да изнесем још једну ствар, не знам да ли је то по наредби господина Министра финансија или је то по наредби Финансијске дирекције, у моме срезу налазе се порезници по селима и данас и врше егзекутивну наплату.

Досад се радило тако да се до краја децембра егзекутивна наплата порезе вршила, а после се већ улазило у зиму, кад су људи у таквоме стању да им више није могућно да плаћају порезу, јер се сад људи брину за хлеб и зато се до сада увек пре овог доба, у зиму нарочито, прекидало са наплатом порезе. Порезници су се повлачили да раде у канцеларијама, да врше нове распореде, да срачунавају што је досад наплаћено, да праве распоред дужне порезе и да се припремају за нову наплату кад дође лето.

Међутим, сада су се егзекутори и порезници размилели у моме срезу и врше егзекуцију, одгоне стоку и сељак мора да прода и последњи цак жита да стоку откупи, па бих молио г. Министра да се бар сада престане са том егзекуцијом у ово доба, па да се на лето та наплата настави

Господо, каква је била потреба за укидање финансијских управа по окрузима како су раније биле, а створене бановинске дирекције, ја не знам, можда се тиме мислило да ће бити много боље, али се је постигао по моме мишљењу, баш један обрнути успех. Те бановинске дирекције толико су отежале администрацију, да се код њих не зна

ни за какав ред. Ја сам долазио неколико пута у Финансијску дирекцију у Сарајеву ради једног предмета, тражио сам га и трагао по неколико месеци док сам га нашао. Има стотине канцеларија кроз које треба да прођете док до тог предмета дођете.

Један инвалидски предмет сто пута се враћа општини, сто пута се траже неки податци и никада да се добију, а онда се шаљу Министарству социјалне политике и по три године чека једна удовица или инвалид, да се наплати заостала инвалиднина. То је администрација наших финансијских дирекција.

Ја бих молио, г. Министра да у овим финансијским дирекцијама заведе бољи ред, иначе ако овако остане неће дати никаквог резултата. Господо, да ли је то по наредби г. Министра или је то по самој иницијативи Финансијске дирекције у Сарајеву, све земљорадничке задруге задужене су порезом, и то не само редовним порезом, него и уназад 15 година. Финансијска дирекција у Сарајеву тражила је од сваке задруге да јој пошаље од свога оснивања до данас све билансе за сваку годину и све скупштинске записнике од редовних и ванредних задругиних скупштина и на основу тих биланса и скупштинских записника многе задруге су задужене порезом за неколико година уназад и тако су задруге упропашћене, јер многе су задужене са толиком порезом колико немају капитала.

Једна житна задруга у Обреновцу за своје пословање у 1931 години треба да плати 15.000 динара пореза, а она је у тој години претрпела губитак од 150.000 динара. И ако би се задруга сврстала као једно капиталистичко друштво, као једна банка, али када нема никаквог просперитета, него је напротив утврђено за ту годину да је било 150.000 динара губитка, да није покрила ни своје расходе, а она се задужује са 15.000 динара пореза, не знам зашто, ако није за то што је претрпела тај губитак.

Не могу да разумем шта је био циљ оваквог решења те Финансијске дирекције и тражења тих записника, биланса и целокупног задружног пословања под претњом ако за толико и толико дана не пошаље, да ће задруга бити опорезована без права на жалбу. Задруге су следовале томе позиву али су се порезом задужене задруге ипак жалиле на тај разрез. Међутим од тих жалба није било никакве користи.

Ја баш жалим што сад није овде Министар г. Воја Ђорђевић, који је у исто време и претставник нашег задругарства. Да утврдимо бар овде заједнички ту чињеницу и ја жалим да он као Министар у овој Влади није могућан да то питање пречисти и реши, и да те наше јадне задруге ослободи тога намета јер оне све морају да ликвидирају, јер немају чиме да плате те намете.

Господо, у даљој финансијској политици Краљевске владе ми видимо да се она упутила једним правцем, који по моме мишљењу не иде на унапређење привреде, не иде и нарочито не иде на унапређење земљорадничког пољопривредног напретка, већ напротив иде једном банократском систему, једном систему стварања што већег капитала у повлашћеним државним заводима, да из тих завода Влада снабдева државну касу и узима зајмове кад су јој потребни и да ти заводи постану неспособни или да им се уопште онемогући

онај позив, коме су они упућени. Привилегована аграрна банка основана је са циљем, да помаже пољопривреду. Зато је она „аграрна“. Њезин је то био задатак. Међутим, она је од тога задатка отстрањена. Г. Министар финансија одузео је ту банку, одузео је тај завод од г. Министра пољопривреде, потчинио је себи. Тако је исто учинио и са Поштанском штедионицом која је била под Министарством саобраћаја. Државна хипотекарна банка је већ од раније била тамо под Министром финансија, а сада је са Народном банком и ова три завода, која сам поменуо, направљен један такорећи обруч државних банака које служе за допуњавање једна друге, али не за служење пољопривреди или уопште привреди, него да би могле да служе Влади за узимање новаца, колико је кад њој потребно за покривање буџетских изда- така. То Влада чини у виду разних позајмица, у виду уписивања записничких бонова, који се сада по овлашћењу употребљавају и на друге начине, али да ти заводи служе нарочито пољопривреди, они нису више у могућности.

И у овој години Привилегована аграрна банка није финансирала задругарство, нити је уопште помагала привреду. И уколико је то чинила, она је то чинила врло скучено и врло мало, а под таквим околностима и под таквим условима да друге нису могле то да испуњавају. Ја мислим да је то погрешно, већ да је Привилегованој аграрној банци требало оставити, да она помаже селу и сељаку, другим речима да помаже пољопривреди те да се преко ње развија пољопривреда.

Господо народни посланици, наша Влада... (Пљескање и смех на десници) ... Краљевска влада. (Повици: Ето, рекао си наша Влада!) Разуме се ово није ваља Влада италијанска, него Влада Југославије. (Буран смех.) Добро, онда признајем да је наша. Господо, Краљевска влада... (Повици: Наша Влада!)... И Петар Кочић када је писао „Јазавца пред судом“, он је ону Сарајевску владу назвао „нашом владом“, али под знаком навода, па може и ова Влада да буде под знаком навода. Господо, ја сам хтео да изнесем и да утврдим фактично да Министар финансија није никако могао још да дође до правог стања ствари које постоји нарочито на селу. Када је учинио овакав систем банака он је то чинио само у једном чисто банкарском смислу. Г. Министар дајући нам експозе он је рекао ово: „Као сретство за оживљавање привреде, а нарочито активности новчаних завода, послужила је Уредба о ликвидацији земљорадничких дугова. У смислу ове Уредбе земљорадници су већ почели да полагају дужне суме. У почетку ове године Привилегована аграрна банка примила је већ у готову 38 милијона динара. Ова појава показује да и наш сељак почиње да мобилише новчана сретства, а новчани заводи осетиће од тога извесно побољшање“. Ја нарочито подвлачим ову реченицу г. Министра у којој он каже да наш сељак почиње да мобилише новчана сретства. Ово мени изгледа да Министар мисли да тамо код сељака постоје паре, али само да су те паре негде склоњене па да их треба пустити у оптицај. Али сада ево пуштања у оптицај путем Уредбе о заштити земљорадника и преко Привилеговане аграрне банке. Ја верујем да је дошло 38 милиона у Привилеговану аграрну банку преко ове Уредбе, али није то дошло отуда што се сељак решио да мобилише те паре. По ре-

чима господина Министра изгледа као да су те паре биле демобилисане. Не, господо, него су сељаци морали да продаду оно што им није за продају те да плате да им не би банке егзекутивним путем наплату вршиле. Није то плаћено за то што су те паре чекале негде у ћошку, него када су добили опомену да је њихова обавеза предана Аграрној банци онда је наравно под таквом претњом закона дошло до тога да су земљорадници морали да продаду извесни део имовине да набаве паре и да их пошаљу банци.

Ја ово износим као карактеристику да г. Министар није ушао добро у суштину нашега села, и да није ушао у право стање како оно у пољопривредном и новчаном погледу стоји, и зато што г. Министар тврди да је на селу почео просперитет и да су се цене производа земљорадничких повећале и да је на селу много боље него што је било и да се зато може чак и тражити повећање пореског оптерећења! Ја зато што та политика није добра ја ћу због тако рђаве финансијске политике која се води у овом времену гласати против овога буџета. (Одобравање на левици).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Todor Mihailović. (Glasovi: Nije tu). Pošto g. Mihailović nije tu, to se smatra da je odustao od reči.

Reč ima narodni poslanik g. Radisav Vučetić.

Радисав Вучетић: Господо народни посланици, ви сте сви сведоци да је пре неколико дана мој друг Воја Лазић замерио Претседништву што је добио реч после мене. Он је то сматрао да је то било нарочито удешено, а сада ево он је говорио пре мене, а ја после њега а ја томе не чиним никакву замерку.

Господо, ја сам у прошлогодишњој буџетској дискусији у специјалној дебати код буџета Министарства финансија говорио и истакао сам многе ствари, које сам сматрао да треба да се корегирају у нашој финансијској политици.

Господо, сад ми је опет пало у део да говорим у специјалној дебати о Министарству финансија и морам да кажем ово, да је овај буџет мањи од прошлогодишњег за 43,806.217 динара. То би, господо, на први поглед могло мало да нас развесели и могло би да ми се каже, да је имало нешто мало дејства то што сам прошле године говорио. Али, господо, одмах морам истаћи и то, да то није знак да смо завели штедњу, јер док је овај буџет Министарства финансија мањи, дотле су сви остали буџети већи, и ја стога не могу рећи да смо у знаку штедње.

Господо народни посланици, ја не тврдим и никад нисам тврдио да варош и варошко становништво не плаћа ништа и да је оно специјално ослобођено нечега што село није, али морам истаћи да сељак ако хоћете ипак највише плаћа. Просто за то, господо, што сељак производи све оно што наша држава извози и отуда црпе царину, а троши све оно што наша држава увози — монополске артикле и отуда је сељак највећи платац, јер је највећи произвођач и највећи потрошач. И ја морам констатовати, да је заиста у првом реду сељак наш погођен не само непосредном порезом него и посредном порезом. Није наш сељак опорезован само оним што плаћа на пореску књижицу, него он плаћа порезу свуда где се макне. Сељак плаћа порезу кад је потерао своје производе

у варош. Одрама је био опорезован. Ја сам био очевидац на Чукарици, да је Београдска општина узела толику трошарину на прасце да је човек ка-зао: да сам знао ја би моје прасце пре бацио у Саву, јер ми узеше скоро половину за трошарину. Тако је, господо, у свима варошима.

Господин Лазић рече да је скуп дуван, да је скупа со, гас итд. Не може, господо, сељак да троши дуван, јер мора дневно да потроши рецимо једно пакло савског дувана и за њега мора да да 3 кгр. пшенице. Не може да купује гас, јер за литар гаса мора дати седам килограма пшенице. Како ће један радник на селу, који ради за шест динара дневно да пуши дуван кад мора за пакло и за папир да да толико да му остане свега 2.50 динара. Ја чиним апел на г. Министра да се постара, да се цене артиклима, које највише троше сељачке масе, а то је со, гас и дуван смање да би сељак могао да их троши, а финансијски ефекат био би исти, јер би сељак више пушио. Исто тако код данашњих цена гасу у селима сељак се вратио осветљењу које је употребљавао у XVIII веку — он гори жијак. Стави кашику лоја или масти у какво лонче и парче фитиља од крпе и то му је осветљење.

Порез на земљарину је велики, господо. Ја разумем и верујем да има крајева где та земљарина није велика. Мој Срез тамнавски граничи се са ваљевским и имате случајева да се село једно Тамнавског среза граничи са селом Среза ваљевског, и да сељак има једно имање у тамнавском а друго у ваљевском срезу. У порези је толико велика разлика да тај сељак плаћа два пута више порезе на имање у Срезу тамнавском него у Срезу ваљевском. То је дошло због оних пореских лествица и дошло је до тога да је мој Срез тамнавски, који је некада био активан, да је данас страховито опорезован земљарином.

Ја морам лојално признати и то, да мој срез данас има само дуговане порезе око 8 милиона динара. Сада, неко ће рећи, па ти људи не плаћају! Господо моја, није истина да они не плаћају, али су долазиле тако неродне године, а он је тешко порезом оптерећен па је изгубио вољу да плаћа и каже, нека буде шта буде. Господо, није само ово сељачка невоља, има и других. Ја ћу сада да се дотакнем једног, ако хоћете, немилост случаја, који ће вам показати да су се све владе од уједињења до данас огрешиле о нашег сељака. Господо, у току ратова наш је сељак дао држави за војне потребе и коња и вола, и коњска кола и сточну храну и људску храну, и све што се дати могло. Било је, господо, и таквих случајева, да је 1914 године наш сељак кад је бегао од најезде непријатеља, пошао од куће, упрегао свога последњег вола, натоварио на кола храну и децу и тако бежао. Наша војска у отступању, кад би јој се заглавио топ, узимала је од сељака овога вола у запрегу и тако извлачила топ и бежала од непријатеља. Или бежи од непријатеља па у путу опет сретне сељака узме му вола, а сељак остане са децом. У свим тим случајевима добијао је сељак реверс од војне власти, али, господо, ни до данас није му то плаћено. Судовима за ратну штету, кад су извиђали, наши сељаци подносили су те реверсе, тражећи да им се то призна као ратна штета, али судови су рекли, да је то војна власт узела и да ће она и да плаћа. Али, господо, до данас то сељаку није плаћено. Ја имам

велики број потврда тих војних власти и реверса; са њима сам био код Министра војске и морнарице и код Министра финансија, они су обећали да ће учинити нешто у том правцу, али ја бих молио г. Министра финансија, он је ту присутан, нека се нађе могућности и начина да се то исплати. Господо, ако се не може то у готовом новцу платити, онда једноставно може се у вредности тих реверса раздужити порезом и сељак ће бити опет задовољан. А грехота је, и ако хоћете за нашу државу је то срамота да она до данас, скоро 20 година, није то платила сељаку, а ми видимо милиони иду на оно без чега се може бити. Да се деси нешто сутра да ли сељак може опет да да све ово што је у прошлим ратовима давао. Ја апелујем на г. Министра финансија ако не може у готовом новцу, нека се урачуна у дуговани порез, или нека се издаду специјалне државне обвезнице и са њима исплата изврши само да се то питање једном ликвидира.

Осим тога, господо, ми морамо бити објективни и видети и то да има велика сума неисплаћене инвалиднине. Има, господо, неисплаћених инвалиднина и у случајевима где је удовица већ умрла, па је остао само син или ћерка, где је удовица примила инвалиду па је оставила ћерку, оставила сина саката. Па ето, господо, зашто се једанпут не види и не поведе рачуна о томе, да се и тој сиротињи исплати дугована инвалида. Нека се и то питање ликвидира.

Господо, ја мислим када смо ми, када је Краљевска влада донела Уредбу о ликвидацији земљорадничких дугова, да је у најмању руку требала на неки начин ликвидирати дуговану порезу. Господо, као што рекох, у моме срезу има случајева где један сељак дугује 25 до 30.000 дин. на име порезе. Господо, он то никад не може да плати. Ја мислим да би било право да се и та дугована пореза на неки начин ликвидира или да јој се да дужи рок за отплату. Ја мислим да то не би било баш ништа много и опасно да се то и отпише тим људима. Истина, било би мало незгодно да они који су заостали са том порезом сада одједаред добију отпис, а они који су уредно плаћали, да од тога не виде хасне. Али, у сваком случају може се дати један дужи рок за отплату дуговане порезе (Један глас са левице: Када ми националисти дођемо на владу, све ћемо да бришемо!). Земљарину је потребно смањити, јер ово смањење које је Краљевска влада извршила није дало тако рећи никаквог ефекта, а ево зашто није дало. На једној страни дошло је до смањења за 33% али, господо, једновремено дошао је епархијски прирез, и тако је смањење земљарине остало без ефекта.

Сем тога, господо, ја мислим да треба, као што рече мој предговорник Воја Лазић, нашу администрацију преуредити. Пореске егзекуторе, господо, треба укинути, јер често се пута дешавају такви случајеви, да ти порески егзекутори проневере већу суму новаца или да по четири, пет, па и шест месеци рада у селу покупе 50 до 60.000 дин. и не предају државној каси. Ја мислим да би најбоље било да порезу опет наплаћују општинске управе, јер, господо, ту је већа гаранција, ту су на крају крајева ипак људи домаћини који дају гаранцију да у случају ако учине злоупотребу, накнаде то држави а порески егзе-

кутори су често пута они који нису свршили никакву школу, па не могу да дођу до неког већег положаја него је у пореској служби нашао ухлебије.

Има, господо, још један пут и начин којим би се могло селу и сељаку доста помоћи. Ја ћу, нека ми се не замери, овде истаћи само један случај који се ове године одиграо. Господо, ми смо ове године имали Уредбу о откупу пшенице. Ту уредбу, господо, и ако је Краљевска влада била прописала и мере за њено извршење, мало је ко од стране трговаца на пијацама поштовао. Сељак дотера пшеницу на пијацу, трговац нађе ману и каже: Много уродице, те не знам шпицбраун, и шта ја све знам, па место да плати утврђену цену до 120 динара, добија пшеницу од 80 до 100 динара.

Ту исту пшеницу са шпицбрауном, ти исти трговци продавали су за потребе војске по 167 динара. Господо, требало би извршити организацију тако, да држава за потребе војске сама откупи ту пшеницу, па ако није имала готових новаца, онда се је могло да се та цена за продату пшеницу обрачуна за порезу. На тај начин би се много више порезе наплатило, много више, дупло више, а што је најглавније и сељаку би се више за његов производ дало, а не би та разлика отишла у џеп трговца. Сељак у први мах за време жетве и продаје за порезу и да би понешто регулисао. Ето видите, тако није учињено, и зато бих ја молио Краљевску владу и упућујем овај апел на њу, да прими ове сугестије, па да бар убудуће, у новој жетви организује то да држава сама непосредно узима и купује од сељак пшеницу и друге производе за војне потребе, да узима и сено и да да највећу цену која се може дати, а да не дозволи да трговци на сељачким производима много и много зарађују, скоро дупло. Сељак је на Убској пијаци продавао трговцима по 80 до 100 динара пшеницу, па су ти трговци после Ваљевској дивизиској области продавали по 167 динара, и зато се сељак, господо, готово са правом буни и каже: па зар да трговци за три месеца зараде дупле паре на нашој пшеници?! Због тога треба мењати овај систем куповине за државу, мора се сељаку поклонити више пажње код тога питања, а кад се сељак задовољи, онда се тиме и сва друга питања решавају. (Један глас са деснице: Осечка дивизиска област све је сама куповала.)

Ја мислим да су по Закону о катастрима сви наши воћњаци, шљивари страховито опорезовани. На један хектар воћњака ја мислим да је пореза око 500—600 динара годишње. Међутим, шљиве не рађају сваке године, оне рађају сваке треће или четврте године, а баш и кад шљива роди, много новаца од извезене шљиве оде у државне касе, по сваком килограму на име царине узме се доста, па би било право да се ти шљивари, ако не сасвим ослободе од порезе, оно бар да се воћњаци-шљивари опорезују убудуће као обичне оранице. За издржавање шљивара потребно је много што шта. Те појавила се штитаста ваш, па се воћњаци морају прскати или се појавила гусеница од којих их треба бранити, а за све то потребни су, поред великих издатака за хемикалије, и велики трошкови за рад на томе. Из овога се јасно види, да сем државне порезе сами воћњаци своје сопственике опорезују и са пуно других пореза пре рода, па и кад нема рода. Због тога сам мишљења, да воћњаке не би требало нарочито опорезовати, већ их

једноставно треба уврстити у оранице и као такве порезом задуживати.

Овом приликом хоћу да замолим господина Министра финансија још по једној ствари. Приликом подизања пруге Обреновац—Чачак, због тога што се на неким местима земљиште раније осипало, држава је експроприсала веће комплексе земљишта поред пруге. Са Министарства саобраћаја та земљишта пренета су на Министарство финансија, Одељење државних добара, и како та земљишта сада нису више потребна држави, а она не може да га користи, могао би г. Министар финансија да та иста земљишта врати сопственицима чија су и била, а ови би оне суме које је њима држава дала за експропријацију држави сада отплатили. То би било корисно за државу, јер би добила паре, а сељаци би добили земљишта у своје руке које би обрађивали и држави порезу давали.

Ја, господо, ништа не бих више имао рећи сем тога да молим г. Министра, да ове сугестије, које сам му ја учинио, прими, тј. да би могли једанпут већ казати, да је нешто за село и сељака учињено. (Пљескање и одобравање.)

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Реč има народни посланик г. др. Драгољуб Јевремовић.

Др. Драгољуб Јевремовић: Господо народни посланици, говорећи у генералној буџетској дебати, због краткоће времена нисам могао говорити о цифарској страни буџета, о реалности прихода, о умесности и користи расхода. То ће бити предмет мога данашњег излагања. Одмах да напоменем, да ја нисам непријатељ великога буџета. Напротив, ја сматрам да је овај наш буџет и сувише мали према ономе колико би он требао да буде, с обзиром на потребе које би се по моме мишљењу имале да удовоље. Питаћете ме, па зашто сам се изјаснио против њега у генералној дебати. Против овога буџета изјаснио сам се с тога, што је прво, овакав какав је нереалан, друго, што је распоред терета скроз неправичан и неједнак и треће, што је премален за данашње потребе и што није учињен правилан избор у потребама које у оваквом буџету имају бити задовољене. То су та три велика недостатка овога буџета, те ћу вам у даљем своме излагању пружити и доказе за ове своје тврдње.

Одмах вас морам потсетити, да и сам г. Министар финансија није бољег мишљења о реалности овога буџета, јер и он на страни 16 свога експозеа признаје, додуше доста стидљиво, да је буџет нереалан. Дословце то признање гласи овако: „Нема сумње, да су они — предложени приходи — проткани и извесном дозом оптимизма” — а шта то значи? То на обичан језик преведено, значи да је предложени буџет нереалан, да и сам Министар финансија не очекује оно од њега, што нам је предложеним приходима представио као могуће и остварљиво. Ја ћу овакво гледиште на реалност буџета и г. Министра и своје сада и да докажем, и притом прегледности ради, држаћу се онога реда, како су приходи исказани у предложеном буџету. Идући тим редом прво наилазимо, да Министар финансија сматра, да ће од земљарине добити већу порезу у овој буџетској години него што је то био случај у прошлој години. Да ли је овакво гледиште Министра финансија оправдано? Моје је мишљење да није, јер би повећање порезе од земљарине могло доћи

само у два случаја: прво, ако би ова година била још роднија од прошле и ако би цене пољопривредним производима биле боље него прошлогодишње. Међутим, знамо да је прошла година била изванредно родна година и стога се тешко може прорачун буџета базирати на томе да ће ова година бити још роднија. Оптимизам у овом случају значи унапред себи спремати сигурно разочарење. Још горе стоји кад се узме у разматрање могућност бољих цена земљорадничким производима, нарочито ако је г. Министар имао у обзир развој прилика код наших највећих конкурената: Канаде и Америке, где се спремају знатно веће површине за засејавање, што ће дати већу количину на међународне пијаци, а тим сигурно и пад сразмерно добрим ценама у 1936 години.

Г. Министар финансија узима у обзир још један трећи случај за пораст земљарине, а тај је, да ће пораст земљарине резултирати и из тога, што ће извесне досадање земљишне површине бити засејане културом веће пореске уносности, него у 1936 години. Ја у ефекат тога очекивања много не верујем, с обзиром на конзервативност нашег сељачког сталежа, те тај трећи случај уопште не узимам у озбиљно разматрање.

Моје је мишљење, да ће земљарина у 1937 години пре бити мања него у 1936 години, те је нереалност буџета, у колико и на овој врсти пореза треба очекивати повећање, више него очекивано.

Није моје мишљење ни да ће кућарина дати већи ефекат у 1937 години, јер нема изгледа да ће бити узрока да се кирије повећавају. Напротив, закупци се надају, и по моме мишљењу не без разлога, да ће закупнине ове године спасти, и кад би чули шта им г. Министар спрема, њихове би наде за час постале огромно разочарење, пошто је широким народним масама закупнина увек била највећи и најтежи издатак. Можете мислити, како ће тешко бити разочарење тих широких маса купаца, када сазнаду да ова Влада не само што не мисли ништа да предузме за смањење закупнина него чак сматра за свој успех, ако закупнине буду још и веће!

Шта тек да кажем о реалности очекивања г. Министра да ће течевина бити у порасту за неких 11% према прошлогодишњој? Ја не верујем уопште, да смо ми изишли из периоде кризе, и да се налазимо већ у периоду просперитета. Ја то апсолутно не верујем, и не поклањам велику веру ни прорачуну нашег националног дохотка за последње 4 године, како га је изнео г. Министар на 16 страни свога експозеа, јер не знам начин, на који је он прорачунаван од стручњака нити знам начин, на који су стручњаци добијали податке за свој прорачун. А тачност прорачуна зависи и од начина на који се прорачун врши, а нарочито од извора, са кога се црпу податци за прорачун. Додуше, ипак могу да поверујем, да г. Министар може и да оствари очекивани пораст од течевине, јер знам начин како се то чини. Начин је врло прост. Пореске управе добију налог да са своје територије остваре толики износ течевине, и како пореске управе течевину разрезају по слободном уверењу и налогу свога Министра, оне ће толики износ и разрезати, а можда чак и наплатити. Само то још увек не значи, да је наша привреда, наше сироте занатлије, трговци и слободне професије,

у стању да то учине. То може само да нас потсети на ону причу, када је незадовољна домаћица, што јој кока доноси сваки дан по једно јаје, убила коку, да би из ње добила више јаја наједанпут. Ако то жели г. Министар да учини са нашом привредом, онда је буџет прихода у погледу течевине реалан. Али само за ову годину, а догодине има да наступи права катастрофа.

Што се тиче службеничког пореза, ја сам се о том већ изјаснио у генералној дебати. Сматрам, да је не само нереалан приход, који се од ове врсте пореза очекује, с обзиром на стално опадање службеничких плата — прихода, и с обзиром на сувише велики пораст од преко 5,5% који се очекује од службеничког пореза, већ сматрам и да је неправично што је г. Министар Финансијским законом чак тражио и одобрење за 1% ванредног доприноса од ове врсте порезе, који погађа најшире и најнеосигураније народне масе, а овамо г. Министар вели, да ова Влада ради на подизању куповне моћи широких народних маса.

Ја сам већ у генералној дебати рекао, да сматрам за неправично, што је буџет предвидео за 100 милиона повећање порезе на пословни промет, јер је та врста пореског облика најомрзнутија код пореских обвезника. А како и не би била, кад се она не наплаћује од зараде, као што је случај код течевине, већ од пазара — обрта, а сваки пазар још увек није зарада!?

Сада, о овој врсти пореза велим, да није реално прорачуната, да је страшно превелика и да ме је страх од последица, које она може имати на нашу ситну привреду, од које она највише убира и која је најтеже подноси. Страх ме је стога, што се и ова врста пореза разрезају од стране пореских управа по слободној оцени и наређењу Министра финансија, који ће додуше на овај начин овај пораст реално остварити, али као што је то учинила домаћица са коком, као што сам вам малопре рекао. Према томе, кад кажем да је и овај прорачун нереалан, молим, да разумете, да тиме хоћу рећи, да тај пораст није реалан у сразмери према стању послова у данашњем времену, мада сам врло свестан, да га Министар финансија може врло реално утерати с обзиром на начин како се та врста разрезају и наплаћује.

Не могу а да ова разматрања о реалности повећања од порезе не завршим оним, што сам већ рекао у генералној дебати. Управо, хоћу да упитам г. Министра, зашто он не очекује баш никакав пораст од порезе на добитак од банака и акционарских друштава, зашто неће бити никакво повећање од пореза на акционарске дивиденде и ренте, зашто латентна резерва банака и акционарских друштава неће дати ове године ни марјаша више него прошле године, кад г. Министар каже, да су се наше привредне прилике побољшале, да се скоро налазимо у коњунктури, која већ даје знаке просперитета? Зашто сва наша привреда иде на боље само бастра ударила у банке и акционарска предузећа? Г. Министар за то није дао обавештења нити је за то дао узроке, па се бојим да се овако о банкама и акционарским предузећима мисли само онда и зато, да би се банке и акционарска предузећа изузетно повољно третирали на штету све остале наше привреде.

Кад пређемо на посредне порезе, сретамо исти оптимизам, те ми иначе врло симпатични г. Министар финансија изгледа још симпатичнији и бли-

жи, јер сам сам велики присталица оптимизма. Али, оптимизам овде не изгледа у складу са реалношћу. Тако повећање прихода од трошарине на шећер, кафу, пиво итд. претпоставља повећање куповне моћи широке народне масе и с тиме и повећану потрошњу трошаринских предмета. Гледајући реално на ствари, не изгледа да је такав случај. Напротив, сви говорници од генералне дебате па до данас констатовали су велико осиромашавање, пауперизацију наших широких народних маса, а кад тај факат постоји, онда је прорачун прихода од трошарине сасвим нереалан и противан правом материјалном стању широких народних маса од којих се ова најнеправичнија пореза убира. Данас, кад се тешко решава питање хлеба, скоро се и не мисли на трошаринске предмете. А сваке године све мања потрошња тих предмета и све већи стокови по магацинима јасно указују, да држава и од ове врсте пореза неће убрати ни оно, што је раније убирала а камоли још и више.

Ни повећање прихода од такса не изгледа да је реално, сем можда од такса за пренос непокретности, која је у последње време постала у једном смислу необично покретљива, јер врло брзо мења сопственике. Та врста такса можда ће показати какво повећање али не као знак просперитета, те већег струјања добара већ пре као последица осиромашења те спасавањем шта се још спасти дало и по цену отуђења и последње имовине. Не верујем да ће и судске таксе дати бољи приход, јер су се адвокати већ почели да жале и на то, да су послови за њих немоћни, јер клијенти и ако би хтели да воде спорове, не могу пошто ни за таксе немају новаца.

Све ово би се дало рећи и за прорачун, да ће царине дати ове године неких 24% већи приход. Овако велики пораст прихода од царина улази у сферу астрономије, али са реалношћу нема ничег заједничког. Јер повећани приход од царина значи или повећање благостања народних маса или велико повећање царинске стопе. Оно прво, видели смо, није случај, а ово друго Влада свакако неће чинити, јер за то нема никаквих разлога, пошто су наше, нарочито заштитне царине, већ ушле у причу и крајње је већ време да се приступи и њиховој темељитој ревизији и види, ради чијег су интереса оне достигле ту величину и шта су доброг учиниле нашој привреди, а нарочито широким потрошачким масама, чију куповну моћ и ова Влада жели да подигне.

Сад наилазимо на најинтересантнији извор државних прихода, на државни монопол. Тај извор државних прихода је најинтересантнији по мом мишљењу не само што даје држави велики и чист приход и што упослава велики персонал већ из тога, што монополи овакви какви су обухватају баш оне артикле, који уистини чине потрошне предмете најширих народних маса. И сто, и од државних прихода, од државних монопола, предложени буџет ће покривати вишак у предложеном буџету. Да је то неоправдано, јасно је већ и из онога, што сам рекао за вишак, који се очекује од државне трошарине. Ту се повећање прихода може очекивати или што ће се ти монополски артикли трошити у већој количини или што ће се њихова цена повећати. Прво је немогуће с обзиром на материјално стање широких народних маса, а друго поред тога још неоправдано баш са гледишта оптимизма г. Министра који, пошто

очекује већу потрошњу, треба да снизи цену монополских артикала, па би тиме потрошњу још више активирао и услед веће потрошње надокнадио губитак од снижења цена.

Ништа мање интересантан је и онај део прорачуна државних прихода, исказан под рубриком: „Државна привреда“ и то не само с обзиром на величину прихода, који даје државном буџету и броја лица, који упослава, већ и са једног другог врло интересантног у последње време често узиманог у разматрање гледишта, које жели да у својој објективности испита у колико је држава способна да буде држава — предузимач. Уосталом, кад се хоће да гледа више на суштину него на форму, онда се поставља питање да ли има збиља тако велике разлике између онога, што буџет исказује у рубрици „Државни монополи“ и онога што буџет зове „Државна привреда“. Моје је мишљење, да су и монополи исто толико „Државна привреда“ колико и оно што се само тако и једино тако и зове. Но то више теоријско него битно питање није важно за наше данашње излагање. Нас интересује је ли то реално, што г. Министар финансија очекује велико повећање прихода од овог државног извора прихода. Ако прихватимо гледиште које г. Министар има о акционарским друштвима и банкама т. ј. да они неће имати никаквог вишка прихода, ако даље сматрамо да се и државна привреда води бар са толико умешности колико то чине банке и акционарска друштва са својим предузећима, онда је јасно да се та жеља не може сматрати реалном. Но, до истог закључка долазимо, ако узмемо у обзир, да државна привредна предузећа зависе од благостања целокупне остале наше националне привреде, а да њено стање недозвољава оптимизам у погледу све већих послова, изнео сам већ раније и не бих хтео да то понављам.

На завршетку овог првог дела мога излагања, хоћу да кажем и своје мишљење о томе, да ли држава као предузимач има успеха и услова за проширење досадашњих послова. Ако погледамо на чисте приходе које она остварује према не само овом буџету него и према ранијим, могамо се обрадовати констатацијом, да је држава у томе имала несумњиве успехе и велике приходе од своје привреде, и у тиме, у многоме смањивала непосредне и посредне порезе, који би иначе били страшно већи да није тих државних прихода од ових извора изказаних под „Државна привреда“. По величини чистог прихода истиче се Министарство саобраћаја, па за њим Министарство пошта и телеграфа, али Министарство шума и рудника изгледа, бар према новом буџету, жели да друго место по величини прихода осигура себи. Не верујем да ће у томе успети.

Из догде реченог јасно је да је овај буџет нереалан, јер се приходи према њему неће моћи остварити, пошто остварење прихода по буџетском прорачуну претставља скоро пун период просперитета послова сваке врсте, што данас то још није случај, а ако се и даља наша привредна политика води овако, то неће бити случај ни у догледном времену. Но, не само да је нереалан, овај је буџет и врло неправичан, јер терете сваљује на најшире и материјално најслабије народне масе, док банке, акционарска друштва, акционарске дивиденде и латентне резерве као и ренте изузетно и неправично штити на штету си-

ротих и бедних — службеничка пореза, трошарина, царина и таксе свих облика, монополи — на штету економски слабијих занатлија, малих трговаца и слободних професија — земљарина, кућарина, течевина и пословни промет.

Ја сматрам, на супрот скоро свима критичарима, да је овај буџет и сувише мали према нашим потребама, те га и са тих разлога треба одбити, јер збиља њиме се не могу решити многи наши проблеми, који због оскудице у редовним сретствима, због премалог буџета, скоро не могу никако да се реше. Ја сам доста тих нерешених проблема навео у свом говору при генералној дебати. Да их овом приликом наведем само примера ради, да се не би понављао. Тако код нас пољопривреда стоји једна и жалосна, приватна иницијатива је немоћна; а држава исто толико. Просветна политика подбацује из године у годину све више из истих разлога; пасивни крајеви остаће то до вијека, а социјално старање је сведено на тако малену меру, да је то већ за причу. Оно што се даје инвалидима јесте у истини наша национална срамота, јер то је права слепачка помоћ — милостиња, а не народно признање и накнада штете, поднете за народну, општу ствар. И тако би се још доста дало рећати, шта се треба урадити и то сваке године, из године у годину, па дакле из редовних сретстава. Ја сам вам изнео у генералној дебати, да сам одлучан противник превеликог задуживања ове генерације, јер то значи недопуштено, несоцијално пребацивање својих терета на будуће генерације, које поред својих брига да брину и нашу.

Кад ствар тако стоји, шта онда да се ради? Рећићете сви, ми знамо да критикујемо, ко више ко мање, али то није доста. Јест, истина је и то. Ја као лекар знам најбоље, баш из своје струке, да није довољно поставити добру дијагнозу. Болест треба и нешто више од тога. Она хоће лек.

Ето, то је оно, чиме хоћу да завршим ово моје излагање. Хоћу да учиним предлог како да се дође до бољих извора државних прихода не само по величини него и по правичности, којом ће бити распоређени.

Но пре тога једну сасвим општу напомену. Ја, господо народни посланици, не мислим да ћу рећи нешто ново и непознато. Открити Америку, изгледа, немогуће је за наше прилике и за наше доба. Исто тако је сасвим немогуће бити оригиналан у политици, социјологији и економији. Та о предметима тих дисциплина потрошено је читаво море мастила и већ је немогуће рећи нешто ново. Тек ако се може нешто од тог старог и познатог данас извести мало у друкчијим приликама, у промењеној средини и то већ изгледа као ново. Али корисност нечега не долази од тога да ли је ново или не, већ од тога је ли оно у истини згодно да се и поново испроба у нашој оваквој средини на корист целине.

После ове, изгледа ми потребне напомене, да вас потсетим на оно, што сам рекао говорећи о пасивним крајевима приликом генералне дебате. Рекао сам да се многи радови у пасивним крајевима никако не рентирају приватном капиталу, јер он налази на другој страни далеко рентабилније послове, те држава мора сама предузети те нерентабилне послове, према данашњем стању

ствари. А да ли тако то треба једнако да буде? Не, та се пракса има прекинути. Држава има узети у своје руке привреду баш те рентабилне послове. Тиме би била двострука корист. Држава би за себе задржала огромна богатства која сада иду у џепове врло малог броја људи, а сем тога приватни капитал истеран из својих позиција, у којима се кроз године био ушанчио, био би принуђен да за себе тражи упослење. Тада би многи нерентабилни радови у пасивним крајевима били рентабилни, јер бољих не би било, будући да их је држава резервисала за себе. Створили би се нови стални приходи за државни буџет, а све то не само без икаквог терета за широке народне масе, већ и без терета приватног капитала, коме се ништа од имовине не одузима само му се не допушта лако и брзо повећање, пошто за то нема икаквог оправдања. Приватна иницијатива се увек хвалила својом иницијативом и агилношћу. Овим би јој се пружио прилика да то и докаже, пошто су многобројне заштитне царине, концесије, привилегије, картели и слично, већ довели у питање и тешко компромитовали високе квалитете много хваљене приватне иницијативе. Приватна иницијатива имала би прилике за добар испит својих квалитета.

Треба, дакле, сада учинити и конкретан предлог шта би требало узети из приватне иницијативе у државни монопол или државну привреду, које ја намерно хоћу да бркам и сматрам за једну исту ствар, исти појам, ако вам је то јасније, који има два разна имена. Ја га чиним без претензија, да се он не може или не треба повећати.

На првом месту мислим, да држава треба да монополише послове осигурања све врсте. Ако игде приватници узимају паре без икакве заслуге и без велике муке то је овде случај. За пријем овог посла од стране државе не би требало ништа нарочито стварати, никакав неки велики обртни капитал или слично. Чак поједине државне установе: Државна хипотекарна банка, Поштанска штедионица могле би се прихватити тих послова за кратко време с лакоћом.

Страшна злоупотреба при уновчавању сељачких производа скоро императивно намеће дужност држави, да монополише сав унутрашњи промет житарице као и да монополише целокупни наш извоз, те тиме спречи не само беспримерно пљачкање сељака, већ и обезбеди себи таква редовна буџетска сретства, да би многи проблеми, чије је решење до сада изгледало немогуће, били тако рећи решени преко ноћ. Но било би од тога многобројне друге користи. Држава би лако утицала на квалитет и типизирање житарица, које су до сада тешко издржавале страну конкуренцију. Држава би ради тога давала само оно семе, које има најбоље квалитете, а рђаво семе лако ма и постепено уклањала из промета. Многобројне извозничке афере са извозницама или без њих биле би за увек скинуте са дневног реда. Слично би се десило и са свима осталим извозним артиклима, чија би производња била и планска и према тражњи и жељи пијаце за коју се спрема што је до сада приватној иницијативи, бар код нас, било ван до-машаја моћи.

Даље, требало би монополисати увоз и продају бензина, увоз и дестилацију нафте, те њену продају као и продају добивених деривата из ње.

Монополисати производњу и продају шећера, шпиритуса, квасца, сирћетне есенције итд. итд.

Увоз бензина и нафте као и дестилација нафте имао би корисне последице и по нашу националну одбрану, а сем тога можда би се после тога много лакше пронашла нафта и код нас, јер постоји веровање, да се до данас код нас нафта није пронашла не само што то није дозвољавао страни капитал пласиран у румунским петролејским друштвима, већ и неки врло велики и утицајни домаћи акционари тих друштава. Но, говоре, да и без извора течне нафте производња нафте код нас је могућа из масних шкриљаца, којих има у изобиљу и код нас. Из тих шкриљаца се добија не само нафта него и други споредни производи који се у врло великим количинама увозе из иностранства без икакве потребе.

Разуме се да би и нашу стару монополску управу требало мало модернизовати, или како се то сада друкчије каже рационализовати, па у њене чланове не постављати ислужене пензионере и политичаре, и не сматрати рад тих чланова као неку синекуру, већ обезбедити избор само онима који ће уистини бити и на раду од користи, а не само на платном списку, а на седницама им се сва улога своди на то, да потпишу одлуке које у записник издиктира управник или који други чиновник управе.

Ето, господо посланици, како ја сматрам да буџет без штете по куповну моћ широких народних маса може бити и бољи и зашто ја сматрам да овај буџет није ни довољан, иако је овакав какав је повелик за оне који за њега треба да даду сретстава. Уз то није реалан, јер ни такав какав је неће моћи бити реализован.

Но, овај буџет има и једну другу негативну особину. Он није искрен, јер у Финансијском закону предвиђа нека нова повећања и издатке, што је врло лепо запажено у извештају мањине, који је прочитан пре генералне буџетске дебате, те то само спомињем да не би било дугачког понављања.

Ја нећу да улазим у оцену буџета самог Министарства финансија, јер бих ради тога морао прећи и на оцену саме организације наше финансијске службе, и ту би се имало много што шта рећи.

Ја све то остављам за други пут стога, што је време кратко, а материјал обилан, а и стога, што би требало узети у оцену целокупну нашу администрацију и реформу која се намеће и о чему се сваког дана и на све стране пише ни мало похвално.

Завршавајући ово своје излагање изјављујем:

Овај је буџет нереалан и завршиће се великим дефицитом, јер претпоставља сувише велику пореску способност најширих народних маса, преко којих овај буџет треба да се реализује. Распоред терета по овом буџету неправичан је, јер је пребачен на економски слабе а економски јаче, банке, акционарска предузећа, акционарске дивиденде и латентне резерве и ренте изузетно штити и чува, уз то овај је буџет и сувише мали за оне потребе, чије се задовољење у данашњим приликама императивно намеће, а то све зато, што Министар финансија није пронашао нове и згодне изворе државних прихода.

Зато моји другови и ја гласамо против предложеног буџета Министарства финансија, осуђујући

на тај начин и целокупну буџетску политику, коју је Министарство финансија спровело и кроз цео предложени буџет, а не само кроз свој ресор. (Пљескање на левици.)

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. dr. Muhamed Ridanović.

Dr. Muhamed Ridanović: Gospodo narodni poslanici, povodom specijalne debate o budžetu Ministarstva finansija svrha je ovom mom govoru da se osvrnem na onaj dio budžeta koji govori o državnim monopolima, posebno naime o duvanskoj politici g. Ministra finansija i samostalne uprave državnih monopola.

Nije bilo ni jedne budžetske debate da se u Narodnoj skupštini nije kritikovala duvanska politika u našoj zemlji od strane g. g. narodnih poslanika koji su birani u krajevima gde je duvanska proizvodnja glavna privredna grana našem narodu. To je i posve razumljivo, prvo, što je u mnogim krajevima kultura duvana gotovo jedini приход naših građana, drugo, što prihodi od duvana i duvanskih preradevina sačinjavaju najveće monopolske prihode, koji tek 300 miliona dinara izostaju iza prihoda neposrednih poreza, ili oko 1 milijarde iza posrednih poreza, a predstavljaju i u ovom budžetu gotovo jednu petinu целокупних државних прихода.

Duvanska politika lutala je kod nas nažalost, od pokušaja do rizika, od nestručnjačkih podviga do stručnjačke nemoći, te je bilo jedno vreme kada je naš duvan bio izgubio po najbolje svoje svetske pijace. Nesrećno provodenje unifikacije naših duvanskih preradevina izmenilo je i onako osetljiv ukus potrošača i u zemlji i na strani. Kada se pak setimo raznih kupovina inostranih duvana, naročito holandskog duvana, najzad nekoliko godina, o čemu je u svoje vreme češće bilo govora i u Skupštini i u javnosti, jasno nam je radi čega je stradao ugled našem duvanu, radi čega su ležali puni magacini nepreradenog duvana. A, posledica je toga bila: nužno deklarisanje duvana pri otkupu i snižavanje cena od čega je stradao naš mali privrednik. Najteži udarac za duvanskog proizvođača bilo je sniženje sadnje duvana, koje je uzelo upravo strahovite razmere u pojedinim krajevima. Dodamo li još tome da su pojedini režimi i vladajuće političke partije ovu privrednu granu uzeli kao političko i agitaciono sretstvo, onda nam tačna slika životnih prilika proizvođača duvana biva jasnijom.

Od toga je prilazio nesrećni i nedažni proizvođač protuzakonitoj radnji otuđivanja duvana, što je nanelo štetu u prvom redu državi kao celini, a u drugom redu njemu samom, jer je trebao da iskusi teške posledice strogih propisa monopolskog zakona. Najgora kazna i po seljaka i po državnu kasu je pak ta, što su mnogi proizvođači duvana izgubili pravo na sadnju za nekoliko godina, čime je produkcija ove važne privredne grane bila znatno snižena.

U ekspozeu g. Ministra finansija, i to u onom delu kojim objašnjava privrednu i finansijsku politiku svoju i Kraljevske vlade, vidi se, da su predašnja iskustva kao i ove činjenice morale uticati na donošenje povoljnijih odluka u tome pravcu. G. Ministar finansija je i u prošlogodišnjem svom ekspozeu izjavio sledeće:

„Politika monopolska ne sme biti takva, da se njome ubija volja za proizvodnju duvana, i da se njo-

me pobija vrednost uloženi napora sadiočevih. Ovakva politika odbija zemljoradnika od sadnje duvana ili ga upućuje da obrani duvan nezakonitim putem bolje unovčuje."

I upravo sa ovih razloga je otkup duvana ove duvanske kampanje bio upućen u pravcu najsavešnije ocene čime je Kraljevska vlada uspela da povrati veru sadioca i stvorila interes za savešnju obradu. Zbog toga je Kraljevska vlada 1936 godine povisila za 100 od 100 sadnju duvana. Isto tako su i cene duvana svih kategorija i klasa bile povišene za 20% u 1936 godini prema 1935 godini. Tako se je u istinu otkupna cena u godini 1936/37 kretala između 15 do 25 dinara prosečno, što je bar približno odgovaralo svetskoj tržišnoj ceni naših duvana, koja cena ima sva da pripadne proizvođačima duvana, nakon odbitka stvarnih troškova Uprave monopola. Time su pretskazivanja i obećavanja Kraljevske vlade bila ispunjena na zadovoljstvo proizvođača duvana prema predašnjim cenama pri otkupu duvana. Po izveštajima o provedenom otkupu duvana pri stanicama stare Hercegovine po mojim obaveštenjima gornje mere ublažile su i onako teško stanje seljaka-proizvođača duvana koji je do sada svoje proizvode budzašto prodavao Upravi monopola. Dok prošlogodišnji otkup duvana primerice u Hercegovini nije ni iz daleka odgovarao svetskoj ceni, jer su pojedine klase plaćane po 1 kgr. od 2—33 din. ili po 1 kgr. prosečno din. 13.21 bruto, to je ovogodišnja berba kud i kamo bolje plaćena.

Mnogi je i mali proizvođač video ovog puta znatne koristi, te se je to opazilo i na kupovnoj i potrošnoj snazi seljaka, od čega su naše varošice i njihova privreda videle nesumnjive koristi. Za ilustraciju ovih navoda napominjem da je usled slabe monopolne politike predašnjih režima i predašnjih vlada broj sadioca duvana u Hercegovini bio 1934 godine spao na 6.981 a u 1935 godini popeo se na 14.068 sadioca, a u 1936 na 20.000 sadioca. Kako je Kraljevskoj vladi uspelo da povoljnim merama ozdravi ovo stanje proizvođača duvana, vidi se iz gornjih cifara, a činjenica da se za sadnju u 1937 godini prijavilo više od 30.000 sadioca, najbolje govori u prilog normaliziranja naše privrede i napredovanja u tome pravcu.

Imao sam nekoliko tabela pri ruci koje ilustriraju najbolje razliku između utroška i otkupne cene po 1 kgr. kod nas, na primer u Mostarskom srezu, pa se jasno vidi da je obrada 1 kgr. duvana prirednog za predaju otkupnoj stanici, do sada stajala našeg seljaka sadioca kud i kamo više nego što je primio pri predaji, što znači da je proizvođač pretrpeo štetu na svakom kilogramu i badava obrađivao duvan.

To je, gospodo narodni poslanici, uvek jedna tužna kalkulacija, koja prati našeg sadioca još od godine 1931. Razumljivo je da je Kraljevska vlada, — uočavajući ove činjenice, koje su joj poznate iz izveštaja otkupnih stanica, iz pretsavki raznih udruženja sadioca i njihovih udruženja i iz ličnih angažovanja od strane političkih ljudi i deputacija iz naroda, — ozbiljno vodila računa i nastojala da današnje teško stanje sadioca duvana popravi. Ali ja bih, gospodo narodni poslanici, ovde ustvrdio da je naša uprava monopola jedan bedem koji Kraljevska vlada pored svoje odgovornosti i pored svoje političke moći, teško ubeduje, da ne kažem osvaja s obzirom na ljude koji su je i dosada vodili. U takvom odnosu za svih vlada, za svih Ministara finansija, hramala je čitava stvar na štetu i naroda i državnog budžeta.

Ako iko mi u Hercegovini imamo u tom gotovog iskustva. Uprava monopola je u svoje vreme čuveni hercegovački duvan usrećila trećom kategorijom u koju se svrstavaju dobri hercegovački duvani tipa „tanče“ i „ravnjaka“, mesto da ga je svrstala i platila po II „a“ kategoriji, jer se iz njega fabrikuju najbolje cigarete. Srbijanski duvani sa teritorije Drinske banovine, daleko gori od naših hercegovačkih, otkupljuju se po II „a“ kategoriji. Javna pravičnost traži da Kraljevska vlada odluči da monopolna uprava vrati za naš „tanče“ i za „ravnjak“ II „a“ kategoriju koja je našim zemljoradnicima oduzeta pre 5 godina. Zavedenje III kategorije za naše hercegovačke duvane je nepravedna stvar i nju bi valjalo bezuvetno ukinuti. Iz istih razloga hercegovački sadioci duvana sa pravom traže, da u pravom smislu povećanje sadnje duvana u Hercegovini bude odgovaralo težnjama i programu Kraljevske vlade.

U godini 1935 je Hercegovina zasadila prema izveštajima oko 120 miliona strukova a prema odluci za 1936 godinu bilo je zasadeno 130 miliona strukova t.j. 9% više nego u 1935 godini. U odnosu prema drugim krajevima Hercegovina je trebala da zasadi 240 miliona strukova u 1936 a narod je tražio samo 210 miliona strukova koje nije našalost dobio. Tako isto za godinu 1937 Uprava monopola je odobrila samo 195 miliona strukova duvana za sadnju u Hercegovini, iako je neophodno potrebno za ekonomsko poboljšanje našeg kršnog i po nesreći nežitnog i pasivnog kraja da se dozvoli broj od 230 miliona strukova.

Stoga je udruženje sadioca duvana za Hercegovinu već u mesecu septembru 1936 godine zatražilo povišicu sadnje za 1937 godinu na 230 miliona strukova, u čemu nije uspelo.

Gospodo narodni poslanici, smatram naročito potrebnim da g. Ministru finansija i Kraljevskoj vladi skrenem pažnju na ovaj nesrazmer i zatražim opravdanu korekciju, koja bi učinila dobro i narodu i zemlji. Već god. 1924, 1931, 1932 sadnja se u Hercegovini kretala između 180 i 192.5 miliona strukova. Kako se narod u Hercegovini množi, te je bar u duvanskim krajevima porastao broj pučanstva na 225.000 duša, radi čega je i sadenje povišice strukova opravdano.

U interesu dobre i valjane proizvodnje, u interesu otuđivanja duvana i sukobima sa propisima monopolnog zakona, valjalo bi da se za Mostarsku duvansku stanicu povisi sadnja za daljnih 5 miliona strukova, za Čapljinsku stanicu za 5 miliona, za Ljubušku stanicu za 10 miliona strukova, za Stolac 1 milion, za Ljubinje 3 miliona, za Trebinje 2 miliona i za Široki Brijeg 1 milion.

To gospodine Ministre, tim pre, da se omogući proizvodnja naših mostarskih, broćanskih i ljubuških dobrih baščenih duvana, koji su sigurno i dobra proda na svetskim tržištima, a našoj potrošačkoj publici najmiliji i najviše traženi fini duvani. Naročito ovde podvlačim potrebu, da se gradu Mostaru dozvoli sadnja duvana, jer jedan veliki broj malih poljoprivrednika od vajakada se bavio obradom duvana i kao vredni proizvođači nisu ni ukoliko skrivili, da im se ta privredna grana uskrati. S toga molim gospodina Ministra finansija i Kraljevsku vladu, da ovoj mojoj molbi izade u susret.

Naš seljak ne ide više u Ameriku da zaraduje svoj nasušni hleb, hvala Bogu, ali bi mu zato trebalo omogućiti, da se posveti intenzivnoj kulturi duvana. Naši hercegovački vinogradi nisu se još oporavili od

filoksere, niti će se oporaviti u dogledno vreme baš zbog teškog ekonomskog stanja naroda u Hercegovini, i zbog nemogućnosti dobijanja kredita, koje naš jadni zemljoradnik nema u što ni zašto da zatraži i da dobije. Hercegovlačkom seljaku ostaje kultura duvana jedina nada u život, jer o njegovim poljima ni jedna vlada osim ove Kraljevske vlade nije vodila ozbiljna računa, da ih isuši i učini plodnim i obradivim. Gospoda iz predašnjih vlada su mislila, da naš neuki Hercegovac ipak ne sazna i od nas, svojih poslanika i iz raznih komunikea u dnevnoj štampi, da od miliarderskog kredita za javne radove, dosada nije bio 1 dinar predviđen ni određen za isušenje njegovih polja, da se osigura nasušnim hlebom. Zemlja treba da ima i asfaltirane drumove, da stupi u red kulturnih država, i da omogući što bolju vezu sa stranim svetom i pokroči opštem napretku i blagostanju naroda, naročito sela i seljaka, ali o plodnim poljima u prvom redu ovisi napredak jednoga naroda.

O tome je ova Vlada vodila računa, kako sam čuo, jer je predvidela u prvom redu uredjenje Popova polja. Kraljevska vlada je u svoje vreme predvidela podizanje magazina (duvanskih skladišta) u Mostaru, Stocu, Čapljini, Ljubuškom i Širokom Brijegu, u svrhu povećanja produkcije duvana u ovim isključivo duvanskim krajevima, što je dobrim delom i izvršeno osim Širokog Brijega, gde je bezuvetno potrebna izgradnja jednog magazina, jer dosadnji neće biti u stanju da primi narednu berbu duhana. Na taj način će prestati naš Hercegovac da pečalbari po ravnom Sremu i bogatoj Vojvodini, da prehrani svoju čeljad, niti će se iz naših krajeva, kao za vreme rata pod tuđinom, šiljati transporte gladne i kržljave dece seljačke na ishranu, da očuvamo narod i pokoljenja zemlji i državi.

Da, reče neko od manjine, zašto u specijalnoj debati iznosim ova pitanja opšte prirode, a ja ću da naglasim, da su ova pitanja specijalne prirode vezana za jedan kukavan kraj naše domovine, koji su isključivo tužna posledica do sada rdavo vodene narodne politike u zemlji, a naročito u Hercegovini.

Koje čudo, gospodo poslanici, da je kod nas kao i u drugim duvanskim krajevima bio zavladao tzv. šverc. Najozbiljniji i najčestitiji domaćini pritekli su ovoj opasnoj i protuzakonitoj radnji da spasu sebe i obitelj.

Uzmemo li još u obzir čudne i gotovo teoretske propise Pravilnika monopolske uprave, koji regulišu način sadnje duhana, brojenje u zelenom i suhom stanju, težinu procene, količine po zaradenoj površini, i to nepravilnoj u našem kršu, u sirovom i suhom stanju, otvoreno velim, da ni 10% najvrednijih sadilaca duvana, nije moglo do sada da udovolji zahtevima nekih 18 tačaka Pravilnika, zbog čega sadioci nemilosrdno bivaju kažnjavani gubitkom prava na dalju sadnju.

Stoga ovde u ime sadilaca duvana bar iz hercegovlačkih srezova upućujem apel Kraljevskoj vladi, da još uz ovaj budžet donese predlog o opštoj amnestiji za sadioce duvana svih monopolskih krivica. Ovo tim pre činim, jer u Kraljevskoj vladi sede g. g. Ministri koji su u svoje vreme dizali glas za interese naših sadilaca i kojima su njihove nevolje dobro poznate.

Čim pre da se saobrazi mogućim okolnostima novi Monopolski zakon od 5-XII-1931 god. i Pravilnik za sadnju i otkup duvana od 3-XI-1932. Naročito pak da se upotpuni i dotera Pravilnik o proceni duvana na osnovu brojenja lišća, i zavede tzv. zelena procena,

koja je jednostavnija, praktičnija i ni malo opasna po državni monopol. Gornjim pravilnicima izvrnuta je državna kasa sitnim izdancima na održavanju velikog i nepotrebnog broja organa fin. kontrole, koji bi se dali upotrebiti u druge korisne svrhe.

S tim u vezi smatram naročito potrebno, da ovde iznesem još jednu stvar, a to je ponovno zavodenje „pušilule“. Hercegovlački sadioci imali su ovu povlasticu, ima 300 godina. „Pušilula“ je ukinuta god. 1927, s tim da se tobože onemogući otuđenje, zloupotreba i šteta državnom monopolu. Međutim, gospodo, postignuto je obrnuto. Niti je tzv. švercu bila uzrok „pušilula“, nego slaba procena duvana i sniženje sadnje, o kojoj je bilo gore reči, a koju je Kraljevska vlada povisila i ublažila bedu proizvođača duvana.

„Pušilula“ se je davala članu porodice-pušaču, koja je iznosila 6—21 kg. po porodici obzirom na njen veći broj članova, a uživali su je članovi porodice pod vrlo čestim pregledom organa finan. kontrole. Ovaj duvan za vlastitu upotrebu ima sadioci pri predaji duvana da otkupe i plate po ceni, koju uprava monopola postizava u inostranstvu radi čega mislim, gospodo, da državni erar time ne bi pretrpio bilo kakvu štetu.

Zavodenjem novoga režima prodajom cigaret-papira, kojega je šverc iz stranih država nahosio državi ogromne milionske štete, učinjen je korak napretku, a zavede li se i povlastica „pušilule“ otklonice se i najmanje zloupotrebe zbog koje se uprava monopola plaši.

U svim ovim pitanjima, Uprava državnih monopola mora pokazati više elastičnosti kod rešavanja ovih osetljivih i na oko teških pitanja, jer prema onoj narodnoj „čuvajući zicu da ne izgubi junicu“, treba da računa sa faktima i da opasnosti s manje štete i rizika otklanja. Zato bi bilo neophodno potrebno da u Upravu odbora monopola uđu pretstavnici Udruženja sadilaca duvana. Hercegovina nema u upravnom odboru nijednoga svoga pretstavnika odakle dolaze sve nedaće usled slabog poznavanja i nepotpunog razumevanja prilika i potreba hercegovlačkih sadilaca duvana.

Pri koncu, gospodo narodni poslanici, iz razloga gore navedenih, imajući potpuno poverenje u Kraljevsku vladu, izjavljujem, da ću glasati za budžet Ministarstva finansija. (Pljeskanje kod većine).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Reč ima narodni poslanik g. Mita Dimitrijević. (Glasovi: Nije prisutan). Pošto g. Dimitrijević nije prisutan, to se po Poslovniku smatra da je odustao od reči.

Reč ima narodni poslanik g. Pavao Matica. (Glasovi: Nije prisutan). Pošto g. Matica nije prisutan, to se po Poslovniku smatra da je odustao od reči.

Reč ima narodni poslanik g. Rastko Petković.

Растко Петковић: Господо народни посланици, пореска обавеза свакога грађанина у свакој земљи прва је његова дужност и обавеза, а на тим дужностима заснивају се и грађанска права. Зато као обавеза и дужност треба у сваком случају да буде у сразмери са његовим имовинским стањем и његовом пореском снагом, а у даљем да буде заснована и на законским прописима.

Стога нека ми буде дозвољено, да кажем неколико речи о порези и свему оном што је у вези са њезиним разрезивањем и наплатом.

Земљарински порез у срезу који имам част претстављати, просјечно сношљив је и примеран стварном дохотку земље, али има појединих пореских обвезника па и читавих села где је стопа зем-

љарине висока и не одговара доходу који даје земља. Ти случајеви настали су несумњиво услед неправилне и несавесне процене, кад је вршено класирање земље по процени. У више случајева увјерио сам се да поједини порески обвезници плаћају више од других иако је врста и плодност земље иста. Проверавајући ове случајеве интересовао сам се код Пореске управе, па ми је и са стране пореских органа потврђено и признато да заиста има више таквих случајева у Срезу сребрничком. Речено ми је даље, да та неправилност и погрешка потиче још из 1907 године, када је вршено паушалаирање и класирање земље у нашим крајевима.

Ја молим г. Министра да овој неправилности и неправди поклони своју пажњу и нареди Пореској и Катастарској управи у Сребрници да се то исправи. Ако је потребан нарочити излазак геометра на лице места, нека се још у овој години осигура потребан кредит који ће бити у сваком случају врло мален и незнатан.

Кад сам код порезе морам да кажем неколико речи и о једној великој препреци, која у многим смета брзу и благовремену наплату пореза. А то је што су многе задруге издељене пре 10 до 20 година а да и не говорим о оним подељенима испод 10 година па наниже, а пореза им још није расписана.

У овим случајевима пореске власти траже исту порезу од оног лица које је вођено као порески обвезник, док су све новоиздељене породице и породичне задруге биле у једној задрузи.

На тај начин отежана је наплата порезе не само за пореског обвезника, него и за саме пореске власти, јер се често пута дешава да се тражи наплата читаве порезе од једног бившег задругара, а на њега по дијелу који је добио на деоби не спада више, него само једна четвртина, петина или још мање. Осим тога, многи и многи стварни порески обвезник одвике се од плаћања или му се нагомила на његовом делу пореза из неколико година и онда му се на крају крајева плени и продаје храна и стока у бесцење.

Због нерасписа порезе стварају се заваде међу сродницима, и воде беспотребне парнице код суда по тужби оног задругара, од кога је наплаћена пореза и за његове бивше, а сада ново подељене задругаре.

Осим тога, услед нерасписа порезе подељених задругара многи се прикрађују у својим законским правима као на пример у инвалиди, служењу војске, плаћању болничких трошкова итд.

На тражење пореских обвезника, да се пореза у овим случајевима распише, пореске управе редовно их одбијају, позивајући се на нека наређења по којима то оне не могу учинити, ако на то не пристаје добровољно одијељени задругар.

Стога молим г. Министра да овоме питању поклони озбиљну пажњу и изда наређење пореским властима, да се овај распис има извршити обавезно још у току ове године од маја до септембра.

Ако се тај распис не може извршити дефинитивно без изласка геометра на лице места, онда нека се учини бар привремено у катастарској и пореској управи. У том случају катастарска односно пореска управа имала би, по податцима које би добила од старешина села преко општина, одређеног дана позвати све старе као и нове пореске обвезнике и извршити распис порезе у присуству

старешина села. У писменим позивима имало би се навести, да ће се распис порезе извршити одређеног дана у присуству старешине села, па макар заинтересоване странке и не дошле. То би присиљило све заинтересоване да дођу одређеног дана по позиву на распис.

Господо народни посланици, Срез сребрнички је неплодан, а у извесним својим деловима и пренасељен. Због тога од памтивека већи део одраслих мушких морао је ићи па и данас иде у свет, у печалбу, или како се код нас каже, у мајсторију од пролећа па до јесени. На тај начин се исхранивао и одржавао, па и данас одржава већи број домова о овоме срезу. У много случајева остаје код куће сама жена с нејаком децом и на њој остаје обрада земље и сви пољопривредни радови.

Ови људи не иду у зараду ради стицања неког иметка и богаћења, него да одрже голи живот и исхране своју нејаку дјецу. Па ипак се многим и многим овим мученицима намећу и разрезају неке течевинске порезе, и ако у строгом смислу ријечи и по законским прописима и ови печалбари могу да потпадају само под службенички порез. Па и од овога пореза имали би бити по закону ослобођени сразмерно према висини зараде и броју дјеце.

Пореске власти опорезују их као неке тобожње предузимаче, а у ствари они раде или под надницу као обични радници, или предузимају градњу сеоских кућа и других сеоских зграда. Међутим, ови радови нису и не могу бити у ствари предузећа, срачуната на већу зараду, јер се то предузеће редовно сведе на толико ниску цијену, да томе тобожњем предузимачу остаје само скромна а често пута и врло биједна надница.

Израду ових кућа и зграда под именом предузећа редовно тражи и намеће сам послодавац — домаћин, да не би морао сам бавити се и дангубити код радника. Ово се заправо код нас зове „рад у ђутуре“, у цјелини, мјесто да се посао испарча у наднице и мање дјелове.

На овај рад ударена је течевинска пореза од 200—2.000 динара за једно љето, па су због тога код многих ова задужења прелазила из ранијих у наредне године, пошто их обавезник није могао платити у тој години. Тако су код многих настала велика задужења за течевинску порезу, па има примера, да им је продата последња крава и волови испред дјеце за наплату ове порезе.

Ја молим г. Министра финансија да и овом врло важном питању поклони своју пуну пажњу, и ослободи за будуће ове мученике — печалбаре ове порезе, а за остале да отпише.

Ако г. Министар жели или тражи, ја ћу му по овом питању поднијети и образложену претставку.

Пореске управе наплаћују болничке трошкове по трошковницима, које им подносе поједине болнице. Међутим, не упуштају се у испитивање, да ли није који од задужених ослобођен по Правилнику који је донијела Банска управа по овлаштењу које им је дато Финансијским законом за 1932/33 буџетску годину.

Стога је оправдано и ја молим г. Министра, да нареди пореским управама да не врше наплате болничких трошкова, док не провјере, да ли је по том правилнику дотични обавезан платити болничке трошкове или се има ослободити.

Наводим само један случај, да је у 1935 години противно прописима правилника Милану Илићу

из Побођа, општине братуначке, среза сребрничког, продата једна једина крава испред четворо дјеце за болничке трошкове.

Да је пореска управа водила рачуна о прописима правилника то се не могло ни смјело догодити. Срез сребрнички садио је дуван од памтвијека, а то му је било ускраћено прије 9 година.

Пошто је под управом Министра финансија г. Душана Летице поново дозвољена садња дувана од прошле године дјелимично а у овој години и у свима општинама у срезу сребрничком, ја му у име свега народа овога сиромашног среза благодарим. (Одобравање код већине). Само га молим, да број струкова за садњу за појединог сациоца снизи са 5000 на 3000 струкова, јер би се на тај начин могли и сиромашнији и мање задружни домаћини бавити садњом дувана.

Према г. Министру финансија лично имам поверења... (Одобравање код већине)... и кад би буџет Министарства финансија био његов лично, ја бих гласао за њега, али пошто је саставни део целокупног буџета владиног, морам гласати против. (Пљескање на левици).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Има рећ народни посланик г. Ђура Микашиновић.

Ђура Микашиновић: Господо народни посланици, пред нама је предлог буџета расхода Министарства финансија за 1937/38 годину. Пошто у Финансиском одбору нисам говорио, услед превеликог броја говорника, то сам слободан да се у кратким потезима осврнем на овај буџет.

Министарство финансија је најважнији ресор али зато и најтежи, јер Министар финансија мора да води бригу око намакнућа прихода и за све остале ресоре, једном речју, да својом смишљеном финансијском политиком омогући покриће свих државних потреба. Зато нам је г. Министар финансија предложио и предлог буџета државних прихода, на основу којег се успоређују потребе свих осталих ресора, почев од Врховне државне управе па све до последњег Министарства.

Као што вам је познато, наши главни приходи јесу монополи и државна привреда, а као најважнији привредни ресори Министарство шума и рудника, Министарство саобраћаја и донекле Министарство пошта, телеграфа и телефона. Из ових прихода покривају се сви издаци за све државне потребе, дочим се мањак покрива посредним и непосредним порезима и ванредним порезима. Краљевска влада и г. Министар финансија уложили су много труда око састава буџета за 1937/38 годину, да овај буџет буде реалан, да буде стваран и да буде уравнотежен. Док се у свима ресорима опажају знатна материјална повећања, јер то изискују прилике и потребе наше земље, дотле сам предлог буџета расхода Министарства финансија показује смањење од Дин. 43,806.217.— јер је г. Министар финансија ишао до крајњих граница штедње, са чиме је успео спровести уравниотежење буџета без новог оптерећивања порезовника.

Господо народни посланици, није ми намера да хвалим рад г. Министра финансија, а нити то чиним, ради тога што сам члан владине већине, али за вољу истине, као што би то учинио и да сам у опозицији, морам констатовати, да је г. Министар финансија чија је спрема и познавање наших финансијских и привредних прилика позната и ван граница наше простране отаџбине, уложио

све своје силе, да поред свих потешкоћа наше државно газдинство постави на једну здравију и реалнију основу, па морам са задовољством признати, да је г. Министар финансија у томе и успео. (Бурни поклици: Живео г. Летица!) Осим тога, наш Министар финансија у вођењу свог ресора не познаје партизанство и политичку оправданост, него стоји на становишту правде и једнакости свих пред законом, па и у том погледу заслужује наше пуно признање.

Исто тако, са овога места дужност ми је да истакнем рад Краљевске владе на пољу побољшања привредних прилика, који спада у ресор Министарства финансија, па се без претеривања може рећи, да је Краљевска влада на томе пољу учинила више него све досадашње владе, нарочито на пољу јавних радова, помажући при томе сиромашне и пасивне крајеве. Исто тако Краљевска влада много је учинила и на санацији села и подизању нашега селјака, а што је све било могуће услед разумног вођења финансијске политике, коју са успехом спровођа Краљевска влада.

Овом пригодом, дозволите ми, господо народни посланици, да изнесем некоје напомене господину Министру финансија. Ради се о следећем:

Ми имадемо 4 велике државне финансијске установе, које потпадају под надлежност ресора Министарства финансија а то су: Народна банка, Поштанска штедионица, Државна хипотекарна и Аграрна пољопривредна банка, које у нашој држави уживају велико поверење. Али по својој структури и по начину пословања ове наше велике државне установе и финансијске институције нису у стању да задовоље потребе малога човека, привредника и земљорадника давањем малих кредита. Н.пр. Поштанска штедионица не даје кредите, Државна хипотекарна банка подељује кредите само у градовима и среским местима, а Народна банка само новчаним заводима и индустријалцима, дочим Аграрна пољопривредна банка не може да задовољи све потребе нашег села и малог човека. Поводом тога мишљења сам, да би требало довести у сарадњу са овим установама наше приватне новчане заводе, који су основани још док смо били у туђинској земљи. Тако је године 1846 основана у Загребу Прва хрватска штедионица, а исто тако године 1895 основана је у Загребу и Српска банка, чији рад је био разгранат по целој држави.

Поред ових двеју банака основане су многобројне српске и хрватске задруге, штедионице и банке. И у нашој националној држави ови новчани заводи много су више напредовали, али кад је 1931 године под утицајем банковних крахова у иноземству и валутних пертурбација настала навала улагача на наше новчане заводе тиме су они били доведени у једно тешко стање. На тај начин ови новчани приватни заводи морали су прекинути са давањем малих и јевтиних кредита, са чиме је погођен био баш мали човек, радник и занатлија, јер нигде није могао доћи до потребног кредита. То стање влада и данас, па је у интересу оживљавања привреде и стварања могућности, да се малом човеку омогући потребан и јевтин кредит, да се нађе начин да ова приватна новчана подuzeћа дођу до јевтиног кредита, како би могла наставити свој рад и тиме придонети оживљавању нашег привредног живота.

То би се могло получити на тај начин, да се солидним приватним новчаним заводима омогуће

кредити од Народне банке до висине половине њихове деоничке главнице.

На крају мога излагања са задовољством констатујем, да је експозе г. Министра финансија тако јасан и прегледан да му не треба коментара. Ја мислим, господо, да и наша скупштинска опозиција дели ово моје мишљење: па држим, да би овај буџет требали примити по предлогу Финансијског одбора без икаквих даљњих разлагања, дајући тиме видно признање Министру финансија за његов необични и успешни рад. Пошто имадем велико поверење у рад Краљевске владе и г. Министра финансија то овим изјављујем, да ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и плескање код већине и узвици: Живео Министар финансија).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Има реč народни посланик г. Franjo Horvat (Гласови: Није ту) Пошто г. Horvat није присутан, то се сматра да је одустао од речи.

Gospodo народни посланици, реč има народни посланик г. dr. Jure Koce.

Dr. Jure Koce: Gospodo народни посланици, zbog odmaklog vremena i pošto sam već dosta opširno govorio u finansijskom odboru ja ću ukratko da iznesem nekoje svoje poglede, a već u samom uvodu čast mi je skrenuti pažnju г. Министра финансија на теške prilike koje vladaju u Dravskoj banovini, koja je bila, kako je to poznato, najteže pogodena zbog primene sankcija protiv Italije. Нарочито теško су се оsetиле sankcije u Dravskoj banovini. Zbog toga, jer imamo u Dravskoj banovini u ogromnoj većini maloposednike sa šumom koji su do sada živeli jedino odnosno ogromnim delom samo od prodaje drveta. Danas su prilike u Dravskoj banovini tako teške da u mnogim krajevima seljaci nemaju ni novca da si kupe palidrvce. Obzirom na to čast mi je zamoliti г. Министра да blagoizvoli voditi računa, da dok je narodni dohodak u svima krajevima naše zemlje zbog konjunktуре porastao, to je u Dravskoj banovini naprotiv opao i to za preko 400 miliona dinara. Zbog toga molim г. Министра да kod razrezivanja poreza u Dravskoj banovini odredi uputstvom da se ima kod naših seljaka, kod trgovaca, zanatlija pa i нарочито kod šumske industrije voditi o tome računa. Нарочито molim da se vodi računa o našem занатлијском staležu, koji danas na selu pati kao i seljak ako ne još i više. Gospodin Ministar finansija već do sada sa svojim radom pokazao je da ima srce za malog čoveka i u tom pogledu poduzeo je sledeće mere:

Snizio je zemljarinu za 20%. Kućarinu u tom pogledu snizio je opet poresku olakšicu iz §§ 37/II Zakona o neposrednom porezu na 3%, razrez proširio na tri godine, čime su olakšani osobito malim ljudima troškovi i brige oko podnošenja poreskih prijavi i žalbi.

Tečevina. Ukinuo je vodenje knjiga, koje ja zaveo režim raniji u 1934 godini i odbacio je pod tim režimom zavedeni sistem utvrđivanja poreske osnovice. Posebnim poreskim dodatkom zaštitio je male trgovce, занатлије i малу industriju pred konkurencijom velekapitala, osobito stranog.

Stručnim pregledima knjiga kod preduzeća obaveznih na javno polaganje računa i sve češćim pregledima kod inokosnih firmi, raznim izmenama Zakona o neposrednim porezima u pogledu društvenog poreza, koje su izmene povisile poresku osnovicu osobito stranim velekapitalima preduzećima, nepri-

strasnim vodenjem krivičnih istraga i kažnjavanjem poreskih utaja velikih porezovnika i društava uspela je Vlada, da nije morala izvesti poresku reformu, koja će imati za princip smanjenje javnih tereta baš malim ljudima, a da pri tome ne dode u pitanje ravnoteža budžeta.

Poček za dužnu porezu. Kraljevska vlada dala je pravo finansijskim direktorima, da mogu dozvoljavati sami počeke do din. 50.000.— kako bi oni lakše usled boljeg poznavanja prilika svojih poreskih obveznika pravedno davali počeke malim dužnicima baš tamo, gde je to zaista potrebno. Egzekutivne troškove smanjila je sadašnja Vlada za male dužnike do din. 10.000.— za polovinu. Troškove za popis isto tako u istoj srazmeri.

Kod taksa treba napomenuti samo točarinsku taksu, koja je u prošlom budžetu tako osetljivo smanjena baš za male ugostitelje u malim krajevima. Kako je gospodin Ministar pokazao svoju tendenciju za podržavanje malog čoveka, to ga molim, da nastavi taj put pa u tom pogledu predlažem i sledeće konkretne mere:

U prvom redu smanjenje stopa paušalnog oporezivanja malih занатлија tečevinom i to barem za 50%. To ne samo zbog toga što su dosadašnje stope državnog poreza preteški teret za te male ljude, već i zbog samoupravnih prireza koji se penju čak do 400%, pa na taj način ti najsitniji, koji ne zarade niti za goli najprostiji život, moraju usled previsokih stopa plaćati često više poreza i prireza nego li iznosi njihova zarada. Pojedine slučajeve, koji bi dokazali neprimernost tih stopa, mogao bi vam u velikom broju navesti.

Druga pogodnost bila bi produženje poreske olakšice od dosadašnjih 10 na 20 godina kod novih, dograđenih i nedozidanih kuća u industrijskim krajevima za rudarsko i industrijsko radništvo a po selima za malog seljaka. Najbolja zaštita protiv sviju posledica pauperizacije malog čoveka, osobito protiv komunizma jeste vlastiti dom. Pomoći najsiromašniji svet u židanju kuća pomoću poreske olakšice, koja je već data varošanima u većim gradovima, treba da je jedna od prvih briga Vlade, ne samo г. Министра финансија, koji bi ovakvim produženjem te povlastice jedva osetio manjak usled nje u svome budžetu.

Snabdevati stanovništvo jevtinom električnom strujom za osvetljenje i pogon putem samoupravnih električnih preduzeća bio bi treći zahtev malog čoveka. Naše samoupravne, osobito opštinske elektrane, ne mogu se razvijati kako bi trebalo, usled velikih poreskih tereta. Po ugledu na druge i to velike države, u kojima se već vidi velika korist unapređivanja elektrifikacije, morala bi i našа država bar samoupravna električna preduzeća rasteretiti poreskih tereta na taj način, što bi onaj dio čistog dobitka, koji bi ta preduzeća upotrebila za proširenje starih i nabavku novih električnih investicija i postrojenja, oslobodila društvenog poreza time, da bi se ovako upotrebljen dobitak izuzimao iz poreske osnovice. Isto tako trebalo bi dati izvesne poreske olakšice samoupravnim elektranama, koje se u svrhu boljeg i uspešnijeg rada spajaju i vežu međusobno, osloboditi taksenih tereta za prenose putem kupovine takve vrste preduzeća od strane samoupravnih tela od privatnih lica i preduzeća. Trebalo bi bar smanjiti, ako ne i potpuno osloboditi, trošarine na utrošenu struju sva samoupravna električna preduzeća, koja rade bez ili samo sa malim čistim dobitkom. Na opisane prednje načine pojevtinila bi cena električnoј struji i time bi

se pomogao u prvom redu siromašni stalež i unapredivala industrija, koja bi mogla onda zaposliti više radništva.

Naše takse ne samo da su u premnogo slučajeva previsoke i osobito za mali svet nesnošljive, one su usled raznolikog zakonodavstva i nejasnoće te suviše fiskalnog tumačenja pozitivnih zakona osobito neukom svetu nerazumljive, što je posledica opet kažnjavanja i nemilosrdnog uterivanja. Od preke je potrebe, da se već jedanput takseno zakonodavstvo unificira, da se donese jedan novi takseni zakon, ali taj da bude jasan, i u svojim propisima svakome pristupačan.

Priznajemo g. Ministru finansija da je mnogo učinio za olakšanje poreskih i taksenih tereta. Ali nije dovoljno samo njegova dobra volja, potrebno je da je sa istom voljom prožet i ceo podređeni mu aparat. Mnoge nepravde se dešavaju usled suviše fiskalnih, često puta potpuno protivzakonitih tumačenja važećih zakonskih propisa. Za ovu praksu g. Ministar finansija verovatno ne zna, a ona je posledica u najviše slučajeva činjenice, da još uvek zakone o državnim dažbinama stvaraju, tumače i objašnjavaju ljudi bez dovoljne stručne, osobito pravničke kvalifikacije, nadahnuti samo činovničkom ambicijom i preteranim fiskalizmom. Usled toga od preke je potrebe kod sviju odeljenja Ministarstva finansija stvoriti pravničke odbore, u koje bi imali da uđu najbolji pravници svakog odeljenja sa dodeljenim pravnicima iz praktičkih i teorijskih poziva, a koji bi jedini bili pozvani da izrađuju projekte novih zakona, izmene dosadašnjih i da daju za Ministra finansija i podređene ustanove obavezna tumačenja i objašnjenja zakonskih propisa. Jedino na taj način bila bi zakonska primena u svim slučajevima jednaka, a g. Ministar finansija imao bi tako najviše mogućnosti, da ima uvida u primeni zakonskih propisa i pravilno postupanje po zakonima u praksi.

Još nešto! Poreski tereti ne mogu se nikako pravedno podeliti sve dok se ne zavede dohodarina. To vidimo iz poreskog zakonodavstva i prakse sviju modernih država. Njima treba da sleduje što pre i naša država. Uvođenjem progresivnog oporezivanja dohodarinom, izuzimanjem ispod oporezivanja sviju malih poreskih obveznika primernim egzistentnim minimumom postiglo bi se ono glavno u poreskom opterećivanju: pravična podela tereta ne samo kod malih već i na velike i rasterećenje gospodarski najslabijih ljudi. A to je cilj svake zdrave poreske politike.

Sadašnja tečevina tako je slična u materijalnom i formalnom postupku dohodarini, da ne može biti sam postupak u dohodarini više zapreka za uvođenje iste. Poreski činovnici pa i poreski obveznici sami na taj su postupak već navikli, tako da se male izmene, koje bi povlačila za sobom dohodarina, ne bi skoro osetile. Osim toga dohodarina za sobom bi povukla veće i aktivnije sudelovanje poreskih obveznika pri razrezu i odmeri a ujedno bi pametan i odgovarajući poreze oslobodeni egzistentni minimum oslobodio maloga čoveka, a progresivna skala dala mogućnost elastičnijem i pravilnijem oporezivanju.

Poreska statistika. Statistiku dobijamo o posrednim i neposrednim porezima od budžetskog odeljenja, raspodeljenu na sve moguće načine, čak i primjerivanje sa ostalim državama, ali nikako ne dobijamo statistiku državnih dažbina podjeljenu po pojedinim finansijskim direkcijama, iz koje bi se moglo videti; koliko doprinose na tim dažbinama pojedine banovine, odnosno pokrajine. Treba jedanput da bude i to jasno, da bi se izbeglo raznim prebaci-

vanjima sa jedne i sa druge strane, koja pokrajina plaća više državnih dažbina.

Statistiku samu i to osobito poresku, trebali bi postaviti na najmoderniju osnovu. Treba joj na čelo metnuti stručne činovnike, sa dovoljnim brojem isto tako stručnog osoblja, koje treba slati na studije u inostranstvo. Nije pravo da statistiku prave dnevničari i da se ista vodi po najstarijoj metodi, koja ne dopušta pregled i prikupljanje podataka na način, koji bi bio od praktične važnosti ne samo za budžetiranje, već i za potrebu privrede i pravilnu raspodelu poreskih tereta.

Na najmodernije uređenje statistike, osobito poreske, polaže se premalo pažnje, pa bi bilo od preke potrebe, da se ista na gore pomenuti način modernizuje bez odlaganja, jer privreda, a osobito pravilna raspodela javnih tereta, traži pravilne i tačne podatke.

Činovnici. Raspodela činovnika po pojedinim banovinama i državnim ustanovama nikako nije pravilna, a najviše se ta nepravilnost oseća u Ministarstvu finansija. Ne vodi se dovoljno brige za stručno spremljen naraštaj nameštenjem kvalifikovanih pripravnika, već se suviše radi sa dnevničarima, što je kvarno. U Dravskoj banovini već je preko 30 poreznika zrelih za penziju, a ko će njih zameniti? Možda dnevničari? Isto jeste u konceptualnoj službi. Dravska finansijska direkcija ima svega sedam pripravnika, dočim ima istovremeno Beogradska finansijska direkcija 48 pripravnika. Ovakvo stanje mora dovesti do toga, da u najkraće vreme nećemo imati mi Slovenci ni dovoljno konceptualnog osoblja za popunjenje najnužnije potrebnih mesta u direkciji, pa će biti logička posledica toga, da će morati doći od tamo gde ih ima, a to svakako iz Beograda.

Prebacuje se Slovincima, da su na svima mestima u celoj državi. Znamo svi da su odmah nakon prevrata bili oni, pošto su bili spremni i dovoljno kvalifikovani, od preke potrebe za krajeve, gde takovih nije bilo, osobito za centralu. Oni su drage volje došli, postali poznati po svome radu, spremni i ispravnosti, odgojili su već generaciju mladih snaga. Ali od toga vrlo su malo imali, osim pohvale i renomea. Koliko imamo Slovenaca visokih činovnika? Svega dva načelnika i to tek otkada je došla sadanja Vlada. Koliko imademo šefova oteka u raznim Ministarstvima? Znamo mi poslanici svi bez razlike, koliko, jer imamo u tim Ministarstvima posla svakog dana baš kod viših činovnika. Kada je u ovoj kući već često palo prebacivanje visokog broja činovnika Slovenaca u centralnim uredima, zašto nije pao još nikada očitak, da ima kod njih i u istom srazmeru i viših činovnika? Ako bi ih bilo, opočitalo bi nam se sigurno. A mi sami nismo toga prebacivali, sve dok nismo čuli ovo počitanje protiv nas. Tražimo, da se i slovenačkom činovniku u centrali daje ista mogućnost napredovanja na visoke položaje, kao svima drugim, bar u srazmeru stanovnika.

Činovništvo uopšte je uvek predmet žive diskusije. Veliki broj njihov tereti svaki budžet. Treba već jedanput početi čistiti ovo bolno pitanje. Kako ne ide usled socijalnih prilika sa redukcijom, neka se počne sa penzionisanjem onih koji imaju pune godine, neka se zaposle mlade besposlene snage, da ne gube godine na ulici. Osobito pak neka se već jedanput uklone iz aktivne službe nekvalifikovani činovnici, od kojih mnogi zauzimaju visoke položaje, pa neka dodu mesto njih kvalifikovani kojih imamo na pretek. Zaslugom današnje Vlade imamo zabele-

žiti mnogo uspeha pa postizimo ih i u tom pogledu da nećemo osobito u administraciji vući sobom starog balasta bivših režima, koji se je morao trpeti dok nije bilo kvalifikovanih stručnih snaga, a koji se ne sme trpeti više, jer je to samo na štetu čitave administracije i pravne sigurnosti u svima strukama.

Na kraju mi je čast skrenuti pažnju g. Ministru finansija naročito na ugostiteljski stalež kao nosioca prometa stranaca, t.j. turizma. Ja zahvaljujem g. Ministru finansija još jednom da je snizio točarinsku taksu po poziciji 62 Zakona o taksama. Ugostiteljski stalež je još uvek onaj stalež koji je najviše pogodan zbog poreza a i koji plaća najviše raznih taksa. Stoga mi je čast zamoliti g. Ministra finansija, da se amandmanom ka tarifnom broju 99 Zakona o taksama ukine taksa na radio-aparate u ugostiteljskim radnjama, jer se je ova taksa do sada nepravedno naplaćivala. U svima zemljama vodi se o ugostiteljskom staležu naročita briga radi receiptivnog turizma. Pa kako znam da g. Ministar finansija ima sam isto mišljenje, to se nadam da će on u interesu našega turizma dati ugostiteljskom staležu a naročito i hotelskoj industriji, potrebne olakšice jer su to nosioci našeg turizma koji nam samo na stranim valutama nosi preko 250 miliona dinara godišnje, kako je to bio slučaj baš prošle godine.

Pošto imam poverenje u g. Ministra finansija kao stručnjaka, koji zna šta radi i koji želi pomoći ovoj zemlji i našoj privredi, i pošto sam siguran da se ne može najedanput učiniti sve nego da će g. Ministar postepeno primeniti sve mere za podizanje naše ekonomske snage, izjavljujem da ću glasati za taj budžet. (Odobranje i pljeskanje kod većine).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, pošto je lista govornika iscrpena to je pretres u pojedinsotima predloga budžeta rashoda VIII Razdeo Ministarstvo finansija završen. Prelazimo na glasanje. Glasace se po partijama sedenjem i ustajanjem. Ona gospoda narodni poslanici koji primaju, izvoleće sedeti, a koji su protiv izvoleće ustati. Molim g. izvestioca da izvoli pročitati partiju 413 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Časlav Nikitović pročita partiju 413 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

Part. Poz.	A. Lični rashodi	
413	Lične prinadležnosti:	
1	Plate, periodske povišice itd	
	a) Činovnici	
	Konceptni činovnici	
	Mesto „21 sekretar VI“ staviti: „23 sekretara VI“ i povećati sa	+ 33.840.—
	Mesto: „46 pristava itd.“ staviti: „47 pristava“ i u tekstu mesto: „20-VII“ staviti: „21-VII“ i povećati sa	+ 16.920.— + 50.760.—
5	Dodaci lični i porodični	
	a) činovnički, lični, smanjiti sa	— 50.760.—
	Svega gl. LXIX	— —

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Prima li Narodna skupština pročitatu partiju 413 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju, neka izvole sedeti, a koji ne primaju, neka iz-

vole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je partija 413 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena.

Izvolite čuti partiju 414.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda — VIII Razdeo — Ministarstvo finansija od partije 414 do partije 439 zaključno. —

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Izvolite čuti partiju 440 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Časlav Nikitović pročita partiju 440 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

GLAVA LXXII — UPRAVA DRŽAVNIH MONOPOLA

Part. Poz.	B. Materijalni rashodi	
	Redovni rashodi	
440	Anuitet 6½% monopolskog zajma od 22,000.000.— dinara:	
	U tekstu reči: „dolara 375.000“ brisati, a iznos partije smanjiti sa	— 15,000.000.—
	Svega gl. LXXII smanjiti sa	— 15,000.000.—
	Ukupno VIII razdeo, smanjiti sa	— 15,000.000.—

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Prima li Narodna skupština pročitatu partiju 440 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju, neka izvole sedeti, a koji ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem, da je partija 440 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 441.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda VIII Razdeo — Ministarstvo finansija od partije 441 do partije 471 zaključno.

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, pošto je predlog budžeta rashoda — VIII Razdeo — Ministarstvo finansija po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem da je ceo predlog budžeta rashoda — VIII Razdeo — Ministarstvo finansija primljen. (Burno pljeskanje).

Gospodo narodni poslanici, pošto je vreme podmaklo, to današnju sednicu zaključujem, a iduću zakazujem za sutra u 8 časova sa sledećim dnevnim redom:

Produženje pretresa u pojedinostima izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1937/38 god.:

- XIV Razdeo — Ministarstvo trgovine i industrije;
- IX Razdeo — Ministarstvo vojske i mornarice;
- X Razdeo — Ministarstvo građevina; i
- XI Razdeo — Ministarstvo saobraćaja.

Sa vašim pristankom današnju sednicu zaključujem, a iduću zakazujem za sutra u 8 časova pre podne.

Sednica je zaključena u 1.30 časova noću.

PRILOZI

INTERPELACIJA

Dr. Milenka Markovića narodnog poslanika, na Ministra unutrašnjih poslova i Ministra šuma i rudnika o necelishodnosti odluke sreskog načelstva u Pakracu, da se šumskom preduzeću »Slaveks« dozvoli prinudan put Pakrac—Vučjak, i o postupku policijskih organa prilikom uvođenja u posed pomenutog društva za ovaj put

Gospodinu

STEVANU ĆIRIĆU
Pretsedniku Narodne skupštine

Beograd

Gospodine Predsedniče,

Na osnovu § 71 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, čast mi je da na Gospodina Ministra unutrašnjih poslova i Gospodina Ministra šuma i rudnika uputim ovu:

INTERPELACIJU

Dana 26 februara ove godine u 19 sati primio sam iz Pakraca brzojav ove sadržine:

»Kod uvođenja Slaveksa u posed, jedan seljak ubijen. Uvođenje se nastavlja sutra. — Rajačić«.

Kasno u noć pošlo mi je za rukom da preko Gospodina šefa kabineta obavestim sutra dan rano pismom Gospodina Ministra šuma i rudnika, da ga upoznam sa sporom i da ga ukratko zamolim za hitnu pomoć te obustavu uređivanja telefonskim putem preko Kraljevske banske uprave u Zagrebu.

Da li je i šta po ovoj stvari učinjeno, nije mi do ovog časa ni bilo moguće da saznam, i ako to po obavesti iz Pakraca pretpostavljam.

Seljak Cvijo Damjanović, iz Kusonja, ubijen je upotrebom hladnog oružja po jednom žandarmu iz asistencije sreskog načelstva u Pakracu.

Sreski načelnik uvodio je brahijalnim putem d. d. Slaveks — Viner Bank Ferajn u posed železničke industrijalne pruge, sa koje ga je ovršno deložirao sud na temelju pravomoćnog otkaza najamnog odnosa, na kojem je pruga zasnovana i do prvog januara 1937 godine neprekidno upotrebljavana.

I ako se pruga proteže u dužini od 40 kilometara od Pakraca do Vučjaka i ide preko seljačkih zemalja, sud je obavio deložaciju na tri mesta otstranjenjem jedne tračnice na svakom mestu.

Sudska deložacija usledila je na temelju pravomoćnog sudskog otkaza između 3—10 januara ove godine.

Čim je otkaz postao pravomoćan, zatražio je d. d. Slaveks, u septembru 1936 godine, da se pred Sreskim načelstvom u Pakracu povede postupak po §§ 81—86 Zakona o šumama, za osnivanje prinudnog puta u trajanju od 15 godina i to na istoj železničkoj prugi sa koje ga je Sud deložirao, koja je trasirana pre više od 40 godina, po dozvoli Ugarskog ministra trgovine i to tek tada kada se tadanji vlasnik velikog šumskog poseda nagodio sa seljacima, preko čijih zemalja pruga ide, da će im davati otštetu za njihova zemljišta:

- 1 — U novcu
- 2 — U naravi i to besplatno:
 - a) ogrevno drvo po ognjištu
 - b) pašarina za stoku i
 - v) žirovina za svinje.

Tu obavezu koja se periodično ponavlja preuzimao je svaki novi šumski vlasnik velikog šumskog poseda u Pakracu, pa ju je preuzeo ugovorom sa svojim prednjakom grofom Bvarovskim i d. d. Slaveks i nekoliko puta sa seljacima obnavljao, dok nije odlučio, da taj odnos i takovu otštetu sudskim putem, otkazom sa 1 januarom 1937 godine, dokine, što su seljaci uzeli na znanje.

I ako na prvi mah izgleda, da železnička pruga neće više biti potrebna d. d. Slaveksu, on u isti mah dokazuje protivno, tražeći, po šumskom zakonu, postupak Upravne vlasti, nezakonito i ništetno, samo zato da mu se otšeta odredi u novcu i samo u novcu, bez one u naravi, a uz to snizi sa četiri petine prema dosadnjoj.

U mesto da Sresko načelstvo molbu d. d. Slaveksa odbije a limine, ono provada postupak i udovoljava u prvostepenoj odluci u celosti molbi d. d. Slaveksa.

Pošto ta odluka nije bila pravomoćna, a nije ni imala klauzulu u smislu § 119 stav 2 Zakona o. u. p., pošto je ipak molitelj hteo prugu, upravo na silu da upotrebljuje, seljaci su uoči svog Božića ustavili saobraćaj i čuvali prugu danju i noću, te su konačno, da imaju miran Božić, zatražili sudsku deložaciju pruge a u isto vreme prvostepenoj odluci Sreskog načelstva podneli žalbu na Kraljevsku bansku uparvu Savske banovine.

Potonja je u celosti potvrdila prvostepenu odluku sa dodatkom u smislu § 119 stav 2 Zakona o u. p. da tužba Upravnom sudu ne obustavlja izvršenje odluke.

Drugostepeno rešenje usledilo je 22 februara ove godine, pa šta više i pre dostave ovog rešenja određeno je uvođenje d. d. Slaveksa u posed pruge već 25 i 26 februara ove godine, kad je jedan seljak ni kriv ni dužan upotrebom oružja platio životom.

Seljaci interesenti, kojih ima oko 1.200, u ovoj stvari ogorčeni radi toga što se:

- 1 — Njima oduzima dosadanja ošteta i nameće nova za 4/5 manja od dosadanje i to samo u novcu bez one u naravi, po kojoj nikad ne bi dozvolili izgradnju pruge preko svojih zemalja;
- 2 — Što znaju da imaju pravo tužbe na Upravni sud, koja u pravilu po § 119 stav 1 Z. o u. p. obustavlja izvršenje odluke;
- 3 — Što se ne radi u ovom slučaju o javnom interesu, nego o interesu privatnog preduzeća;
- 4 — Odlučili su da se u odbranu svojih prava odupru i brahijumu, polegavši preko pruge sa ženama i decom.

U brahijalnom odstranjenju ljudi, žena i dece i progonu ka selu, sa leđa je uboden Cvijo Damjanović, inače hrom seljak, koji je posle nekoliko koračaja mrtav pao.

Pored poginulog seljaka isprebijani su kundacima mnogi ljudi, žene i deca.

Ogorčenje je u opštini Dragović i Bučje, sreza Pakračkoga, u tome od uvek lojalnom siromašnom kraju, neopisano, tako da je u pitanju javni mir i poredak naročito usled nevino pale žrtve.

Sve upravne vlasti upozorene su blagovremeno, i usmeno i pismeno u žalbi, na opasnost provedbe ovakvog postupka, jer ga nikada nije htela da provodi ni Austro-Ugarska, zato što se toga bojala, ali trebalo je da pane mrtva glava i da se prolije nedužna krv za interese — Viner Bank Ferajna.

Da bude tragika još veća, treba istaći momenat da narod i seljak ne može da shvati sukob koji je nastao između sudske i upravne vlasti i ne može da rastumači kako može upravna vlast da uspostavlja ono što je sudska vlast odstranila.

Potresen ovim događajem, uz protest protivu ovakovom postupku, koji je za najoštriju osudu i pun odgovornosti po upravne vlasti, slobodan sam da

upitam Gospodina Ministra unutrašnjih poslova i Gospodina Ministra šuma i rudnika ovom interpelacijom:

1 — Da li mu je ovaj žalosni događaj poznat, što pretpostavljam;

2 — Ako jeste, šta je dosada učinio za umirenje naroda celog onog kraja i za stišavanje duhova;

3 — Da li misli izdejsstvovati barem to, da se izvršenje odluke upravne vlasti obustavi do presude Upravnog suda;

4 — Da li će povesti strog postupak protivu krivaca za smrt nedužnog čoveka i prolivenu krv, ne samo radi kazne, nego i radi materijalnog obezbeđenja nedužne porodice poginulog seljaka Cvije Damjanovića iz Kusonja.

Uzimajući na sebe odgovornost za svaku reč u ovoj interpelaciji, molim Gospodina Ministra unutrašnjih poslova i Ministra šuma i rudnika da mi na ovu interpelaciju odgovore u javnoj sednici koja je na redu, moleći istovremeno za nju prvenstvo ispred drugih.

U Beogradu, 2 marta 1937 god.

Dr. Milenko Marković, s. r.
narodni poslanik

